

OSMAN EMİN

TÜRKÇE

ARS

Türkçe 8

Yazar: Osman Emin

İnceleyenler:

Doç. Dr. Seyhan Murtezan İbrahimi

Doç. Dr. Cüneyt Nur

Ümit Süleymani

Dil Editörü: Fatima Hocin

Redaktör: Gülser Mehmet Klinçe

Editör: Gülser Mehmet Klinçe

Sayfa ve kapak tasarımı: Osman Emin, Krsto Gligoryadis – ARS STUDIO

Grafik tasarım ve teknik düzenleme: Krsto Gligoryadis – ARS STUDIO

Baskı: Poliesterdey, Sefedin Nuredini Cad. No: 10, Industriska Zona Vizbegovo, 1000 Üsküp

Tiraj: 800

Basım yeri ve yılı: Üsküp, 2026

Yayıncı: ARS STUDIO

Maksim Gorki Sokak No: 31a-2, 1000 Üsküp

© ARS STUDIO Üsküp, 2026

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın hiçbir bölümü, yayıncının önceden alınmış yazılı izni olmaksızın; hâlen bilinen veya ileride geliştirilebilecek herhangi bir elektronik, mekanik ya da diğer yöntemle (fotokopi ve kayıt dâhil olmak üzere), hiçbir biçimde çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve herhangi bir bilgi saklama ve geri çağırma sisteminde kullanılamaz.

Sekizinci sınıf ilköğretim Türkçe dersi okuma kitabının, Okuma Kitapları Millî Komisyonunun 04.05.2026 tarihli ve 26-557/1 sayılı kararıyla kitabın kullanılmasına karar verilmiştir.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

811.512.161(075.2)

EMIN, Osman

Türkçe 8 / Osman Emin. - Üsküp : Ars studio, 2026. - 270 стр. :
илустр. ; 30 см

ISBN 978-608-239-527-2

COBISS.MK-ID 69132037

ÖN SÖZ

Değerli öğretmenler, sevgili öğrenciler!

Eğitimin en önemli amaçlarından biri, çocuklara ana dili eğitimini en doğru biçimde vermek, onlara okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandırmaktır. Ana dil, bireyin düşünme, kendini ifade etme ve dünyayı anlama aracıdır. Bu nedenle Türkçe eğitimi, öğrencilerimizi bilişsel ve duyuşsal yönden geleceğe hazırlamanın temelini oluşturur.

Türkçe öğretiminde hedefimiz; öğrencilerin anadilini sistemli bir biçimde geliştirmelerini sağlamak, onlara Türkçeyi sevdirmek, dili doğru ve özenli kullanmayı öğretmektir. Böylece daha çok okuyan, düşünen, araştıran, sorgulayan ve yorum yapan bireyler yetiştirmek istiyoruz.

Böylece daha çok okuyan, düşünen, araştıran, sorgulayan ve yorum yapan bireyler yetiştirmek istiyoruz.

Sevgili öğrenciler, sizler güzel olan her şeye layıksınız. Okulun ve öğretmenlerinizin yaydığı ışıktan yararlanın. Kitap okuyun, öğrenmeye açık olun ve her zaman ileriye doğru adımlar atın. Ne olmak istediğinize inanırsanız, onu başarabilirsiniz.

Bu kitap, sizlere Türkçeyi daha çok sevdirmek, dilimizin zenginliğini fark ettirmek ve başarı yolculuğunuzda rehberiniz olmak amacıyla hazırlanmıştır.

Yolunuz açık, başarılarınız daim olsun!

Osman Emin

İÇİNDEKİLER

EDEBİYAT, İFADE VE YARATICILIK	2
EĞİTİM DERİM	3
OKUMA MUTLULUĞU	4
MAKEDONYA	7
OKUMA ZEVKİ	13
BİR HİKÂYE YAZ İÇİNDE İNSAN OLSUN	15
HALKIN SESİYLE BULUŞMA	17
HALK EDEBİYATI	19
OĞUZ KAĞAN DESTANI	23
ALAADDİN VE SİHİRLİ LAMBA	26
HİNDİ	28
İKLİM ÜZERİNE ATASÖZLERİ	30
DEYİMLER	33
ÇOCUK OYUNLARI	35
HAVADA DONAN KEDİ	38
ŞİİR BALI	45
ŞİİR TÜRLERİ VE ŞİİR BİLGİSİ	49
KASIM RÜZGÂRLARI	52
KARGA İLE TİLKİ	57
ŞİİRDE YAPI: TEMA, ÖLÇÜ, UYAK, REDİF	61
SÖZ SANATLARI	63
OKUL ŞARKISI	66
ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ	69
DAİMA BÖYLE DİR DÜNYANIN İŞİ	71
BİR TÜRKÜNÜN HİKÂYESİ	74
GÜZELLİĞİN ON PAR'ETMEZ	77
TÜRK ŞİİRİNİN SÜT DİŞİ YUNUS EMRE	80
SÖZLERİN BÜYÜLÜ DÜNYASI	85
ANA DİLİ	88
ROMAN NEDİR?	92
ROBENSON'UN SÜRÜSÜ	96
İHTİYAR BALIKÇI	100
GELECEĞİN İŞİĞİ	104
BİTMEYECEK ÖYKÜ	110
HİKÂYE (ÖYKÜ) NEDİR?	112
DİYET	115
HAYAT NE TATLI	119
BİR DÜNYA DÜŞÜNDÜM ÇOCUKLARA	124
AKŞEMSEDDİN	127
BİLİM İNSANI: MARIE CURIE	132
GELECEKTEKİ MESLEĞİM	136
SEYİRCİ	141

DRAM NEDİR?	144
SEN DE KURAKLIĞA DUR DE	149
MEDYA OKURYAZARLIĞI	156
KAĞITTAN EKRANA-OKUMANIN DEĞİŞEN YÜZÜ	157
AHMET'İN MEDYA SERÜVENİ	162
BİLGİYİ DOĞRU KULLANMA BECERİSİ	165
DİJİTAL OKURYAZARLIK NEDİR?	167
SİBER GÜVENLİK NEDİR?	172
GÜNÜMÜZDE İNTERNET	175
DİL BİLGİSİ VE İLETİŞİM	180
ATATÜRK'ÜN DİLİMİZE KAZANDIRDIĞI TERİMLER	182
DİL NEDİR?	184
TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ	186
TÜRK DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	188
TÜRKLERİN KULLANDIKLARI ALFABELER	189
YAHYA KEMAL TÜRKÇESİ	193
DİL VE KÜLTÜR	196
DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI	198
DÜNYA TÜRK DİLİ VE AİLESİ GÜNÜ	201
SÖZCÜKBİLİM VE KELİME BİLGİSİ	204
SES BİLGİSİ	206
HECE	210
VURGU ÇEŞİTLERİ	211
YAPI BİLGİSİ (MORFOLOJİ)	212
AD (İSİM)	213
SIFAT (ÖN AD)	217
ZAMİRLER (ADILLAR)	221
BELİRTEÇ (ZARF)	224
İLGEÇ (EDAT)	226
BAĞLAÇ	227
ÜNLEM	228
EYLEM (FİİL)	229
CÜMLE	237
CÜMLENİN ÖGELERİ	242
İMLÂ KURALLARI	250
NOKTALAMA İŞARETLERİ	251
HEZARFEN AHMET ÇELEBİ	257
BAYRAĞIMIZIN ALTINDA	260
GÖKYÜZÜNDE SÜREN YOLCULUK	263
ÖZ DEĞERLENDİRME	264

ARAS EDEBİYAT, İFADE VE YARATICILIK

EĞİTİM DERİM

Vatana hizmetin olur mu yaşı,
Konuşur dilerse şehidin taşı,
Türkçeyle işlenir bir güzel aşı,
Tutarsa bir güzel eğitim derim.

Okumalı tarihini milletim,
Ecdadı atayı bilen eğitim,
Ne güzel olur böyle eğitim,
İşte ben buna eğitim derim.

Türk'ü Türk'e göre tanıtmak gerek,
Gönülden geçmeli bu asil dilek,
Okuyup vatana atarsa yürek,
İşte ben buna eğitim derim.

Dinini dilini bilmeli nesil,
Milletin ecdadı ezelden asil,
Yok et cehaleti kalmasın fosil,
O zaman ben buna eğitim derim.

Ümüt GÜNGÖR

ARAŞTIRALIM

Kitap Sözü Avı

- İnternette (edu, gov uzantılı güvenilir sitelerden), kitaplardan veya dergilerden “**kitap**” ya da “**okuma**” konulu özlü sözleri araştırınız.
- En çok hoşunuza giden 3 sözü seçiniz.
- Seçtiğiniz sözleri renkli kartonlara yazıp sınıf panosundaki “**Kitaplardan Gelen Sözler**” bölümüne asınız.

ÖDEV

En sevdiğiniz kitabı düşününüz. Aşağıdaki soruları cevaplayarak bir paragraf oluşturunuz:

- Ne tür kitaplar okumayı seversiniz?
- Severek okuduğunuz, bitmesini hiç istemediğiniz bir kitap hangisiydi?
- En son okuduğunuz kitabın yazarı kimdi?
- Kitabın konusu neydi? Yazdıklarınızı sınıfta birbirinizle paylaşınız.

DERSE HAZIRLIK

- Kitap okumayı sever misiniz?
- En çok hangi tür kitapları okursunuz?
- Kitaplar sizce neden değerlidir?
- Kitap okumak size ne hissettirir?

OKUMA MUTLULUĞU

Çocukluk yaşlarında okuduğum bir kitabı, dün yeniden açtım. Bana kitapları sevdiren şu sözleri yeniden okudum.

“Kitaplara soru sorarsınız sizden bir şey gizlemezler. Eğer bilgileriniz yanlış ise sizinle alay etmezler. Kitaplara ne zaman yaklaşırsanız, onların uyanık olduklarını görürsünüz.”

Bu kitapta, başka bir yazar da şöyle söylüyordu:

“En iyi arkadaşlarım kitaplardır. Onların bulunduğu yer, benim için bir saray gibidir. İstediğim zaman dünyanın bütün bilgileri, sanatçıları, düşünürleri ile orada konuşabilirim. Beğenmediğim sözleri, düşünceleri de olur. Onları da eleştiririm.”

İngiliz yazarı Macauley (Makoli) de, küçük bir kız çocuğuna yazdığı mektupta şöyle diyordu: “Mektubuna teşekkür ederim. Kitapları sevmen, beni çok sevindirdi. Benim gibi büyüyünce göreceksin ki kitaplar pastalardan, şekerlerden, bütün oyuncaklardan değerlidir. İnsana her çeşit eğlenceden daha zevk verir. Bana, okumayı sevmeyen zengin ve güçlü bir kral ol deseler istemezdim; her zaman okuyup öğrenen, zevki kitaplarda arayan bir insan olarak yaşamayı üstün tutardım.”

Bu sözlere küçük yaşımdan beri hak veririm. Onun için kitap okumaktan uzak kalmadım.

Peyami SAFA

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Metni sesli olarak okuyalım.
- Okuma sırasında vurgu ve tonlamaya dikkat edelim.
- Metinde geçen yazarın sözlerini (alıntı ifadeleri) tahtaya yazalım.
- Kitap okumak neden insana mutluluk verir? Araştıralım.

ETKİNLİKLER

“Benim Kitap Arkadaşım”

Öğrenciler, “Kitaplar benim için ... gibidir.” cümlesini tamamlayarak kısa bir paragraf yazar. Örnek: “Kitaplar benim için sadık bir dost gibidir. Çünkü beni hiçbir zaman yalnız bırakmazlar.”

“Kitaplar Konuşsaydı...” (Yaratıcı Drama)

Gruplar hâlinde, “Konuşan bir kitap” canlandırması yapılır.

Bir grup kitap olur, diğer grup okuyucu.

Kitap, okuyucuya “Beni neden rafta unuttun?” gibi duygusal şeyler söyler.

ANLAMA VE YORUMLAMA SORULARI

1. Peyami Safa, kitaplar hakkında ne düşünmektedir?
2. Yazar, kitapları neden arkadaşlarına benzetiyor?
3. Metindeki hangi cümle seni en çok etkiledi? Neden?
4. Senin için kitap okumak ne ifade ediyor?

ÖDEV

“Kitabımın Günlüğü”

Evde en sevdiğin kitabı seç. Aşağıdaki başlıkları defterinde yazarak en sevdiğin kitapla ilgili gerekli bilgileri doldur.

Kitabın adı:

Yazarı:

Konusu:

En sevdiğim bölüm:

Kitaptan öğrendiklerim:

“Okuma Poster”

Renkli kartona “Okuma Mutluluğu” temalı bir afiş hazırla. Afişinde şunlar olsun:

- Kitap resmi
- Okuma ile ilgili güzel bir söz
- Renkli çizimler
- Kendi adın ve sınıfın

Yaratıcı Yazma Görevi:

Aşağıdaki başlıklardan birini seç ve kısa bir yazı yaz.

“Eğer kitaplar konuşsaydı...”

“Ben bir kitap olsaydım...”

“Okumak bana ne kazandırdı?”

Yazında duygularını, düşüncelerini ve hayal gücünü kullanmayı unutma!

ÖĞRENELİM

Bir Edebî Eserin Ana Unsurları

Dil ve Üslup: Edebiyat eserleri, dilin estetik olanaklarını kullanarak okuyucuda duygusal ve düşünsel etkiler yaratmayı amaçlar. Üslup, yazarın kişisel anlatım tarzıdır ve dil kullanımı bu tarzı belirler.

Tema: Bir edebî eserde işlenen ana konu veya ana fikirdir. Aşk, ölüm, doğa gibi temalar, edebî eserlerin ana konularını oluşturur.

Karakterler: Edebî eserlerde olayların içinde yer alan, çeşitli özelliklere sahip kişilerdir. Bu karakterler, okuyucunun esere bağlanmasını sağlar ve temaların işlenmesine yardımcı olur.

Konu ve Olay Örgüsü: Edebiyat eserlerinin belirli bir konusu ve bu konunun gelişimini sağlayan olaylar dizisi vardır. Olay örgüsü, eserin akışını ve yapısını oluşturur.

Mekân ve Zaman: Edebiyat eserlerinde olayların geçtiği yer ve zaman dilimi de önemli unsurlardır. Mekân ve zaman, eserin atmosferini ve gerçekliğini destekler.

Edebî Türler

Şiir: Duygu ve düşüncelerin ölçülü, uyaklı ya da uyaksız dizeler halinde ifade edildiği yazıdır.

Roman: Genellikle uzun, olayların ve karakterlerin geniş bir şekilde ele alındığı kurmaca yazıdır.

Hikâye: Romanlara göre daha kısa, tek bir olay veya duruma odaklanan kurmaca eserlerdir.

Deneme: Yazarın herhangi bir konuda kişisel görüş ve düşüncelerini ifade ettiği kısa, nesir yazıdır.

Tiyatro: Sahneleme amacıyla yazılan, diyaloglar ve monologlar aracılığıyla anlatılan eserlerdir.

EDEBİYATIN BİR MİLLETE ETKİSİ

Edebiyat, bir milletin kimliğini, değerlerini ve tarihini yansıtan en önemli kültürel unsurlardan biridir. Bir milletin geçmişini, acılarını, sevinçlerini ve ideallerini edebî eserler aracılığıyla öğrenmek mümkündür. Şiir, roman, hikâye ve tiyatro gibi türler, toplumun ortak hafızasını canlı tutar ve millî bilinci güçlendirir.

Edebiyat, bir millete kendi köklerini hatırlatırken aynı zamanda gelecek kuşaklara rehberlik eder. Dilin zenginliği ve anlatım gücü sayesinde milletin düşünce dünyasını şekillendirir, ortak bir duygudaşlık ve aidiyet duygusu oluşturur. Ayrıca edebiyat, milletlerin kültürel kimliğini korumasına ve başka milletlerle etkileşiminde kendi özgünlüğünü sürdürmesine katkı sağlar.

Sonuç olarak, edebiyat bir milletin ruhunu besleyen, onu bir arada tutan ve geçmişle gelecek arasında köprü kuran güçlü bir unsurdur.

DERSE HAZIRLIK

- İnsanlar yurtlarına sevgilerini nasıl göstermelidir?
- Yurdunuzun özellikleri nelerdir? Açıklayınız.
- Cumhuriyet kavramı sizce ne anlama gelir?

Amaç: Öğrencilerin ön bilgilerini ve kişisel deneyimlerini derse taşımak.

MAKEDONYA

Gittin, burdasın oysa
Sen orda, gözlerin burda
İnsanımız nereye gitse
Gözleri kalır Makedonya'da

Gittin, burdasın oysa
Sen İzmir'de, sevgin burda,
İnsanımız nereye gitse
Sevgisi kalır Makedonya'da.

Gittin, burdasın oysa,
Bedenin orda, kalbin burda.
İnsanımız nereye gitse,
Kalbi kalır Makedonya'da.

İlhami EMİN

Metnin yazım ve noktalamasında orijinaline bağlı kalınmıştır.

ETKİNLİKLER

- Cumhuriyet kavramının ve özgürlük değerinin kavranması istenir.
- Farklı ülkelerin ortak değerleri üzerine düşünme becerisi geliştirerek ortak değerleri bulmaları istenir.
- Şiir yüksek sesle iki farklı öğrenci tarafından okunur.
- Öğrencilerden "tekrar eden dizeleri" bulmaları istenir.
- "Gittin, burdasın oysa" ve "İnsanımız nereye gitse..." ifadelerinin anlamı tartışılır.
- Şiirdeki karşıtlık (orada–burada) ve duygu tekrarı kavratılır.

YARATICI ETKİNLİK

“Sözün Gücü”

Amaç: Şiirdeki sözcüklerin anlam katmanlarını kavratmak.

Öğrencilere şu kelimeler verilir: **gitmek, kalmak, göz, sevgi, kalp, yurt.**

- Her biri için “şair ne demek istemiş olabilir?” sorusu yöneltilir.

“Benzer Şiir Bul”

Amaç: Farklı şiirlerdeki ortak duyguları karşılaştırmak.

- Öğrencilerden şiir bulmaları istenir. Bu iki şiir arasında **duygu ve tema açısından benzerlikleri bulmaları** istenir (özlem, vatan, aidiyet).

Sonuç: Öğrenciler buldukları şiir ve kitaptaki şiirde işlenen duygu ve tema benzerliklerinden yola çıkarak, öğrencilerden “Şairin ülkesinde duyduğu sevgi evrensel bir duygudur.” gibi bir sonuca varmaları istenir.

ÖĞRENELİM

8 Eylül 1991 **tarihi, ülkemiz Kuzey Makedonya’nın** kendi kaderini tayin ettiği ve **bağımsız** bir devlet olarak varlığını sürdürmeye başladığı gün olarak kabul edilir. Her yıl 8 Eylül’de, ülke genelinde kutlamalar ve çeşitli etkinlikler düzenlenir.

Benzer şekilde, 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti ilan edilerek Türk milleti de kendi egemenliğini kazanmıştır. Her iki ülke de bağımsızlık, özgürlük ve milli birlik gibi ortak değerlere sahip çıkarak cumhuriyeti benimsemiştir.

Etkinlik: Sınıfımızda “Cumhuriyet Köşesi” panosu hazırlayalım ve bu panoda ülkemiz Kuzey Makedonya’nın bayrağına, haritasına ve bağımsızlık referandumuna dair bilgilere yer verelim.

Yazar Hakkında

İlhami Emin, 1931 yılında Radoviş’te doğdu. Yüksek öğrenimini Üsküp’te tamamladı. Meslek hayatına öğretmen olarak başlayan Emin, Üsküp’te bulunan Tefeyyüz İlkokulu’nda öğretmenlik yaptı. Daha sonra gazeteciliğe yönelerek Nova Makedonya, Birlik gazeteleri ile Makedonya Devlet Radyosu’nda görev aldı.

Şair, öykücü, oyun yazarı ve eleştirmen olan İlhami Emin, Makedonya Türk edebiyatının önemli temsilcilerindendir. Özellikle ilk dönem şairler arasında yer almış ve Makedonya Türk şiirinin gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Edebî kişiliğinde arayış, sorgulama ve içsel derinlik dikkat çeker. Şiirlerinde bireyin iç dünyası, zaman kavramı ve geçmişe duyulan özlem önemli bir yer tutar. Geçmiş zaman, onun eserlerinde sıkça işlenen temel temalardan biridir. Dili genellikle sade olmakla birlikte, yer yer sembolik ve imgeli bir anlatım da görülür.

Eserleri: Aramak (1954), Hayat Şarkı Söyler ve Ağlar (1955), Gündüz Gece (1957), Ay Kedisiz Saray (1964), Taş Ötesi (1965), Kırk Dost (1965), Güneşli Şiirler (1966), Gülkılıç (1971), Gülçiçek (1972), Şiirli Alfabe (1974), Gülçiçekhane (1974), Gülev (1980), Hepimiz Tito (1982), Yörükçe (1984), Güldeste (1991), Güldin (1993), Gülyol (2003), Yürüyen Duvar (2008).

İlhami Emin, 2020 yılında Üsküp’te hayatını kaybetmiştir. Eserleriyle hem Makedonya Türk edebiyatına hem de genel Türk edebiyatına önemli katkılarda bulunmuş, ardında kalıcı bir miras bırakmıştır.

Kuzey Makedonya'nın Bağımsızlık Günü

Kuzey Makedonya Bağımsızlık Günü, ülkenin kendi geleceğini belirleme iradesini gösterdiği en önemli tarihsel dönüm noktalarından biridir. 8 Eylül 1991'de halkın katılımıyla yapılan referandumda büyük çoğunluk, bağımsız bir devlet olma yönünde oy kullanmış ve böylece Kuzey Makedonya, uzun yıllar süren siyasi belirsizliklerin ardından bağımsızlığına kavuşmuştur. Bu tarih, Makedonya'nın kendi kimliğini koruma, kültürünü yaşatma ve dünyada bağımsız bir devlet olarak yerini alma yolunda attığı en güçlü adımı simgeler.

Bağımsızlık Günü, sadece siyasi bir ayrılış değil; aynı zamanda ulusal birlik, özgürlük ve demokrasi yolunda verilen mücadelenin bir sonucudur. Bu özel günde, ülkedeki farklı etnik toplulukların ortak bir çatı altında buluşması, birlikte yaşama kültürünün Kuzey Makedonya için ne kadar değerli olduğunu bir kez daha göstermiştir. Şehir meydanlarında yapılan kutlamalar, müzikler, danslar, kültürel gösteriler ve törenler, hem geçmişe bir saygı duruşu niteliğindedir hem de geleceğe dair umutları güçlendirir.

Bugün Kuzey Makedonya, Balkanlar'da barışı, hoşgörüyü ve kültürel çeşitliliği temsil eden ülkelerden biri olarak anılır. Bağımsızlık Günü, hem bu kazanımların kutlandığı bir gündür hem de ülkenin geleceğini daha güçlü temeller üzerine inşa etme kararlılığının bir göstergesidir. Her yıl 8 Eylül'de, tüm vatandaşlar bu gururu paylaşır ve bağımsızlık yolundaki kararlı duruşunu hatırlar. Bağımsızlık, bir ülkenin özgürce nefes almasıdır; Kuzey Makedonya da bu özgürce nefes alma iradesini, 8 Eylül 1991 tarihinde tüm dünyaya duyurmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti

Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 1923'te Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde ilan edilerek modern Türk devletinin temelleri atılmıştır. Bu tarih, yalnızca bir yönetim değişikliğini değil, aynı zamanda bir milletin kendi geleceğini özgürce belirleme kararlılığını temsil eder. Osmanlı Devleti'nin sona ermesi ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından, Türkiye yeni bir başlangıca ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyaç Cumhuriyet'in ilanıyla karşılanmıştır. Cumhuriyet, yönetimin kaynağını halkın iradesine dayandırır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti, "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." anlayışını temel alır. Atatürk ve silah arkadaşları yalnızca bağımsız bir ülke kurmakla kalmamış, aynı zamanda toplumu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak için birçok yenilik gerçekleştirmişlerdir. Eğitimden hukuka, sosyal hayatın düzenlenmesinden kadın haklarına kadar yapılan reformlar, Cumhuriyet'in güçlü bir temel üzerine kurulmasını sağlamıştır.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı, zengin tarihi ve coğrafyasıyla dünyada önemli bir konuma sahip bir ülkedir. Cumhuriyet Bayramı her yıl 29 Ekim'de coşkuyla kutlanır; okullarda törenler yapılır, şehirler bayraklarla süslenir ve halk bu özel günün anlamını gururla yaşatır. Türkiye Cumhuriyeti, geçmişten aldığı güçle geleceğe umutla bakan, çağdaşlık ve özgürlük ilkeleri üzerine kurulmuş bir devlettir. Atatürk'ün söylediği gibi: "Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır."

MAKEDONYA

Ne farazi ne fizanım
Gurbet ile sıla arasında kopan bir dalım
Yeşilliklerin arasında Balkan'ın tam ortasında
Kendi yağında kavrulan bir Han'ım...

Şar Dağı'nı aldım sağıma
Soluma da Vardar ovasını
Soludum içime havanın en güzelini
Eylül ayında bir komşuluk ortamında
Bizdik bileklerimizi birleştiren ayvarda
Közledik ruhumuzu, sevdik umudu
İşte benim küçük ama gönlü büyük ülkem
Tam karşımdasın işte Makedonya...

Ben şuracıkta büyüdüm Kurşunlu Han'ın dibinde
Üsküp'ün en güzel yerinde
Çarşıydı çocukluğumun oyun alanı
Bu toprakta kanattım dizlerindeki kanı
Sevgi ile büyüdük bizler, ve hep beraber
Hangi dilde hangi dinde hiç bakmadan
bölüştük şekerlerimizi...

Hüzünlensek Ohri'de derman aradık
Yetmezse Mavrova'nın sümbülünü kokladık
Kahve içtik aynı cezveden, farklı fincanla
Falımıza düşüyse de bir keder
Yıkadık onu çarşı çeşmesinde güzelce
Doyran'ın balıkları doyurdu hepimizi
Çalıklının gelinciklerinden taç yaptık saçımıza
Balkanlar'ın en güzeli işte benim çileli ülkem Makedonya...

Sarsak seni kollarımızla kalkan olsak tüm nefret akıtan sözlere
Korusak kollasak hep beraber düşmandan da kötü gözden de
Sevgi ile büyütsek de adına Barış desek sonra
İnan dokunamaz o zaman kimse bizim Han'ımıza
Özgürlüğün bizim hürriyetimizdir
Daha nice barış dolu yıllara
Sen hep var ol, sonsuz yaşa
Daha nice güzel yıllara Makedonya

Leyla Şerif Emin

Metnin yazım ve noktalamasında orijinaline bağlı kalınmıştır

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şiirde adı geçen doğal ve kültürel mekânlardan üç tanesini yazınız.
- Şair “gurbet ile sıla arasında kopan bir dalım” diyerek ne anlatmak istemiştir?
- Şiirde komşuluk kültürü nasıl betimlenmiştir? Kısaca açıklayınız.
- Şairin Makedonya’ya duyduğu sevginin kaynaklarını üç başlıkta toplayınız (örneğin: doğa, çocukluk, kültür...).
- Şiirde geçen hangi dizeler “birlikte yaşam kültürü” temasını destekler? Neden bu dizeleri seçtiğinizi açıklayın.
- Kuzey Makedonya’yı tanıtan kısa bir slogan oluşturun (örneğin: “Renklerin ve barışın ülkesi...”).

ÖĞRENELİM

Şiirde Konu ve Ana Duygu

Bir metinde üzerinde durulan düşünce, olay, durum ya da sorun metnin konusudur. Bir metnin konusunu bulmak için “Metinde ne anlatılıyor?” sorusunu sorarız. Ana fikir ise metnin yazılış amacı yani yazarın okuyucuya vermek istediği mesajdır. Şiirlerde ise ana fikrin yerine ana duygu bulunur. Şiirin okuyucuda uyandırdığı temel duygu ana duygudur. Ana duygu yerine “tema” kelimesi de kullanılır.

YARATICI ETKİNLİK

“Şiirdeki Yerlerin Dijital Turizmi” Projesi

Amaç: Şiirde geçen mekânları tanımak ve teknolojiyi kullanmak.

Uygulama: Gruplar şiirde geçen yerlerden birini seçer: Ohri, Mavrova, Çarşı, Şar Dağı, Kurşunlu Han... 10 slaytlık mini bir “tanıtım sunumu” hazırlanır. “Bu yer neresi?”, “Şiirde nasıl anlatılmış?”, “Neden önemli?” soruları cevaplanarak sınıfta tur rehberi gibi sunumlar yapılır.

“Radyo Programı” Canlı Performansı

Amaç: Yaratıcılık ve konuşma becerisini geliştirmek.

Uygulama: Gruplar hayali bir radyo programı hazırlar: “Bugünkü programımızda Makedonya’nın güzelliklerini konuşuyoruz...” İçerik: kısa tanıtım, şiirden bir alıntı, yorumlar, müzik önerisi. 4 dakikalık mini sesli performans yapılır.

“Benim Makedonyam” Mini Hikâye Yazma

Amaç: Yaratıcı yazma becerisi.

Uygulama: Öğrenciler şiirden ilham alarak bir karakter yaratır. Bu karakter bir gün boyunca ülkeyi gezer. Neler gördüğü ve neler hissettiği ile ilgili kısa bir hikâye yazılır.

ÖDEV

YAZI YAZALIM

Yazarın Üsküp ve Kuzey Makedonya ile ilgili yazdığı şiirleri, denemeleri veya kısa yazıları bulunuz. Leyla Şerif Emin'in şehir sevgisini anlatan metinlerinden hareketle, siz de kendi şehrinizin güzelliğini ve tarihini anlatan bir yazı yazınız.

Yazma Süreci

Yazma; önceden belirlenmiş bir konuda duygu, düşünce ya da hayallerin belli bir düzen ve bütünlük içinde özgün olarak yazıya geçirilmesidir. Yazma; hazırlık, planlama, taslak metin oluşturma, düzeltme ve geliştirme, yazılan metni paylaşma gibi aşamaları olan bir süreçtir. Öğretici (bilgilendirici) metinlerdeki yazma aşamaları aşağıda açıklanmıştır.

1. Hazırlık

- Yazılacak metnin temasını, konusunu, amacını, hedef kitleğini ve türünü belirleme
- Metinde kullanılacak düşünce, bilgi ve olayları belirleme

2. Planlama

- Metnin ana düşüncesini / iletiğini belirleme
- Ana düşünceyle / iletiyle bağlantılı yardımcı düşünceleri belirleme ve sıralama
- Yardımcı düşünceleri destekleyen düşünceyi geliştirme yollarını belirleme

Düşünceyi Geliştirme Yolları

Bir konuda ileri sürülen düşünceyi geliştirmek, desteklemek, inandırıcı kılmak ve düşüncenin etkisini artırmak amacıyla birtakım yollara başvurulur.

Tanımlama: Varlık ya da kavramların belirgin özellikleriyle tanıtılmasıdır. Sözü edilen varlık ya da kavramla ilgili "nedir, kimdir" sorularının karşılığıdır.

Örnekleme: Düşünceyi somut kılmak için örneklerden yararlanmaktır. Amaç, anlatılanların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

Somutlama: Soyut kavramların somut bir varlıkmiş gibi anlatılmasıdır. Somutlama; istiare, kişileştirme, benzetme gibi sanatlar yardımıyla sağlanır. Somutlamada amaç, soyut kavramın zihinde canlandırılmasıdır.

Yazılan Metni Paylaşma

Yazılan metin çeşitli yollarla (yüksek sesle okuma, panoda sergileme; elektronik ortamlarda, kitap, dergi ve gazetelerde yayımlama, yarışmalara katılma vb.) paylaşılır. Metne yönelik eleştirilere açık olunur, gerekirse metin çerçevesinde eleştiriler cevaplanır.

DERSE HAZIRLIK

- Ne zaman kitap okuma isteği duyuyorsunuz?
- Bunun nedeni nedir?
- Hangi türde kitapları okumaktan hoşlanıyorsunuz? Açıklayınız.
- Size göre kitap okumanın en önemli faydası nedir?

OKUMA ZEVKİ

Kitap, beni her vakit eğlendiren, avutan bir arkadaş, bana akıl öğreten bir dost olmuştur. Aramızda kim vardır ki büyük bir hızla okuduğu kitapları, sonradan tatlı bir sevgi ile hatırlamasın.

Unuttuğunuz bir dolap gözünde, tozlu bir kitabın kabı sizde çocukluğunuzun güzel hatıralarını hiç uyandırmadı mı? Onu ilk defa okuduğunuz yerin, kırmızı akşam ışıklarıyla dolu büyük çayırın, altında oturduğunuz ihtiyar ağacın, kıyısına uzanıp yattığınız çukurun, gözleriniz önünde canlanır gibi olduğunu görmediniz mi? Bu güzel yapraklar üzerinde, gece ne kadar çabuk inerti. Esmerleşen kağıt üstündeki yazıları akşam, nasıl yavaş yavaş dalgalandırır, silerdi. Günler güm güm diye güm-bürder, şimşekler çat çat diye çatlardı.

Artık gece olmuştı. Kuzular meliyor, dereler çağılıyor, sürüler ahırlara döndüler. Ağustos böcekleri ötüyor. Biraz önce yazılan, sayfa üzerinde nasıl silindiye, şimdi de ağaçların şekli havanın bilinmeyen çerçevesi içinde öyle siliniyor; artık eve dönmek zamanı gelmişti. Yol, taşlar ve birçok inişler, yokuşlarla doludur. Fakat ne yapsanız, vaktinde eve yetişemeyeceksiniz. Yemek çoktan başlamıştır.

Büyükanne, biraz sonra niçin geciktiğinizi soracak; siz de bir çayırılıkta kitap okumaya daldığınızı utana utana söyleyeceksiniz. O zaman, hangi kitabı okumaya başladığınızı öğrenmek isteyecek. Siz, epeyce durakaldıktan sonra "Ay, bitiremeden elimden alırsalar!" diye korka korka cebinizden Robenson Crusoe'yu çıkaracaksınız. Büyükanne, gene tatlı gülümseyecek. Gönlünüz rahat olsun, kitabınız size geri verilecektir. Fakat bir daha yemek saatini kaçırmamak şartıyla.

George SAND

ÖĞRENELİM

Okuduğunuz yazı içten ve sade bir anlatıma sahiptir. Yazar, okuyucuyla konuşuyor-muş gibi bir anlatım kullanmıştır. Bu metin, yazarın güncel bir konuyu sade ve anlaşılır bir dille, okuyucuyla karşı karşıyaymış gibi anlattığı bir sohbet (söyleşi) yazısıdır.

YARATICI ETKİNLİK / ARAŞTIRALIM

Geleneksel kitaplar ile elektronik kitapları karşılaştıracığınız bir konuşma metni hazırlayabilmek için araştırma yapınız.

- Araştırmanızda “edu” ve “gov” uzantılı genel ağ (internet) adreslerinden yararlanınız.
- Konuşmanızı görsel ve işitsel materyallerle destekleyiniz.
- Aşağıda verilen kriterlere uygun bir konuşma planı hazırlayarak defterinize yazınız:
 - *Hangi hitap ile başlayacağım?*
 - *Konuşmamın içeriğinde neler olacak?*
 - *Konuşmamı hangi materyallerle destekleyeceğim?*
 - *Ses tonumu ve beden dilimi nasıl kullanacağım?*
 - *Konuşmamı hangi ifadelerle bitireceğim?*

OYUN OYNAMA

Aşağıda verilen “O Kelimeyi Söyleme” oyunuyla ilgili bilgileri okuyunuz. Oyunu, öğretmeninizin kontrolünde oynayınız.

O KELİMEYİ SÖYLEME OYUNU

Her öğrenci anlamını bilmediği iki kelimeyi küçük kâğıtlara yazarak katlar. Katlanan kâğıtlar öğretmen masasının üzerine konur. Öğretmen tarafından bir öğrenci seçilir. Seçilen öğrenci masa üzerindeki kâğıtlardan bir tanesini alır. Kâğıttaki kelimeyi söylemeden arkadaşlarına buldurmaya çalışır. Bunun için kelimenin çağrıştırdığı kelimeler varsa eş anlamlısı ve cümledeki bağlamı gibi yollardan faydalanılabilir. Anlatılan kelimeyi bilen öğrenci, anlatıcının yerine geçer ve anlatmak için bir kelime seçer. Oyun bu şekilde devam eder.

ÖDEV

YAZILI ANLATIM

Bir Hikâye Yazalım

Önce yazacağınız hikâyeye bir başlık bulunuz. Başlık, öyküde geçecek olayla ilgili olmalıdır. Olayı belirleyiniz. Olayın akışını gözden geçirin. Olayın akışına göre anlatmaya başlayınız. Olayın nedenini belirtiniz. Nedenin sonuçlarını da açıklamaya çalışınız. Olayın geçtiği yeri ve zamanı belirtiniz. Olayda (hikâyede) yer alan kişilerin adlarını ve bazı özelliklerini yazınız. Yazdığınız hikâye kısa olsun. Cümlelerin kısa, doğru, düzgün ve birbirine bağlı olmasına dikkat ediniz. Noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanınız.

DERSE HAZIRLIK

- Türk halk müziği çalgılarının kültürümüzdeki yeri ve önemi hakkında neler biliyorsunuz?
- Araştırma yaparken en çok hangi bilgi kaynaklarından yararlanıyorsunuz? (Kitap, internet, müze, öğretmen, aile vb.)
- Türk halk müziği çalgıları ile ilgili bir araştırma yapınız ve bu araştırma sonucundan elde ettiğiniz bilgileri sınıftaki arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Metni, noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli okuyunuz.

BİR HİKÂYE YAZ İÇİNDE İNSAN OLSUN

(...)

Okulumuzda, yaz ayları içinde bir müzik kursu açıldı. Mandolin ya da gitar çalmak isteyenler bu kursa katılabilecekti. Çocuklar arasında coşkulu bir yarış başladı! Kimimiz mandolin, kimimiz gitar çalma hevesine kapıldık. Kimi arkadaşların evinde abisinden, ablasından kalma mandolin vardı.

Benim gibi, evinde müzik aleti bulunmayanlar da ailesine aldirmek durumundaydı.

(...)

Cura, bağlamanın küçüğüydü. Yeni başlayanlar, onunla alışmış. Önce tutuş biçimini öğrendim. Sonra tellerin adını, mızrabı tellere vurmaya, perdeleri... Siz böyle kolay anlattığıma bakmayın, hiç de anlatıldığı kadar kolay öğrenilmiyor. Sanırım, biraz çekinerek elime alıyordum sazı; onu incitmekten korkar gibi. Usta bunu fark edince,

“Korkma,” demişti, “istediğin gibi dokun saza. Varsın o senden korksun!”

(...)

Usta'mın bu yaklaşımı, doğrusu bana şevk veriyor, elimdeki müzik aletini daha bir sevdirdiyordu. Usta'dan ders almaya gelen başkaları da vardı. Öğrencileri arasında en küçüğü bendim. Kimileri çalma becerisini ilerletiyor, kimileri bağlamasını onartıyor, kimileri de yeni bağlama yaptırıyordu.

(...)

Başlangıçta gönülsüz olsam da, zamanla bağlama eşliğinde türkü dinlemeyi sevmeye başladığımı söylemeliyim. Dinledikçe türkülerin içine giriyordum. Her türkü bir hikâye anlatıyordu. Kendi önerisiyle saz çalmayı benimsediğimi, her fırsatta işliğe uğradığımı, evde de oturup küçük sazımla ezgiler çıkarmaya başladığımı görünce, iyi bir iş yapmış olmanın mutluluğu dedemin yüzünden okunurdu. Şimdilik çalmayı becerdiğim tek türkü, “Koyun gelir yata yata/Çamurlara bata bata” idi. Basit, yalın, nota sayısı az, ama içli bir türküydü. Yeni başlayan herkes bağlama çalmayı bu türküyle öğrenirmiş. Yalnız dakikalarca aynı ezgileri yineleyip durunca, babaannem bana takılmadan edemiyordu:

“A benim güzel oğlum, Nasreddin Hoca’nın saz çalması gibi, bir yer tutturdun oradan ileri gitmiyorsun...”

Babaannem böyle söyleyince, evde herkes bana gülüyor, yalnızca annem, “Torunun pişire pişire öğreniyor babaannesi,” diyerek beni destekliyordu. Birkaç hafta sonra, rahatlıkla çalabildiğim başka türkülerim oldu:

“Kara koyun etli olur. / Kavurması tatlı olur”

Yine de babaannemin dilinden kurtulmak mümkün değildi:

“Biz ona saz öğren dedik; o gitti koyun çobanı oldu!”

Babaannemin şakacı sözleri hiç de moralimi bozmuyordu; çünkü Gazi Usta, müzik kulağımın olduğunu, hızlı ilerlediğimi söylüyordu. Üstelik, bu kanısını dedemin yanında belirtmişti.

Tatil aylarında okul arkadaşlarımla da rastlaşıyorduk. Kursa gidenlerin kimi yarıda bırakmış, kimi de okul şarkıları çalabilecek kadar ilerletmişti. Okul açıldığında, bir gün öğretmenimiz, sesi güzel olan ve müzik aleti çalabilen öğrencileri bir araya topladı. Sesi güzel olanlara birer türkü söyleyip elemenden geçirdi. Mandolin ve gitar çalabilenleri zaten kendi yetiştirmişti, onları sınava katmadı. Benim curayla çaldığım parçaları da başarılı buldu. Hep beraber okul korosuna seçildik. Öğretmenimizin dediğine göre, önemli günlerde bize görev düşecekti. Okul korosuna seçilişimin müjdesini herkesten önce dedeme verdim!

Bu haberi verdiğimde, dedem manifatura dükkânının kuytu köşesinde oturmuş, gazetesini okuyordu. Elindeki gazeteyi masaya bıraktı; yerinden kalkıp beni alnımdan öptü ve hiç unutamayacağım bir öğütte bulundu:

“Hayatta ne mesleğin olursa olsun, ekmeğini hangi yoldan kazanırsan kazan... aman çocuğum, sanata hiç sırtını dönme. Müziği hayatından çıkarma. Türkülerin hiç bitmesin!”

(...)

Necati GÜNGÖR

(Kısaltılmıştır.)

Metnin yazım ve noktalamasında orijinaline bağlı kalınmıştır.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yazarı saz çalmaya yönlendiren kimdir? Bunu hangi ifadelerden anlıyorsunuz? Açıklayınız.
- Yaşamınızda sizi etkileyen bir öğüt oldu mu? Anlatınız
- Okulunuzda benzer bir müzik kursunun açıldığını düşünerek öğrencileri kursa davet eden kısa bir duyuru yazınız.
- Türk halk müziği çalgılarının çocukların gelişimine katkıları hakkında kendi düşüncelerinizi belirtiniz.

DERSE HAZIRLIK

- “Halk edebiyatı” denildiğinde aklınıza neler geliyor?
- Daha önce dinlediğiniz veya bildiğiniz halk hikâyeleri nelerdir?
- Âşık Veysel, Yunus Emre ya da Karacaoğlu gibi halk şairleri hakkında neler biliyorsunuz?
- Sizce halkın diliyle yazılmış eserlerin önemi nedir?
- Günümüzde halk edebiyatı ürünlerini nerelerde görebiliriz (örneğin türkü, deyim, atasözü, masal vb.)?

HALKIN SESİYLE BULUŞMA

Bir sonbahar sabahıydı. 8/B sınıfının öğretmeni, Türkçe dersinde öğrencilerine yeni bir ödev verdi.

- “Çocuklar,” dedi öğretmen, “Bu hafta halk edebiyatını yakından tanıyacağız. Hepiniz üç gruba ayrılacaksınız. Her grup farklı bir konuyu araştırarak. Sonra öğrendiklerinizi sınıfta sunacaksınız.”

Öğrenciler heyecanla birbirine baktı. Birinci grup, anonim halk edebiyatı ürünlerini; yani masal, efsane, mani, türkü, bilmece ve atasözlerini araştıracaktı. İkinci grup, âşık edebiyatı üzerine çalışacak, saz şairlerinin söylediği koşma, semai, destan gibi şiir örneklerini bulacaktı. Üçüncü grup ise tasavvufi halk edebiyatını; yani Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli gibi mutasavvıfların eserlerini inceleyecekti.

Sara ve arkadaşları ilk gruptaydı. “Halkın Dilinden Hikâyeler” ödevini hazırlamaları gerekiyordu. Kütüphaneye gidip halk hikâyeleriyle ilgili kitaplar buldular. Elif, “Baksanıza, bu hikâyelerin çoğunun yazarı belli değil. Çünkü bunlar halkın ortak malıymış!” dedi heyecanla. En çok “Kerem ile Aslı” hikâyesini beğendiler. İki gencin birbirine duyduğu aşk, sazla söylenen türkülerle süslenmişti. Sunum gününde Elif şöyle anlattı: “Anonim halk edebiyatı, halkın kendi diliyle oluşan ve dilden dile aktarılan ürünlerden oluşur. Söyleyeni belli değildir. Herkesin ortak malıdır.”

Ahmet ve grubundakiler ikinci gruptaydı. Onlar âşık edebiyatını seçmişti. Sazın teliyle söylenen şiirler bulmaları gerekiyordu. Ahmet, internetten Karacaoğlu, Dadaloğlu ve Âşık Veysel hakkında bilgiler buldu. Öğretmenleri, “Âşıklar, şiirlerini saz eşliğinde söyler. Genellikle hece ölçüsünü kullanırlar ve halkın duygularını anlatırlar,” demişti. Ahmet sunumda saz çalmayı da denedi!

- “Âşık Veysel’in ‘Uzun ince bir yoldayım’ şiirini hepimiz bilirsiniz,” dedi. “İşte bu tür eserler, halkın içinden gelen duygularla yazılır.”

Zehra ve arkadaşları ise tasavvufi halk edebiyatı (tekke edebiyatı) aslında gönül diliyle yazılan şiirler konusunu aldı. Zehra, “Yunus Emre, insan sevgisini ve Allah’a olan inancı sade bir dille anlatmış,” dedi. Grup, “İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir” dizelerini sınıfta okudu.

Sonra Hacı Bektâş-ı Velî'nin insan sevgisini anlatan sözlerinden örnekler verdiler. Sunumlarını şu cümleyle bitirdiler: "Tasavvufi halk edebiyatı, insanın kalbini arındıran, sevgiyi ve birliği anlatan bir edebiyattır."

Sunumlar bittikten sonra öğretmen sınıfa döndü:

- "Gördüğünüz gibi çocuklar," dedi gülümseyerek, "Türk halk edebiyatı, bizim geçmişimizi, duygularımızı ve kültürümüzü anlatır. Bu eserleri yaşatmak, onları öğrenmekle mümkündür."

Öğrenciler o gün sınıftan çıkarken artık halk edebiyatının ne kadar zengin ve değerli olduğunu biliyorlardı. Sara, Ahmet ve Zehra koridorda yürürken aynı anda söylediler: "Edebiyat, halkın kalbidir!"

Çocuk Dergisi

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Öğretmen, öğrencilerden hangi konuyu araştırmalarını istemiştir?
- Sara ve arkadaşlarının hazırladığı ödev hangi halk edebiyatı koluna aittir?
- Anonim halk edebiyatı ürünlerinin ortak özelliği nedir?
- Zehra ve arkadaşlarının anlattığı tasavvufi halk edebiyatının temel amacı nedir?
- Yunus Emre'nin "İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir" dizelerinde hangi düşünce vurgulanmıştır?
- Öğretmen, halk edebiyatı hakkında öğrencilerine hangi önemli mesajı vermiştir?

YARATICI ETKİNLİK

Gruplar Yeniden Oluşsa

Sen bu derste hangi grupta olmak isterdin?

Aşağıdaki cümleyi defterinde tamamla ve nedenini açıklayan kısa bir paragraf yaz.

"Ben grubunda olmak isterdim, çünkü"

UNUTMAYALIM

Dil ve Yazım Kuralları

- Yazınızda Türk Dil Kurumu'nun yazım kurallarına uyunuz.
- Büyük harf kullanımı, noktalama işaretleri ve cümle kuruluşlarına dikkat ediniz.
- Anlam karışıklığı oluşturmadan açık ve anlaşılır bir dil kullanınız.

HALK EDEBİYATI

ÖĞRENELİM

Halk edebiyatı, yüzyıllar boyunca halkın duygu, düşünce ve yaşam biçimini anlatan, genellikle sözlü olarak aktarılan edebiyattır. Yani insanlar bu eserleri yazıya dökmeden önce kulaktan kulağa, dilden dile aktarmışlardır. Bu yüzden halk edebiyatı eserlerinin çoğu anonimdir, yani kimin yazdığı bilinmez. Eserler nesilden nesile aktarılmış, zamanla yazıya geçirilmiştir.

Halk Edebiyatı Eserlerini Derleyen Kişiler

Eskiden halk hikâyeleri, türküler ve masallar yazılı değil sözlü olarak anlatılırdı. Bu eserlerin kaybolmaması için bazı bilim insanları ve yazarlar halk arasında dolaşarak hikâyeleri, masalları ve türkülerini derlediler.

Bu derlemelerin önemi, bu kişiler sayesinde halk edebiyatı ürünleri kaybolmadan günümüze ulaşmıştır. Ayrıca halkın duygu dünyası, kültürü ve geçmiş yaşam biçimi hakkında değerli bilgiler edinilmiştir.

Bu derlemeler, Türk edebiyatının gelişmesinde çok büyük bir rol oynamıştır. Çünkü halk edebiyatı, modern Türk edebiyatına ilham vermiştir.

Halk Hikâyeleri

Halk hikâyeleri, aşk, kahramanlık, iyilik, doğruluk ve sevgi gibi konuları işler.

Bu hikâyelerde genellikle bir kahraman vardır ve o kahraman zorlukları aşarak amacına ulaşır.

Örnek: Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin, Tahir ile Zühre.

Masallar

Masallar, hayal gücüyle süslenmiş, olağanüstü olayların geçtiği kısa hikâyelerdir.

Masallarda periler, devler, cinler, konuşan hayvanlar olabilir. Masalların sonunda genellikle iyiler kazanır, kötüler cezalandırılır.

Örnek: Keloğlan Masalları, Alaaddin'in Sihirli Lambası.

Efsaneler

Efsaneler, gerçek bir olay ya da yer hakkında zamanla abartılarak anlatılan hikâyelerdir.

İnsanlar efsanelerle geçmişte yaşanan olayları anlamlandırmaya çalışmışlardır.

Örnek: Ağrı Dağı Efsanesi, Pamukkale Efsanesi, Şahmeran Efsanesi.

Destanlar

Destanlar, bir milletin tarihindeki önemli olayları, savaşları, kahramanlıkları ve toplumun inançlarını olağanüstü öğelerle anlatan uzun halk hikâyeleridir. Sözlü gelenekte doğmuş, sonradan yazıya geçirilmiştir.

Örnek: “Oğuz Kağan Destanı” Türk milletinin kahramanlık dolu tarihini anlatan en eski ve en önemli destanlardan biridir.

Atasözleri

Atasözleri, atalarımızın uzun deneyimlerinden çıkarılmış, öğüt veren kısa sözlerdir. Kısa ama anlamlıdır, genellikle bir ders verir.

Örnek: Damlaya damlaya göl olur.

Ayağını yorganına göre uzat.

Deyimler

Deyimler, bir düşünceyi etkili ve kısa yolla anlatmak için kullanılan kalıplaşmış sözlerdir. Gerçek anlamlarından uzak, mecaz anlamlıdır.

Örnek: Burnundan solumak (çok sinirlenmek)

Kulağına küpe olmak (ders almak)

Halk Tiyatrosu

Halk tiyatrosu, halkın eğlenmek, gülmek ve düşünmek için izlediği oyunlardır. Genellikle köylerde, meydanlarda oynanır.

Örnek:

- Karagöz ve Hacivat
- Köy Seyirlik Oyunları
- Meddah Hikâyeleri

Bilmeceler

Bilmeceler, zihin geliştirici kısa sorulardır.

Bir şeyi doğrudan söylemeden, ipuçlarıyla anlatırlar.

Cevabı bulmak için düşünmek gerekir.

Örnek: Ne kanadı var, ne tüyü, uçar gider her köyü? (Cevap: Ses)

Fıkralar

Fıkralar, insanları güldürürken düşündüren kısa hikâyelerdir.

Genellikle bir karakter etrafında gelişir.

Örnek: Nasreddin Hoca fıkraları

→ Hem güldürür hem ders verir.

→ Örneğin: “Ye kürküm ye!” fıkrasında Hoca, insanların dış görünüşe önem vermesini eleştirir.

UNUTMAYALIM

Halk edebiyatı, bizim kültürümüzün aynasıdır.

Masallar, efsaneler, atasözleri, fıkralar ve hikâyeler sayesinde atalarımızın düşünce tarzını, inançlarını ve yaşam biçimini öğreniriz. Bu eserler, geçmiş bugüne, bugünü geleceğe taşır. Halk edebiyatı eserleri, **Türk milletinin kültürel hafızasıdır**. Bu eserleri derleyen bilim insanları sayesinde biz bugün **atalarımızın düşünce, duygu ve yaşam biçimini öğrenebiliyoruz**.

Halk hikâyeleri, efsaneler, masallar ve türküleri inceleyerek hem geçmiş tanıırız hem de edebiyat sevgimizi geliştiririz.

YARATICI ETKİNLİK

“Birlikten Edebiyat Doğar” (Sanat Atölyesi)

Amaç: Görsel sanatlarla halk edebiyatı arasındaki bağı göstermek.

Uygulama: Her grup seçtiği bir halk edebiyatı ürününü (mani, türkü, şiir, fıkra vb.) **resim, kolaj veya çizgi hikâye** olarak canlandırır. Çalışmalar sınıf panosunda “Edebiyat, Halkın Kalbidir” başlığıyla sergilenir.

PROJE ÖDEVİ

Türk halk edebiyatı ile ilgili bir proje çalışması yapmak, hem kültürel mirasımızı anlamak hem de edebî ve sanatsal yetenekleri geliştirmek açısından oldukça faydalı olabilir. Bu nedenle Türk halk edebiyatı üzerine proje çalışması yapılması istenebilir.

Proje Başlığı: Türk Masalları / Türk Destanları / Türk Atasözleri ve Deyimleri vb.

Amaç: Türk halk edebiyatının türlerini, özelliklerini ve toplumsal önemini incelemek. Önemli temsilcilerini ve eserlerini araştırarak bu edebiyat türünün zenginliğini ortaya koymak. Örneğin: Masallar, destanlar, halk hikâyeleri, efsaneler, atasözleri, deyimler, tekerlemeler ve halk şiirleri incelenebilir.

ÖĞRENELİM - Halk Edebiyatı Türlerinden Örnekler

Dede Korkut Hikâyeleri: Bu hikâyeler, Oğuz Türklerinin yaşamını, kahramanlıklarını ve aile bağlarını anlatır. Hem nesir (düz yazı) hem nazım (şiiir) bölümleri içerir. Anonimdir, yani yazarı belli değildir. Örnek Alıntı: “Dirse Han oğlu Boğaç Han, yiğitlik gösterip babasının yerini aldı, Oğuz ilinin yüzünü güldürdü.”

Âşık Hikâyeleri: Bu tür hikâyeler genellikle âşıklar tarafından saz eşliğinde anlatılır. Hem şiiir hem düzyazı bölümleri vardır. Âşıklar, doğaçlama (spontane) sözlerle halkı eğlendirir ve düşündürür.

Ferhat ile Şirin Hikâyesi: Bu hikâye aşk ve fedakârlık üzerine kuruludur. Ferhat, sevdiği Şirin’e kavuşmak için dağları delip su getirmeye çalışır. Örnek Alıntı: “Ferhat, elindeki kazmayla dağlara vurdukça Şirin’in adını söyler, yüreğindeki sevdâ ateşiyle taşları eritirdi.”

YARATICI ETKİNLİK

“Halk Edebiyatını Canlandırılım” (Drama Etkinliği)

Amaç: Öğrencilerin halk edebiyatı türlerini hem öğrenmeleri hem de canlandırarak pekiştirmeleri.

Uygulama: Sınıf üç gruba ayrılır. Her grup, metindeki gibi bir halk edebiyatı kolunu seçer:

1. Anonim Halk Edebiyatı

2. Âşık Edebiyatı

3. Tasavvufi Halk Edebiyatı

Gruplar kendi konularını kısa bir **sahne (5 dakikalık)** olarak hazırlar.

- Anonim grubu: “Nasrettin Hoca fıkrası” veya “Atasözleriyle konuşma”

- Âşık grubu: “Sazla şiiir söyleyen bir âşık” canlandırması

- Tasavvufi grup: “Yunus Emre’nin öğüdü” veya “İlim kendin bilmektir” şiiir sahnesi

DERSE HAZIRLIK

- Destanlar hakkında araştırma yapınız ve kısa yazı yazınız.
- Bildiğiniz bir destan var mı? Biliyorsanız sınıfta anlatınız.
- Oğuz Kağan destanı hakkında neler biliyorsunuz?
- Kurt, Türk kültüründe hangi anlamları taşır?

OĞUZ KAĞAN DESTANI

Oğuz Kağan, büyük bir ziyafet veriyor. Bütün halkı topluyor. Onlara diyor ki:

- Ben sizlere Kağan oldum. Elinize yaylarınızı ve kalkanlarınızı alınız. Çünkü, Oğuz'un başa geçmesi, savaşın başlaması demektir. Savaş talih, bizim hedefimiz olsun. Düşmanlarımıza bozkurt sesleriyle haykırarak atılalım. Öyle büyük bir ordu olalım ki, demir mızraklarını havaya kaldırıncaya, bu ordu, demirden bir orman gibi görünsün. Atlarımız, av eğlencesine gider gibi yürüsün. Başka denizlere, başka ırmaklara varalım. Yurdumuzu öyle genişletelim ki gök kubbesi bu yurdun üzerinde bir çadır, güneş de, bu çadırın tepesinde bir bayrak olsun.

(Bu sözlerden sonra Oğuz, dört yana elçiler yolluyor. Bütün kavimleri kendi bayrağı altına çağırıyor. O çağların iki büyük hakanından Çin Kağanı, Oğuz'un emirlerini dinliyor. Fakat Urum Kağanı, Oğuz'a tabi olmuyor. Oğuz, ordularıyla Urum illerine yürüyor. Buzdağı eteklerinde çadır kuruyor.)

Tan ağarınca, Oğuz Kağan'ın çadırına güneş gibi bir ışık girdi. O ışıktan gök tüylü, gök yeleli, büyük bir erkek kurt çıktı. Bu kurt, Oğuz Kağan'a söz söyledi ve dedi ki: "- Ey, ey Oğuz! Sen Urum üzerine atlılarınla yürümektesin. Ey, ey Oğuz! Ben, senin önünde yürüyeceğim." dedi. Ondan sonra Oğuz Kağan çadırını dürdürdü, gitti, gördü ki: Çerinin önlerinde gök tüylü, gök yeleli, büyük bir erkek kurt yürümektedir ve o kurdun ardından ordu ilerlemektedir.

...

Yine çeri ile Oğuz Kağan İtil denen ırmağa geldi. İtil denen, büyük bir ırmaktır. Oğuz Kağan onu gördü ve dedi ki: "- İtil'in suyunu nice içeriz?" Orduda bir yahşi beğ vardı, onun adı Uluğ Ordu Beğ idi. Akıllı bir erdi. Gördü ki bu yerde çok dallar, çok ağaçlar var. O ağaçları kesti. Ağaçlara yattı, geçti. Oğuz Kağan sevindi, güldü, dedi ki: "-Ey, ey! Sen burada beğ ol! Senin adın Kıpçak Beğ olsun" dedi.

...

(Bundan sonra, Oğuz orduları daha ilerilere yürüdü. Önde, yine gök tüylü, gök yeleli, erkek kurt vardı.)

Oğuz Kağan, büyük kurultayı topladı, bir ziyafet verdi. Oğuz bir hitabe söyleyerek dedi ki:

“Ey oğullar, ben çok aşdım,
Ben çok vuruşmalar gördüm
Çıda ile çok ok attım
Aygır ile çok yürüdüm
Düşmanlar ağılattım
Dostlarımı ben güldürdüm
Gök tanrıya ben borcumu ödedim
Sizlere de yurdumu veriyorum.”

Sonra, Oğuz Kağan, yurdunu Boz Oklar ve Üç Oklar diye anılan altı oğlu arasında taksim etti.

Nihad Sami BANARLI

SÖZLÜK

- Kağan: Türklerde hükümdar, lider
- Çeri: Asker, ordu
- Beğ: Komutan, bey
- Yay: Ok atmakta kullanılan silah
- Çıda: Mızrak
- Urum: Bizans (Batı ülkeleri) hükümdarı
- İtil: Volga Nehri'nin eski Türkçe adı

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Oğuz Kağan, halkına ne çağrısında bulunmuştur?
- Bozkurt'un Oğuz Kağan'a söylediği sözlerin anlamı nedir?
- Oğuz Kağan, oğullarına neden yurdunu paylaşmıştır?
- Metinde hangi değerler öne çıkmaktadır? (Cesaret, liderlik, birlik, bağımsızlık vb.)
- Metinde “gök kubbe çadır, güneş bayrak olsun” sözüyle ne anlatılmak istenmiştir?
- Sen Oğuz Kağan'ın ordusunda bir asker olsaydın, onun çağrısına nasıl karşılık verirdin?
- Bozkurt'un simgesel anlamı nedir? Hangi duyguları temsil eder?
- Bu destan Türk milletinin karakterini nasıl yansıtır?

ÖĞRENELİM

İlk toplumlar, insanoğlu, olayları ancak hayal yoluyla açıklamaya çalışmış, cansız varlıkları canlı gibi düşünerek onlar etrafında birtakım serüvenler, olaylar yaratmıştır. Toplumlar daha uygarlaştıkça olayların yanında tarihî kişiler ve olaylar da yer almaya başlamış, böylece de destanlar doğmuştur.

Destanlar, geçmiş ile durumu bağlar. Milletlerin geçmişten kuvvet, heyecan almalarını; yaşama, savaşma enerjisi kazanmalarını sağlar. Destanlar, bir milletin tarihini, kahramanlıklarını, savaşlarını, göçlerini ve büyük olaylarını olağanüstü öğelerle süsleyerek anlatan uzun anonim halk anlatılarıdır.

Özellikleri:

- Sözlü gelenekte doğmuştur, sonradan yazıya geçirilmiştir.
- Anlatıcıları ozan, âşık ya da baksı denilen kişilerdir.
- Kahramanlar genellikle olağanüstü güçlere sahiptir.
- Toplumun inançlarını, değerlerini ve kültürünü yansıtır.
- Gerçek olaylardan doğmuş, ama zamanla efsanevi özellikler kazanmıştır.

Türk Destanlarına Örnekler:

- Alp Er Tunga Destanı – Türklerin ilk destanlarından biridir.
- Oğuz Kağan Destanı – Türklerin kurucu atası Oğuz Kağan'ın kahramanlıklarını anlatır.
- Ergenekon Destanı – Türklerin yeniden dirilişini ve özgürlük mücadelesini konu alır.
- Türeyiş ve Göç Destanları – Uygur Türklerinin kökeni ve göçlerini anlatır.
- Manas Destanı – Kırgız Türklerinin en uzun destanıdır.

Destan ile Efsane Arasındaki Farklar

Özellik	Destan	Efsane
Uzunluk	Uzun anlatılardır	Kısadır
Kahramanlar	Olağanüstü güçlere sahip kahramanlar	Gerçek veya yarı gerçek kişiler
Konu	Savaşlar, kahramanlık, milletin tarihî	Bir yerin, olayın, kişinin kökeni
Gerçeklik	Tarihî olaylara dayanır, abartılıdır	Gerçeğe yakın, halk inancı içerir
Amaç	Ulusal kimliği ve kahramanlığı anlatmak	Açıklama yapmak, ders vermek

DERSE HAZIRLIK

- Farklı kùltùrlere ait masalları araştırınız. Bu masallarda yer alan ortak özellikleri ve farklılıkları belirleyiniz.
- Masallarda kullanılan olağanüstü varlıkları (peri, dev, ejderha vb.) araştırarak bu varlıkların hangi kùltùrlerde nasıl anlatıldığını inceleyiniz.
- Masalların çocukların gelişimi üzerindeki etkilerini araştırınız. Bu etkileri örneklerle açıklayınız.

ALAADDİN VE SİHİRLİ LAMBA

Sihirbaz ateş yaktı. Alevlerin üstüne biraz su döktü. Mor bir duman havalara yükseldi. Alaaddin, ayaklarının altındaki toprağın sarsıldığını duydu. Korktu. Kısa bir süre sonra toprak yarıldı ve yarılan yerde taştan yapılmış gizli bir kapı ortaya çıktı.

Sihirbaz:

— Hah, şöyle, aferin sana, dedi. Ben iri yarı olduğum için bu delikten sığamıyorum. Sen ise incesin, sığarsın. İçeri gireceksin, aşağı ineceksin. Sağ tarafında altın ve gümüş dolu üç tane mağara var.

İlk iki mağaraya hiç girme. Doğru üçüncü mağaraya git. Bu mağarada eski bir lamba var. O lambayı al, sıkı tut da düşmesin. Alıp bana getir. Lamba benim olsun, hazine de senin.

Sihirbaz, Alaaddin'e bir de yüzük verdi.

Alaaddin yüzüğü taktı, oyuktan içeri girdi. Merdivenleri indi. Mağaranın içi karanlıktı ama altınlar, gümüşler, pırlantalar ve inciler parıldadıkları için görünebiliyordu. Sihirbazın istediği lambayı buldu. Kucağını ve ceplerini de altınla, elmasla doldurdu. Sonra mağaranın çıkışına doğru gitti. Sihirbaz yukarıdan seslendi:

— Lambayı aldın mı, lambayı?

Alaaddin:

— Önce beni buradan çıkar, çıkmama yardım et; ben de sana lambayı vereyim, dedi.

Sihirbaz, önce lambayı almak için ne kadar direttiyse de Alaaddin, önce kendisini çıkarmasını istedi; yoksa lambayı vermeyeceğini söyledi. Bu duruma çok sinirlenen sihirbaz, büyülü birtakım sözcükler söyledi. Söyler söylemez de mağaranın ağız kapanıverdi.

Alaaddin mağaranın içinde hapis kaldı. Alaaddin, mağaranın soğuk merdivenlerine oturup burada öleceğini, sevgili annesini bir daha göremeyeceğini düşünüp dururken ağlamaya, inlemeye başladı. Sinirlenip ellerini havaya kaldırırken, nasıl olduysa elini parmağındaki yüzüğe sürtüverdi. İşte olan o anda oldu. Yoğun bir duman bulutu kapladı ortalığı ve o duman bulutunun içinden korkunç görünümlü bir cin ortaya çıktı. Cin, korkudan dili tutulan Alaaddin'in önünde eğildi:

— Ben bu yüzüğün tutsağıyım. Bütün buyruklarınızı yerine getirmeye hazırım. Ne buyurursanız hepsini yaparım, efendim, dedi.

Alaaddin birden kendine geldi. Sanki daha önceden böyle bir cine emir vermişçesine:

— Beni buradan çıkar! dedi.

Alaaddin daha "Ne oluyor?" demeye kalmadan cin onu, büyücüyle ilk karşılaştığı yere getirip bıraktı.

Bu olayın üzerinden bir süre geçti. Annesi, eski lambayı satıp parasıyla eve yiyecek bir şeyler almayı düşündü. Fakat lamba çok tozlu ve eski görünümlüydü. Onu güzelce silip temizlemek istedi. Temizlemek için ellerini lambaya sürtünce, tıpkı mağaradaki gibi korkunç bir cin belirdi. O kalın se-

siyle konuştu:

— Buyurun efendim, ne buyurursanız yaparım.

Annesi, gördüğü bu korkunç manzara karşısında dayanamadı, pat diye düştü, bayıldı. Ama Alaaddin böyle şeylere alışıkı. Mağaradaki cine emrettiğı gibi buna da emretti:

— Bize yiyecek bir şeyler getir, dedi.

Cin hiç zaman kaybetmeden krallara layık bir sofraya hazırladı. Öyle bir sofraya ki ne ararsan var...

Masal Derlemeleri – Binbir Gece Masalları

SÖZLÜK

- Alev: Ateşin ışıık ve ısı yayan, yükselen kısmı.
- Hazine: Değerli eşya, para veya mücevherlerin saklandığı ya da bir arada bulunduğı yer.
- Emir: Birine yapılması gereken bir işi bildiren, buyuran söz; buyruk.
- Bayılmak: Kısa süreli olarak bilincini kaybetmek, kendinden geçmek.

DÜşÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Bu masalda güç, hile ve adalet kavramları nasıl temsil edilmiştir? Açıklayınız.
- Masalda iyi ve kötü karakterlerin net bir şekilde ayrılması, gerçek hayatı anlamamıza yardımcı olur mu? Açıklayınız.
- Masalda sihirbaz, Alaaddin'i neden kandırmak istemiştir? Açıklayınız.
- Alaaddin'in mağarada verdiği karar sizce doğru mudur? Siz onun yerinde olsaydınız ne yapardınız? Açıklayınız.
- Bu masaldan çıkarılabilecek en önemli ders sizce nedir? Söyleyiniz.
- Masaldaki olayları dikkate alarak "güven" kavramını yorumlayınız. Sizce kime güvenilmelidir? Neden?

ÖĞRENELİM

Masallar, olağanüstü olayların ve hayal gücünün ön planda olduğı anlatı türleridir. Genellikle "bir varmış, bir yokmuş" gibi ifadelerle başlar. Masallarda sihirli varlıklar, cinler, periler ve konuşan hayvanlar yer alabilir. Bu hikâyeler hem eğlendirir hem de çocuklara iyilik, doğruluk ve yardımseverlik gibi değerleri öğretir. Masalların sonunda çoğı zaman iyiler kazanır, kötüler kaybeder. Öğretici bir mesaj veya ders içerirler. Anlatımı sade ve anlaşılırdır. Masallar, hem eğlendirmek hem de doğruluk, iyilik, sabır ve yardımseverlik gibi değerleri öğretmektir.

DERSE HAZIRLIK

- Fıkralar sadece güldürmek için mi yazılır, yoksa başka bir amacı da var mıdır?
- Günlük hayatında sen de bir olayı mizahla anlatmak zorunda kalsaydın, nasıl anlatırdın?
- Sen olsaydın yeni bir Nasrettin Hoca fıkrası yazsan, konusu ne olurdu?
- Sence Nasrettin Hoca'nın verdiği dersler bugün hâlâ geçerli mi? Neden?

HİNDİ

Nasrettin Hoca Akşehir pazarında bir adamın başına toplanmış olan kalabalığa yaklaşıp. Satıcı elindeki kuşu satmaya çalışmakta ve fiyatı çok yüksek 50 akçe, yan taraftaki tavuklar ise 5 akçe. Hoca bir türlü fiyattaki aşırı farkı anlayamaz ve sorar:

- Hemşerim bu nasıl kuş 50 akçe istersin?
- Hoca efendi bu bildiğin kuş değildir bunun özelliği var.
- Neymiş özelliği?
- Hocam bu kuşa papağan derler ve konuşur.

Hoca aniden hemen eve koşar, kümeden hindisini kaptığı gibi pazara döner.

Papağan satmakta olan adamın yanına durur ve yüksek sesle;

- Bu gördüğünüz kuş sadece 100 akçeye, gel, gel!!!

Herkesten çok papağan satan şaşar bu işe ve sorar.

- Hocam 100 akçe çok değil mi bir hindi için?
- Sen 50 ye satıyorsun ama.
- Dedim ya hocam benim kuş konuşur ama!
- Öyleyse, benimki de düşünür!

ÖĞRENELİM

Fıkra, halkın günlük yaşamında karşılaştığı olayları mizah (gülmece) yoluyla anlatan kısa, eğlendirici ve düşündürücü bir halk edebiyatı türüdür. Fıkra, halkın zekâsını, mizah anlayışını ve yaşam deneyimlerini yansıtan; kısa, güldürücü ama aynı zamanda düşündürücü sözlü anlatı türüdür.

Fıkralar genellikle insanların yanlış, komik veya düşündürücü davranışlarını ele alır ve bu davranışlar üzerinden ibret verici bir mesaj ortaya koyar. Fıkraların en belirgin özelliği, güldürürken düşündürmesidir.

Yani okuyucu ya da dinleyici, fıkranın sonunda hem güler hem de anlatılan olaydan bir ders çıkarır.

EŞEĞE TERS BİNMEK

Nasrettin Hoca bir gün yabancı bir köyde misafir olur. Cuma günü onu kürsüye çıkartırlar. Güzel bir vaaz verir. Herkes pek memnun kalır. Camiden çıkınca Hoca'nın eşeğini getirirler. Köylülerin hepsi ona hizmet etmek için adeta yarışır. Hoca eşeğine binerken biraz düşünür. Sonra eşeğin üstüne ters oturur. Herkes hayret eder. Köylülerden biri dayanamayıp sorar:

- Hocam der. Kusura bakma ama eşeğe niçin ters bindiğini sorabilir miyim?

Hoca tebessüm ederek cevap verir:

- Eğer düz binip önünüze geçseydim siz arkada kalacaktınız. Siz öne geçseydiniz, bu defa ben arkada kalmış olacaktım. Böyle ters binince size arkamı dönmemiş oluyorum. Sebebi bu...

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Hoca'nın sözlerinin özelliği nedir?
- Hoca'nın bu kadar çok sevilmesinin nedeni nedir?
- Hoca, fıkralarında en çok kimleri eleştirmiştir?
- Nasrettin Hoca'nın Türk mizah dünyasında önemli bir yere sahip olmasının sebebi nedir?

ÖĞRENELİM

NASRETTİN HOCA

BİR ŞEYE İNANMAK BAŞKA, ONU BENİMSEMEK BAŞKA...

Gerçekten Hoca, her sözüyle bir tebessüm ettirmeyi bildiği için sevilmiş, benimsenmiştir. "Kulun ayıbını yüzüne vurmamak" için kendisini safderun bir adam yerine koyuyor; gülünecekse kendine gülüyor; güldürecekse, kendine güldürüyor. Kendine gülmek, kendine güldürmek, yine de gülünç olmamak! Belki en ince, en nazık bir mizah bu. Böylesi mizah, ancak Hoca gibi ruhunu başka ruh yapmasını bilen müstesna yaratılışı bir adam nasip olabilir; böyle biri dünyamıza bir daha ne gelmiştir, ne gelir. Türk halkının yarattığı bir mizah dehasıdır o...

Eflatun Cem GÜNEY

DERSE HAZIRLIK

- Atasözü nedir? Daha önce duyduğun doğayla veya hava olaylarıyla ilgili atasözleri var mı?
- Sence insanlar geçmişte hava durumlarını nasıl tahmin ediyorlardı?
- Bugün hâlâ atasözlerinden yararlanılarak hava tahmini yapılabilir mi?

İKLİM ÜZERİNE ATASÖZLERİ

İklim olayları, atasözlerimize geniş oranda geçmiş konulardan biridir. Önce, bu konuda söylenmiş atasözlerimizden çiftçilerle ilgili olanlarını sıralayalım:

“Kara kışta karlar, martta yağmaz, nisanda durmazsa değme keyfine.”

“Mart yağar, nisan övünür; nisan yağar, insan övünür.”

“Martta yağmasın, nisanda dinmesin.”

Bunlara benzeyen atasözleri, yağmurun nisan ayında yağmasının iyi olacağını belirtir. Nisan yağmuru, bereketin yağmurudur.

“Kar, ekin yorgandır.” Atasözü de karlı kışın, ekin ile ilgisini belirtir.

Herkesi ilgilendiren ve iklim ile ilgili atasözlerinin çoğu, mart ayı üzerine söylenmiştir:

“Mart ayı dert ayı.”

“Mart çıkmadıkça dert çıkmaz.”

“Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.”

“Martın yarısı kış, yarısı yaz.”

Yaz mevsimi kısa, kış mevsimi uzun süren Anadolu’da insanımızı en çok düşündüren mevsim de kış olmuştur. Bu konudaki atasözlerinde kış üzerine öğütler, uyarmalar yer almıştır:

“Kışın ekmeksiz, yazın gömleksiz yola çıkma.”

“Kışın ocak başı, yazın dağlar başı.”

Kışın soba al, yazın yaba al.”

Hıdırellez, 6 Mayıs tarihinde Anadolu’nun hemen her yerinde türlü eğlencelerle karşılanır. Halkımız, hıdırellezin gelmesiyle kış mevsiminin sona erdiğine inanır. Bu inanış, uzun yılların deneyimlerinden elde edilmiş bir yargıdır:

“Hıdırellezden sonra yazdır.”

“Bu gün hıdırellez, yarın yaz.”

Yaz, kışa hazırlanılacak olan bir mevsimdir. Yan gelip yatma zamanı değildir:

“Yazın gölge hoş, kışın çuval boş.”

“Yazın başı pişenin, kışın aşı pişer.”

“Karıncadan ibret al, yazdan kışı karşılar.”

Günlerle, yağmur, şimşek, bulut gibi hava olaylarıyla ilgili iklim özelliklerini veren atasözlerimiz de çok sayıdadır:

“Lodos cehennemden, poyraz cennetten gelirmiş.”

“Lodosun gözü yaşlıdır.”

“Gök ağlamayınca yer gülmez.”

“Şimşek çakmadan gök gürlemez.”

“Bir bulutla kış gelmez.”

Çağımızda, ayrı bir bilim ve uzmanlık dalı olarak kendisini kabul ettirmiş bulunan meteoroloji, zaman zaman atasözlerimizdeki bu yargıların doğrultusunda hava tahmin raporları vermektedir.

Aydın OY

SÖZLÜK

- İklim: Bir bölgede uzun süre etkili olan hava olayları bütünü
- Ekin: Tarla bitkisi, özellikle buğday, arpa gibi ürünler
- Hıdırellez: 6 Mayıs'ta baharın gelişiyle kutlanan geleneksel bayram
- Lodos: Güneybatıdan esen sıcak ve nemli rüzgâr
- Poyraz: Kuzeydoğudan esen kuru ve soğuk rüzgâr

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Metne göre atasözlerinde iklim olayları neden sıkça yer alır?
- “Nisan yağmuru, bereketin yağmurudur.” sözüyle ne anlatılmak istenmiştir?
- Kış mevsimiyle ilgili atasözleri insanlara hangi mesajı verir?
- Hıdırellez'in halk arasındaki anlamı nedir?
- Bu atasözlerinin ortaya çıkmasında halkın hangi deneyimleri etkili olmuştur?
- Sence günümüzde doğayla ilgili atasözlerinden hâlâ yararlanılıyor mu? Açıkla.

YARATICI ETKİNLİK

Atasözü Afişi Hazırlama:

Gruplar hâlinde birer mevsimi seçin.

- Seçilen mevsimle ilgili atasözlerini araştırın.
- Renkli kartonlara yazarak anlamlarını da ekleyin.
- Sınıf panosuna “Atasözleriyle Mevsim Takvimi” oluşturun.

UNUTMAYALIM

Atasözleri, kimin tarafından ve ne zaman söylendiği belli olmayan, bir gerçeği anlatan veya bir öğüt veren özlü sözlerdir. Okuduğunuz sözler, atalarımızın uzun deneyimler sonucu oluşturduğu, doğruluğu kanıtlanmış özlü sözlerdir. Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünceye ya da öğüt olarak belirttiği, kalıplaşmış biçimleri bulunan ve halkın benimsediği (halka mal olmuş) böyle özlü sözlere atasözü denir. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir, değiştirilemezler; söyleyeni belli olmayan bu sözler, halkın ortak ürünüdür.

Atasözlerimizin bazıları gerçek anlamlı, bazıları ise mecaz anlamlıdır.

DÜŞÜNELİM TARTIŞALIM

- Eskiden atasözleri, doğayı tanıma ve tarımla uğraşan insanlar açısından neden önemliydi?
- Günümüzde meteoroloji bilimi varken atasözleri hâlâ geçerli midir?
- Doğayla uyumlu yaşamak için geçmişteki halk bilgeliğinden neler öğrenebiliriz?

ÖDEV

Aşağıda yer alan atasözlerinin anlamlarını TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden bulunuz. Bu atasözlerinden birini kullanarak öyküleyici anlatım biçimiyle bir metin yazınız.

- Ağacın meyvesi olunca başını aşağı salar.
- Alçak uçan yüce konar, yüce konan alçak uçar.
- Sana taşla vurana sen aşla var.

DEYİMLER

ÖĞRENELİM

Deyim, iki veya daha fazla kelimenin bir araya gelerek gerçek anlamından farklı, mecazî anlamda kullanıldığı kalıplaşmış söz öbekleridir. Deyimler, tek başına bir cümle oluşturmaz ve yargı bildirmezler, yani öğüt vermezler. Günlük yaşamda sıkça kullanılırlar ve konuşmalara renk katarlar.

Deyimlerin Özellikleri

Kalıplaşmış olurlar: Deyimlerin kelimeleri değiştirilmeden kullanılır. Örneğin: “İpini çekmek” deyimini başka şekilde söylenemez.

Mecazî anlam taşırlar: Sözlük anlamı ile değil, genellikle mecaz anlamı ile anlaşılır. Örneğin: “Kendi yağıyla kavrulmak” deyimini, insanın gerçekten kendi yağıyla kavrulmasını değil; elinde bulunanla, kendi az olanaklarıyla geçinip kimseye muhtaç olmamasını ifade eder.

Cümle oluşturmazlar: Tek başına bir yargı taşımazlar, ancak cümle içinde kullanıldıklarında anlam kazanırlar.

Günlük yaşamda sık kullanılırlar: Konuşmayı zenginleştirir, duygu ve düşünceleri daha etkili ifade ederler.

Aşağıdaki açıklanmış deyimleri anlamaya çalışınız.

“DEVLET KUŞU KONMAK”

Açıklama: Bir rivayete göre, vaktiyle İran’da hükümdarlar öldüğü zaman, bütün şehir halkı sarayın önündeki meydanda toplanırmış. Sarayın balkonundan, adına devlet kuşu denilen bir kuş uçurulur, kimin başına konarsa, o adam ülkeye hükümdar olurmuş. Gerçi tarihte, böyle garip bir yolla hükümdar seçildiğini gösterir bir kayıt yoktur; üstelik böyle bir seçim yapılmış olması, mantığa da uygun düşmemektedir. Ama hak etmediği yerlere, şans eseri gelenler için, “başına devlet kuşu kondu” denmesi, yukarıda sözü edilen masaldan gelmiş olsa da, yerinde ve anlamlı bir sözdür.

KAZANIMLAR

Öğrenci öğrendiği üslup ifadelerini kullanarak sözlü ve yazılı iletişimde kendini yaratıcı bir şekilde ifade eder.

ETKİNLİK

Öğrencilere çeşitli deyim ve atasözlerinden oluşan bir liste verilir. Bu ifadelerden en az ikisini kullanarak “kısa bir sohbet metni” oluşturmaları istenir. Daha sonra aynı metni sözlü olarak canlandırmaları sağlanır. Böylece deyimlerin doğal kullanımına yönelik farkındalık gelişir.

“AĞZINDAN BAKLAYI ÇIKARMAK”

Açıklama: Sabrı tükenip o zamana kadar söylemediğini söyleyivermek anlamında bir deyimdir. Eski zamanlarda çok küfürbaz bir adam varmış. Memleketin müftüsü bu adamı çağırıp sık sık nasihat edermiş. Küfür edeceği sırada aklına gelip vazgeçmesi için de ağzında bir bakla tanesi tutmasını önermiş. Bir gün yine müftü efendi bu adama nasihat ederken münasebetsizin biri içeri girmiş ve müftüye sormuş:

- Müftü efendi sağdıcım öldü. Bana mirasının kaçta kaç isabet eder? Canı sıkılan müftü küfürbaza dönmüş:
- Çıkar ağzından şu baklayı da bu herife gerekli cevabı kendi usulüne göre sen ver demiş.

“AYIKLA PİRİNCİN TAŞINI”

Açıklama: Bir zorluğu çözümlerken, bir engeli ortadan kaldırmaya çalışırken bazen hiç beklenmedik sürpriz olaylar çıkar ve daha büyük engeller karşınıza dikilir. Böyle durumlarda bu deyim kullanılır. Deyimin öyküsü Osmanlı tarihine dayanır. Yavuz Sultan Selim’in Yemen’i Osmanlı topraklarına katmasından bir süre sonra Yemen’de isyan çıkmış, uzun uğraşmalar sonunda Yemen Fatihisi Sinan Paşa duruma hakim olmuş; Yemen bundan sonra 400 yıl Osmanlı egemenliğinde kalmıştı.

Söylentiye göre Sinan Paşa’nın askerleri bir gün çölde konaklamış. Yemek pişirmek üzere hasır torbalar içindeki mısır pirinçlerini yere serdikleri büyük bir çadırın üstüne dökmüş ve taşlarını ayıklamaya başlamışlar. Bu sırada bir fırtına çıkmış ve rüzgârın savurduğu bir kum bulutu pirinçlerin üstüne inerek, ufak bir tümsek halinde yığılmış. Kumların altında kalan pirinçlere bakakalan yeniçeriler arasından şakacı bir asker, arkadaşlarına:

- Biz Allah’ın nimetini taşlı diye beğenmiyorduk, bizim gibi günahkâr kullara üç beş taş az bile gelir. Asıl şimdi ayıklayın bakalım pirincin taşını.

PROJE ÖDEVİ

Türk halk edebiyatı ile ilgili bir proje çalışması yapmak, hem kültürel mirasımızı anlamak hem de edebî ve sanatsal yetenekleri geliştirmek açısından oldukça faydalı olacaktır. Bu nedenle Türk halk edebiyatı üzerine proje çalışması yapılması istenmelidir.

Proje Başlığı:

Amaç: Türk halk edebiyatının türlerini, özelliklerini ve toplumsal önemini incelemek. Önemli temsilcilerini ve eserlerini araştırarak bu edebiyat türünün zenginliğini ortaya koymak. Örneğin: Masallar, destanlar, halk hikâyeleri, efsaneler, atasözleri, deyimler, tekerlemeler ve halk şiirleri incelenebilir.

DERSE HAZIRLIK

- Sen küçükken en çok hangi oyunları oynardın?
- Oyun oynarken kurallara uymak neden önemlidir?
- Hangi oyunlarda müzik, şarkı veya tekerleme kullanılır?
- Sence oyun oynamak çocuklara ne kazandırır?

ÇOCUK OYUNLARI

Türk kültüründe çok sayıda geleneksel çocuk oyunu bulunmaktadır. Çocuk oyunlarının yer ve zamanı, bu oyunları oynayan kişilere göre değişir. Her oyunun belli kuralları vardır. Ebe, eş, takım seçimi, sayışma, ödül ve ceza bu kurallardan bazılarıdır. Oyun oynanırken zaman zaman müzikten ve araç gereçten yararlanılır. Oyunların çoğu grupta oynanır.

Ebe, eş veya takımı belirlerken çeşitli uygulamalar yapılır. Ebe belirlemede daha çok sayışma kullanılır. Eş veya takım belirlemede kullanılan çok fazla uygulama vardır. Bunlardan bazıları taş tutma, yaş-kuru, çöp çekmedir. Adımlama, genellikle takım belirlemede ya da hangi takımın oyuna önce başlayacağını belirlemede kullanılan bir yöntemdir.

Bunların dışında oynanacak oyunun türüne göre de ebe veya takım belirlenir. Örneğin “değnek oyunlarında” değneğini en uzağa fırlatan oyuncu ebelikten kurtulur. Değneği en kısa mesafeye düşen oyuncu ebe olur. Yine “aşık oyunlarında”, aşığı diğer oyuncularından farklı gelen oyuncu oyunda ebe olur.

Oyunların daha heyecanlı gerçekleşmesi için bazı oyunlarda ödül ve cezalar verilir. Yeneni sevindirmek, yenileni kızdırmak için bu uygulamalar yapılır. Örneğin “çelik-çomak” oyununda yenilen takım, yenen takımın oyuncularını sırtında taşır. Bunlardan başka yenilenlere hayvan taklidi yaptırmak, yenilenlerden çeşitli yiyecekler istemek de cezalar arasındadır. Ödül verme daha çok ütmeli oyunlarda görülür.

Aşık-bilye oyunlarında, yenen kişi ya da takım karşı tarafın aşıklarını veya bilyelerini alır. Bu durum, ödül olarak değerlendirilir.

Oyun oynamak kadar oyuna çağırmak, oyunu başlatmak ve bitirmek de oyun gibi eğlencelidir. Arkadaşların toplanmasını sağlamak amacıyla söylenen şarkılı sözler vardır. Ülke genelinde en çok bilinen örneğin, “Ahmet pabucu yarım çık dışarıya oynayalım” gibi şarkılardır. Oyunu bitirirken bir oyuncu hızlı davranıp birinin eline değerek onu “akşam ebesi” yapabilir. Benzer şekilde “evli evine, köylü köyüne evi olmayan sıçan deliğine” denmesi de oyunu bitirir.

Şimdi en çok oynanan oyunlardan biri olan çelik-çomak oyununu öğrenelim. Önce iki adet uzun, adet de kısa sopa buluruz. Takımları belirleriz. Daha sonra yazı-tura, uzun çöp-kısa çöp gibi sayışmalardan birini yaparız. Böylelikle oyuna ilk önce hangi grubun başlayacağını belirleriz.

Yere küçük bir çukur kazarız. Küçük olan sopayı yani çeliği, çukurun üzerine koyarız. Uzun sopayı yani çomağı, çukura daldırıp çeliğin altından vurarak havaya kaldırırız. Daha sonra havadaki çeliğe hızla vurup onu olabildiğince uzağa göndeririz. Biz bunları yaparken rakip takım oyuncuları karşıda bekler. Onlara doğru gönderdiğimiz çeliği yakalamaya çalışırlar. Ya da ellerindeki çomakla çeliğe vurmaya çabalarlar. Rakip oyuncu çeliğe havada vurur ya da çeliği tutarsa sıra onlara geçer. Vuramazsa yerdeki çeliği alır. Biz çomağımızı çukurun üzerine koyarız. Rakip oyuncu elindeki çeliği, bizim çomağımıza atar. Çomağımızı vurmaya çalışır. Çomağı vurursa sıra rakibe geçer. Çomağı vuramazsa biz çomak ile yerdeki çeliği havalandırarak tekrar vururuz. Bu şekilde tam üç kez çeliğe vururuz. Sonrasında rakibimiz çukur ile çelik arasındaki yeri üç adımda atlarsa sıra karşı takıma geçer. Rakip başarılı olamazsa mesafeyi adımlarımızla sayarız. En çok sayı yapan oyuncu ya da takım oyunu kazanır. Çelik-çomak işte böyle oynanır.

<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12733/cocuk-oyunlari.html>

(Düzenlenmiştir.)

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Çocuk oyunlarının ortak özellikleri nelerdir?
- Çocuk oyunlarında ebe veya takım belirlenirken hangi yöntemler kullanılır?
- Çocuk oyunlarında ödül ve ceza ne anlama gelmektedir?
- Günümüzde çocukların geleneksel oyunlar oynamasının kültürel açıdan önemi nedir?
- Arkadaşlarınızla birlikte sokakta oynadığınız bir oyunu sınıfta anlatınız. Oynadığınız oyunu anlatırken beden dilinizi kullanmaya özen gösteriniz.

DÜŞÜNELİM TARTIŞALIM

- Sence günümüzde çocuklar neden geleneksel oyunlardan uzaklaştı?
- Teknoloji oyunların yerini aldı mı?
- Teknoloji oyunların yerini almalı mı, yoksa geleneksel oyunlar korunmalı mı?
- “Çocuk oyunları kültürel bir mirastır.” ifadesine katılıyor musun? Açıkla.

UNUTMAYALIM

Halk çocuk oyunları, geçmişten günümüze çocukların sokakta, bahçede veya okulda oynadıkları; toplumun kültürel özelliklerini yansıtan oyunlardır.

Bu oyunlar Türk halk kültürünün önemli bir parçasıdır ve çocukların hem eğlenmesini hem de sosyalleşmesini sağlar. Geleneksel oyunlar, teknoloji öncesi dönemlerde çocukların kendi çevrelerinde buldukları basit araç gereçlerle oynadıkları, kuşaktan kuşağa sözlü olarak aktarılan oyunlardır.

Özellikleri

- *Kültürel aktarım aracıdır: Geçmişten bugüne gelen milli değerleri, gelenekleri ve toplumsal davranış biçimlerini öğretir.*
- *Eğlendirici ve öğreticidir: Oynarken çocuklar hem eğlenir hem de işbirliği, paylaşma, sabır, dürüstlük gibi değerleri öğrenir.*
- *Kurallıdır: Her oyunun kendine özgü kuralları vardır. Kurallara uymak, çocuklara toplumsal düzen bilinci kazandırır.*
- *Grupla oynanır: Genellikle birkaç çocuk birlikte oynar. Takım ruhunu geliştirir.*
- *Araç gereçler basittir: Taş, sopa, ip, top, değnek, bez parçası gibi malzemeler kullanılır.*
- *Sözlü öğeler içerir: Sayışmalar, tekerlemeler, şarkılar ve ninniler oyunların önemli parçalarıdır.*

YARATICI ETKİNLİK

“Ben Olsam Nasıl Oynatırdım?”

Amaç: Geleneksel oyunu günümüze uyarlamak.

Uygulama:

- Gruplar “Çelik-çomak oyununu bugünün çocuklarına nasıl anlatırız?” sorusunu tartışır.
- Modern versiyon önerileri geliştirirler: Plastik materyal kullanmak, dijital puan tablosu yapmak, müzikli başlama sinyali vb.
- Sunum şeklinde paylaşılır.

Kazanım: Geleneksel kültürü çağdaşlaştırma ve yaratıcı düşünme becerisi kazanmak.

DERSE HAZIRLIK

- Geleneksel Türk tiyatrosu hakkında kısa bir araştırma yapın.
- Özellikle Karagöz ve Hacivat oyunlarının konusunu, kahramanlarını ve nasıl oynandığını öğrenin.
- Karagöz ve Hacivat kimdir? Bu iki karakterin Türk kültüründeki önemi nedir?
- Oyunlarda halkın günlük yaşamı nasıl yansıtılır?
- Karagöz ile Hacivat'ın kişilik özellikleri aynı mıdır? Aralarında ne gibi farklar vardır?
- Sence bu tür oyunlar insanlara ne öğretir?

HAVADA DONAN KEDİ

(Hacivat, perdeye gelir semai ve gazel söyler.)

HACİVAT – Yar bana bir eğlence! Yar, bana bir eğlence!

(Karagöz gelir, Hacivat'a bir tokat vurur. Kavgı ederler. Hacivat kaçır. Tekrar gelir.)

KARAGÖZ – Seni gidi dilenci kıyafetli herif! Gelmiş kapımın önünde bağıırır durur. Hele bir daha gel de bak!...

HACİVAT – Vay Karagöz'üm, maşallah!

KARAGÖZ – Selvinin tepesine bin de kuş avla. (Tokat vurur)

HACİVAT – Bu akşam yine hiddetlisin.

KARAGÖZ – Biliyorsun ya, önümüz kış. Elde yok, avuçta yok.

HACİVAT – Allah kerim, Karagöz'üm.

KARAGÖZ – Odun kömür almak için konu komşudan biraz para istedimse de kimse metelik vermedi.

HACİVAT – Ah Karagöz'üm ben de senin gibiyim. Olsa hemen verirdim.

KARAGÖZ – Benim dedemden kalan bir duvar saatim var, dedim; şunu götürüp satayım. Aldım saati, doğru Bedesten'e. Hava da inadına soğuk, kar yağıyor, dondum.

HACİVAT – Vah vah Karagöz'üm!

KARAGÖZ – Neyse Bedesten'e girdim, tanıdığım bir tellal var, "Paraya ihtiyacım oldu, şu saati satmaya geldim." dedim. Tellal "Peki ama hava çok soğuk, esnafların çoğı gelmedi, ne yapalım bilmem." dedi. Benim ısrarım üzerine aldı, mezat etmeye başladı. Düşük fiyat verdiler. Adam bana: "Bu saat antika bir saate benziyor, çok para eder, sen bunu bana bırak yarın esnaflar gelir, tekrar mezat ederiz. Al sana yirmi kuruş, gününü gün et." dedi. "Eyvallah." dedim, gittim biraz kömür, biraz da yiyecek aldım, günümü gün ettim.

HACİVAT – Allah kimseyi darda (sıkıntıda) bırakmasın.

KARAGÖZ – Ertesi günü kalktım, doğru Bedesten’e. Ben erken gitmiştim. Bedesten henüz açılmamış, esnaflar kapının önünde bekliyorlar. Tabii ben de bekledim, içerden sesler geliyor. “Karagöz’ün saati antikadır, bin beş yüz kuruşa, haraç mezat...”

HACİVAT – Bedesten kapalı dedin, esnaflar kapının önünde bekliyorlar dedin, içerde kimse yok. Saatini kim mezat ediyor?

KARAGÖZ – Dinle... Bir gün önce saatim mezat ediliydi ya!...

HACİVAT – Eeee?...

KARAGÖZ – O gün hava soğuktu ve don vardı. Tellalın konuşmaları Bedesten’in kubbesine yapışmış, kubbede dona kalmış.

HACİVAT – (Hayretle) Eee?... Sonra?...

KARAGÖZ – Ertesi gün gittiğimde hava lodoslamıştı. Kubbede buzlar erimeye başlayınca tellalın “haraç mezat” sözleri de buz damlalarıyla yere düşerek sesler çıkarmaya başlamış: “Haraç mezat Karagöz’ün antika saati!” diyerek...

HACİVAT – Geçende benim de başıma böyle bir şey geldi.

KARAGÖZ – Hayrola?...

HACİVAT – Malum ya, oruç hali, canım pastırma istedi.

KARAGÖZ – Sen zaten pis boğazsın.

HACİVAT – Bakkala gittim, elli dirhem aldım, eve geldim, mutfağa koydum. Komşunun hırsız bir kedisi var. Pastırmayı kapınca merdivenlerden yukarı kaçmaya başladı. Hemen peşinden koştum.

KARAGÖZ – Aman tut! Pastırmalar gidiyor!

HACİVAT – Kedi ikinci kata çıktı.

KARAGÖZ – Yakala Hacivat, kuyruğundan yakala!

HACİVAT – Tavan aralığından dama çıktı.

KARAGÖZ – Yakala, yakala, pastırmalar gidiyor!

HACİVAT – Ben de peşinden dama. Tam yakalayacaktım ki, kedi karşıdaki dama atlarken havada dondu kaldı.

KARAGÖZ – Uydurma, hiç kedi havada donar mı? Bu düpedüz yalan.

HACİVAT – Ya senin söylediklerin yalan değil mi?

KARAGÖZ – Hiç olmazsa benim yalanın kubbesi var.

(Hacivat kaçır.)

KARAGÖZ – Sen gidersen ben durur muyum? Ben de çekilir giderim.

Ziya BAŞKAN

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Olaylarda abartı var mı? Bu abartı ne amaçla kullanılmıştır?
- Bu oyunda hangi değerler veya mesajlar ön plana çıkıyor?
- Sizce Karagöz ve Hacivat hangi yönleriyle birbirinden farklıdır?

SÖZLÜK

- Semai: Halk edebiyatında bir nazım biçimi; genellikle ezgili söylenir.
- Gazel: Aşk, sevgi, güzellik konularını işleyen nazım biçimi.
- Bedesten: Kıymetli eşyaların alınıp satıldığı kapalı çarşı bölümü.
- Mezat: Açık artırma ile satış.
- Lodos: Güneybatı yönünden esen sıcak rüzgâr.
- Antika: Eski, değerli eşya.
- Dirhem: Eski bir ağırlık ölçüsü birimi.
- Haraç mezat: Ucuza, hemen satmak anlamında kullanılan deyim.

ÖĞRENELİM

Karagöz Oyunu (Drama Türü) Nedir?

Karagöz oyunu, gölge tiyatrosu olarak da bilinen bir geleneksel Türk halk tiyatrosu türüdür.

- Deriden kesilmiş ve renklendirilmiş figürlerin (Karagöz, Hacivat, vb.) bir perde arkasında oynatılmasıyla sahnelenir.
- Arkadan verilen ışık sayesinde figürlerin gölgeleri perdeye yansır.
- Konular genellikle günlük yaşamdan alınır; halkın diliyle, mizah yoluyla anlatılır.
- Karagöz açık sözlü, saf ve halktan biridir.
- Hacivat ise okumuş, kibar konuşan, şehirli bir tiptir.
- Oyunlarda toplum eleştirilir, insan ilişkileri hicvedilir ve güldürürken düşündürülür.

Okuduğunuz bu metin, sahnede oynanmak için yazılmıştır. Böyle eserlere tiyatro eseri (piyes) adı verilir. Tiyatro eserinin oynandığı (gösterildiği) yere sahne denir. Yapılacak her hareket ve söylenen her söz, sahnede büyük anlam taşır. Yazıda oyuncuların hareketlerini belirten sözler, parantez işareti içinde belirtilmiştir.

DERSE HAZIRLIK

ARAŞTIRALIM

- Edebî metinlerin “sanatsal” ve “öğretici” olarak ikiye ayrılmasının nedeni nedir?
- Sanatsal metinlerde dil hangi amaçla kullanılır?
- Öğretici metinlerin temel amacı nedir?
- “Manzum” ve “nesir” kavramları ne anlama gelir?

EDEBÎ METİNLERİN TÜRLERİ VE ÖZELLİKLERİ

ÖĞRENELİM

Edebî metinler, insanların duygu, düşünce, hayal ve izlenimlerini güzel, etkileyici ve sanatsal bir dille anlatan yazılardır. Edebiyatın amacı sadece bilgi vermek değil; aynı zamanda okuyucuda bir duygu uyandırmak, hayal gücünü geliştirmek ve dilin güzelliğini göstermektir.

Edebî metinler ikiye ayrılır:

1. **Sanatsal (Edebî) Metinler:** Duygu, hayal ve estetik yönü ağır basar. (Şiir, öykü, roman, hikâye vb.)
2. **Öğretici Metinler:** Bilgi vermek, açıklamak veya öğretmek amacı taşır. (Makale, deneme, biyografi, otobiyografi vb.)

1. Şiir (Manzum Eser)

- Şiir, insanın **duygu ve düşüncelerini** ölçü, kafiye ve ahenk unsurlarıyla anlatan yazı türüdür.
- Şiirler genellikle **dizelerden (mısralardan)** oluşur; dizeler bir araya gelerek **kıtaları** oluşturur.
- Şiirde **ritim, ses uyumu ve anlam derinliği** önemlidir.
- Şairler, kelimeleri özenle seçerek duygularını okuyucuya hissettirmeye çalışır.
- Konuları aşk, doğa, kahramanlık, ölüm, sevgi, özlem gibi temalar olabilir.

Örnek:

“Benim gönlüm bir kelebek,
Bir çiçekten ötekine uçar.”

2. Öykü (Hikâye)

- Gerçek ya da hayal ürünü bir olayın **kısa ve sade** bir biçimde anlatıldığı yazı türüdür.
- Öykülerde genellikle **tek bir olay** anlatılır.
- Olayın geçtiği **yer, zaman, kahramanlar** ve **olay örgüsü** vardır.
- Öykü, okuyucuda bir etki bırakmak, düşündürmek veya duygulandırmak ister.
- Romanlara göre daha **kısa ve yoğun** anlatımlıdır.
- Hikâyede olay örgüsü genellikle giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.

3. Roman

- Gerçek ya da hayalî olayların, kişilerin, zamanın ve çevrenin **geniş biçimde anlatıldığı uzun yazı türüdür.**
- Romanlarda birden fazla olay olabilir ve karakterler **detaylı biçimde tanıtılır.**
- Kahramanların **iç dünyası**, düşünceleri, duyguları anlatılır.
- Romanda olay örgüsü, anlatılan olayların bir düzen ve neden–sonuç ilişkisi içindedir. Roman-daki olaylar rastgele değil, birbirine bağlı şekilde gelişir.
- Romanlar, insan yaşamını bütün yönleriyle anlatır.

4. Deneme

- Deneme, bir düşünceyi, konuyu ya da görüşü **yazarın kişisel fikirleriyle** anlattığı yazı türüdür.
- Denemelerde yazar, kendi düşüncesini açıklar ama **kesin bir sonuca varmaya çalışmaz.**
- Okuyucuyu düşündürmek, farklı bakış açıları kazandırmak amaçlanır.
- Samimi, içten ve sade bir dil kullanılır.
- Yazar, okuyucuyla **sohbet eder gibi** bir anlatım kurar.

5. Makale

- Makale, bir konuyu **bilimsel, kanıtlara dayalı ve ciddi bir dille** anlatan yazı türüdür.
- Amaç, bir düşünceyi açıklamak ve **okuyucuyu ikna etmektir.**
- Makalede duygulara yer verilmez, tamamen **bilgiye ve mantığa** dayanır.
- Gazete, dergi ya da bilimsel yayınlarda yer alabilir.
- Giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşur.

6. Biyografi

- **Gerçek bir kişinin hayat hikâyesini** anlatan yazı türüdür.
- Kişinin doğumundan ölümüne kadar yaşadığı önemli olaylar, başarıları, eserleri anlatılır.
- Amaç, o kişinin yaşamını ve topluma katkılarını tanıtmaktır.
- Biyografi, **başka biri tarafından** yazılır.
- Genellikle sanatçılar, bilim insanları, liderler gibi tanınmış kişiler hakkında yazılır.

7. Otobiyografi

- Otobiyografi, bir kişinin **kendi hayatını kendisinin anlattığı** yazı türüdür.
- Yazar, başından geçen olayları kendi bakış açısından anlatır.
- Duygular, düşünceler ve yaşanan olaylar içten bir dille ifade edilir.
- Samimi ve kişisel bir anlatım vardır.

ÖĞRENCİLER

- Edebî metin türlerini tanır,
- Her türün temel özelliklerini açıklar,
- Örneklerle türleri birbirinden ayırt eder,
- Kendi kısa edebî metinlerini yazar.

Yazma Etkinliği – Kendi Türünü Yarat

Aşağıdaki konulardan birini seç ve belirtilen türde kısa bir metin yaz.

- Şiir: “Sonbahar” konulu 4 dizecik bir şiir yaz.
- Öykü: “Kaybolan defter” konulu kısa bir öykü oluştur.
- Roman: “Geleceğe Yolculuk” adlı romanın giriş bölümünü yaz.
- Deneme: “Okulda arkadaşlık neden önemlidir?” konulu bir deneme yaz.
- Makale: “Teknolojinin öğrenciler üzerindeki etkileri” konulu kısa makale yaz.
- Biyografi: Sevdiğin bir sanatçının kısa yaşam öyküsünü araştır.

YARATICI ETKİNLİK

Görsel Etkinlik

Öğrencilere aşağıdaki yönergeyi uygulayalım:

- Her öğrenci bir **edebî tür** seçsin.
- Türün adını, kısa tanımını ve örnek cümlesini renkli kartona yazsın.
- Altına küçük bir **görsel çizim** (örneğin kalem, kitap, karakter, doğa resmi vb.) eklesin.
- Tüm kartonları sınıf panosuna “Edebiyat Bahçesi” başlığıyla asın.

Küçük Grup Etkinliği

Sınıfı 7 gruba ayıralım. Her grup bir tür seçsin (şiir, öykü, roman, deneme, makale, biyografi, otobiyografi).

Görevler:

- Türün özelliklerini sınıfa anlatın.
- Kısa bir örnek okuyun veya kendi yazdığınız örneği paylaşın.
- Türün nerelerde kullanılabileceğini söyleyin.

DERSE HAZIRLIK

- Şiir kelimesi sizde hangi duyguları çağırıştırıyor?
- Sizce insanlar neden şiir yazar veya şiir okumaktan hoşlanır?
- Türk kültüründe şiirin neden bu kadar önemli bir yeri olduğunu düşünüyorsunuz?

ŞİİR BALI

“Acaba başka milletler de bizim kadar sever mi...” diye düşünürken; tanıdığım, okuduğum, duyduğum ozanlarımızı gözümün önüne getiriyorum. Köylüsünden padişahına, cumhurbaşkanından ilkokul öğrencisine kadar her basamağında boy boy ozan dizili bir millet.

Anadolu’nun ortasında bir köye giderseniz, ne bir tutam kırmızı kiremiti vardır ne bir yudum suyu. Ne yolu ne izi. Kuş uçmaz kervan geçmez, toprak damlı, çamur sıvalı, çamur badanalı bir eve girersiniz. Bu evin sahibiyle hoşbeş edersiniz. Size kanı kaynadı mı gitgide açılır. Bu Orta Çağ kulübesinin toprağından nur topu gibi bir avuç şiir fişkirir.

“Nesir” denen düpedüz yazma biçimi, henüz en büyük illerimize kadar ulaşamamışken, nasıl olmuş da şiir en yoksul köylerimize kadar işlemiş?

Ne tuhaf değil mi? Bizde şiir, nesrin güdük kalması pahasına gelişmiş.

Başka milletler nesir pekmeziyle yetişip arasına şiir balına uzanırken biz pekmezi boş verip hep şiir balına uzanmışız.

Bizim çocukluğumuzda duyduğumuz masallara yer yer şiirler ve türküler karışırdı. Aradan otuz, kırk yıl geçtikten sonra masalın kuruluşunu tümenden unuttuğumuz halde, bu türküleri dün duymuş gibi hatırlamamıza ne buyrulur? Öyle ya? Edirne’nin köylerinde doğan şiiri, Sivas yaylalarına kadar götüren kuvvet, müzik değil de nedir? Şiir milletçe düşkün oluşumuzun nedenlerini araştırırken, kafiye merakımıza takıldım. Şiir severlerimizin yarısından çoğu kafiye uğruna bağlanıyorlar şiire.

Niçin kafiye bu kadar düşkünüz? Her halde bize bu oyunu önce müzik sevgisi oynuyor. Kafiyelelerin “dan dini dan, çekilin yoldan”ı hoşumuza gidiyor, bu bir. Belleğimiz çok zayıf, bu iki. Kafiyelelere dayanan sözde hecelerin üst üste durması, kafamızda daha iyi yer ediyor. Kafiyeleli sözü daha çabuk belliyor, daha geç unutuyoruz. Şiir balında kafiyeleli sözün de tadı var, ama balın içindeki mum kadar.

Bedri Rahmi EYUBOĞLU

Metnin yazım ve noktalamasında orijinaline bağlı kalınmıştır.

YENİ KELİMELER VE ANLAMLARI

Kelime Anlamı

Ozan: Halk şairi, aşık

Kervan: Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Metinde yazar, Türk milletinin şiire olan sevgisini nasıl açıklıyor?
- Sizce şiir mi yoksa nesir (düz yazı) mi duygu anlatımında daha etkili? Neden?
- “Kafiyeli sözü daha çabuk belliyor, daha geç unutuyoruz.” cümlesiyle anlatılmak istenen düşünceyi kendi sözlerinizle açıklayınız.
- Yazar, “şiir” ve “nesir” arasında nasıl bir fark kurmuştur?
- Metindeki “bal” benzetmesini kullanarak kendi kültürünüzde şiirle ilgili benzer bir benzetme yapınız. Metinde müzik, şiir sevgimizle nasıl ilişkilendirilmiştir? Açıklayınız.
- Eyüboğlu’nun anlatımında hangi duygular ağır basıyor (gurur, hayranlık, eleştiri, sevgi...)? Metinden örneklerle açıklayınız.
- Şiir sevgisini anlatan kısa (dört dize) bir şiir yazınız.
- Günümüzde insanlar hâlâ şiiri “bal” gibi tatlı buluyor mu? Şiirin toplumdaki yeri sizce değişti mi?

YARATICI ETKİNLİK

Kendi “şiir balınızı” üretin:

- Kısa bir şiir yazın (4–6 dize).
- Şiirinizde uyak (kafiye) kullanmaya çalışın.
- Temanız “şiir sevgisi”, “dil”, “duygu” veya “Anadolu” olabilir.

Aile röportajı yapın:

- Ailenizden birine “Sizce şiir ne demektir? En sevdiğiniz şiir veya şair kim?” sorularını sorun.
- Cevapları yazılı olarak sınıfa getirin.

Görsel çalışma (isteğe bağlı):

- “Şiir balı” ifadesini resimle anlatın.
- Bal kavanozu içinde kelimeler, dizeler ya da şiir motifleriyle bir görsel tasarlayın.

ÖĞRENELİM

Yazarın şiire olan düşkünlüğünü anlatan bir söyleşi türü hikâye okudunuz. Bu tür hikâyelerde yazar, kendi düşüncelerini, duygularını ve edebiyata bakış açısını içten bir şekilde dile getirir. Özellikle şiire duyduğu sevgi, ilham kaynakları, yazma alışkanlıkları ya da şiirin hayatındaki yeri gibi konular üzerinde durabilir. Böyle bir metin, okura hem yazarın kişiliğini tanıtır hem de sanat anlayışı hakkında ipuçları verir.

Her hikâyenin mutlaka bir adı vardır. Bu ad, yani başlık, hikâyenin içeriği hakkında ilk izlenimi verir. Başlıktan, hikâyenin konusu, duygusu ya da ana fikri hakkında fikir edinmek mümkündür. Bu nedenle, başlık ile hikâyenin konusu arasında sıkı bir ilişki bulunur. İyi seçilmiş bir başlık, okuyucunun ilgisini çeker ve onu metni okumaya yönlendirir. Okuduğunuz hikâyede bazı satırların diğerlerine göre biraz daha içeriden başladığını fark etmiş olabilirsiniz. Yazıda bu biçimsel özelliğe satır başı denir. Satır başı, yazının düzenini sağlar ve yeni bir düşünceye, olaya ya da konuşmaya geçildiğini gösterir.

Düz yazılarda, bir satır başından başlayıp bir sonraki satır başına kadar uzanan bölüme paragraf denir. Her paragraf, genellikle tek bir düşünceyi, olayı veya duyguyu anlatır. Böylece yazı, anlam bütünlüğü içinde ilerler. Paragrafların birbiriyle uyumlu olması, metnin akıcılığını artırır ve okurun düşünceleri daha kolay anlamasını sağlar.

Her düşünce yazısında, okuyucunun çıkarabileceği temel bir fikir bulunur. Bu fikre ana düşünce denir. Ana düşünce, yazarın asıl iletmek istediği mesajdır. Metindeki tüm yardımcı düşünceler, örnekler ve açıklamalar bu ana düşünceyi desteklemek için yer alır.

Kısacası, bir hikâyeyi ya da düşünce yazısını anlamak için başlığa, paragrafların düzenine, satır başlarına ve ana düşünceye dikkat etmek gerekir. Bunlar bir metnin yapı taşlarını oluşturur ve okuyucunun metni doğru anlamasına yardımcı olur.

“Şiir Balı” Metninin Değerler Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Kültürel Miras ve Millî Kimlik

Yazar, Türk milletinin şiire olan derin sevgisini vurgulayarak, şiirin millî kimliğimizin bir parçası olduğunu anlatır. “Köylüsünden padişahına, cumhurbaşkanından ilkokul öğrencisine kadar boy boy ozan dizili bir milletiz.” ifadesi, toplumun her kesiminin kültürel olarak şiirle iç içe olduğunu gösterir. Bu yönüyle metin, kültürel mirasa sahip çıkma, millî kimlik bilinci ve geleneğe saygı değerlerini besler.

Dil Sevgisi ve Estetik Duyarlık

Eyüboğlu’nun dili kullanmadaki özeni, okuyucuya (öğrenciye) Türkçenin güzelliğini fark ettirir. “Biz pekmezi boş verip hep şiir balına uzanmışız.” derken, dilin melodik ve estetik yönünü över. Okuyucu (öğrenci) bu metin aracılığıyla dile sevgiyle yaklaşma, kelimelerin duygusal gücünü fark etme ve sanatsal anlatıma duyarlılık gibi değerleri içselleştirirler.

Sanata ve Emeğe Saygı

Şiirin sadece bir edebî tür değil, emek ve duygunun ürünü olduğunu vurgular. “Toprak damlı bir evin toprağından nur topu gibi bir avuç şiir fışkırır.” ifadesiyle, yoksul bir köyde bile insanın iç dünyasından sanat doğabileceğini söyler. Bu yönüyle okuyucuya (öğrenciye) emeğe saygı, sanata değer verme, yaratıcılığı takdir etme gibi değerleri kazandırır.

Çalışkanlık ve Üretkenlik

Köydeki insanların zor koşullar altında bile şiir üretmesi, azim ve üretkenlik değerlerini sembolize eder. Okuyucu (öğrenci), sanatın sadece şehirli aydınlara değil, çalışan, üreten her insana ait olduğunu görürler.

Birlik ve Dayanışma

Eyüboğlu, şiirin milletin ortak sesi olduğunu belirtir: “Edirne’nin köylerinde doğan şiiri, Sivas yaylalarına kadar götüren kuvvet, müzik değil de nedir?” Bu ifade, kültürel birlik, ortak duygular ve dayanışma bilincini pekiştirir.

Sevgi ve Duygusallık

Şiir, duygu aktarımının en saf biçimi olarak görülür. Yazarın anlatımında sevgi, şefkat, hayranlık ve gurur duyguları baskındır. Bu, okuyucuya (öğrenciye) sevgi dolu bir bakış açısı, duygularını ifade etme cesareti ve iç dünyasına yönelme alışkanlığı kazandırır.

Estetik ve Güzellik Değeri

“Şiir balı” metaforu, güzelliğin, uyumun ve tadın simgesidir. Bu benzetme aracılığıyla okuyucuya (öğrenciye) güzeli fark etme, sanatsal bakış geliştirme ve estetik duyarlılığı artırma değerleri kazandırılır.

ŞİİR TÜRLERİ VE ŞİİR BİLGİSİ

ŞİİR NEDİR?

Şiir, duyguların, düşüncelerin, hayallerin ve olayların **ölçü, kafiye, redif, ritim ve ahenk** unsurlarıyla anlatıldığı edebî bir türdür.

Şair, duygularını süslü, etkileyici ve anlamlı kelimelerle ifade eder. Şiir, yalnızca kelimelerle değil, **duygularla da yazılan bir sanat eseridir.**

KONULARINA GÖRE ŞİİR TÜRLERİ

Lirik Şiir

Tanım: Aşk, özlem, sevinç, hüznün, doğa sevgisi gibi güçlü duyguları içten ve coşkulu biçimde anlatan şiir türüdür.

Özellikleri:

- Duygular ön plandadır.
- Şairin iç dünyasını yansıtır.
- Genellikle hece ya da aruz ölçüsüyle yazılır.

Örnek:

*Açılan bir gülsün sen yaprak yaprak
Ben aşkımla bahar getirdim sana;
Tozlu yollarından geçtiğim uzak
İklimden şarkılar getirdim sana.*

Ahmet Muhip Dranas

ÖĞRENELİM

LİRİK ŞİİRİN DERİNLEME ANALİZİ

Lirik Şiir Nedir?

Lirik şiir, şairin iç dünyasından doğan duygularını, düşüncelerini ve hayallerini yoğun bir biçimde anlattığı şiir türüdür.

“Lirik” sözcüğü, eski Yunan’da lir adı verilen telli bir çalgı eşliğinde söylenen şiirlerden gelir. Bu nedenle lirik şiirler, duygu yüklü ve müzikal bir yapıya sahiptir.

Lirik şiirde olay anlatımı değil, hislerin dile gelişi ön plandadır.

Sevgi, özlem, yalnızlık, aşk, doğa sevgisi, ölüm, ayrılık, umut gibi konular sıkça işlenir.

Örnek:

“Bir garip ölmüş diyeler,
Üç günden sonra duyalar.
Soğuk su ile yuyalar,
Şöyle garip bencileyin.”

Yunus Emre

Bu dizelerde şair, yalnızlık ve ölüm duygusunu sade ama derin bir şekilde dile getirir.

Lirik Şiirlerde Motif ve Üslup

Motif:

Motif, bir şiirde tekrarlanan duygu, imge, sembol ya da düşüncelerdir.

Lirik şiirlerde motifler, şairin duygusunu pekiştirir.

Örneğin:

- “Gül” motifi: aşk, güzellik veya ilahi sevgi
- “Karanlık” motifi: hüznün, ölüm veya yalnızlık
- “Rüzgâr” motifi: değişim veya özlem

Üslup (Tarz):

Üslup, şairin duygusunu ifade etme tarzı veya biçimidir. Bazı şairler sade ve içten bir dil kullanırken, bazıları sembollerle, imgelerle süslü bir anlatım tercih eder.

Lirik şiirde üslup genellikle:

- Duygusal, içten ve samimi,
- Yalın ama anlam derinliği taşıyan,
- Ritmik ve melodiktir.

Not: Lirik şiirde kullanılan dil, sadece “bilgi vermek” için değil, duyguyu hissettirmek içindir.

Lirik Öznenin Rolü

Lirik özne, şiirde duygularını dile getiren, “ben” ya da “biz” şeklinde konuşan kişidir. Bu özne şairin kendisi olabilir, ama çoğu zaman bir duygu taşıyıcısıdır. Yani şair kendi duygularını anlatırken, aynı zamanda evrensel bir insan deneyimini de dile getirir.

Örnek:

“Sevda yüklü kervanım,
Yine yollara düştüm.”

Burada konuşan kişi (lirik özne), aşk yüzünden acı çeken bir insanı temsil eder.

YARATICI ETKİNLİK

“Lirik Şiirin Analizi”

Lirik şiir analizinde şu adımları izlemelisiniz:

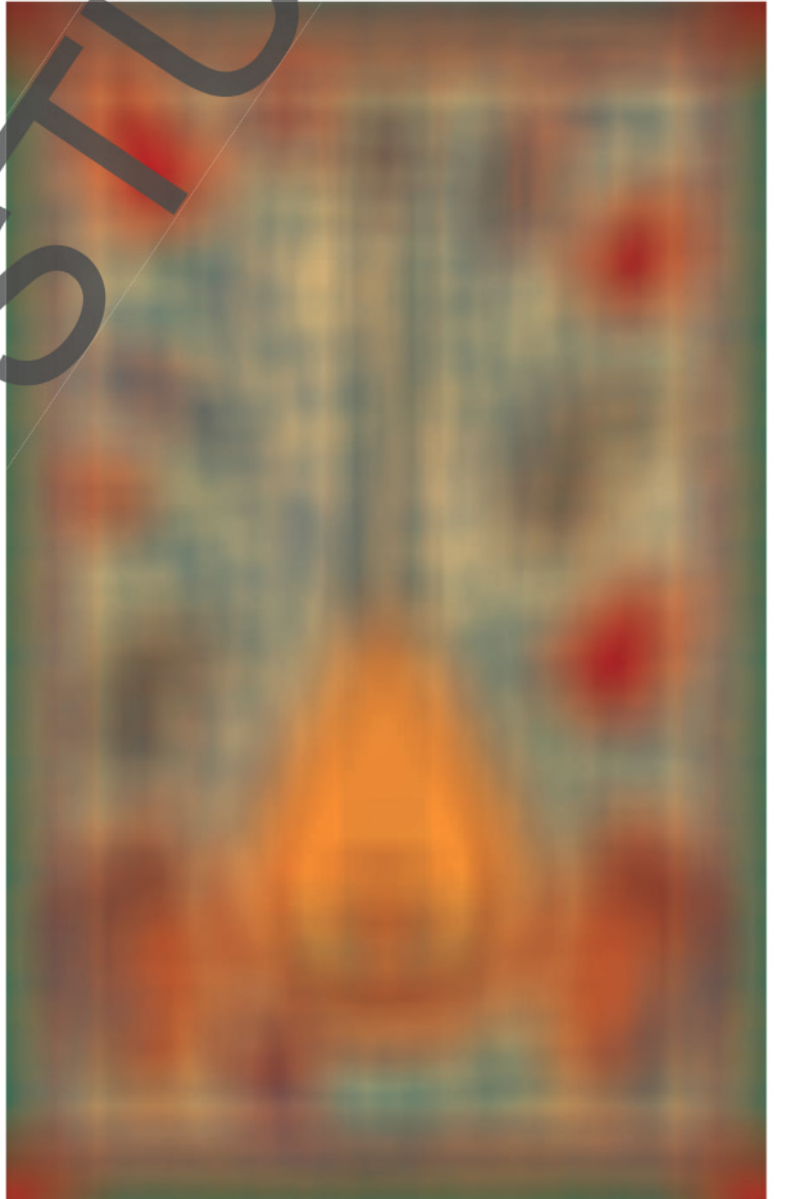
1. Şiiri sesli okuyunuz: Ritmi, uyumu ve duyguyu hissediniz.
2. Lirik özneyi belirleyiniz: Kim konuşuyor, kime hitap ediyor?
3. Temayı bulunuz: Şiir hangi duygu veya düşünceyi anlatmaktadır?
4. Motiflerin ve sembollerin çözümlemesini yapınız: Tekrarlanan imgeleri fark ediniz.
5. Şiiri dil ve üslup açısından inceleyiniz: Şiirde sade, süslü veya duygusal dil mi kullanılmıştır?
6. Ahenk unsurlarını bulunuz: Kafiye, redif, ölçü, aliterasyon gibi.
7. Şiiri yorumlayınız: Şiirin size hissettirdiklerini ve anlam derinliğini açıklayınız.

UNUTMA

Lirik şiir, duyguların dili, kalbin sesidir.

Âşık geleneğinden günümüze kadar uzanan bu tür, hem Türk halkının hem de insanlığın duygusal hafızasını taşır.

Şiir okumak, sadece kelimeleri değil, o kelimelerin arkasındaki ruhu anlamaktır.

KASIM RÜZGÂRLARI

Kasım rüzgârları eser ben ağlarım.
Büyür gözlerim geceler gibi.
Turnalar uçtu üzerimden,
Kanadım kırıldı, çöllerde kaldım.
Kimseler tutamıyor yerini.
Bir haber çıkmadı senden,
Naçar kaldı vatanım.

Kasım rüzgârları eser ben ağlarım.
Dayayacak yer yok alınımızı,
Adın dağlara, taşlara yazılmış bir kere,
Mermere, denizlere, göklere...
Unutamayız, unutamayız Atamızı!
Kasım rüzgârları eser ben ağlarım.
İstanbul'u sel aldı,
Bir yar sevdik yel aldı.
Artık duyulamıyor kükreyen erkek sesin.
Gündüzler artık beyaz değil.
Yok seni hatırlatan bir bakış,
Göklerin, denizlerin ötesinden;
Mevsim bahar değil, yaz değil,
Kış.

Kasım rüzgârları eser ben ağlarım.
Bir hasret, inceden ince,
Gelir oturur içime.
Büker boynunu vatanım...

Mesut TARCAN

ÖĞRENELİM

Şiir, özlem, kayıp, vatan sevgisi ve Atatürk'e duyulan saygı temalarını işler.

Kasım Rüzgârları – Neden Lirikdir?

- Şiir, şairin özlem, hüznün, hasret ve vatan sevgisi gibi duygularını ön plana çıkarır.
- Belirli bir olay veya kahraman anlatımı yoktur; yani epik şiir özellikleri taşımaz.
- Şiirin amacı okuyucuya bir ders vermek değil, duygularını ve iç dünyasını ifade etmektir, bu nedenle didaktik değildir.
- Tekrar eden dizeler ve doğa imgeleri şairin duygularını güçlendirir ve lirizmi destekler.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şiirdeki hangi dizeler şairin duygularını en iyi şekilde yansıtıyor? Açıklayınız.
- “Kasım rüzgârları eser ben ağlarım” tekrar eden dize şiire nasıl bir duygu katıyor?
- Şiirde olay anlatımı yerine hangi öğeler ön planda? Neden bu şiir lirik olarak değerlendirilebilir?
- Şiirin içeriği ve duygusu sizin için hangi çağrışımları yapıyor? Kendinizden örnek vererek açıklayınız.

Pastoral Şiir

Tanım: Doğayı, kır yaşamını, çobanların hayatını ve tabiat güzelliklerini anlatan şiir türüdür.

Özellikleri:

- Doğa sevgisi ve sade yaşam övülür.
- Samimi, doğal bir anlatım vardır.
- Kır yaşamı, yeşillikler, kuş sesleri gibi imgeler kullanılır.

Örnek:

*Tam otların sarardığı zamanlar...
Yere yüzükoyun uzanıyorum.
Toprakta bir telâş, bir telâş...
Karıncalar öteden beri dostum.
Behçet Necatigil*

YARATICI ETKİNLİK

Pastoral Şiir Oluşturma ve Görselleştirme

Amaç: Öğrencilerin, pastoral şiir türünü anlamasını sağlamak, doğa sevgisini ve yaratıcı yazma becerilerini geliştirmek.

- **Doğa Gözlemi:** Sınıfta veya okul bahçesinde kısa bir gözlem yürüyüşü yapın. Öğrenciler çevredeki doğa unsurlarını not etsin: ağaçlar, kuşlar, çiçekler, rüzgâr sesi vb.
- **Kelime ve İmge Listesi Hazırlama:** Gözlemden sonra öğrenciler, pastoral şiirlerde kullanabilecekleri kelimeleri ve imgeleri listelesin (ör. yeşil çayırlar, kaval sesi, sabah güneşi, çiğ damlaları).

- **Şiir Yazma:** Öğrenciler 4–6 dize uzunluğunda kendi pastoral şiirlerini yazsın. Örneğin:

*Güneş ufkun kenarından
Yavaş yavaş yükseliyor
Köyün yüce dağlarından
Serin nefesler geliyor.*

Orhan Seyfi Orhon

- **Paylaşım ve Tartışma:** Öğrenciler şiirlerini sınıfta veya küçük gruplarda okusun. Hangi imgelerin, doğa sevgisini ve kır yaşamını iyi yansıttığını tartışın.
- **Görselleştirme:** Öğrenciler, yazdıkları şiiri bir resimle veya kolajla görselleştirebilir. Böylece hem yazılı hem görsel anlatım bir arada kullanılabilir.

Epik Şiir

Tanım: Kahramanlık, savaş, destan, bağımsızlık gibi konuları işleyen coşkulu şiir türüdür.

Özellikleri:

- Yiğitlik ve kahramanlık duygusu vardır.
- Duygu kadar olay da önemlidir.
- Anlatımı güçlü, sözleri etkileyicidir.

Örnek:

*Atıldı, bir Mehmetçik, büyü bozuldu
Bir düşman süngüsüne, göğsünden
Bu şehadetle kayalar yarıldı sanki
Dipçik gürültüsünden
Fazıl Hüsnü Dağlarca*

YARATICI ETKİNLİK

Epik Şiir Yazma ve Canlandırma

Amaç: Öğrencilerin kahramanlık ve epik şiir türünü anlaması, yaratıcı yazma ve ifade becerilerini geliştirmesi.

Kahraman ve Olay Belirleme: Öğrenciler hayali bir kahraman seçsin (tarihî, efsanevi ya da kendi yarattığı bir karakter). Kahramanın yaptığı kahramanca bir olayı belirlesin: savaş, zafer, özgürlük mücadelesi vb.

Anahtar Kelime Listesi Hazırlama: Kahramanlık, cesaret, vatan sevgisi, zafer gibi epik şiirlerde sık kullanılan kelimeleri listeleyin.

Şiir Yazma: 4–6 dize uzunluğunda kendi epik şiirlerini yazsınlar.

Örnek:

*Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.*

Mehmet Akif Ersoy

Canlandırma ve Paylaşım: Öğrenciler şiirlerini sınıfta yüksek sesle okuyabilir veya kısa bir dramatizasyonla canlandırabilir. Kahramanlık duygusunu ve olayın coşkusunu yansıtmaya çalışsınlar.

Tartışma: Hangi dizeler ve kelimeler epik etkiyi güçlendirmiş, hangileri duyguyu daha iyi aktarmış, sınıfta tartışsın.

Didaktik Şiir

Tanım: Öğretici nitelikte olan, bilgi, öğüt, ahlak dersi veya felsefi düşünceler içeren şiir türüdür.

Özellikleri:

- Sanat yapma amacı ikinci plandadır.
- Okuyucuya ders veya öğüt vermek amaçlanır.
- Duygu değil, düşünce ön plandadır.

Örnek:

*Güzel dil, Türkçe bize,
Başka dil, gece bize.
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize
Ziya Gökalp*

YARATICI ETKİNLİK

Öğretici Şiir Yazma ve Sunma

Amaç: Öğrencilerin didaktik şiir türünü anlaması, düşüncelerini ve öğütlerini şiirle ifade etme becerisini geliştirmesi.

Konu Seçimi: Öğrenciler günlük yaşamdan veya hayattan bir ders, öğüt veya felsefi bir konu seçsin (ör. sabır, dürüstlük, çevre bilinci, bilgi sevgisi).

Ana Fikir ve Kelime Listesi Hazırlama: Seçilen konuya uygun ana fikir belirleyin. Öğrenciler, şiirde kullanabilecekleri kelimeleri ve kavramları listelesinler (ör. ışık, yol, öğrenmek, sabır, doğru, yanlış).

Şiir Yazma: 4–6 dize uzunluğunda bir didaktik şiir oluştursunlar.

Örnek:

*İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen
Ya nice okumaktır.
Yunus Emre*

Paylaşım ve Tartışma: Şiirlerini sınıfta veya küçük gruplarda okusunlar. Hangi dizeler okuyucuya ders vermede etkili olmuş, tartışsın.

KARGA İLE TİLKİ

Bir dala konmuştu karga cenapları;
Ağzında bir parça peynir vardı.
Sayın tilki kokuyu almış olmalı,
Ona nağme yapmaya başladı:

"Ooooo! Karga cenapları, merhaba!
Ne kadar güzelsiniz, ne kadar şirinsiniz!
Gözüm kör olsun yalanım varsa,
Tüyleriniz gibiye sesiniz,
Sultanı sayılırsınız bütün bu ormanın."

Keyfinden akli başından gitti bay karganın;
Göstermek için güzel sesini,
Açınca ağzını düşürdü nevâlesini.

Tilki kapıp onu dedi ki:
"Efendiciğim, size küçük bir ders vereceğim;
Alıklar olmasa iş kalmaz açık gözlere;
Böyle bir ders de değer, sanırım bir peynire."
Karga şaşkın, mahçup, biraz da geç ama,
Yemin etti, gayrı faka basmayacağına.

La Fontaine

YENİ KELİMELER VE ANLAMLARI

Kelime	Anlamı
Cenap:	Saygı, onur, büyüklük
Nevâle:	Yiyecek, özellikle küçük yiyecek parçası
Alık:	Akılsız, sersem
Mahçup:	Utanmış, çekingen

ÖĞRENELİM

Olaydan çıkan dersi anladınız mı?

Fabllarda genelde dört bölüm bulunur. Serim, düğüm, sonuç ve ders bölümü vardır. Bu şiir, konusuna göre **didaktik** (öğretici) şiirdir.

Didaktik şiir bir düşünceyi aşlamak ya da belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, ahlaki bir ders çıkarmak amacıyla öğretici nitelikte yazılan, duygu yönü zayıf şiir türüdür. Şiirsel dille yazılmış öyküler ve fabllar bu türe girer. Didaktik şiir öğretme amacıyla yazılır. Duygulara değil, düşünceye seslenir.

Bu şiir, ahlaki bir ders verir: Kendi egosuna yenik düşen, övgülere kapılan kişi, dikkatini kaybeder ve zarar görür. Bu masalda karga, tilkinin övgü dolu sözlerine aldanıp peynirini düşürür. Fabl, açgözlülük, kibir ve dikkat eksikliği gibi temalar üzerinden çocuklara ve yetişkinlere ders verir. Yani şiir ya da masal sadece eğlence için değildir; davranışları sorgulamak ve doğruyu öğretmek için yazılmıştır.

- Öğretici bir mesaj içerir: Şiir, övgülere kapılmanın ve gurura yenik düşmenin sonuçlarını gösterir. Karganın peynirini düşürmesi, yanlış davranışların sonucu olarak sunulur.
- Davranışları sorgular: Şiiri okuyan kişi kendi davranışlarını düşünür; dikkatli olmayı, kibir ve açgözlülüğten kaçınmayı öğrenir.
- Eğlence ile birlikte ders verir: Hikaye eğlenceli bir anlatımla sunulmuş olsa da, esas amaç ahlaki bir ders vermektir.

Özetle, didaktik şiir sadece bir hikaye anlatmakla kalmaz; okuyucuya ahlaki, sosyal veya davranışsal bir ders verir.

Yazar Hakkında

Jean de La Fontaine, 8 Temmuz 1621'de Château-Thierry'de doğmuş, 13 Nisan 1695'te Paris'te hayatını kaybetmiştir. Fransız edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan La Fontaine, özellikle yazdığı fabllarla dünya çapında ün kazanmıştır.

La Fontaine'in edebî kişiliğinde sadelik, doğallık ve açıklık ön plandadır. Eserlerinde süslü ve ağır bir dil yerine, halkın kolayca anlayabileceği sade bir anlatım kullanmıştır. Bu yönüyle hem çocuklara hem de yetişkinlere hitap etmeyi başarmıştır. Anlatımında akıcılık, canlılık ve ince bir mizah dikkat çeker.

En önemli eserleri fabllarıdır. Fabllarında genellikle hayvanları konuşturur ve onların davranışları üzerinden insanlara ders verir. Aslan, kurt, tilki, eşek, horoz gibi hayvanlar eserlerinde sıkça karşımıza çıkar. Bu hayvanlar aslında insan karakterlerini temsil eder. Örneğin tilki kurnazlığı, aslan gücü, eşek ise saflığı simgeler.

Onun fablları sadece Fransa'da değil, tüm dünyada büyük ilgi görmüş ve pek çok dile çevrilmiştir. Ezop'tan etkilenmiş, ancak kendi özgün üslubunu oluşturarak fabl türünü daha da geliştirmiştir.

Satirik Şiir Yazma

Satirik (yergisel) şiir, toplumda görülen aksaklıkları, insanlardaki yanlış davranışları veya yöneticilerin tutumlarını eleştirel bir dille anlatan şiir türüdür. Bu tür şiirlerde ironi, alay, mizah ve hiciv unsurları sıkça kullanılır. Amaç, doğrudan saldırmadan, düşündüren bir eleştiri yoluyla toplumu bilinçlendirmektir.

Satirik Şiirin Özellikleri

- *Toplumdaki aksaklıkları, yanlışları ve kusurları eleştirir.*
- *Dil çoğu zaman alaycı, mizahî ve iğneleyicidir.*
- *Konu hem bireysel hem toplumsal olabilir.*
- *Ahlaki bir mesaj veya uyarı içerir.*
- *Gerçekler abartılarak, esprili biçimde anlatılır.*

YARATICI ETKİNLİK

Bu etkinlikte öğrenciler, yaşadıkları çevrede gördükleri adaletsizlikleri, haksızlıkları, tembellik, gösteriş, duyarsızlık, çıkarıcılık gibi toplumsal konuları kendi bakış açılarıyla ele alarak bir satirik şiir yazacaklardır. Şiirlerde mizahî bir anlatım, zekice bir eleştiri ve yaratıcı bir dil beklenmektedir.

Etkinlik sonunda öğrenciler:

- Satirik şiirin özelliklerini ve amacını kavrayacak,
- Eleştirel düşünme ve ifade becerilerini geliştirecek,
- Toplumsal olaylara duyarlı ve sorgulayıcı bir bakış açısı kazanacaklardır.

Amaç: Öğrencilerin satirik şiir türünü anlaması, toplumsal sorunları eleştirel ve yaratıcı bir şekilde ifade etme becerilerini geliştirmesi.

Konu Belirleme: Öğrenciler günlük hayatta gördükleri toplumsal aksaklıklar, haksızlıklar veya yanlış davranışlar üzerinde düşünsün (ör. trafik, çevre kirliliği, tembellik, adaletsizlik).

İmgeler ve Kelimeler Hazırlama: Konuya uygun mizahi ve eleştirel kelimeler listelensin (ör. şaşkınlık, gülmek, tersine, komik, şaibeli).

Şiir Yazma: 4–6 dize uzunluğunda bir satirik şiir yazsınlar.

Örnek:

Söylersin de söz içinde şaşmazsın

Helâli haramı yersin seçmezsin

Nasibin kesilir de sular içmezsin

Akar çaylar senin olsa ne fayda

Pir Sultan Abdal

Paylaşım ve Tartışma: Öğrenciler şiirlerini sınıfta veya küçük gruplarda okusun. Hangi dizelerin eleştiri ve mizahı iyi yansıttığı tartışılsın.

Dramatik Şiir

Tanım: Tiyatroya benzeyen, içinde konuşma ve olayların yer aldığı şiir türüdür. Dramatik şiir, tiyatroya benzeyen, içinde karakterlerin konuşmalarının, çatışmaların ve olayların yer aldığı bir şiir türüdür. Bu şiirlerde duygular, düşünceler ve olaylar, genellikle karşılıklı diyaloglar şeklinde anlatılır.

Dramatik şiirde, şair olayın dışında kalır; karakterler kendi duygularını ve düşüncelerini kendi sözleriyle ifade ederler. Böylece şiir, bir tiyatro sahnesi izlenimi verir. Bu türdeki şiirler, hem lirik (duygusal) hem de epik (olaysal) özellikler taşıyabilir. Okuyucu veya dinleyici, karakterlerin konuşmalarından olayın duygusal yönünü hissederken, aynı zamanda bir sahne havası yaşar.

Özellikleri:

- Duygu ve olay iç içedir.
- Karakterlerin diyaloglarıyla ilerler.
- Tiyatro metinlerinde kullanılır.
- Olaylar sahneye konulabilecek biçimde gelişir.
- Şairin anlatımı değil, **karakterlerin sözleri** ön plandadır.
- Hem duygusal (lirik) hem de olay yönüyle güçlüdür.
- Genellikle **tiyatro tarzında** yazılır, bazen sahnelenebilir.

Örnek:

*Kan ile kılıçtır görünen bayrağımızda
Can korkusu geçmez ovamızda, dağımızda
Her gûşede bir şir yatar toprağımızda
Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırsız biz
Osmanlılarız can verir nâm alırsız biz.
Nâmık Kemal*

YARATICI ETKİNLİK

Dramatik Şiir Yazma ve Canlandırma

Amaç: Öğrencilerin dramatik şiir türünü anlaması, karakterlerin duygularını diyalogla ifade etme ve sahneleme becerilerini geliştirmesi.

Dramatik Şiir Yazma: 4–6 satır uzunluğunda bir dramatik şiir oluştursunlar.

Örnek:

- Neden sustun, söyle bir söz!
- Kelimeler yetmezdi hislerime,
- Ama bekledim seni...
- Sessizlik konuştu, dinlemedin belki.

Canlandırma: Öğrenciler şiiri rol yaparak okuyabilir veya kısa bir sahne hâline getirebilir. Ses tonları, mimik ve beden dili ile karakterlerin duygularını yansıtsınlar. Devamında, hangi ifadeler karakterleri iyi yansıtmış tartışılır.

ŞİİRDE YAPI: TEMA, ÖLÇÜ, UYAK, REDİF

Tema:

Şiirin merkezinde yer alan ana duygu veya düşüncedir.

Lirik şiirlerde genellikle sevgi, aşk, ayrılık, tabiat, ölüm, özlem gibi temalar görülür.

İşte bazı tema örnekleri ve onlara uygun şiir örnekleri:

Sevgi / Aşk Teması

*"Ben sana mecburum bilemezsin,
Adını mih gibi aklımda tutuyorum."*

Attilâ İlhan

Ayrılık Teması

*"Gitme, ey yolcu, beraber oturup ağlaşalım;
Elemim bir yüreğin kârı değil, paylaşalım."*

Mehmet Âkif Ersoy

Tabiat (Doğa) Teması

*"Ve çocuk gittikten sonra,
Böyle kalır mıydı ağaç?
Ne olurdu onun da
Bacakları olaydı,
Ayakları olaydı!"*

Arif Nihat Asya

Ölüm Teması

*"Neylersin ölüm herkesin başında.
Uyudun uyanamadın olacak.
Kimbilir nerde, nasıl, kaç yaşında?
Bir namazlık saltanatın olacak,
Taht misali o musalla taşında."*

Cahit Sıtkı Tarancı

Özlem Teması

*Gönlümle oturdum da hüznümlendim o yerde,
Sen neredesin, ey sevgili, yaz günleri nerde!
Dağlar ağarırken konuşmuştuk tepelerde,
Sen nerde o fecrin ağaran dağları nerde!*

Yahya Kemal Beyatlı

Bu örneklerde görüldüğü gibi, **tema**, şiirin duygusal merkezini oluşturur ve şairin anlatmak istediği ana duyguyu belirler.

Ölçü (Vezin):

Ölçü (vezin), şiirde dizelerdeki hecelerin sayısına veya uzun-kısa oluşuna göre kurulan ritim düzenidir.

Yani, şiirin kulağa ahenkli gelmesini sağlayan ölçülü ses düzenidir.

Türk şiirinde üç temel ölçü türü vardır:

1.**Hece ölçüsü:** Dizelerdeki hece sayısı eşittir.

Örnek: "Gidiyorum gündüz gece" (7 hece) — Âşık Veysel

2.**Aruz ölçüsü:** Uzun ve kısa hecelere dayanır, Divan şiirinde kullanılır.

Örnek: "Mefâilün / feûlün / mefâilün / feûlün" kalıbıyla yazılır.

3.**Serbest ölçü:** Herhangi bir ölçüye bağlı değildir, modern şiirlerde kullanılır.

Örnek: "Biliyorum, kolay değil yaşamak,

Gönül verip türkü söylemek yar üstüne;" - Orhan Veli Kanık

Kısacası, ölçü, şiire düzenli bir ritim ve ahenk kazandıran unsurdur.

Kafiye (Uyak):

Dize sonlarında aynı seslerin benzer biçimde tekrarlanmasıdır.

Örnek:

*Baygın bir ihtizaz ile bi-huş akar dere,
Sahillerinde çocuklar uzanmış çemenlere.*

Orhan Seyfi Orhon

"dere - çemenlere" kelimelerinde "-ere" sesi zengin kafiye oluşturur.

Dizelerin sonlarındaki ses benzerliğidir.

- **Yarım uyak:** Tek ses benzerliği
- **Tam uyak:** İki ses benzerliği
- **Zengin uyak:** Üç veya daha fazla ses benzerliği
- **Tunç uyak:** Bir kelimenin diğerinin içinde bulunması
- **Cinaslı uyak:** Yazılışları aynı, anlamları farklı sözcüklerle yapılan uyak

Redif:

Dizelerin sonunda aynı görevdeki ek veya kelimelerin tekrarlanmasıdır.

Örnek:

"Başını kaldırarak boşluğu dinliyordu. Gökler bulutlanıyor, rüzgar serinliyordu."

F. Nafiz Çamlıbel

(Redif: -yordu, Uyak (zengin uyak): -inliyor)

Örnek:

Bizim elde bahar olur, yaz olur.

Göller dolu ördek olur, kaz olur.

Sevgi arasında yüz bin naz olur.

Suçumu bağışla, ben sana kurban.

Ercişli Emrah

"olur" rediftir; çünkü aynı kelimeler tekrar edilmiştir.

SÖZ SANATLARI

Söz Sanatları (Stilistik Unsurlar)

Lirik şiirde anlamı güçlendirmek için söz sanatlarına sıkça başvurulur:

Mecaza Dayalı Sanatlar:

- **Teşbih (Benzetme):** “Gibi, kadar, sanki” ile yapılan benzetme.
“Gözlerin yıldız gibi parlıyor.”
- **Mecaz:** Sözcüğün gerçek anlamı dışında kullanılması.
“Kalbi buz kesilmiş.”
- **Teşhis (Kişileştirme):** Cansız varlıklara insana özgü nitelik verilmesi.
“Rüzgâr inledi, gece ağladı.”

Anlama Dayalı Sanatlar:

- **Mübalâğa (Abartma):** Bir şeyi olduğundan fazla göstermek.
“Gözyaşlarıyla bir deniz doldurdu.”
- **Tezat:** Zıt anlamlı sözcükleri bir arada kullanmak.
“Karlar etrafı beyaz bir karanlığa gömdü.”
- **Tekrir:** Sözcükleri vurgulamak için tekrarlamak.
“Gel, gel, ne olursan ol yine gel.”

Söze Dayalı Sanatlar:

- **Cınas:** Aynı yazılan ama farklı anlamlı kelimeler.
“Gül dedi, gülmedim.”
- **Aliterasyon:** Aynı ünsüzlerin tekrarıyla ses ahengi yaratmak.
“Sarmaşık sarı saçların sarmış başımı.”
- **Asonans:** Aynı ünlülerin tekrarıyla ahenk oluşturmak.
“İnci gibi dizilmiş iğde çiçekleri.”

Bu sayfa, öğrencilerin kavramları örnekleriyle daha kolay anlamasını sağlayacak şekilde hazırlanmıştır:

Bir şiir, biçim ve anlam yönünden bir bütünlük taşır.

*Bu bütünlük **üç ana yapı** içinde incelenir:*

Dış Yapı (Biçimsel Unsurlar): Şiirin görünüşünü, yani nasıl yazıldığını anlatır.

Dış yapının unsurları:

- **Nazım birimi:** Şiirin kaç dizelik birimlerle yazıldığı (beyit, dördlük, bent).
- **Ölçü (vezin):** Dizelerdeki hece sayısının ya da aruz kalıbının düzenidir.
- **Kafiye (uyak):** Dizelerin sonunda ses benzerliği.
- **Redif:** Aynı görevdeki ek veya kelimelerin tekrarı.
- **Nazım şekli:** Şiirin kalıbı (koşma, gazel, sone, serbest şiir vb.)

Örnek:

Gönlüm hep seni arıyor her yerde,

Seninle doluyum, sensiz **nerde?**

(7'li hece ölçüsü, "-de" redif, "-r" yarım kafiye)

Bu örnekte biçimsel unsurlar şiirin dış yapısını oluşturur.

İç Yapı (Anlam Unsurları): Şiirin ne anlattığına, yani içeriğine odaklanır.

İç yapının unsurları:

- **Tema:** Şiirin ana düşüncesi veya duygusudur (örneğin: aşk, özlem, doğa, yalnızlık).
- **Konu:** Şiirde anlatılan olay veya durum.
- **Duygu ve düşünce:** Şairin hissettirdikleri.
- **İmge:** Duyguyu güçlendiren benzetmeli anlatım.
- **Anlatım tarzı:** Şairin içeriği sunma biçimi (lirik, epik, didaktik vb.)

Örnek:

Denizden yeni mi çıkmıştı, neydi;

Saçları, dudakları

Deniz koktu sabaha kadar;

Yükselip alçalan göğsü deniz gibiydi.

Orhan Veli Kanık

Tema (Ana düşünce / duygu): Aşk ve hayranlık

Konu: Şairin bir kadına duyduğu yoğun hayranlığı ve onu denizle ilişkilendirerek betimlemesi

Duygu ve düşünce: Şair, sevdiği kişiyi olağanüstü bir güzellik içinde algılar ve bu duyguyu yoğun bir şekilde yansıtmayı

İmge: "Saçları, dudakları deniz koktu" - insan ile doğa (deniz) arasında bağ kurulması

Anlatım tarzı: Lirik anlatım (Duyguların yoğun, romantik ve estetik bir şekilde ifade edildiği anlatım türü)

Dil ve Anlatım (Üslup ve Sanat Unsurları): Şairin dili nasıl kullandığına, anlatımını nasıl süslediğine bakılır.

Dil ve anlatımın unsurları:

- **Sözcük seçimi:** Günlük, sade ya da süslü dil kullanımı.
- **Üslup:** Şaire özgü anlatım tarzı.
- **Söz sanatları:** Benzetme, kişileştirme, abartma, mecaz gibi imgeler.
- **Ahengin oluşumu:** Ses tekrarı, kelime uyumu, ritim.

Örnek:

*Denizden yeni mi çıkmıştı, neydi;
Saçları, dudakları
Deniz koktu sabaha kadar;
Yükselip alçalan göğsü deniz gibiydi.
Orhan Veli Kanık*

Dil ve Anlatım Unsurları

Sözcük seçimi: Şair, sade ve günlük dile yakın bir sözcük seçimi kullanmıştır. Ancak bu sade dil, güçlü imgelerle zenginleştirilmiştir.

Üslup: Yalın, doğal ve duyguyu doğrudan aktaran bir üslup vardır.

Söz sanatları:

Benzetme: “Göğsü deniz gibiydi”

Mecaz: “Deniz koktu sabaha kadar” (insana deniz özelliği yüklenmesi)

İmge: Sevgilinin denizle özdeşleştirilmesi

Çağırışım: Deniz - özgürlük, genişlik, derinlik

Özet:

Yapı Türü	Açıklama	Örnek Özellikler
Dış Yapı	Şiirin biçimsel yönü	Ölçü, kafiye, redif, nazım birimi
İç Yapı	Şiirin anlam yönü	Tema, duygu, imge, konu
Dil ve Anlatım	Şairin anlatım tarzı	Üslup, sanatlı söyleyiş, sözcük seçimi

DERSE HAZIRLIK

- “Bilgi” ve “ahlak” kavramları sence neden birlikte anılır?
- Okula başladığınız ilk günkü duygu ve düşüncelerinizi sınıfta arkadaşlarınıza anlatınız.
- Eğitim ve öğretimin önemi hakkında araştırma yapıp yazı yazınız ve sınıfta okuyunuz.

Şiiri sesli ve dikkatlice oku. Duygulu bir ton kullanmaya çalış.

Okurken hangi bölümlerde coşku hissettin, not al.

OKUL ŞARKISI

Uygarlıklar senin şanlı kucağında uyanır,
İnsanlıklar sende doğar, vatan sana dayanır.
Senin koynun, bu milletin isyanına bir ocak;
Ocağında, kucağında ne ışıklar doğacak!

Güzel okul! Senin koynun ümitlerle doludur.
Haydi yürü, tuttuğun yol, ilerleyiş yoludur.

Bilgi, ahlak, şeref, namus mesleğine alamet!
Senin yolun hep bunlardır, sen bu yolda devam et!
Ölmez bir feyz, irfan aşkı, vatan fikri süslerin;
Sen bunlarla bezen, övün; sen ruhusun bu yerin.

Güzel okul! Senin adın sihirlidir, uludur;
Yürü, yürü! Gittiğin yol, yarınların yoludur.

Ali Ulvi ELÖVE

YARATICI ETKİNLİK

Sözlük Çalışması

Aşağıdaki kelimelerin anlamlarını bul ve defterine yaz:

Uygarlık; *irfan*; *feyz*; *alamet*.

(Öğrenciler kendi sözlüklerinden ya da öğretmen eşliğinde tamamlayabilirler.)

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şiirin amacı nedir? → Eğitimin ve okulun önemini anlatmak.
- Şair bu amacı nasıl gerçekleştirmiştir? → Coşkulu, inandırıcı ve öğüt verici bir dil kullanarak.
- “Senin yolun hep bunlardır” dizesiyle şair ne anlatmak istemiştir?
- Şiirde hangi değerler öne çıkmaktadır? (örnek: bilgi, ahlak, vatan sevgisi...)
- Şairin okul hakkındaki duyguları nasıldır?
- Şiir hangi duygularla yazılmıştır? (sevgi, gurur, umut, saygı vb.)
- Bu şiir sana kendi okulunla ilgili neleri hatırlattı?

HATIRLAYALIM

Şiirleri oluşturan bölümlere dikkat edecek olursak, bazı bölümler dörder mısradan, bazıları ise ikişer mısradan oluşmaktadır. İkişer mısradan oluşan bölümlere “**beyit**”, dörder mısradan oluşan bölümlere ise “**dörtlük**” denir.

“Uygarlıklar senin şanlı kucağında uyanır
İnsanlıklar sende doğar, vatan sana dayanır**

Bu örnekte “uyanır” ve “dayanır” kelimelerinin sonundaki “-ır” eki **aynı görevde** olduğu için **redif**, “uyan” ve “dayan” kelimelerinde ortak olan “**yan**” sesleri ise **kafiyedir**.

Seslerde görülen bu benzerliğe “**kafiye (uyak)**” denir.

Görevleri ve sesleri aynı olan tek veya kelime benzerliklerine ise “**redif**” adı verilir.

Ses benzerliğine göre kafiye türleri üçe ayrılır:

- **Tek ses benzerliği** varsa **yarım kafiye**,
- **İki ses benzerliği** varsa **tam kafiye**,
- **Üç veya daha fazla ses benzerliği** varsa **zengin kafiye** denir.

TEKRARLAYALIM

- Daha önce okuduğunuz bir şiiri hatırlıyor musunuz? O şiir size hangi duyguyu hissettirmişti?
- Sizce şiir ile düz yazı arasında ne fark vardır?
- Şairler neden duygularını şiirle anlatmak isterler?
- En çok hangi konularda yazılmış şiirleri seversiniz? (Aşk, doğa, kahramanlık, vatan, öğretici vb.)

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Aşağıdaki duygulardan hangileri lirik şiir, hangileri epik şiir konusu olabilir? Sevinç – Korku – Kahramanlık – Özlem – Savaş – Aşk
- “Doğa, çobanlar, yeşillikler, rüzgâr sesi” gibi kelimeler hangi şiir türünü çağırır?
- “Bilgi bir ışıktır, cehalet karanlıktır.” dizesi hangi şiir türüne örnek olabilir?
- Halk şairleri şiirlerini neden genellikle hece ölçüsüyle yazmışlardır?
- “Bir gülüşün yeter bana, ey sevgili.” dizesinde şair hangi duyguyu anlatmaktadır?

ÖDEV

Kendi Şiirini Yaz

Aşağıdaki seçeneklerden birini seçerek **4 dize**lik kısa bir şiir yazınız.

- Doğa sevgisini anlatan pastoral bir şiir
- Kahramanlık konulu epik bir şiir
- Öğüt veren didaktik bir şiir
- Toplumdaki yanlışları eleştiren satirik bir şiir

TARTIŞALIM

- Sizce şiir insanlara hangi yönleriyle faydalı olabilir?
- Şairin toplumdaki rolü sizce nedir?
- Günümüzde şiir okumak neden azaldı? Bunun sebepleri neler olabilir?
- Siz olsaydınız hangi konuda şiir yazmak isterdiniz?

ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ

ÖĞRENELİM

Âşık Edebiyatı

Âşık Edebiyatı, İslamiyet'ten önceki Sözlü Türk Edebiyatı'na dayanır ve 15. yüzyıldan sonra gelişmiştir. Şiirlerini saz eşliğinde söyleyen şairlere “âşık” ya da “saz şairi” denir. Âşıklar genellikle okuma yazma bilmeyen, ama şiir söyleme ve saz çalma yeteneği olan kişilerdir. Usta-çırak ilişkisiyle yetişir, öğrendikten sonra ellerine sazlarını alıp köy köy gezerek şiir söylerler.

Şiirlerini genellikle hece ölçüsüyle yazarlar. Nazım birimi dördlüktür. Kullanılan şiir türleri: koşma, semai, varsağı, destan. Konular: aşk, doğa, kahramanlık, ayrılık, ölüm, özlem, toplum sorunları.

UNUTMA

Âşık Şiirinde Biçim ve Gelenek

Âşık şiiri, Türk halk edebiyatının en önemli kollarından biridir.

Bu gelenek yüzyıllar boyunca saz eşliğinde, doğaçlama olarak söylenen şiirlerle yaşamıştır.

Nazım Şekilleri:

- Koşma: En yaygın halk şiiri biçimidir. Genellikle 11'li hece ölçüsüyle yazılır.
- Semâî: 8'li hece ölçüsüyle yazılır; ezgili ve ritmiktir.
- Varsağı: Yiğitçe, mertçe söylenir. Güney Anadolu bölgesine özgüdür.
- Destan: Kahramanlık olaylarını anlatır; uzun şiirlerdir.

Âşık Şiirinin Özellikleri:

- Sade, anlaşılır bir Türkçeyle yazılır.
- Hece ölçüsüyle yazılır (çoğunlukla 11'li ölçü). Dörtlüklerden oluşur.
- Kafiye örgüsü genellikle abab / cccb / dddb... şeklindedir.
- Konular: aşk, özlem, kahramanlık, doğa, ölüm, tasavvuf.
- Son dörtlükte şair genellikle mahlasını (takma adını) söyler.

Örnek:

*"İncecikten bir kar yağar,
Tozar Elif, Elif deyi...
Deli gönül abdal olmuş,
Gezer Elif, Elif deyi..."*

Karacaoğlu

Dil ve Üslup:

- Halk diliyle, sade ve içten bir anlatım kullanılır.
- Yarım ve cinaslı kafiye tercih edilir.
- Şiirlerin son dörtlüğünde şairin adı (mahlası) geçer.

Bazı önemli âşıklar:

- 16. yy: Köroğlu, Âşık Garip
- 17. yy: Karacaoğlu, Âşık Ömer
- 19. yy: Dadaloğlu, Erzurumlu Emrah
- 20. yy: Âşık Veysel, Âşık Mahzuni Şerif

Âşık Edebiyatı, halkın duygularını ve gerçek yaşamı anlatan, günümüzde de yaşatılmaya devam eden bir edebiyattır.

DERSE HAZIRLIK

- Şiir kelimesi sizde hangi duyguları çağırıştırıyor?
- Köroğlu kimdir ve hangi dönemde yaşamıştır?
- Köroğlu Destanı'nda anlatılan olayları kendi cümlelerinizle açıklayınız.
- Köroğlu'nun bir şiirini seçip sınıfta okuyunuz.
- Köroğlu'nun şiirlerinde hangi temalar (aşk, yiğitlik, özgürlük, adalet) ön plandadır?
- Köroğlu'nun davranışları günümüzdeki iyilik anlayışıyla benzer midir? Tartışınız.

DAİMA BÖYLEDİR DÜNYANIN İŞİ

Daima böyledir dünyanın işi,
Kişi ettiğini bulur demişler.
İstersen eylik et, istersen kemlik;
Ettiğin başına gelir demişler.

Çeken bilir daim, derdi firağı.
Söndürmek olur mu yanan çırağı?
Sakın bir kimseye kurma tuzağı,
Kişi ettiğine düşer demişler.

Köroğlu düşmüştür gama, savaşa.
İster elli, ister ise yüz yaşa,
Her ne eder isen, o gelir başa,
Mukadder yerini bulur demişler.

KÖROĞLU

YENİ KELİMELER VE ANLAMLARI

Kelime	Anlamı
Eylik:	İyilik
Kemlik:	Kötülük
Fırağ:	Ayrılık, özlem
Çırağ:	Mum, ışık kaynağı
Mukadder:	Yazgı, kader

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şair bu şiirde insanlara ne anlatmak istiyor olabilir?
- “Kişi ettiğini bulur” sözü sizce ne anlama gelir?
- Şiirde verilen mesaj günümüzde hâlâ geçerli midir? Neden?
- Şairin dili sizce sade mi, anlaşılır mı? Neden böyle bir dil kullanmış olabilir?
- Şiirde hangi değerler vurgulanmıştır?
- Şiirin ana duygusu nedir?
- “Her ne eder isen, o gelir başa” dizesiyle anlatılmak istenen düşünceyi açıklayınız.
- Siz hiç birine iyilik yaptığınızda bunun size geri döndüğünü hissettiniz mi? Örneğiniz varsa paylaşınız.

TARTIŞALIM

- Bu şiirde Köroğlu, insanlara nasıl davranmaları gerektiği konusunda ne öğüt veriyor?
- Siz Köroğlu’nun yerinde olsaydınız, insanlara hangi mesajı verirdiniz?

Şiirin kazandırdığı değerleri tartışınız:

- İyilik ve adalet duygusu
- Sorumluluk bilinci
- İşbirliği ve iletişim
- Empati kurma

ÖĞRENELİM

Okuduğunuz şiir, halkın içinden çıkan bir halk şairinin saz eşliğinde, halk diliyle, dörtlükler hâlinde, hece ölçüsüyle söylediği ve sonradan yazıya geçirilen bir halk şiiridir. Halk şiirlerinde son dörtlüklerde şairin adı geçer.

Bunu bu şiirde de görüyoruz.

Koşma veya saz şiiri, halk edebiyatının en yaygın nazım şekillerinden biridir. Koşmanın konusu: sevgi, doğa güzellikleri, gurbetçilik, özlem, dostluk ve mertliktir. Ayrıca didaktik (öğretici) koşmalar da vardır. Genellikle 3-5 dörtlükten oluşur. Koşma, özel bir ezgiyle söylenir. 16. yüzyıldan başlayarak Anadolu âşıklarının söylediği pek çok koşma günümüze kadar gelmiştir.

Koşma çeşitleri:

İnsan ve doğa güzelliğini verene “güzelleme”; yiğitlik temasını işleyene “koçaklama”; bir kişiye ya da toplumun kötülüklerini eleştirenlere “taşlama”; yaşla ilgili olanlara ise “ağıt” denir.

ÖĞRENELİM

KÖROĞLU DESTANI

Bolu Beyi, güvendiği seyislerinden biri olan Yusuf’a, “Bana çok hünerli ve değerli bir at bul.” emrini verir. Seyis Yusuf, uzun süre Bolu Beyi’nin isteğine uygun bir at arar. Sonunda, büyüdüklerinde istenen niteliklere sahip olacağına inandığı iki tay bulur ve bunları satın alır. Ancak Bolu Beyi, bu zayıf tayları görünce çok kızar ve seyis Yusuf’un gözlerine mil çekilmesini emreder. Gözleri kör edilen ve işinden kovulan Yusuf, sıska taylarla birlikte evine döner. Oğlu Ruşen Ali’ye tayları nasıl büyüteceğini anlatır.

Babası kör olduğu için “Köroğlu” adıyla anılan Ruşen Ali, babasının isteğine göre tayları yetiştirir. Taylardan biri olağanüstü bir at haline gelir ve ona Kırat adı verilir. Kırat, destan kahramanı Köroğlu kadar ünlenir.

Seyis Yusuf, Bolu Beyi’nden intikam almak için gözlerini açacağına ve onu güçlü kılacağına inanılan üç sihirli köpüğü içmek üzere oğlu ile birlikte bir pınara gider. Ancak Köroğlu, babasına getirmesi gereken bu köpükleri kendisi içer. Böylece yiğitlik, şairlik ve sonsuz güç kazanır.

Babası, kaderine razı olur; fakat oğluna mutlaka intikamını almasını öğütler. Köroğlu, Çamlıbel’e yerleşir, çevresine yiğitler toplar ve babasının intikamını alır.

DERSE HAZIRLIK

- En çok hangi türküleri dinliyorsunuz?
- Sevdiğiniz bir türkü var mı?
- Sevdiğiniz türkünün hikâyesini biliyor musunuz? Biliyorsanız anlatınız.
- Türküler genellikle hangi duyguları anlatır? (Örneğin sevgi, hasret, özlem, kahramanlık...)
- Sizce türküler, geçmişteki insanların yaşam biçimlerini nasıl yansıtır?
- Türkülerde anlatılan olaylar ile günümüz insanının duyguları arasında benzerlikler var mı? Açıklayınız.

BİR TÜRKÜNÜN HİKÂYESİ

Atlara binildi. Gelin alındı baba evinden. Yine zurnalarla, davullarla düğün alayı yola koyuldu. Ben diyeyim üç yüz atlı, siz deyin beş yüz atlı. Düğün alayı köprüye geldi dayandı. Bir anda köprünün üzeri atlılarla, yayalarla dolup taşı. Köprü dayanamadı bu ağırlığa. Çöktüverdi birden. Gelin demeden, kız demeden, genç demeden, yaşlı demeden, kadın demeden, çocuk demeden, üzerinde kim varsa aşağı bırakıverdi. Kızılırmak azgın sularıyla yuttu yüzlerce insanı. Kurtulan olmadı. Bey kızı gelin, yetim çoban... Hepsi, hepsi öldüler. Aradan yıllar, yüzyıllar geçti. Unutulmadı çobanla bey kızının öyküsü. Çobanla kara koyunun öyküsü. Türkü oldu, destan oldu. Dilden dile, gönülden gönüle dolaştı durdu. Bu gün bile her okunuşta yüreğimize işleyen bir türkü yıllar sonra unutulmayacak, yine insanların içine acı bir burukluk bırakacak.

*Köprüden geçerken köprü yıkıldı,
Üç yüz atlı birden suya döküldü,
Nice gelinlerin boynu büküldü.*

*Kızılırmak n'ettin allı gelini?
Nasıl aldın allı pullu gelini?*

Halk Hikâyeleri

YARATICI ETKİNLİK

- Kendi yaşadığınız bir olayı, duygu veya anıyı anlatan bir türkü yazacak olsanız hangi konuyu seçerdiniz?
- Eğer bir türkü klibi çekecek olsaydınız, hangi görüntüleri ve sembolleri kullanırdınız?
- Türkülerin genç nesillere sevdirmesi için neler yapılabilir?
- Geleneksel türküler modern müzikle birleştirmek sizce kültürümüze nasıl katkı sağlar?

ÖĞRENELİM

TÜRKÜLERİN TOPLUMDAKİ YERİ

Türküler, başlangıcından bu yana Türklerin sosyal, siyasal, kültürel ve dinî hayatının her döneminde önemli bir yer tutmuştur. Bir olay, bir arzu ya da bir duygu üzerine doğan türküler, halkın içinden çıkar. Başlangıçta sahibi belli olan bu eserlerin zamanla kime ait olduğu unutulur. Türküler, dilden dile, nesilden nesile aktarılırken farklı bölgelere yayılır. İnsanlar sevinçlerini, hüznelerini, özlemlerini, acılarını türkülerle dile getirir. Kimi zaman bir askerin hasretini, kimi zaman bir annenin duasını, kimi zaman da bir gencin sevgisini anlatır. Kısacası, insanlar gönüllerindeki türkülere döker, yüreklerini türkülerle anlatır. Bu nedenle türküler, hem geçmişini hem bugünü bir arada yaşatan kültürel hazinelerdir.

ÖĞRENCİLER

- Türk kültüründe türkülerin yeri ve önemi hakkında farkındalık kazanır.
- Türküler aracılığıyla duyguların ifade biçimlerini tanır.
- Kültürel mirasın korunması gerektiğini kavrar.

TARTIŞALIM

- Türküler genellikle hangi konular üzerine söylenir?
- Türkülerin zamanla nasıl yayıldığı metinde nasıl açıklanmıştır?
- İnsanlar duygularını neden türkülerle anlatır?
- Türküler, geçmişle bugün arasında nasıl bir köprü kurar?
- Sevdiğiniz bir türkünün hikayesini araştırıp sınıfta paylaşın.

Türkü örneği:

ÇARŞAMBA'YI SEL ALDI

Çarşamba'yı sel aldı
Bir yar sevdim el aldı
Keşke sevmez olaydım
Elim koynunda kaldı

Oy ne imiş ne imiş
Kaderim böyle imiş
Gizli sevda çekmesi
Ateşten gömlek imiş

Çarşamba yollarında
Kelepçe kollarımda
Allah canımı alsın
O yarin kollarında

Oy ne imiş ne imiş
Kaderim böyle imiş
Gizli sevda çekmesi
Ateşten gömlek imiş

Çarşamba yazıları
Körpedir kuzuları
Allah alnıma yazmış
Bu kara yazıları

Oy ne imiş ne imiş
Kaderim böyle imiş
Gizli sevda çekmesi
Ateşten gömlek imiş

Yöresi: Samsun/Çarşamba

DERSE HAZIRLIK

- Âşık, kelimesi sizce ne anlama gelir?
- Halk ozanlarının (âşıkların) Türk kültüründeki yeri nedir?
- Sizce bir insan güzelliği mi, yoksa sevgiyi mi daha değerli bulur?
- Âşık Veysel hakkında neler biliyorsunuz?
- Türk halk müziğinde aşkın nasıl anlatıldığını düşündünüz mü?

GÜZELLİĞİN ON PAR'ETMEZ

Güzelliğin on par'etmez,
Bu bendeki aşk olmasa.
Eğlenecek yer bulaman,
Gönlümdeki köşk olmasa.

Tabirin sığmaz kaleme,
Derdin dermandır yarame.
İsmin yayılmaz aleme,
Âşıklarda meşk olmasa.

Kim okurdu, kim yazardı?
Bu düğümü kim çözerdi?
Koyun kurt ile gezerdi,
Fikir başka başk' olmasa.

Güzel yüzün görülmezdi,
Bu aşk bende dirilmezdi,
Güle kıymet verilmezdi,
Âşık ve maşuk olmasa.

Senden aldım bu feryadı.
Bu imiş dünyanın tadı.
Anılmazdı Veysel adı,
O sana âşık olmasa.

Âşık Veysel ŞATIROĞLU

Metnin yazım ve noktalamasında orijinaline bağlı kalınmıştır.

YENİ KELİMELER VE ANLAMLARI

Kelime	Anlamı
Maşuk:	Sevilen kişi
Meşk:	Çalışma, öğrenme, birlikte söyleme
Derman:	Çare, deva
Âlem:	Dünya, insanlar topluluğu
Feryat:	Yüksek sesle ağlama, inleme
Tabir:	Anlatma, ifade etme biçimi
Köşk:	Büyük ve süslü ev, gönül sarayı (burada mecaz)
Par'etmez:	Değer vermez, kıymet etmez anlamında (Eski Türkçe kullanım)

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şair "Güzelliğin on par'etmez, bu bendeki aşk olmasa." derken ne anlatmak istiyor?
- "Fikir başka başk'olmasa" dizesi size ne düşündürüyor?
- Şiirde aşk ile güzellik arasında nasıl bir ilişki kurulmuş?
- Âşık Veysel'in duygularını sade ama derin bir dille anlatmasının nedeni ne olabilir?

UNUTMA

- Aşk ve sevgi, insanın iç dünyasını zenginleştirir.
- Güzellik geçicidir ama gönülden gelen sevgi kalıcıdır.
- Türk halk edebiyatı, duyguların içtenlikle dile getirildiği en önemli kültürel miraslarımızdandır.

ÖĞRENELİM

Semai (Nazım Şekli ve Özellikleri)

Okuduğunuz şiirin nazım şekli semaidir.

Semai, âşık tarzı Türk halk şiirine ait bir nazım şekli ve türüdür.

Semai, ölçü, kafiye düzeni ve dörtlük yapısı bakımından koşmaya benzer. Ancak ondan ayrılan en önemli yönü, kendine özgü bir ezgiyle söylenmesidir. Genellikle 8'li hece ölçüsüyle yazılır.

Semai'de konu olarak aşk, sevgi, özlem, doğa güzellikleri, ayrılık ve gurbet gibi temalar işlenir. Âşıklar, semailerini saz eşliğinde söyler; bu ezgisel yön, semaiyi koşmadan ayıran temel özelliktir. Semai türünün halk edebiyatındaki en güzel örneklerini Âşık Veysel, Karacaoğlu, Erzurumlu Emrah, Dadaloğlu gibi ünlü ozanlar vermiştir. Bu yönüyle semai, hem müzikal hem de edebî bir sanat ürünü olarak Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir.

Yukarıda Âşık Veysel'in semai şeklinde söylenmiş şiirini okudunuz. Şair, sevgilinin aşıkla değer kazandığını ve güzelliğin kıymetinin gösterilen ilgiye bağlı olduğunu söylemektedir. Âşık Veysel, şiirlerinde zengin bir tabiatla birlikte insan sevgisi, dostluk, barış gibi konuları işlemiştir. Semai örneğinde, Âşık Veysel, güzelliğe bir anlam vermeye çalışmıştır. Ona göre, güzellik ancak farkedildiği ve değerlendirildiği zaman gerçek yerini bulabilir.

DERSE HAZIRLIK-DÜŞÜNELİM-TARTIŞALIM

- İlahiler hakkında neler biliyorsunuz?
- İlahiler hakkında araştırma yapınız ve sınıfta paylaşınız.
- Hangi konuların (aşk, sevgi, sabır, Allah sevgisi, Peygamber sevgisi vb.) işlendiğini araştırınız.
- Bir ilahinin sözlerini bularak anlamını arkadaşlarınızla tartışınız.
- İlahi söylerken nelere dikkat edilmesi gerektiğini (ses tonu, duygu, saygı) konuşunuz.
- İlahilerin dinî ve kültürel yönü hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Günümüzde ilahilerin gençler üzerindeki etkisi sizce nedir?
- Bir ilahiyi dinlerken neler hissediyorsunuz? Dinlediğiniz bir ilahinin sizde uyandırdığı duyguları anlatınız.

TÜRK ŞİİRİNİN SÜT DİŞİ YUNUS EMRE

Şiirleri yediden yetmişe herkesin ağzında dillerden dillere dolaşan Yunus Emre'nin nerede doğduğu, nerede yaşadığı ve nerede öldüğü hakkında kesin bir bilgi yoktur, ama Anadolu'nun yedi yerinde (Karaman, Bursa, Sarıköy, Ünye, Aksaray, Erzurum, Kula) mezarı mevcuttur. Çünkü Türk halkı onu ve şiirlerini kendinden bir parça görüp benimsemiş ve onu sahiplenerek ölümsüzleştirmişlerdir.

Tasavvuf düşüncesini pürüzsüz Türkçesi ile söylediği şiirleri sayesinde Anadolu'ya yayan Yunus Emre'nin, Anadolu'nun resmi dilinin Türkçe olarak kabul edilmeye başlandığı yıllarda, Porsuk Çayı'nın Sakarya Nehri'ne döküldüğü Sarıköy'de doğduğu rivayet edilir. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra tasavvufa ilgi duyan Yunus Emre, Tabduk Emre'nin dergahında kırk yıl dervişlik yaptı ve ardından Türk halkını büyüleyen, akıllarından çıkmayan şiir ve ilahiler söylemeye başladı. Yalın ve anlaşılır şiirler yazan Yunus Emre, sevgi, ölüm, din, insan, tasavvuf gibi unsurları şiirlerinin temeline harç olarak kattı. Dilinin yalınlığı ve anlaşılabilirliği yanında, halkın konuştuğu günlük dili kullanması onun şiirlerini benzersiz yaptı. Sade söyleyişin altında yatan derin ve hikmetli anlamlar ile gönülleri feth etti. Birçoğumuz Yunus Emre'ye alt bir çok şiir taşırız hafızalarımızda.

Örneğin;

*"Mal sahibi, mülk sahibi
Hani bunun ilk sahibi
Mal da yalan mülk de yalan,
Var biraz da sen oyalan."*

veya;

“Ben yürürüm yane yane,

Aşk boyadı beni kane

Ne akilem ne divane

Gel gör beni aşk neyledi.” şiirini duyup okumayan var mıdır acaba?

Peki ya “Sordum sarı çiçeğe” diye başlayan ilahisini bilmeyen yoktur.

veya;

“İlim ilim bilmektir

İlim kendin bilmektir

Sen kendini bilmezsen

Bu nice okumaktır.” şiirinden habersiz olan biri olabilir mi?

Kendini Allah yoluna adayan ve sevgisini o ilahî kudretten alan Yunus Emre, şiirlerini de hep bu sevgi temelini üzerine inşa ederek söylemiştir. Anadolu Türkçesinin ilk ve en güçlü şairlerinden olan Yunus Emre’nin söyleyişindeki güçlü vurgu ve şiirsel onlarca yıl çok kişi tarafından taklit edilmesine karşın, yine ondaki sadelik ve zengin anlatım yakalanmamıştır.

UNESCO’nun 1971-1972 yılına adını verdiği ve tüm dünyada “Yunus Emre Yılı” diye kutladığı şair, dolaştığı her yere kendi ışığını ve söyleyiş güzelliğini götürmüştür. Selçuklular devrinde önem verilmeyen Türkçeyi düştüğü yerden kaldıran ve Anadolu lehçesini edebi bir dil haline getiren şair, karışık gibi görünen bir çok meseleyi saf Türkçe ile ve şiirle çok kolay bir şekilde ifade etme başarısını göstermiştir. Allah’a karşı olan sevgisini anlatıp durduğu şiirleri “Divan” ve “Risaletü’n Nushiye” isimli kitaplarında toplanmıştır.

Yüz Meşhur Türk

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Yunus Emre’nin doğum yeri hakkında kesin bilgi var mı? Halk neden farklı yerlerde onun mezarını sahiplenmiştir?
- Yunus Emre’nin eğitim hayatı nasıldı?
- Hangi düşünce akımından etkilenmiştir?
- Şairin eserlerinin adını yazınız.
- Sizce UNESCO’nun Yunus Emre yılı ilan etmesinin nedeni nedir?

ÖĞRENELİM

Bu yazıda, Yunus Emre’nin yaşamı, şiirleri, ilahileri ve yaptığı çalışmalar anlatılmaktadır. Tanınmış kişilerin yaşamlarını, yaptıklarını, yaşadıklarını ve dönemlerine katkılarını anlatan yazılara biyografi (yaşam hikâyesi) denir.

Tanınmış kişilerin kendi yaşam hikâyelerini kendilerinin yazmasıyla oluşan yazılara ise otobiyografi (öz yaşam hikâyesi) denir. Bu tür yazılar, belli bir dönemi tanıttıkları gibi, çeşitli alanlarda ilerlemek isteyen genç kuşaklara da fikir verir ve örnek olma bakımından büyük önem taşır. Türk ve dünya değerlerini tanımak, çocukların kültürel birikimini artırır ve onları bilinçli bireyler haline getirir.

ÖDEV

Yunus Emre'yi Tanıyalım ve Yazalım: Bu etkinlikte Yunus Emre hakkında araştırma yapacak, edindiğiniz bilgileri kısa, açık ve anlamlı cümlelerle bir yazıya dönüştüreceksiniz. Yazınızda Yunus Emre'nin: Kim olduğunu, ne zaman ve nerede yaşadığını, eserlerinde neleri anlattığını, onun şiirlerinde duyguların öne çıktığını, Türk dili ve kültürüne katkılarını kısaca açıklayınız.

Yazarken Dikkat Edilecekler: Cümleler kısa ve anlamlı olsun. Noktalama işaretlerine dikkat edin. Aynı kelimeleri çok tekrarlamayın. Gereksiz süslemeler yerine doğrudan, sade ifadeler kullanın. Yazınız 8–10 cümle arasında olsun.

Örnek Kısa Yazı:

Yunus Emre (Kısa Tanıtım Yazısı)

Yunus Emre, Anadolu'da yaşamış büyük bir Türk şairidir. Doğum ve ölüm yeri tam olarak bilinmemektedir. O, sade Türkçesiyle yazdığı şiirlerle halkın gönlünde yer edinmiştir. Şiirlerinde insan sevgisini, hoşgörüyü ve Allah'a bağlılığı anlatmıştır. Halkın anlayacağı dille konuşmuş, dinî ve ahlaki öğütler vermiştir. Yunus Emre, Türkçeyi edebî bir dil haline getirmiştir. Onun düşünceleri yüzyıllar geçse de değerini yitirmemiştir. Bugün bile şiirleri dillerde dolaşmaktadır. Yunus Emre, insanlara sevgiyi ve barışı öğreten bir bilge olarak anılmaktadır.

Geniştirilmiş Sınıf Etkinliği Önerileri;

Sözlü Sunum: Her öğrenci yazdığı kısa yazıyı sınıfta yüksek sesle okusun.

Görsel Etkinlik: Yazının yanına Yunus Emre'yi anlatan bir resim, afiş ya da kısa şiir ekleyin.

Grup Çalışması: Her grup Yunus Emre'nin bir şiirini seçsin, anlamını çözümleyip sınıfta paylaşsın.

ÖĞRENELİM

İlahiler ve Özellikleri

Okuduğunuz parça, Türk edebiyatında yer alan nazım türlerinden biri olan ilahi örneğidir. İlahiler, tasavvufi dünya görüşünü yansıtan ve Hak sevgisini işleyen lirik şiirlerdir. "İlahi" kelimesi, kelime anlamı olarak "Allah'a ait, Allah'la ilgili" demektir. Bu şiirlerde, insanın Allah'a olan sevgisi, bağlılığı ve teslimiyeti dile getirilir. İlahiler, genellikle çeşitli makam ve ezgilerle bestelenir. Tarih boyunca tekkelerde ve dinî toplantılarda topluca okunmuş ve söylenmiştir. Saz eşliğinde ya da tekkelerde icra edilen ilahiler, dinleyicilerin duygusal ve ruhsal olarak etkilenmesini sağlar.

Tasavvufi düşüncenin ve Allah sevgisinin işlendiği ilahiler, hem edebî bir değer taşıyor hem de inanç ve kültür mirasının aktarılmasında önemli bir rol oynar. Bugün de ilahiler, Türk halk müziğinin ve tasavvuf geleneğinin en güzel örnekleri arasında gösterilmektedir.

İlahi örneği:

BEN YÜRÜRÜM YANA YANA

Ben yürürüm yana yana
Aşk boyadı beni kana
Ne akilem ne divane
Gel gör beni aşk neyledi.

Gah eserim yeller gibi
Gah tozarım yollar gibi
Gah akarım seller gibi
Gel gör beni aşk neyledi.

Akar sulayın çağlarım
Dertli ciğerim dağlarım
Şeyhim anıban ağlarım
Gel gör beni aşk neyledi.

Ya elim al kaldır beni
Ya vaslına erdir beni
Çok ağlattın güldür beni
Gel gör beni aşk neyledi.

Ben yürürüm ilden ile
Şeyh sorarım dilden dile
Gurbette halim kim bile
Gel gör beni aşk neyledi.

Mecnun oluban yürürüm
O yari düşte görürüm
Uyanıp melul olurum
Gel gör beni aşk neyledi.

Miskin Yunus biçareyim
Baştan ayağa yareyim
Dost ilinden avareyim
Gel gör beni aşk neyledi.

Yunus EMRE

Metnin yazım ve noktalamasında orijinaline bağlı kalınmıştır.

ETKİNLİK

Öğrenciler üç ayrı gruba ayrılarak, 19. ve 20. yüzyılın başlarında Türk dili ve Türk edebiyatının gelişimini ve halk edebiyatının özelliklerini ortaya koyan bir araştırma ödevi hazırlarlar.

Birinci grup, söyleyeni belli olmayan ve halkın ortak malı kabul edilen anonim halk edebiyatı ürünlerini araştırır.

İkinci grup, halk diliyle hece ölçüsü kullanılarak saz eşliğinde söylenen âşık edebiyatı ürünlerini inceler.

Üçüncü grup ise, kurucusu 12. yüzyılda Türkistan'da yaşayan Ahmet Yesevî olan ve 19. yüzyılda Anadolu'da çeşitli tarikatlar aracılığıyla gelişmesine devam eden tasavvufî halk edebiyatı ürünlerini inceler.

Tüm gruplar elde ettikleri bulguları sınıf önünde sunarak halk edebiyatının çeşitleri, temel özellikleri ve kültürel önemini arkadaşlarıyla paylaşır.

Sunumların ardından öğrenciler, üç edebiyat kolu arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tartışarak ortak bir değerlendirme posterini hazırlar; hazırlanan posterlerde halk edebiyatı türlerinin dil, üslup, tema ve toplumsal işlev bakımından nasıl şekillendiği vurgulanır. Daha sonra her grup, araştırdığı edebî gelenekten bir örnek metni seçerek sınıfta kısa bir okuma ya da canlandırma etkinliği yapar. Son aşamada öğrenciler, halk edebiyatının günümüz kültür ve sanat hayatına etkilerini düşündükleri bir paragraf yazarak araştırma sürecini kişisel yorumlarıyla tamamlar ve bu çalışmalar öğretmen rehberliğinde sınıf panosunda sergilenir.

ETKİNLİK

Öğrenciler, “bulut yürüdü”, “güneş hikâye anlattı”, “gürültü akıp gitti”, “gece dağıldı”, “taş kalpli”, “renkli gün”, “sorunsuz kuş” gibi metafor örneklerini okuyarak bu ifadelerin gerçek anlamdan nasıl uzaklaştığını ve hangi duyguları, imgeleri ya da özellikleri aktardığını tartışır. Öğretmen, her metaforu oluşturan kelimeleri sözcük türlerine göre incelemelerini sağlayarak öğrencilerin metaforun dilsel yapısını fark etmelerine yardımcı olur. Tartışma sırasında öğrenciler, metaforların kimi zaman isim tamlaması biçiminde (“taş kalpli”, “renkli gün”), kimi zaman ise fiil yüklemiyle kurulmuş (“bulut yürüdü”, “gece dağıldı”) ifadeler olabileceğini keşfeder. Etkinlik sonunda öğrenciler, metaforun bir varlığı, olayı ya da kavramı daha etkili ve çarpıcı biçimde anlatmak için kullanılan güçlü bir mecaz olduğunu kavrayarak çalışmayı tamamlar.

DERSE HAZIRLIK

SINIF ETKİNLİĞİ

- Öğrenciler üç gruba ayrılır: Şiir Grubu, Öykü Grubu, Roman Grubu.
- Her grup kendi türünü temsil eden kısa bir sahne, afiş veya slogan hazırlar.
 - Şiir Grubu: Duygularla kısa bir şiir yazar.
 - Öykü Grubu: 5–6 cümlelik bir mini hikâye kurar.
 - Roman Grubu: Bir roman karakteri tasarlayıp tanıtır.

SÖZLERİN BÜYÜLÜ DÜNYASI

Bir zamanlar küçük bir kasabada yaşayan üç yakın arkadaş vardı: Elif, Mert ve Deniz. Üçü de aynı okulda, aynı sınıfta okuyordu. Türkçe derslerini çok severlerdi ama öğretmenleri bir gün onlara ödev verince işler biraz karıştı.

“Çocuklar,” dedi öğretmenleri Ayşe Hanım, “yarın derse Edebî Metin Türleri konusuna hazırlıklı geliyorsunuz. Her biriniz farklı bir türü araştırarak ve sınıfta anlatacaksınız.”

Elif hemen atıldı:

— Ben şiiri anlatmak istiyorum! Çünkü şiirler sanki şarkı gibi, kulağa çok hoş geliyor.

Mert düşündü, sonra gülümsedi:

— O zaman ben öyküyü seçeyim. Kısa ama heyecanlı şeyleri okumayı seviyorum.

Deniz de kararlı bir sesle söyledi:

— Ben de romanı anlatırım. Uzun hikâyelerde kaybolmak hoşuma gidiyor.

O akşam üç arkadaş ders çalışmak için kütüphanede buluştu. Ancak bir süre sonra kitapların arasından garip bir ışık parladı. Işık büyüdü, büyüdü ve bir anda karşılarına Yaşlı Kalemci adında bir adam çıktı.

Elinde parlayan bir tüy kalem vardı.

— Korkmayın çocuklar! Ben Sözlerin Koruyucusuyum. Siz edebiyatın büyülü dünyasına girmek üzeresiniz!

— Edebiyatın dünyası mı? dedi Elif şaşkınlıkla.

— Evet, sizi “Metinler Diyarı”na götüreceğim. Orada her edebî türün kendi krallığı vardır.

Hazır mısınız?

Üçü birden başlarını salladı. Gözlerini kapadılar ve bir anda bambaşka bir yerde buldular.

Şiir Ülkesi

Renk renk çiçeklerin, uçuşan kelebeklerin ve melodilerin arasında yürürken, her şey ritimle hareket ediyordu. Ağaçların yaprakları bile kafiye tutturuyordu. Birden karşılarına Şair Perisi çıktı.

— Hoş geldiniz çocuklar, dedi melodik bir sesle. Biz burada duygularla konuşuruz. Her sözümüz bir mısra olur.

Elif büyülenmişti.

— Ne güzel konuşuyorsunuz!

Peri gülümsedi:

— Şiir, kelimelerin kalple birleştiği yerdir. Biz duygularımızı ölçüyle, kafiyeyle anlatırız. Ama en önemlisi, hissettiğimiz gibi yazarız.

Elif, kalbinden geçenleri kâğıda döktü:

“Rüzgâr esince umut taşır,

Kalbim uçar, göğe karışır.”

Peri, Elif’in yazısını tüy kalemle altın harflerle havaya çizdi.

— Artık sen de bir şairsin, Elif!

Öykü Kasabası

Bir sonraki durak, küçük bir kasabaydı. Evlerin arasında koşturan çocuklar, köpekler ve gülüşmeler vardı. Kasabanın ortasında Öykü Anası adında yaşlı bir kadın oturuyordu.

— Hoş geldiniz! Bizim kasabada her ev bir hikâye anlatır.

Kısa ama unutulmazdır. Mert hemen sordu:

— Bir öykü nasıl yazılır?

— Her öykü bir olayla başlar, dedi kadın. Bir karakter, bir sorun ve bir çözüm... İşte hepsi bu. Ama asıl önemli olan, okuyucuda iz bırakmaktır.

Kadın, elindeki kitabı açtı. İçinden küçük bir ışık çıktı ve Mert’in eline kondu.

— Şimdi senin de kendi öykünü yazma vaktin geldi.

Mert düşündü, gülümsedi:

“Bir gün, kaybolan kedisini ararken kendini başka bir dünyada bulan çocuk, dostluğu buldu.”

Öykü Anası gülümsedi:

— Kısa ama etkileyici... İşte gerçek bir hikâye bu!

Roman Diyarı

Son olarak, çocuklar geniş bir şehre geldiler. Devasa kitap kuleleri göğe uzanıyordu. Şehrin yöneticisi Roman Ustası idi.

— Hoş geldiniz! dedi derin bir sesle. Burada hayat uzun, karakterler çok, duygular yoğunudur.

Deniz hayranlıkla etrafına baktı.

— Burada herkesin bir hikâyesi var!

— Evet, roman dünyası böyledir. İnsanların iç dünyasını, hayallerini, acılarını anlatırız. Her olay bir diğeriyle bağ kurar. Romanlar, hayatın aynasıdır.

Deniz de kalemini aldı:

"Bir gün, sıradan bir öğrenci büyük bir yazar olma hayaliyle yola çıktı. Yolda dostlar kazandı, hatalar yaptı ama asla vazgeçmedi." Roman Ustası başını salladı.

— Güzel bir başlangıç! Roman, tıpkı yaşam gibi bitmeyen bir yolculuktur.

Üç arkadaş çok şey öğrenmişti. Şiir duyguyu, öykü olayı, roman ise hayatı anlatıyordu. Yaşlı Kalemci tekrar belirdi:

— Artık gerçek dünyaya dönme vakti! Unutmayın, her kelime bir dünyadır. Onu güzel kullanmak sizin elinizde.

Gözlerini açtıklarında, yine kütüphanedeydiler. Ama ellerinde tüy kalem ve yazdıkları sayfalar duruyordu.

Ertesi gün sınıfta herkes onları hayranlıkla dinledi.

Ayşe Öğretmen gülümsedi:

— Görüyorum ki siz sadece çalışmakla kalmamış, edebiyatın kalbine yolculuk etmişsiniz.

Üçü birden aynı anda söyledi:

— Evet öğretmenim! Artık biliyoruz:

"Edebiyat, duyguların kelimelere dönüştüğü sihirli bir dünyadır!"

Sevinç Dergisi

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Hikâyede Elif, Mert ve Deniz hangi türleri temsil ediyor?
- Hikâyenin sonunda çocuklar ne öğreniyor?
- "Edebiyat, duyguların kelimelere dönüştüğü sihirli bir dünyadır" sözüyle anlatılmak istenen nedir?
- Eğer sen hikâyede bir karakter olsaydın, hangi metin türünün ülkesinde yaşamak isterdin? Neden?

YARATICI ETKİNLİK

"Ben Olsaydım" Yaratıcı Yazma Çalışması

Aşağıdaki sorulardan birini seçerek kısa bir paragraf yaz.

(Öğrenciler bireysel çalışabilir veya hikâyeyi devam ettirebilir.)

- Eğer sen de "Metinler Diyarı"na gitseydin, hangi yeni ülkeye giderdin? (örneğin "Deneme Vadisi" ya da "Masal Ormanı")
- Şair Perisi sana özel bir şiir yaz deseydi, hangi duygunu anlatırdın?
- Roman Diyarı'nda kendi romanının kahramanı sen olsaydın, nasıl bir macera yaşardın?
- Hikâyenin sonunda çocuklar öğretmenlerine dönüyorlar. Peki, sen olsaydın öğretmenine ne anlatırdın?

DERSE HAZIRLIK

- “Ana dili” kavramı üzerine kısa bir araştırma yapınız.

Ana dili nedir? Neden önemlidir?

- Farklı ülkelerde insanlar kendi dillerini nasıl koruyor, örnek bulunuz.

ANA DİLİ

Konuşmaya başlayınca ilk önce “ana” deriz biz

“Ana dili”dir ilk dersimiz.

İlk türkümüz ninniyi anamız öz sütüyle

İçirir ruhumuza bu dilde damla damla.

Bu dil, bizim ruhumuz, aşkımız, canımızdır,

Bu dil, birbirimizle yeminimiz-ahdımızdır.

Bu dil, tanıtmış bize dünyada her şeyi

Bu dil, ecdadımızın bize bırakıp gittiği

En kıymetli mirastır, onu gözümüz gibi

Koruyup gelecek nesillere biz de hediye verelim.

Bizim yüce dağların sonsuz azametinden,

Yatağına sığmayan çayların hiddetinden,

Bu topraktan, bu yerden,

Halkın bağrından kopan yanık ezgilerden,

Güllerin renklerinden, çiçeklerin kokusundan,

Mil ovasının, Muğan'ın sonsuz genişliğinden,

Ak saçlı babaların aklından, olgunluğundan,

Düşman üstüne koşan o Kırat'ın nalından

(...)

Sende benim halkımın kahramanlıkla dolu

Tarihi yazılır.

Sende nice bin yıllık benim medeniyetim,

Şan şöhetim saklanır.

Benim adım sanımsın,

Namusum, vıdanımsın.

(...)

Bu dil, tanıtmış bize bu dünyada her şeyi,

Bu dil, ecdadımızın bize bırakıp gittiği

En kıymetli mirastır, onu gözümüz gibi

Koruyup gelecek nesillere biz de hediye edelim.

Bahtiyar VAHAPZADE

(Kısaltılmıştır.)

Metnin yazım ve noktalamasında orijinaline bağlı kalınmıştır.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şiirde “Bu dil ecdadımızın bize bıraktığı en kıymetli mirastır” dizesiyle ne vurgulanıyor?
- Şair, ana dilini korumanın önemini hangi benzetmelerle açıklamıştır?
- Şiirde dilin toplumu bir arada tutan yönü nasıl anlatılmıştır?
- Şair ana diline nasıl bir duyguyla yaklaşmaktadır?
- Sizce ana dilini bilmeyen bir kişi neleri kaybeder?

Yeni Kelimeler ve Anlamları:

Ecdat: Geçmişte yaşamış atalar.

Miras: Bir nesilden diğerine kalan değerler.

Ahd: Söz, yemin.

Azamet: Büyüklük, yücelik.

Vicdan: Doğruyu yanlıştan ayırma duygusu.

ÖĞRENELİM

Bahtiyar VAHAPZADE - Azerbaycanlı Şairi Daha Yakından Tanıyalım

Amaç: Öğrencilerin Bahtiyar Vahapzade’yi, onun eserlerini, düşünce dünyasını ve Azerbaycan edebiyatındaki yerini tanımalarını sağlamak.

İnternette veya kütüphaneden şairin şiirlerinden birini bulunuz. Şairin eserlerinde hangi duygular ağır basmaktadır? Balkanlar, Türkiye ve Azerbaycan edebiyatları arasında nasıl bir bağ vardır?

İnternette (derslerde öğrendiğiniz güvenilir genel ağ adreslerinden), dergi, kitap, broşür veya gazetelerden “Ana Dili” temalı sözleri araştırınız. Bunlardan en beğendiklerinizi defterinize yazınız.

Sizce Vahapzade’nin “Ana Dili” şiiri bugün bize ne öğretiyor?

YARATICI ETKİNLİK / GRUP ÇALIŞMASI

DERS İÇİ GRUP ÇALIŞMASI (Öğretmenlere Yönelik)

Amaç: Ana dilinin önemi konusunda farkındalık oluşturmak.

Bu etkinlik, öğrencilerin ana dili bilincini geliştirmeleri, dil–kültür ilişkisini fark etmeleri ve işbirliği içinde üretim yapmalarını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. Sınıf, beş gruba ayrılarak her gruba farklı bir görev verilir. Görevler; slogan üretme, poster hazırlama, dramatizasyon, kelime çalışması ve kültürel tanıtım gibi yaratıcı etkinliklerden oluşmaktadır.

Etkinlikler sürecinde öğrenciler hem şiiri çok yönlü şekilde inceleyecek hem de ana dilini korumanın önemi üzerinde düşünme fırsatı bulacaklardır. Her grup, verilen yönergeler doğrultusunda çalışarak ürünlerini ders sonunda sınıfla paylaşacaktır.

Aşağıda, beş gruba verilecek görevler sıralanmıştır:

1. Grup 1 – “Slogan Atölyesi”

Öğrenciler, ana diliyle ilgili kısa, etkileyici ve anlamlı sloganlar üretir.

Örnek:

- “Dilini koru, kimliğini koru!”
- “Ana dili: Ruhumuzun sesi!”

2. Grup 2 – “Poster Hazırlama”

Öğrenciler, şiirde geçen ifadelerden yararlanarak “Ana Dilimizi Korumalıyız” temalı bir sınıf posteri tasarlar.

3. Grup 3 – “Okuma ve Dramatizasyon”

Şiir bölümlere ayrılır ve her grup kendi bölümünü sesli, vurgu ve tonlamaya dikkat ederek sesli okur. Dileyen öğrenciler kısa bir sahneleme yapabilir: Bir çocuk annesinden ninni dinler, büyüdüğü ana diline sahip çıkar.

4. Grup 4 – “Dilimiz ve Biz”

Öğrenciler günlük konuşmalarında kullandıkları yabancı kelimeleri tespit eder (ör.: ok, bye, cool). Bu kelimelerin Türkçe karşılıklarını bulur ve sınıf panosuna asar.

5. Grup 5 – “Azerbaycan’ı Tanıyalım”

Öğrenciler, Azerbaycan’ın bayrağı, başkenti, kültürü, edebiyatı ve Azerbaycan–Kuzey Makedonya Türkleri ile kardeşlik bağını içeren kısa bir tanıtım posteri hazırlar. Ayrıca Azerbaycan ile Kuzey Makedonya Türkleri arasındaki kültürel benzerlikler hakkında kısa notlar oluşturur.

UNUTMA

Bahtiyar Vahapzade'nin "Ana Dili" şiirinde söylediği gibi:

"Bu dil, ecdadımızın bize bırakıp gittiği,

En kıymetli mirastır..."

21 Aralık Türkçe Eğitim Bayramı da bu mirası koruma ve yaşatma günüdür. Türkçeyi konuşmak, öğretmek ve sevmek; geçmişimize ve geleceğimize sahip çıkmaktır.

ÖDEV

YAZI YAZALIM

- Ana dilimiz Türkçe'dir. Türkçe konuşmanın önemini açıklayınız.
- Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nde 21 Aralık, Türkçe Eğitim Günü ve Milli Bayram olarak kutlanmaktadır. Bu konu hakkında araştırma yapıp yazı yazınız daha sonra arkadaşlarınıza hazırlamış olduğunuz araştırmanın sunumunu gerçekleştiriniz. Sunum esnasında öğretmeni-nizden yardım isteyebilirsiniz!

ÖĞRENELİM

21 Aralık Türkçe Eğitim Bayramı (Kuzey Makedonya Türklerinin Milli Bayramı)

21 Aralık Türkçe Eğitim Bayramı, Kuzey Makedonya'daki Türk milleti için en önemli milli bayramlardan biridir. Bu tarih, ülkedeki Türklerin ana dillerinde eğitim hakkı kazandığı gün olarak kutlanmaktadır. Bu nedenle "Türkçe Eğitim Bayramı" veya "Makedonya Türklerinin Milli Bayramı" olarak bilinir. 2007 yılında Makedonya hükümeti tarafından "Türkçe Eğitim Günü" resmî olarak Türklerin Milli Bayramı ilan edildi. Bu gün, ana dilin korunması, Türk kimliğinin yaşatılması ve eğitimde eşit hakların kutlandığı bir gündür.

21 Aralık, sadece bir eğitim günü değil; bir kimlik, kültür ve birlik günüdür.

Kuzey Makedonya Türkleri için Türkçe, varlığın sesi, geçmişle gelecek arasındaki köprüdür.

Bu günü kutlamak, atalarımızın mücadelesine saygı, gelecek nesillere umut demektir.

ÖĞRENELİM

DÜZ YAZI (NESİR)

Düz yazı, düşüncelerin **ölçü ve uyağa bağlı kalmadan, doğal bir anlatımla** yazıya döküldüğü yazı türüdür. Yani şiirdeki gibi uyak, ölçü ya da dizeler kullanılmaz.

Düz yazılar genellikle **hikâye, roman, deneme, makale, fıkra, mektup** gibi türlerde karşımıza çıkar.

Örnek: “O sabah güneş pencereden içeri girdiğinde, içimde yepyeni bir umut doğdu.” Bu cümle, bir düz yazı örneğidir çünkü doğal bir anlatımı vardır.

ROMAN NEDİR?

ÖĞRENELİM

Roman, **insanların başından geçen olayları, duyguları, düşünceleri ve yaşamları** uzun bir biçimde anlatan edebî türdür. Romanlarda olaylar, kişiler, zaman ve mekân ayrıntılı olarak işlenir.

Roman, bir bakıma **hayatın aynasıdır**.

KONUYA GÖRE ROMAN TÜRLERİ

Romanlar, işledikleri konuya göre farklı türlere ayrılır.

1. Tarihî Roman

Bu romanlarda, **geçmişte yaşanmış olaylar ve kahramanlar** anlatılır. Amaç, hem **okuyucuya tarihi sevdirmek** hem de geçmişin atmosferini yaşatmaktır. Yazar, tarihî bilgileri roman kurgusuyla birleştirir.

Örnek:

- Cengiz Aytmatov – *Gün Olur Asra Bedel*
- Namık Kemal – *Cezmi*
- Tarık Buğra – *Osmancık*

Açıklama:

Bu romanlarda tarihî olaylar anlatılsa da yazar, olaylara duygusal bir bakış katar; karakterleri canlı ve inandırıcı şekilde işler.

2. Macera / Polisiye Romanı

Bu tür romanlarda **merak, heyecan, gizem ve suç** unsurları ön plandadır.

Genellikle bir olayın nasıl ve neden gerçekleştiği araştırılır. Okuyucu, roman boyunca “**Acaba ne olacak?**” diye merak eder.

Açıklama:

Polisiye romanlarda genellikle bir suç, cinayet veya gizem vardır. Başrolde bir dedektif ya da olayları çözen zeki bir karakter bulunur.

Polisiye Roman

Polisiye romanlar, bir suçun işlenmesi ve bu suçun çözülmesi üzerine kurulu hikâyelerdir. Okuyucu, kahramanla birlikte olayları çözmeye çalışır.

Polisiye Romanların Özellikleri

- Merkezinde bir suç veya gizem vardır.
- Kahraman genellikle bir dedektif, polis ya da olayları çözmeye çalışan biridir.
- Olaylar ipucu, delil ve mantık yürütme yoluyla çözülür.
- Okuyucu, “Acaba suçlu kim?” diye merak eder.
- Sonunda suç aydınlatılır, gizem çözülür.

Polisiye Romanın Teması

Polisiye romanların teması genellikle **adalet, doğruluk, suç ve vicdan** üzerinedir.

Okuyucu, hem olayın çözümünü öğrenir hem de insanların davranışlarını sorgular.

3. Sosyal Roman

Bu romanlarda toplumun sorunları, insan ilişkileri, sınıf farkları ve yaşam koşulları anlatılır.

Amaç, **toplumu tanıtmak ve düşündürmektir.**

Örnek:

- Orhan Kemal – Murtaza
- Yaşar Kemal – İnce Memed

Açıklama:

Sosyal romanlar, insanın sadece kişisel değil, **toplumsal yönünü** de ele alır.

Yani birey toplumun içinde bir varlık olarak anlatılır.

4. Tahlil (Psikolojik) Roman

Bu romanlarda karakterlerin iç dünyası, duygu ve düşünceleri ayrıntılı biçimde anlatılır. Olaylardan çok, karakterlerin psikolojisi ve ruh hâlleri önemlidir.

Örnek:

- Peyami Safa – Dokuzuncu Hariciye Koğuşu
- Halit Ziya Uşaklıgil – Mai ve Siyah

Açıklama: Bu tür romanlar, insanların iç sesini, korkularını, sevinçlerini, hayal kırıklıklarını anlatır. Okuyucu karakterle empati kurar.

5. Bilimkurgu Romanı

Bu tür romanlarda, **gelecekte yaşanması muhtemel olaylar, uzay yolculukları, robotlar, yapay zekâ** gibi konular işlenir. Yazar, bilim ve teknolojiyi hayal gücüyle birleştirir.

Örnek:

- Jules Verne – Denizler Altında Yirmi Bin Fersah
- Isaac Asimov – Ben, Robot

Açıklama: Bilimkurgu romanları, bilimin ilerlemesiyle oluşabilecek **yeni dünyaları, icatları ve tehlikeleri** konu alır.

Bilimkurgu, **bilimsel gelişmelere ve teknolojiye dayalı** olayları anlatan bir türdür.

Yazar, genellikle “Gelecekte ne olabilir?” sorusuna cevap arar.

Olaylar, bazen **gelecekte, uzayda veya başka gezegenlerde** geçebilir.

Bilimkurgunun Özellikleri

- Olaylar genellikle **gelecekte** ya da **teknolojik bir dünyada** geçer.
- Konular **bilimsel gelişmeler, uzay yolculukları, robotlar, yapay zekâ, zaman yolculuğu gibi kavramları içerir.**
- Karakterler bazen **insan**, bazen **yapay varlıklar (robot, uzaylı)** olabilir.
- Gerçeklik sınırları zorlanır ama olaylar **bilimsel mantığa** dayanır.
- Yazar, **geleceğe dair uyarılar** ya da **düşünceler** sunar.

Bilimkurgunun Teması (Ana Düşüncesi)

Bilimkurgu romanlarının teması genellikle **insanın bilimle ilişkisi, teknolojinin gücü ve sorumluluğu** üzerinedir.

Bazı hikâyeler “Bilim insanlığa fayda mı getirir, zarar mı verir?” sorusunu sorgular.

6. Fantastik Roman

Bu romanlarda **olağanüstü varlıklar, büyü, sihir, hayal gücü** ön plandadır. Gerçek dünya ile hayal dünyası iç içe geçer.

Fantastik Eserlere Örnekler

- J.R.R. Tolkien – Yüzüklerin Efendisi

“Frodo, kötülüğün sembolü olan yüzüğü yok etmek için tehlikeli bir yolculuğa çıkar.”

- Harry Potter – J.K. Rowling

“Bir sihir okulunda geçen olaylar, dostluk ve cesaret temalarını işler.”

Açıklama: Fantastik romanlar, okuru günlük yaşamın dışına çıkarır; **macera ve hayal gücüyle dolu dünyalara** götürür.

Fantastik Tür Nedir?

Fantastik romanlar ve öyküler, **gerçek dünyadan farklı, hayal gücüne dayalı** olayları anlatır.

Gerçek ile hayal iç içedir.

Masalsı bir atmosfer vardır.

Büyüler, yaratıklar, sihirli eşyalar ve olağanüstü kahramanlar sıkça görülür.

Fantastik Romanların Özellikleri

- Olaylar **gerçek dünyadan farklı bir evrende** geçebilir.
- **Ejderhalar, periler, büyücüler, sihirli yaratıklar** gibi hayalî varlıklar yer alır.
- Gerçek ile hayal arasında sınır belirsizdir.
- Ana karakter genellikle **bir yolculuğa çıkar** ve **kötülüğe karşı savaşır**.
- İyilik, cesaret, dostluk gibi **evrensel temalar** işlenir.

Fantastik Romanın Teması

Fantastik romanların teması genellikle **iyiliğin kötülüğe karşı zaferi, cesaret, arkadaşlık ve kendini keşfetme** üzerinedir.

DERSE HAZIRLIK

- İssiz bir adada yapayalnız kalsanız, neler düşünür, neler yapardınız? Açıklayınız.
- Kendi kendinize başardığınız işlerden birini ve bu başarının sizde bıraktığı etkiyi anlatınız.

ROBENSON'UN SÜRÜSÜ

(Robenson'un (Robinson) bindiği gemi büyük denizlerin ortasında korkunç bir fırtınaya tutuluyor ve kuma oturuyor. Arkadaşları boğuluyor, yalnız Robenson kurtularak güçlkle yakındaki bir adaya çıkıyor. Adada hayvanlardan başka canlı görmüyor. İnsan uğrağı olmayan bu adada Robenson, yaşamak için gereken her şeyi kendi çalışmasıyla sağlamak zorunda kalıyor. Fırtına dindikten sonra gemiye gidiyor; yiyecek, barut, tüfek, bez, alet gibi kendisine yarayacak şeyleri bir salla adaya çıkarıyor ve bir gün bir kulübe, başka bir gün yemek pişirecek bir kap yaparak yaşayışını düzenlemeye çalışıyor.)

Barutum azalmaya başlamıştı. Bittiği zaman yeniden tedarik etmek elimde değildi. Bu düşünce, beni gelecek için endişeye düşürdü. Barutsuz ne yapabilirdim? Keçileri nasıl avlayabilirdim? Sekiz seneden beri dişi bir keçi besliyordum. Günün birinde belki bir erkeğini elime geçiririm diye onu evcileştirmiştim; böyle bir keçiyi ele geçirdiğim zaman dişisi çok ihtiyarlamıştı, fakat onu kesmeye de kıyamadım, kendi haline bıraktım.

Adaya gelişimin on birinci yılında, barutum azaldığından keçileri yakalamanın yollarını aramaya başladım. Başka başka yerlere ağlar gerdim; belki yakalananlar da oldu. Fakat ağ zayıf olduğu için kolaylıkla kurtuldular. Her seferinde ağları yırtılmış buldum. Daha kuvvetlisini yapmak da elimden gelmiyordu.

Bir de tuzaklarla yakalamayı deneyeyim dedim. Keçilerin otlamak alışkanlığında oldukları yerlere çukurlar kazdım, üzerlerini dallarla kapadıktan sonra toprak ve çimenle örttüm. Projem gene suya düştü; keçiler tuzağa düşüyor, fakat tekrar çıkmanın yolunu buluyorlardı. Bir gece üç kapan kurdum; ertesi gün bunların yanına gittiğim zaman yemlerin yenilmiş, kapanların ise hala açık olduklarını gördüm. Kapanımı ıslah için tekrar çalıştım. Nihayet, bir sabah, bir kapanda görülmemiş büyüklükte ihtiyar bir erkek keçi, öbüründe ise, biri erkek olmak üzere üç keçi yavrusu buldum. İhtiyar keçi o kadar vahşi idi ki, onu ne yapacağımı bilemiyordum.

Tuzağa yaklaşmağa ve keçiye eve götürmeye cesaretim yoktu. Onu öldürmek kolaydı, ama maksadım bu değildi. Hayvanı tuzaktan kurtardım ve serbest bıraktım. Açlık yolu ile aslanın bile terbiye edildiğini düşünememiştim. Yoksa bir müddet tuzağında aç bıraksaydım, yiyecek ve su getirmekle onu alıştırmak güç olmayacaktı. Bu hayvanlar, ihtiyaçları karşılandığı zaman çok uysal oluyorlarmış.

Keçi yavrularına gelince; bunları tuzaktan çıkararak hepsini bir ipe bağladım ve çeke çeke eve getirdim. Bir süre yem istemediler. Fakat nihayet önlerine koyduğum tahıla dayanamadılar. Yemeğe ve evcilleşmeğe başladılar.

Keçileri yüksek bir çitle çevrili bir ağıla koymak aklıma geldi. Bu proje hoşuma gittiği için hemen çalışmağa koyuldum. Ağıl bitince, o zamana kadar ayaklarından bağlayarak yanımda otlattığım keçileri buraya getirdim.

Bir buçuk sene içinde keçilerimin sayısı on ikiye çıkmıştı; iki sene sonra kırk üç keçim vardı. Arada, birçoklarını da kesip yemiştım. Bunlardan sonra birincisinden daha küçük beş yeni ağıl yaptım. Ağılarda, birinden ötesine geçmek için kapılar ve gerekince hayvanları yakalamak için tuzaklar vardı.

Keçilerin sütünden faydalanmayı oldukça geç akıl ettim. Bu fikri bulunca çok sevindim. Hemen bir süthane kurdum. Ömrümde hiç bir hayvanı sağmış ve peynir yapmış değilim. Fakat tabiat, insana gerekli her şeyi öğretiyor. Birkaç neticesiz denemeden sonra, nihayet yağ ve peynir yapmayı başardım. Bundan sonra, bu maddelerden hiç mahrum kalmadım.

Daniel Defoe

YENİ KELİMELEK VE ANLAMLARI

- Tedarik: Araştırıp bulma, elde etme.
- Islah: Düzeltme, iyileştirme, yola getirmek.
- Kapan: Bazı hayvanları yakalamak için kullanılan tuzak.
- Ağıl: Koyun ve keçi sürülerinin barındığı çit, duvarla çevrili yer.
- Mahrum: Yoksun.

ETKİNLİK

Amaç: Metindeki yabancı kökenli veya teknik kelimeleri bağlam içinde anlamak.

Etkinlik – “Kelime Dedektifi”:

- Gruplara metin dağıtılır.
- Her grup metinde geçen yabancı veya teknik kelimeleri (ör. “mandıra”) bulur.
- Kelimenin cümle içindeki anlamını ve işlevini tartışır.
- Gruplar tahtada sunar, diğer gruplar katkı yapar.

Örnek:

- Mandıra → Peynir ve süt ürünlerinin hazırlandığı yer

ÖĞRENELİM

Robenson Crusoe romanından alınan bir bölüm okudunuz. **Roman**, olmuş ya da olması mümkün olan olayları yer ve zaman belirterek ayrıntılı olarak anlatan olay yazıdır. Roman düzyazı anlatım türüdür. İnsan yaşamının destana ya da trajediye sığmayan, şiirsel olmayan, hayatın tüm yönlerini içerebilen bir **edebiyat türüdür**. Romanlar, bir bakıma uzun hikâyelerdir. Romanda kişi sayıları, hikâyelere göre oldukça fazladır ve bu kişiler, romanda ayrıntılı olarak tanıtılırlar. Kişi dış davranışlarından çok iç yaşantısıyla anlatılır. Romanda kişinin yüzeysel özellikleri değil derinliği verilir. Romanlarda yazarlar, olayları başkasının başından geçmiş gibi anlatabildiği gibi, kendisini olay kahramanının yerine koyarak da (I. tekil kişi ağzından) anlatabilirler.

- *Yazıya bu başlığın konmasının sebebi nedir? Başka hangi başlıklar bu konuya uygun düşer? Düşününüz. Robenson’un davranışlarını değerlendirirseniz, kişiliği için neler söyleyebilirsiniz?*

Yazar Hakkında

Daniel Defoe, İngiliz romancı ve gazeteci olup modern romanın öncülerinden biri kabul edilir. Londra’da doğmuş, iyi bir eğitim almasına rağmen ticaretle uğraşmış ve hayatı boyunca inişli çıkışlı bir ekonomik yaşam sürmüştür. Siyasi olaylara aktif biçimde katılmış, yazdığı yer-gi yazıları nedeniyle hapse girmiştir. Gazetecilik alanında da önemli çalışmalar yapmış, özellikle Review adlı yayınıyla dönemin düşünce hayatına yön vermiştir. Yaşamının son dönemlerinde edebiyata ağırlık vererek kalıcı eserler ortaya koymuştur.

Edebî kişiliğinde gerçekçilik, ayrıntıcılık ve sade anlatım öne çıkar. En ünlü eseri Robinson Crusoe (1719), bireyin doğayla mücadelesini anlatan ve dünya edebiyatında büyük etki yaratan bir romandır. Bunun dışında Moll Flanders (1722), A Journal of the Plague Year (1722), Colonel Jack (1722) ve Roxana (1724) gibi eserleri de önemli yer tutar.

Defoe, sıradan insanların yaşam mücadelesini konu edinmesi ve roman tekniğine getirdiği yeniliklerle İngiliz romanının kurucularından biri sayılır.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Robenson'un adaya düşme nedeni nedir?
- Robenson barutunun azalmasından neden endişe duymuştur?
- Keçileri nasıl evcilleştirmiştir?
- Robenson'un çalışkan ve sabırlı bir insan olduğunu gösteren örnek nedir?
- Robenson, doğadan hangi dersleri çıkarmıştır?

Değerler Eğitimi

Metinde hangi değerler öne çıkmaktadır? Çalışkanlık, sabır, azim, doğaya uyum sağlama ve üretkenlik değerleri ön plandadır. Her kelimeyi örnekler ile açıklamaya çalışınız.

ETKİNLİK

• Yazma Etkinliği

Metinden hareketle şu konuyu tamamlayınız:

“Eğer ben Robenson'un yerinde olsaydım...”

Örneğin: Eğer ben Robenson'un yerinde olsaydım, adada hayatta kalmak için önce güvenli bir barınak yapardım. Sonra yiyecek bulmak için çevreyi keşfeder, doğadaki imkânları en iyi şekilde kullanmaya çalışırdım. Kendi emeğimle yaşamak bana büyük bir gurur verirdi.

ARAŞTIRALIM

- Robenson'un yaşadıkları bize ne öğretmektedir?
- Sizce Robenson'un adadaki başarısının sırrı nedir?
- Günlük hayatımızda Robenson gibi hangi durumlarda sabır göstermemiz gerekir?

ETKİNLİK

Amaç: Olay örgüsünü ve süreçleri daha iyi anlamak.

Etkinlik – “Olay Haritası” (Grup Çalışması):

- Gruplara kağıt ve renkli kalemler verilir.
- Robenson'un adada geçirdiği olayları zaman çizelgesi veya akış diyagramı şeklinde çizerler.
- Gruplar tahtada sunar ve diğer gruplar katkıda bulunur.

Bu etkinlikler, öğrencilerin hem metni anlamalarını, analiz etmelerini ve yorumlamalarını hem de grup çalışması ve sunum becerilerini geliştirmelerini sağlar.

DERSE HAZIRLIK

- Hiç uzun süre emek verip bir türlü sonuç alamadığınız bir durum oldu mu? Bunu nasıl çözdünüz?
- “Mücadele” kelimesi size ne ifade ediyor?
- Yalnız başına bir iş yapmak mı yoksa birinin size yardım etmesi mi daha kolay olur?

İHTİYAR BALIKÇI

Sandalya ile balıkçılık yapan, Santiago isimli yaşlı balıkçı, tam seksen dört gündür bir tane dahi balık avlayamamıştı. Bu yüzden, yıllardan beri kendisine yardımcılık yapan küçük Manolin bile, başka bir balıkçının yanında çalışmaya başlamıştı. Ama, yine de fırsat buldukça gelip, yaşlı balıkçıya yardım ediyordu. Diğer balıkçılar, artık onunla dalga geçiyorlardı. O ise, havanın açılmasını bekliyordu. Niyeti alabildiğine açılmak ve avlanamadığı günlerin acısını çıkarmaktı. Böylece, ne kadar iyi bir balıkçı olduğunu dost, düşman yeniden görecekti.

O gece rüyasında, yüksek dağlarda, altın sarısı kumsallarda gezindi, mavi denizler dolandı, durdu. Sabah olmadan uyandı ve gidip Manolin'i uyandırdı. Kahvelerini içtikten sonra, Manolin'in yardımı ile kayığını denize indirdi ve açıldı. Güneş doğmak üzereydi.

Yaşlı adam kürekleri çekerken, uçan balıkların suyu yararak dışarı fırlayışlarını, uçarken kanatlarının tısladığını duyuyordu. Durmadan kürek çekti. Hep aynı hızla çektiği için yorgunluk duymuyordu. Güneş denizin üzerinde gözükünce, kendisiyle kıyı arasında dağılmış sandalları görebildi. Karanlık sulara bakıyor, denizin derinliklerinde dimdik inen oltaları izliyordu. Bu arada, baş taraftaki oltası titredi. Çekince, beş kiloluk bir orkinosun oltanın ucunda olduğunu gördü. “İyi yem olur” diye kendi kendine konuştu. Bugün seksen beşinci gündü. Mutlaka balık yakalaması lazımdı. “Tamam” dedi ve bütün dikkatini oltaya verdi. Mutlaka vuran bir kılıçbalığı idi. Yaklaşık yüz kulaç derinliğindeki oltanın ucundaki yemleri yiyordu. Oltanın ipini yavaşça gevşetti. Böylece, balık yemi rahatlıkla yiyebilecek ve yakalanacaktı. “Haydi, biraz daha ye” diye yine konuştu.

“Haydi bakalım” diyerek oltayı iki eliyle kavradı ve ancak, onu bir parmak bile yukarı alamamıştı. İyi ki oltası çok sağlamdı. Ama, tekne ağır ağır sürükleniyordu. Roller değişmişti. Yaşlı adam balığı çekeceğine, balık yaşlı adamı çekiyordu. Böylece güneş battı. “Keşke Manolin’de yanımda olsaydı, hem bana yardım eder, hem de ne kadar büyük bir balık yakaladığımı görürdü. Hem, İnsan yaşlanınca, yalnız kalmamalı...” hem böyle düşünüyor, hem de yakaladığı balığın nasıl bir şey olduğunu kestirmeye çalışıyordu.

Güneş biraz yükselince, balığın henüz yorulmamış olduğunu anladı. Bu direnişinden dolayı, balığa saygı duyuyordu. Bir ara gözü, kayığına konan kuşa takıldı. Ona bakarken, balık birden bire oltayı çekti. Yaşlı balıkçı denize düşmese de, yere kapaklanmaktan kurtulamadı. Bu arada, sol eli olta tarafından kesilmiş, tamamiyle hissiz bir hal almıştı. Dinlenmesi ve canlanması için, sağ elini devreye soktu.

Birden, sağ eliyle tuttuğu oltanın gerginliğinde bir değişiklik sezdi. Oltanın yavaşça yükseldiğini gördü. Olta düzenli olarak yükseldi. Sonra, sandalın baş yönünde bir şişlik göründü ve balık fırladı. Yükseldi, yükseldi, sonu gelmiyordu. Güneşte pırıl pırıl parlıyordu. Sonra tekrar suya daldı. Tekneden en az yarım metre daha uzundu. “Onu öldürmek zorundayım, iriliğine ve güzelliğine rağmen bunu yapmalıyım” dedi.

Öğleden sonra, sandal hala ağır ağır ilerliyordu. Balık bir kere daha yüzeye kadar çıktı ama zıplayamadı. Böylece, vakit yine akşam olmuştu. Bu arada, oltayı kolundan söküp, kayığa sıkıca bağladı. Biraz dinlenmesi ve karnını doyurması gerekiyordu. Yakalamış olduğu yunus balığını dilimledi ve yedi. Şimdi de biraz uyuyacaktı. Oltayı tekrar aldı ve eline doladı ve uyumak için biraz uzandı. Tam dalmıştı ki, eli hızla suratına çarptı. Olta boşalıyordu. Güç bela, ellerini parçalama pahasına da olsa, kontrolü sağladı, ancak halen yattığı yerden kalkamamıştı. Sonra, yavaş yavaş doğruldu.

Denize açılalı üçüncü gün olmuştu ve balık, teknenin etrafında dönüp duruyordu. Yaklaşık iki saat, balığın bu dönüşleri devam etti. Ancak, her dönüşü daha kısa oluyordu. Anlaşılan oydu ki, balık da son kozunu oynuyordu. Yaşlı denizcinin de balıktan farkı yoktu. “Sonuna gelmişken, yenilmemeliyim” diye sürekli kendisine cesaret ve güç veriyordu.

Saatlerce, balık döndü, zıpladı. Gitti, geldi. Yaşlı balıkçı neredeyse pes etmek üzereydi ki, sonunda, balığın yaklaştığı bir anda zıpkınını saplamayı başardı. Zıpkını yiyen dev balık birden bire canlandı ve hızla uzaklaştı. Belli ki o da son kozlarını oynuyordu. Yaşlı adamın gözleri karardı, başı döndü. Yine de oltanın ipini yavaşça gevşetmeyi becerebildi. Bir müddet sonra baktığında, balığın suyun üstünde kımıldamadan durduğunu gördü.

Şimdi de balığı taşımak için, kafasını toparlamalıydı. En azından yedi yüz kilo gelirdi. Önce, baş tarafına gidip, solungaçlarından ipi geçirdi. Böylece, balığı sandalın baş, orta ve kış tarafına bağladı. Sonra da yelkenleri açarak, yavaş yavaş yol almaya başladı.

Kan kokusunu alan bir köpek balığı, yaklaşık bir saatten beri kayığın ve balığın peşindeydi. Bir müddet sonra yaklaştı ve balıktan kocaman bir et parçası kopardı. Yaşlı balıkçı, zıpkını olanca hıncıyla tam gözünün üstüne saplayarak, onu öldürdü. Ancak, kan kokusunun artması hiç de iyi değildi. Nitekim çok geçmeden iki köpek balığı daha göründü. Yaşlı adam bütün gücü ve ustalığıyla, ikisinin de hakkından gelmeyi başardı. Ancak, bu zamana kadar, balığının dörtte biri de saldırganlar tarafından yenilmişti.

Kayık gidiyor, ama henüz hiçbir ışık gözüküyordu. Gece olunca, bu sefer sayısını bilmediği köpek balığı hücumu başladı. Artık karşı koymanın faydasız olduğunu biliyordu. Yine de, sopası ile elinden geldiği kadar vurdu, vurdu. Sopası yitince, dümenin tahta kolunu kaptığı gibi, balığın başına saldıran köpek balığına, gücünün son kırıntılarını toplayarak, yine tüm hıncı ile vurdu, vurdu. Son köpek balığı buydu. Ancak, yenecek bir şey de kalmamıştı.

Şimdi tek hedefi, evine varmaktı. Bütün ustalığını kullanarak, saatler sonra küçük limana girdi. Tekneyi elinden geldiğince yanaştırıp, bağladı. Sonra da sereni toplayıp sırtına attı ve evin yolunu tuttu. O kadar yorgundu ki. Eve varır varmaz hemen uyudu. Sabahleyin çocuk kapıyı açıp girdiğinde, yaşlı balıkçı halen uyuyordu. Çocuk onun ellerini görünce ağlamaya başladı. Sonra kahveden kahve aldı ve yaşlı adamın yanına döndü. Uyanıncaya kadar başından ayrılmadı. Uyanınca, kahvesini uzattı.

Çocuğu görünce, “Yendiler beni Manolin, yendiler beni” dedi. Çocuk da, “Seni balık değil ötekiler yendi” diye karşılık verdi. Sonra, yaşlı adam yeniden uyudu. Çocuk hep başındaydı. Artık ne olursa olsun, yaşlı adamla beraber balığa çıkacaktı. Çünkü o usta bir balıkçıydı ve ondan öğreneceği çok şey vardı.

Ernest Hemingway

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Santiago’nun 84 gün balık tutamamasına rağmen pes etmemesi size ne düşündürüyor?
- Santiago ve Manolin arasındaki ilişki hakkında ne söyleyebilirsiniz? Bu ilişki hangi değerlere örnektir?
- Yaşlı balıkçı gerçekten yenilmiş midir? Yoksa “onurlu bir mücadele kazananı” mıdır?
- Santiago’nun “Yendiler beni” sözü neyi anlatır?
- Çocuğun “Seni balık değil ötekiler yendi” demesi nasıl bir anlam taşır?

ÖĞRENELİM

Ernest Hemingway’in “İhtiyar Balıkçı ve Deniz” adlı eseri, epik ve sembolik bir roman olarak değerlendirilebilir, ancak daha doğru şekilde türünü açıklarsak:

- **Macera romanı / Deniz romanı:** Hikâye, yaşlı balıkçı Santiago’nun denizde verdiği mücadele üzerine kurulu olduğu için macera unsurları taşır. Balık, deniz ve mücadele, insan yaşamı, azim ve onur gibi daha geniş temaların simgesi olarak kullanılır.
- **Kısa roman / novella:** Uzun bir roman değildir, hikâye kısa ve yoğun bir anlatımla verilir. Hemingway’in sade ve güçlü dili ile insanın doğayla ve kendi sınırlarıyla mücadelesi realist bir şekilde aktarılır.

Özetle, “İhtiyar Balıkçı” kısa bir macera ve sembolik roman (novella) olarak tanımlanabilir, hem gerçekçi hem de derin anlamlar içeren bir eserdir.

ÖĞRENELİM

KİTAP HAKKINDA BİLGİ

Ernest Hemingway (1899–1961) Amerikalı bir yazardır. Realist ve sade anlatımıyla tanınır. 1954'te Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. "İhtiyar Balıkçı" (1952) onun en ünlü eserlerinden biridir. Kitapta, yaşlı balıkçı Santiago'nun, yalnızlık, mücadele, sabır ve insanın kendiyle olan savaşı anlatılır. Hikâye, sembolik yönü güçlü bir eserdir. İnsan iradesinin, azmin ve onurun önemini vurgular.

KİTAP TANITIM PROJESİ

Kitap: İhtiyar Balıkçı

Yazar: Ernest Hemingway

Tür: Roman / Kısa roman (novella)

Sınıf Düzeyi: 8. Sınıf

Proje Amacı:

- Öğrencilerin kitapları analiz etme ve tanıtmaya becerisini geliştirmek
- Okuduklarını sözlü ve yazılı olarak ifade edebilme yeteneğini güçlendirmek
- Karakter çözümleme, olay örgüsü ve temayı anlama becerilerini geliştirmek

Kitap Hakkında Genel Bilgi

Yayın Yılı: 1952

Yayınevi: (Öğrenciler okudukları kitabın yayınevini araştırabilir)

Konusu: Yaşlı bir balıkçının, Santiago'nun denizdeki zorlu mücadelesini ve yaşamla ölüm arasındaki sınırları anlatır.

Temalar: Azim, sabır, insan ve doğa ilişkisi, yalnızlık, mücadele, umut

Kitap Özeti:

İhtiyar balıkçı Santiago, uzun süredir balık tutamamaktadır. Genç yardımcısı Manolin ona destek olur ve moral verir. Bir gün Santiago, denize açılır ve dev bir kılıç balığıyla mücadele eder. Zorlu ve sabır gerektiren bu mücadelede Santiago hem balıkla hem de doğanın güçleriyle karşı karşıya kalır. Sonunda balığı yakalar, ancak eve dönerken köpekbalıkları balığın çoğunu yer. Santiago yine de azmini ve onurunu korur. Hikâye, insanın mücadelecisi ruhunu, sabrı ve doğa ile insan arasındaki ilişkiyi anlatır.

DERSE HAZIRLIK

- “Bilim kurgu” deyince aklına neler geliyor?
- Günümüzde bilim sayesinde gerçekleşen hangi icatlar geçmişte hayal ürünüydü?
- Sence bilim insanları hayal gücüne ihtiyaç duyar mı? Neden?
- Eğer geçmişe veya geleceğe gidebilseydin, hangi dönemi görmek isterdin?
- Çevre kirliliği ve iklim değişikliği geleceğimizi nasıl etkileyebilir?

GELECEĞİN IŞIĞI

Yıl 2089'du. Dünya artık eskisi gibi değildi. Gökyüzü sürekli gri bulutlarla kaplı, denizler kirlî ve şehirler devasa cam kubbelerin altında korunuyordu. İnsanlar dışarıya ancak “solunum kaskı” takarak çıkabiliyordu.

İstanbul artık bir bilim şehriydi. Eski sokakların yerinde dev laboratuvarlar, camdan kuleler ve uçan araç yolları vardı.

On üç yaşındaki Alin, bu şehirde yaşayan milyonlarca çocuktan biriydi. Ancak onu diğerlerinden ayıran bir özelliği vardı: Alin, gökyüzünü görmek istiyordu. Gerçek gökyüzünü... Bulutsuz, mavi, pırıl pırıl yıldızlarla dolu gökyüzünü. Ama öğretmenleri ona hep aynı şeyi söylüyordu:

“Alin, o günler çok geride kaldı. Artık atmosfer tabakası zarar gördü, mavi gökyüzü yok.”

Alin bu cevaptan hiç memnun değildi. Çünkü dedesi, eskiden çocukken deniz kenarında oturup yıldızları izlediklerini anlatmıştı. “Gökyüzü öyle güzeldi ki,” derdi, “insan bakmaya doyamazdı.”

Bir gün Alin, okulun bilim laboratuvarında eski bir cihaz buldu. Üzerinde tozla kaplı bir etiket vardı: “Zaman Görüntüleyicisi – Prototip 2045.”

Cihaz, geçmişe ait görüntüleri moleküler ışık dalgalarıyla yeniden canlandırmak için yapılmıştı ama hiç çalıştırılmamıştı. Alin, heyecanla cihazı masaya koydu ve kendi not defterine yazdı:

“Deney No: 1 – Gerçek gökyüzünü görmek.”

Arkadaşı Mert yanına geldiğinde, Alin'nin yüzündeki ışıltıyı fark etti.

— Alin, yine bir şey mi karıştırıyorsun?

— Mert, eğer bu cihazı çalıştırabilirsek, geçmişteki gökyüzünü görebiliriz!

Mert, biraz şüpheliydi ama Alin'nin azmine karşı koyamadı. İkisi de cihazı incelemeye başladılar. Eski bir enerji kablosu takıp, birkaç yazılım komutu girdiler.

Ekranda bir ışık belirdi, ardından bir cızırtı duyuldu.

“Sistem aktifleşiyor... Hedef yılı: 2024.”

Bir anda laboratuvarın ortasında, mavi ve yeşil tonlardan oluşan bir görüntü açıldı. Alin nefesini tuttu. Önlerinde, bulutsuz bir gökyüzü ve deniz kenarında oynayan çocuklar vardı. Martılar uçuyor, güneş batarken dalgalar parlıyordu.

Alin'nin gözleri doldu.

— Gerçekten varmış... Mavi gökyüzü gerçekten varmış...

Ama cihaz fazla enerji harcıyordu. Mert panikle bağırdı:

— Alin, enerji seviyesi çok yüksek! Kapatmazsak patlayacak!

Alin son bir kez o görüntüye baktı. Güneş yavaşça ufukta kayboluyordu. Sonra cihazı kapattı. Laboratuvar sessizliğe büründü.

Bir süre sonra okul müdürü onları laboratuvarda buldu.

— Siz burada ne yaptınız böyle?

Alin korkarak cihazı gösterdi.

— Sadece... geçmişi görmek istedik. Gökyüzünü...

Müdür uzun uzun sustu. Sonra yumuşak bir sesle,

— Belki de hatırlamamız gereken şey tam da bu, dedi.

O gün okul yönetimi, cihazı incelemeye aldı. Bilim insanları, “Zaman Görüntüleyicisi”ni yeniden geliştirmeye karar verdiler. Amaçları geçmişi görmek değil, geleceği kurtarmaktı.

Aylar geçti. Alin artık genç bir araştırmacıydı. O eski cihazın geliştirilmiş hâliyle, atmosferin kirliliğini temizleyecek bir projede görev aldı. Projeye “Geleceğin Işığı” adını verdiler. Çünkü Alin, mavi gökyüzünü sadece görmekle kalmamış, onu yeniden yaratmaya karar vermişti.

Yıllar sonra, 2105 yılında, insanlar uzun bir aradan sonra ilk kez dışarıya maskesiz çıktı.

Gökyüzü mavi, bulutlar beyazdı. Alin, artık yetişkin bir bilim insanı olarak o anı izlerken içinden şöyle dedi:

“Bilim, insanın hayal gücüyle birleştğinde imkânsız diye bir şey kalmaz.”

ÖĞRENELİM

Bu hikâye, bilimin umudu yeniden yaratabileceğini, merak duygusunun insanlığın en güçlü yönü olduğunu ve teknolojinin ancak insan sevgisiyle anlam kazandığını anlatır.

ETKİNLİK

Hayal Gücü Atölyesi

Aşağıdaki durumlardan birini seçerek kısa bir paragraf yazınız:

Eğer sen de bir “Zaman Görüntüleyicisi” yapsaydın, hangi yılı görmek isterdin?

Gelecekte insanların yaşayacağı bir şehir tasvir et.

“Bilimle dünyayı değiştirmek” sözünden ne anlıyorsun?

Örnek:

“Bilimle dünyayı değiştirmek” sözü bana insanlığın geleceğini şekillendirme gücünü anlatıyor. Bilim sayesinde hastalıkları yenebilir, çevreyi koruyabilir, uzayı keşfedebiliriz. Bu söz, sadece bilgi değil, aynı zamanda sorumluluk demek. Bilim insanları, doğayı ve insanları gözlemleyerek yeni çözümler üretmeli. Ben de bir gün bilimle dünyayı daha yaşanabilir bir yer haline getirmek isterim.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Hikâyenin sonunda Alin neyi başarmıştır?
- Sence bu hikâye neden “bilim kurgu” türüne örnektir?
- Eğer sen Alin’nin yerinde olsaydın, nasıl bir proje geliştirdin?
- Hikâyenin geçtiği gelecek dünyasıyla bugünkü dünyayı karşılaştır.

ETKİNLİK

Bilim ve Gelecek Afişi

Bir karton üzerine, hikâyeden ilham alarak “Geleceğin Işığı” adlı bir afiş tasarlayın.

Afişte şunlar yer alabilir:

- Temiz bir gökyüzü
- Bilim ve doğa dengesini simgeleyen figürler
- “Bilim hayal gücüyle birleşirse dünya değişir.” sloganı

ÖĞRENELİM

Bilim Kurgu Romanı Nedir?

Bilim kurgu romanı, bilimsel bilginin, teknolojinin ve insan hayal gücünün birleşiminden doğan bir edebî türdür. Bu türde yazar, günümüzde gerçekleşmemiş ancak bilimin ilerlemesiyle gelecekte mümkün olabilecek olayları, alternatif dünyaları veya farklı zaman dilimlerini konu alır.

Bilim kurgu romanlarının temelinde şu düşünce yatar:

“Bilim ilerledikçe, insanlık nasıl değişecek?”

BİLİM KURGU ROMANI

ÖĞRENELİM

Olaylar tamamen uydurma değildir; bilimsel veya teknolojik olasılıklar temel alınır. Örneğin; yapay zekâ, genetik mühendislik, zaman yolculuğu, ışık hızı, nükleer enerji, uzay keşfi gibi konular işlenir. Bilim kurgu, teknolojinin yalnızca faydalarını değil, insanlık için yaratabileceği tehlikeleri de irdeler. Bu tür romanlar, bilimin etik sınırlarını ve insanın doğa karşısındaki sorumluluğunu tartışır. Bu nedenle bilim kurgu yalnızca eğlencelik değil, felsefî bir türdür.

Türk Edebiyatında Bilim Kurgu Romanı

Türk edebiyatında bilim kurgu türü, Batı'ya göre geç gelişmiştir.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Batı bilimi ve modernleşme düşüncesinin etkisiyle bu türde örnekler görülmeye başlanmıştır.

Öncü İsimler ve İlk Romanlar

• Orhan Duru (1933–2009):

Türk bilim kurgusunun öncüsüdür. *Bir Büyülü Ortamda* ve *Sarmal* adlı kitaplarındaki öykülerinde teknoloji, kent yaşamı ve insan psikolojisini bir araya getirir.

• Halil Kocagöz – *Uzaya Kaçış* (1982):

Türk edebiyatında ilk bilim kurgu romanı olarak kabul edilir.

Roman, uzay yolculuğu yapan bir grubun bilinmeyen bir gezegendeki keşiflerini anlatır.

Sonraki Dönem Yazarları ve Eserleri

• Müfit Özdeş – *Son Tiryaki* (öykü derlemesi): Teknoloji ve insan doğası çatışması.

• İhsan Oktay Anar – *Puslu Kıtalar Atlası*: Bilim, tarih ve felsefenin harmanlandığı alegorik bir roman.

- **Dost Körpe – Nötralizör:** Gelecekte geçen karanlık bir distopya.
- **Zühtü Bayar – Sahte Uygarlık:** Teknolojinin yanlış kullanımı ve etik yozlaşma.
- **Galip Tekin – Tuhaf Öyküler:** Mizah ile bilim kurgunun birleştiği örnekler.

Bilim Kurgu Romanlarının Temaları ve İşlevi

- **İnsanın Bilimle Savaşı:** Bilim kurguda çoğu zaman insan, kendi yarattığı teknolojiyle çatışır.
- **Toplumsal Eleştiri:** Distopyalar, siyasal baskıyı ve özgürlük kaybını eleştirir (1984).
- **Doğa ve Çevre:** Teknolojik gelişmenin çevreye etkisi işlenir.
- **Ahlak ve Vicdan:** Bilimsel keşiflerin etik sonuçları tartışılır.
- **Kimlik ve Bilinç:** Yapay zekâ, insan benliği ve ruh kavramları sorgulanır.

Bilim kurgu romanları, hem okuru eğlendirir hem de düşündürür.

Bu yönüyle sadece bir “gelecek hayali” değil, aynı zamanda insanlık durumuna ayna tutan bir türdür. Bu tür romanlar yalnızca uzay gemileri, robotlar veya gelecek şehirleri anlatmaz; aynı zamanda insanın bilimle ilişkisini, teknolojinin toplumsal etkilerini, etik değerlerin değişimini ve insan olmanın anlamını sorgular. Bilim kurgu romanları, genellikle bilimsel olasılık temelinde ilerler. Yani olaylar ve kavramlar hayal ürünü olsa bile, doğa yasalarına tamamen aykırı değildir. Bu özelliğiyle, peri masalları veya fantastik romanlardan ayrılır.

UNUTMA

Bilim kurgu romanı, insanın evreni, bilimi ve kendini anlama çabasının edebî biçimidir. Mary Shelley’nin Frankenstein’inden Halil Kocagöz’ün Uzaya Kaçış’ına kadar uzanan bu tür, teknolojik gelişmenin sadece geleceği değil, insan ruhunu da şekillendirdiğini gösterir. Bugün bilim kurgu; roman, sinema, tiyatro ve dijital oyunlar aracılığıyla insanlığın “gelecek hikâyesini” anlatmaya devam etmektedir.

ETKİNLİK

30 yıl sonrasında yaşadığınızı ve bir gazeteci olduğunuzu hayal ediniz. Aşağıya o dönemdeki teknolojik gelişmeleri anlatacağınız bir haber metni yazınız. Metninizde ilgi çekici bir başlık kullanmayı unutmayınız

ÖĞRENELİM

Fantastik Roman Nedir?

Fantastik roman, gerçek dünya kurallarının dışına çıkan, olağanüstü varlıkların, olayların ve mekânların yer aldığı, doğa yasalarının zaman zaman askıya alındığı bir edebi türdür. Bu türde, *mümkün olan ile imkânsız olan arasındaki sınır silinir*.

Fantastik romanın temel özellikleri:

- Gerçekliğin dışında bir evren, ülke ya da boyut oluşturulur (örneğin: Fantazya).
- Olağanüstü yaratıklar ve büyüsel olaylar yer alır.
- Okur, kendisini anlatıya “neredeyse inanacak” kadar kaptırır.
- Fantastik unsurlar çoğunlukla gerçek dünyanın sorunlarını alegorik bir biçimde yansıtır.
- Çocuk ya da yetişkin kahramanlar bu dünyada dönüşür, kendilerini tanır, içsel bir olgunlaşma yaşar.

Fantastik romanın amacı yalnızca eğlendirmek değil, gerçek dünyanın açıklayamadığı durumları hayal gücü aracılığıyla anlatmak ve okura farklı bakış açıları kazandırmaktır.

BİTMEMEYECİK ÖYKÜ

Bitmeyecek Öykü, Michael Ende’nin hem çocuklara hem de yetişkinlere yönelik kaleme aldığı ve hayal gücünün gücünü merkeze alan bir romandır. Eser, gerçek dünyada yalnızlık, dışlanmışlık ve özgüvensizlik yaşayan Bastian Balthasar Bux adlı bir çocuğun, okuduğu kitap aracılığıyla Fantazya adlı fantastik dünyaya adım atmasını ve burada hem kendini hem de insan hayal gücünün değerini keşfetmesini anlatır. Bastian, okulda arkadaşları tarafından alaya alınan, annesini kaybettiği için içine kapanan, babasıyla iletişim kurmakta zorlanan ve kendini güçsüz hisseden bir çocuktur. Bir gün okul çetesinden kaçarken sığındığı bir sahaf dükkânında “Bitmeyecek Öykü” adlı gizemli kitabı bulur ve büyülenmiş gibi onu çalar. Okulun tavan arasına gizlenerek okumaya başlayan Bastian, kısa süre içinde anlatılan dünyanın yalnızca bir kurgu olmadığını, gerçek bir yerde yaşanan gerçek bir felaketi gösterdiğini fark eder. Fantazya, insanların hayal gücüyle var olan bir ülkedir ve insanlar hayal kurmayı bıraktıkça “Hiçlik” denen karanlık bir güç bu ülkeyi parça parça yok etmeye başlamıştır. Fantazya’nın hükümdarı olan Çocuk İmparatoriçe hastadır ve onu iyileştirecek tek kişi, insanlar dünyasından ona yeni bir ad verecek olan çocuktur. Bastian okumayı sürdürdükçe, bu çocuğun kendisi olduğunu anlamaya başlar. Fantazya’nın kurtulması için gerçek dünyadan birinin müdahalesi gerekmekte ve bu sorumluluk Bastian’a düşmektedir. Bastian sonunda kitabın içine girer ve Fantazya’da bir kahramana dönüşür. Ancak bu kahramanlık fiziksel bir güç değil, cesaret, özgüven, bilgi ve iyilikle şekillenmiş bir içsel güçtür.

Bastian Fantazya'da dilekler diledikçe yeni dünyalar yaratabilir ama her dileğin bedeli olarak geçmişine dair bir hatırasını kaybeder. Bu durum, hayal gücünün sınırsız olmasının hem büyüleyici hem de tehlikeli yönlerini gösterir. Bastian, gücü arttıkça kibirlenmeye başlar ve kendini kaybetme noktasına gelir; ancak hatalarıyla yüzleşerek içsel bir dönüşüm yaşar. Fantazya'daki yolculuğu boyunca kendi korkularını, zayıflıklarını ve arzularını tanır; dostluk, sorumluluk, sevgi ve fedakârlık gibi değerlerin anlamını kavrar. Tüm bu süreçler bir çocuğun erginleşme yolculuğunu simgeler. Sonunda Bastian gerçek dünyaya dönecek cesareti ve olgunluğu kazanır; hem babasıyla ilişkisini onarmak hem de hayata umutla bakmak için gereken içsel güç artık onda vardır. Roman, hayal gücünün yok olmasının insanlığı ruhsuzlaştıracağını, masalların ve düşlerin insanların kendilerini iyileştirme gücüne sahip olduğunu ve her çocuğun kendi içinde büyük bir potansiyel taşıdığını vurgular. Bitmeyecek Öykü, insanın kendini bulma serüvenini fantastik bir evren aracılığıyla anlatan, gerçeğin ve düşlerin birbirini tamamladığını gösteren büyülü bir metindir.

Michael Ende
(Kısaltılmıştır)

ÖĞRENELİM

Bitmeyecek Öykü Ne Anlatmaktadır?

Bastian'ın Kendini Bulma Yolculuğu

Roman, içine kapanık, özgüveni düşük, okulda dışlanan ve annesini kaybettiği için yalnızlık yaşayan Bastian Balthasar Bux'un hikâyesini anlatır. Bastian, bir sahaf dükkânında bulduğu "Bitmeyecek Öykü" adlı kitabı okuyarak Fantazya adlı dünyaya adım atar. Okudukça yalnızca izleyici değil, hikâyenin bir parçası hâline gelir.

Kahramanlık ve İçsel Güç Teması

Bastian, gerçek hayatta güçsüz ve korkak bir çocukken, Fantazya'da kendi cesaretini bulur. Roman, kahraman olmanın fiziksel güç değil, içsel olgunluk, cesaret ve kendini tanıma olduğunu gösterir.

Hayal Gücü ve Gerçek Dünya Arasındaki Denge

Bastian Fantazya'da kendi hayal gücüyle yeni dünyalar yaratabilir. Ancak zamanla sınırların aşılmasının tehlikeli olabileceğini de öğrenir. Bu, insanın "güç" karşısında kibirlenmesini ve kendine yabancılaşmasını sembolize eder.

HİKÂYE (ÖYKÜ) NEDİR?

ÖĞRENELİM

Hikâye, romandan daha kısa bir türdür. Olay, kişi, zaman ve mekân roman kadar ayrıntılı değildir. Gerçek ya da hayal ürünü olayları, belirli kişiler, yer ve zaman çevresinde anlatan kısa yazılardır. Ancak hikâye, tek bir olayı veya durumu anlatır.

Hikâye (Öykü)

Her öyküde **tema (ana düşünce)**, **olay örgüsü**, **karakterler**, **zaman ve mekân** bulunur. Bazı öykülerde bu unsurlar gerçek dünyadan farklıdır. Örneğin, uzayda geçen bir hikâye, konuşan yaratıklar veya gelecekte geçen olaylar gerçekçi değildir ama yazarın hayal gücünü gösterir.

1. Olay Hikâyesi (Klasik Hikâye)

Bu tür hikâyelerde bir olayın başlangıcı, gelişmesi ve sonucu vardır. Okuyucu sonunda bir sonuca ulaşır.

Örnek:

- Ömer Seyfettin – Kaşığı, Pembe İncili Kaftan

Açıklama: Olay hikâyesi; serim, düğüm ve çözüm bölümlerinden oluşur.

2. Durum (Kesit) Hikâyesi

Bu türde olay değil, bir an, bir duygu veya durum anlatılır. Sonuç genellikle açık uçlu bırakılır.

Örnek:

- Sait Faik Abasıyanık – Semaver, Kumpanya

Açıklama: Durum hikâyelerinde asıl amaç, olayı sonuçlandırmak değil, bir anı hissettirmektir.

3. Modern Hikâye

Modern hikâyelerde olaylar zaman sırasına göre anlatılmaz.

Kahramanın iç dünyası, duyguları ve düşünceleri ön plandadır. Okuyucu hikâyenin anlamını kendisi çıkarır.

Örnek:

- Haldun Taner – On İkiye Bir Var

ANLATICI (BAKIŞ AÇISI)

Her hikâye veya romanda olayları anlatan biri vardır. Bu kişiye anlatıcı denir. Ama anlatıcı her zaman yazar değildir!

Yazar – Anlatıcı – Karakter Farkı

Kavram	Tanım	Örnek
Yazar	Eseri yazan kişidir. Gerçek kişidir.	Ömer Seyfettin
Anlatıcı	Olayları bize aktaran kişidir. Gerçek değil, kurmacadır.	Hikâyedeki “ben” ya da “o” sesidir.
Karakter	Hikâyede olayları yaşayan kişilerdir.	Kaşağı’daki “Hasan”

Anlatıcı Türleri

1. Birinci Kişi Anlatıcı

Anlatıcı, olayların **içindedir**. “Ben” dilini kullanır. Okuyucu, olayları anlatıcının gözünden görür.

Örnek: “O gün anneme yalan söylediğim için çok pişmandım.”

2. Üçüncü Kişi Anlatıcı

Anlatıcı olayların **dışındadır**. “O” dilini kullanır. Karakterleri dışarıdan gözlemler.

Örnek: “Ali, sabah erkenden kalktı, çantasını aldı ve dışarı çıktı.”

UNUTMA

Romanlar ve hikâyeler, insan hayatını farklı açılardan anlatan en önemli edebî türlerdir. Romanlar uzun, hikâyeler kısa anlatılardır. Her ikisinde de anlatıcı önemli bir unsurdur. Okuyucu, anlatıcının gözüyle olayları görür ve karakterleri tanır.

Öykülerde gerçek dünyadan farklılıklar

Bazı öykülerde olaylar gerçek dünyada olmayacak şekilde anlatılır. Bunlar **fantastik** ya da **bilimkurgu** türlerine özgüdür.

Unsur	Gerçek Dünyada	Bilimkurgu / Fantastik Dünyada
Zaman	Günümüz veya geçmiş	Gelecek, başka gezegenler
Mekân	Şehir, okul, ev	Uzay gemisi, sihirli orman
Karakterler	İnsanlar	Robotlar, büyücüler, uzaylılar
Olaylar	Günlük yaşam	Zaman yolculuğu, büyü, bilimsel deney

UNUTMA

Bilimkurgu, fantastik ve polisiye türleri; okuyucunun merakını, hayal gücünü ve düşünme becerisini geliştirir. Bu türlerdeki öyküleri incelerken;

- Tema (ana düşünceyi),
 - Karakterleri,
 - Zaman ve mekânı,
 - Anlatıcı türünü belirlemek,
- okuma-anlama becerimizi güçlendirir.

Bu türler bize hem gerçeği hem de hayali öğretir:

Bilimkurgu geleceği sorgular, fantastik tür hayal gücünü canlandırır, polisiye türü akıl yürütmeyi öğretir.

DERSE HAZIRLIK

- “Birine iyilik eden kişinin, yaptığı iyiliği sürekli hatırlatması doğru mu?”
- “İyilik ve minnet”: Minnet nasıl gösterilmeli? (okuma sonrası bağlantı kurmak için).

DİYET

(Ünlü bir kılıç ustası olan Koca Ali, kimseye boyun eğmeyen, ekmeğini taştan çıkaran bir kişidir. Bir gece hırsızlık yapan kişiler onun dükkânında saklandıkları için Koca Ali, hırsız sanılır. Hakim, kolunun kesilmesine karar verir. Ancak halk, şehrin zenginlerinden Hacı Mehmet'i onun diyetini vermesi için ikna eder. Hacı, onu kurtarır ve kendisi ölünceye kadar hizmetkâr olarak evine alır.)

Hacı kasap, kesilecek kolun diyetini hakime saydığı gün, Koca Ali'yi arkasına taktı. Dükkana getirdi. Bu adam gayet titiz, gayet huysuz, gayet berbat bir ihtiyardı. Hiç durmadan dır dır söylenirdi. Koca Ali'yi eline geçirince hemen dükkânın köşesine bir set yerleştirdi. Üstüne bir şilte koydu. Geçti, oraya oturdu. Her şeyi ona yaptırmaya başladı. Ama, her şeyi... Sabah namazından beş saat evvel şehirden iki saat ötedeki mandırasından o gün satılacak koyunları ona getiriyor, ona kestiriyor, ona yüzdürüyor, ona parçalattırıyor, ona sattırıyor... ta akşam namazına kadar durmadan emirler veriyordu. Zavallıya verdiği yalnız bulgur çorbasıydı. Bazen kendi artıklarını köpeğe verir gibi önüne atardı. Geceleri dükkânı baştan aşağı yıkatıyor, uykuya yatmadan ertesi sabah için koyun getirmek üzere mandırasına yolluyordu. Odununu bile ormandan ona kestiriyor, suyunu ona taşıtıyor; her işi, her işini ona gördürüyordu. Hatta evinin bahçesindeki lağım kuyusunu bile ona ayıklattı.

Koca Ali, sadece suya, bulgur çorbasına, bu kadar zahmetlere yıllarca göğüs gerebilecekti. Fakat Hacı kasabın ikide bir:

“Ulan Ali...! Kolunun diyetini ben verdim. Yoksa çolak kalacaktın!” diye, yaptığı iyiliği tekrarlamasını çekemiyordu.

Bir gün, iki üç gün dışını sıktı. Durmadan çalıştı. Gece uyumadı. Gündüz koştu. Efendisinin karşısında el pençe divan durdu. Yine:

- Kolunun diyetini ben verdim.

-

- Şimdi çolak kalacaktın, ha...

-

Hacı kasap, adeta bu sözleri “aferin” tarzında diline pelesenk etmişti. Her emrin icrasından sonra kır sakallı, çirkin, sıska suratını ekşiterek mavi gözleriyle onu tepeden tırnağa kadar süzer, “Aklında tut, benim esirimsin!” der gibi verdiği diyeti hatırlatırdı.

Koca Ali susar, kalbinin yırtıldığını, göğsüne sıcak bir şeyler yayıldığını, kilitlenen çenelerinin çatırdadığını, şakaklarının attığını duyardı. Geceleri uyuyamıyor, gündüzleri uğraşırken, mandıraya gidip gelirken, salhanede koyunları yüzerken, müşterilere et keserken, “Ne yapacağım, ne yapacağım?” diye düşünüyor, hiçbir şeye karar veremiyordu. Dünyada kimseye eyvallah etmeyecek kanaatle, gururunun saadeti için yaşamak isterken başına gelen bu bela neydi?

Kaçmayı namusuna yediremiyordu.

İşte o vakit sahiden hırsızlık etmiş olacaktı.

Fakat bu herifin ikide bir de bu yaptığını başa kakmasına tahammül... Ölümünden pek güç, ölümünden pek acı, ölümünden pek ağırdı...

Hacı kasaba köle olduğunun tam haftasıydı. Günlerden cumaydı. Yine erkenden mandıraya gitmiş, koyunları getirmiş, salhanede yüzmüş, dükkandaki çengellere asmıştı. Tezgahın solundaki büyük, yağlı siyah taştan satırları biliyor, yine, “Ne yapacağım, ne yapacağım?” diye düşünüyor, dudaklarını ısıırıyordu. Daha efendisi gelmemişti. Satırları bitirince büyük bıçakları bilemeye başladı. “Ne yapacağım, ne yapacağım?” hulyasına öyle dalmış ki... kasabın geldiğini duymadı. Ansızın uğursuzun boğuk sesi yüreğini ağzına getirdi:

- Ne yapıyorsun be?...

Döndü. Efendisi köşesinde oturmuş, çubuğunu tuttuyordu:

- Bıçakları biliyorum.... dedi.

- Hay tembel, miskin hay... Sabahtan beri ne yaptın?

Cevap vermedi. Kapakları çürümüş bu küçük, bu hain, bu yılan gözlere kırpmadan baktı. İhtiyar beklemediği bu acı bakıştan kızdı. Sordu:

- Ne bakıyorsun?

Koca Ali, sesini çıkarmıyor, bir hafta içinde belki beş senelik hizmetini durup dinlenmeden gördüğü halde, kendini “tembel, miskin” diye tenkit etmeye sıkılmayan bu kötü insanı ezici bir bakışla süzüyordu. Yine kalbi yırtılır gibi oluyor, göğsüne sıcak bir şeyler yayılıyor, çeneleri kitleniyor, şakakları zonkluyordu. Bir anda bir titreme duydu. Koca Ali gözlerini açtı. Bir hafta buna nasıl tahammül etmişti? Şaşırdı. Hacı kasap, çubuğu yanına bıraktı. Hizmetçisinin bu ağır bakışından kurtuluvermiş gibi dırlandı:

- Kolunun diyetini benim verdiğimi unutuyorsun galiba, dedi; ben olmasam şimdi çolak kalacaktın...

Koca Ali, yine cevap vermedi. Acı acı gülümsedi. Kızardı. Sonra birden sarardı. Hızlı döndü. Biletiği satırların en büyüğüne kaptı. Sıvalı kolunu yüksek kıyma kütüğünün üstüne koydu. Kaldırdı. Ağır satırı öyle bir indirdi ki o anda kopan kolunu tuttu. Gördüğü şeyin dehşetinden gözleri dışarı fırlayan Hacı kasabın önüne:

- Al bakalım, şu diyetini verdiğin şeyi! diye hızla fırlattı.

Sonra kolsuz kalan yerine sıkı bir düğüm yaptı. Dükkandan çıktı.

Onun vaktiyle geldiği yer gibi, şimdi gittiği yeri de şehirde kimse öğrenemedi.

Ömer SEYFETTİN

YENİ KELİMELER VE ANLAMLARI

Kelime	Anlamı	Metinden Örnek Kullanım
Diyet	Bir suçun karşılığında para veya mal olarak ödenen bedel	"Kolunun diyetini ben verdim."
Mandıra	Süt ürünlerinin üretildiği, hayvanların beslendiği yer	"Şehirden iki saat ötedeki mandırasından koyunları getiriyordu."
Salhane	Hayvanların kesildiği, etin hazırlandığı yer (kasaphane)	"Salhanede koyunları yüzerken, müşterilere et keserken..."
Kanaat	Elindekine razı olma, hırssız olma	"Kanaatle, gururunun saadeti için yaşamak isterken başına gelen bu bela neydi?"
Tahammül	Dayanma, sabretme, katlanma gücü	"Bu yaptığını başa kakmasına tahammül... ölümden pek acıydı."
Miskin	Tembel, uyuşuk kimse	"Hay tembel, miskin hay!"

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Hacı kasap, Koca Ali'ye neden 'diyet' verdi?
- Metnin ana fikri nedir?
- Hikâyede empati yapacak olsanız Hacı mı, Koca Ali mi haklı olurdu? Neden?
- Yazarın dili ve anlatımı hakkında ne düşünüyorsunuz?

Değerler Eğitimi

Bireylerin doğru, saygılı ve sorumluluk sahibi davranışları benimsemeleri için toplumsal ve ahlaki ilkelerin öğrenciye kazandırılmasıdır.

Küçük grup etkinliği: "Minnet, gurur, onur" kavramları üzerine kısa örnekler (3-4 cümlelik) verin; hangi değer daha baskın, nasıl davranılmalı tartışınlar.

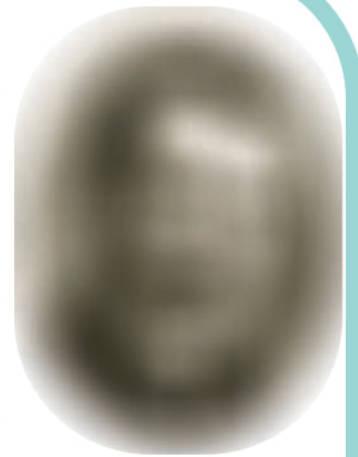
Yazar Hakkında

Ömer Seyfettin, 28 Şubat 1884'te Gönen'de doğdu. 6 Mart 1920'de İstanbul'da hayatını kaybetti. Çağdaş Türk öykücülüğünün kurucularından biridir. 1914 yılında Kabataş Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak atandı ve ölümüne kadar bu görevini sürdürdü.

Yazmaya, Edirne'deki öğrencilik yıllarında başladı. İzmir ve Makedonya'da görev yaptığı dönemlerde yazdığı şiir, öykü ve makaleler çeşitli dergilerde yayımlandı. Askerliğe ara verdiği dönemde ise yazıları Rumeli gazetesi ve farklı dergilerde yer aldı.

Selanik'te yayımlanan Genç Kalemler dergisindeki yazılarıyla tanındı. Yazılarında sade, halkın konuştuğu ve kolayca anlayabileceği bir dil kullanıldığını savundu.

Kahramanlar, Bomba, Yüksek Ökçeler, Yüzakı, Yalnız Efe, Falaka, Aşk Dalgası, Beyaz Lale ve Gizli Mabret, onun öykülerinden bazılarıdır.

DÜŞÜNELİM TARTIŞALIM

- Birine iyilik yaptıktan sonra sürekli onunla “ben sana iyilik yaptım” diye övünmek doğru mudur? Neden?
- Birine yaptığımız bir iyiliği hatırlatmak; bir minnet beklediğimizin göstergesi midir, yoksa iyilik yaptığımız kişiyi aşağılamak anlamına mı gelir?
- Koca Ali neden kaçmayı tercih etmedi? Siz olsaydınız ne yapardınız?
- Hacı Kasap’ın niyeti gerçekten yardım mıydı, yoksa güç gösterisi mi? Nasıl anlarsınız?
- Onur ve minnet çatıştığında hangisi daha ağır basmalı?

ÖĞRENELİM

Okuduğunuz hikâyede yer yer karşılıklı konuşmalara yer verilmiştir. Yazılarda karşılıklı konuşmaların olduğu bölümlere **diyalog** denir. Parçadaki diyaloglar, sözlerin başına konuşma çizgisi konularak yazılmıştır.

Okuduğunuz yazı olmuş ya da olabilecek bir olayı; kişi, yer ve zaman belirterek ortaya koyuyor. Bu tür yazılara **hikâye** (öykü) denir.

Yazıdaki olayı, kişilerin özelliklerini, olayın geçtiği yer ve zamanı yazınız.

Olay: Anlatılan ve kişilerin başından geçen olaydır.

Yer: Olayın geçtiği çevredir.

Zaman: Olayın geçtiği zaman (yıl, mevsim, gündüz, gece).

Kişiler: Olayı yaşayan insan ve canlılar.

Bu öğeler hikayenin temel öğeleridir.

Bir hikaye üç bölümden oluşur: **Serim, düğüm ve çözüm.**

Okuduğunuz hikâyenin serim bölümü özet olarak verilmiştir. Düğüm bölümünden başlayan hikâyenin bu bölümü Koca Ali’nin çektiği sıkıntıları anlatır. Çözümde ise Koca Ali, bu acılara dayanamaz ve kolunu keser. Bu bölümleri hikâyenin okuyarak anlatınız.

Hikâyenin en önemli kişisi kimdir?

ÖNERİLER- Öğretmen için kısa notlar

- Drama ve münazara etkinlikleri öğrencinin empati ve sözlü ifade becerisini artırır.
- “İç monolog” yazdırmak eleştirel düşünmeyi ve dil kullanımını geliştirir.
- Yaratıcı son yazma, öğrencinin olay örgüsünü anlama ve alternatif çözüm üretme yeteneğini güçlendirir.

DERSE HAZIRLIK

Hikâye, temmuz öğle vakti başlayan bir günün sıradan ama huzurlu akışını anlatır. Hafız Nuri Efendi, hiçbir özel amacı olmadan dışarı çıkar ve sokakta yürüyüş yapar. Mahalledeki günlük yaşamın detayları, komşuların konuşmaları, kedi ve tavuk gibi hayvanların hareketleri, trenin gürültüsü gibi gözlemlerle anlatılır. Nuri Efendi, arkadaşlarıyla karşılaşır, biraz sohbet eder; ancak yalnız yürümeye devam eder. Gün batarken eve döner, ailesinin ve mahalle yaşamının huzurunu gözlemler. Hikâye, sade ama anlamlı bir şekilde hayatın küçük detaylarının ve günlük yaşamın güzelliğinin farkına varmayı işler.

HAYAT NE TATLI

Temmuz öğle vakti. Komşuda bir kadın sesi... Nereye bağırdığı anlaşılmıyor. Belki çocuğuna haykırıyor. Müezzinin duvarlarından tahtaboşa bir kedi atladı. Birkaç ev ötede bir tavuk gıdaklıyor, bir horoz ona yardım ediyor, sanki dem tutuyor.

Anası, aşağıda iki komşu hanımla oturmuş her nedense ateşlenmiş, hızlı konuşuyor. Belli ki dedikodu yapıyorlar. Kedi minderin üzerine uzanmış, dört ayağını germiş, uyuyor. Her şey yerli yerinde, hayat her vakit olduğu gibi...

Hafız Nuri Efendi, kapının arkasından şemsiyesini aldı, yavaşça sokağa çıktı. Neden? Bir işi yok. Hiç çıkmasa da olabilirdi. Ancak çıkmış bulundu. Ayakları onu dört yol ağzına doğru götürdü. Bir yanda bakkal, bir yanda mezarlık duvarı, karşısında iki evin arasında bir boş arsadan demiryolu görünüyordu. Bu boş arsacık, yan yatırılmış bir bayram salıncağı duruyor. Evlerden birinin kamburlaşmış belini üç uzun direk desteklemişler. Sokak yeniden boş kaldı. Birdenbire bir gürültü duyuldu. Tren geliyor. Edirne'den gelen bir yük treni, yerleri sarsarak hızla geçip gidiyor. Baş döndürücü bir geçiş. İki evin arasındaki dar aralıktan vagonların geçtiği görülüyor. Geçti geçti, sonra birdenbire bitti. Nuri Efendi rahatsız olmuştu. Edirne'den İstanbul'a kadar gelmişsin, Sirkeci kaç adımlık yer! Şöyle yavaş yavaş, gitse olmaz mı?

Hafız Nuri Efendi, köşeye dayanmış duruyordu. Birdenbire yanında birini gördü. Şükrü... Arka sokaktan mı çıktı? Nuri Efendi'ye:

- Birini mi bekliyorsun? diye sordu.
- Yooook!...
- E, duracak mısın?
- Bilmem, duruyorum işte...

Biraz durduktan sonra gene Şükrü: E, duracak mısın? diye sordu.

- Duruyorum, bilmem, dedi.
- Gelirsen gel, seni Kumkapı'ya götüreyim.

Nuri boynunu büktü,

- Gidelim dersen gidelim, dedi.

- Yürü, gezmiş olursun.

Yürüdüler. Karşı kaldırıma geçtiler; sağa sola baktılar, demiryoluna çıktılar. Şükrü:

- Sen gidedur, ben sana yetişirim, dedi, oradaki odun deposuna girdi.

Hafız Nuri Efendi yürüdü. Şemsiyesine dayanarak, iki yanda bostanlara, marullara, salatalara bakarak yürüyor; tren sesini işittikçe arkasına dönüp bekliyor, sonra yine yola düzülüp şemsiyesini sallayarak yürüyor. Hava sıcak. Arkasındaki uzunca sako omuzlarına asılıyor, fesi terden yapışıyor, ancak o aldırıyor, yürüyordu. Nuri Efendi geçitten geçerek mahalle içinden istasyonun arkasına dolaştı, yeniden demiryoluna çıkacağı yerde mahallelerinin kömürcüsü Halil ile karşılaştılar.

- Hayrola Nuri Efendi, nereye?

- Vallahi bilmem, işte böyle gidiyorum...

Arkasına dönüp bakarak: Şükrü gelecekti, gelmedi.

Halil sordu:

- Hangi Şükrü?

- Kavaf'ın Şükrü!

- Bir yere mi gideceksiniz?

- Yooo, öyle gidelim dedi de... Gelmedi.

Halil: Bırak canım, dedi. Şükrü'nün ipi ile kuyuya inilir mi? Kim bilir nereye takılmış kalmıştır. Ben mahalleye gidiyorum, haydi dön, gidelim.

Nuri Efendi boynunu büktü,

- Olur, dönelim, dedi.

- Hadi hadi, yürü...

Döndüler. Halil, kömür almağa gelip de pazarlığı yapamadığını anlatmağa başladı ve daha on beş adım atmamışlardı ki arkadan Halil'i çağırdılar. Halil döndü, Nuri Efendi'ye:

- Sen, dedi, gidedur. Ben yetişirim.

Nuri Efendi yürüdü. Geldiği yolu tutturup gene tek başına mahallelerinin kapısı önüne geldi. "Eve dönsem" diye düşündü. Artık ikindi vakti. Akşam oluyor. Köşeden geçerken bakkaldan ekmeğini aldı. Eve gitti. Annesi kapının ipini çekti. Mangalda pişen yemeğin kokusu bütün evi bürümüştü. Odasına çıktı, hırkasını giydi, pencerenin önüne oturdu. Akşam satıcıları geçiyor, mahalleye akşam rengi çöküyordu. Sokağın köşesinden bir çocuk:

- Hayrii, gel; annem seni çağırıyor! Diye kardeşine sesleniyor.

Bir kız çocuk, elinde bir deste maydanoz, takunyalarını tıkırdatarak geçiyor. İki hanım, belli ki uzakça bir yere gitmiş ve geç kalmışlar, hızlı hızlı eve dönüyorlar. Mutfakta annesinin takunyalarla dolaştığı duyuluyor... "Hayat, ne tatlı şey!" diye düşündü. İnsanın ömrü olmalı da yaşamalı...

Memduh Şevket ESENDAL

YENİ KELİMELER VE ANLAMLARI

Kelime	Anlamı (Sade)
Müezzin:	Camide ezan okuyan kişi
Tahtaboş:	Boş ve düz bir yer
Gıdıklamak:	Kümes hayvanlarının çıkardığı ses
Bostan:	Sebze yetiştirilen bahçe
Takunya:	Ahşap veya hafif ayakkabı

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Hikâyede mahalledeki yaşam nasıl tasvir edilmiş? Örnek veriniz.
- Hikâyede “Hayat ne tatlı şey!” cümlesiyle anlatılmak istenen duygu nedir?
- Hikâyede sakin ve sıradan günlük hayatın önemi nedir?

DÜŞÜNELİM TARTIŞALIM

- **Gözlem yapma:** Mahalledeki günlük hayatı betimleyen en az üç detay yazınız.
- **Duygu analizi:** Nuri Efendi’nin gözlemlerinden hangi duyguları hissedebiliyoruz?
- **Bağlantı kurma:** Siz de benzer bir günü yaşıyorsanız hangi küçük olayları “hayat ne tatlı” dedirtecek şekilde görebilirsiniz?
- **Karakter analizi:** Nuri Efendi’nin yalnız başına dolaşması onun kişiliği hakkında ne anlatıyor?
- **Sade hayatın önemi:** Öyküde gösterilen basit ve sıradan hayat ile günümüz hayatı arasında ne gibi farklar görüyorsunuz?

ÖĞRENELİM

Hayat Ne Tatlı, sıradan bir günün detaylarını sade ve gerçekçi bir şekilde anlatan, insanı yaşamın küçük güzelliklerini fark etmeye sevk eden bir gözlem hikâyesidir. Konusu: Hafız Nuri Efendi’nin bir gün boyunca sokakta ve mahallede yaşadıklarını, gözlemlerini ve düşüncelerini anlatır. Ana tema, hayatın küçük detaylarında gizli güzellikleri fark etmek ve sade yaşamın tadını çıkarmaktır. Olaylardan çok gözlemler ve durumlar ön plandadır. Betimleme önemlidir; sokak, hayvanlar, insanlar, tren gibi detaylarla atmosfer yaratılmıştır. Hikâyede ders verme amacı yoktur, okuyucuya sadece yaşamın tadını ve günlük hayatın güzelliğini göstermeyi amaçlar.

DERSE HAZIRLIK

Fantastik hikâye, gerçek dünyada olmayan olayların, nesnelerin ve karakterlerin yer aldığı, hayal gücüne dayalı bir edebî türdür. Bu tür hikâyelerde sihir, büyü, konuşan hayvanlar veya olağanüstü olaylar sıkça görülür. Okuyucu, olayların gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilmediği için merak ve heyecan duyar. Fantastik hikâyeler, hayal gücünü geliştirmek, eğlendirmek ve bazen de önemli mesajlar vermek amacıyla yazılır.

- Fantastik hikâyelerin okuyucunun hayal gücüne etkisi nedir? Araştırmalar veya örneklerle açıklayınız.

GİZEMLİ BAHÇE VE SİHİRLİ TAŞ

Alin, yaz tatilinin ilk gününde evinin arkasındaki eski ve terk edilmiş bahçeyi keşfetmeye karar verdi. Bahçe yıllardır kimsenin girmedığı, yabani otlarla dolu ve unutulmuş gibiydi. Bahçede yürürken, toprağın arasından parlayan küçük, yeşil bir taş fark etti. Taşı eline aldığı anda, çiçekler bir anda açmaya başladı, ağaçlar dallarını selam verir gibi sallandı ve hafif bir rüzgâr bahçeyi sarmaladı. Alin hem şaşkın hem de heyecanlıydı; taşın bu kadar özel olabileceğini hiç düşünmemişti.

O sırada en yakın arkadaşı Maya bahçeye geldi. Taşın parlamasıyla Maya'nın, taşın parlamasıyla gözleri faltaşı gibi açıldı ve "Alin, bu taş sihirli olmalı! Bahçede neler oluyor böyle?" dedi. Alin ve Maya, taşın gücünü anlamaya çalışırken Alin'in kuzeni Marko da bahçeye katıldı. Marko, taşın gizemini çözmeye meraklıydı ve taşın etrafındaki değişimleri dikkatle incelemeye başladı.

Bir süre sonra, bahçede rengârenk kuşlar belirdi ve konuşabildiklerini fark ettiler. Kuşlar, taşın yalnızca iyi niyetli insanların elinde sihrini göstereceğini söylediler. Alin, Maya ve Marko taşın gücünü doğru kullanmaya karar verdiler. Önce solmuş çiçekleri canlandırdılar, ardından minik bir göletin suyunu temizlediler. Bahçedeki ağaçlar dallarını eğdi, kelebekler uçuştı ve küçük bir sincap onlara şirin bir şekilde eşlik etti.

Bir süre sonra komşu çocuklar Efe ve Lina bahçeye geldi. Onlar da taşın verdiği mutluluğu ve bahçenin canlılığını görünce onlar da katıldılar. Çocuklar birlikte bahçeyi keşfederken, taşın sihrinin her iyi niyetli eylemle daha da güçlendiğini fark ettiler. Alin ve arkadaşları, bahçeyi sadece çiçeklerin ve hayvanların değil, insanların da huzur bulabileceği bir yer hâline getirmeye karar verdiler. Çocuklar, bahçedeki gizli köşeleri keşfetti; bir kısmında böcekler için minik evler yaptılar, diğer kısmında kelebeklerin dinlenebileceği çiçek yatakları oluşturdular. Maya, taşın ışığını kullanarak küçük bir gökkuşağı köprüsü yaptı ve çocuklar bunun üzerinden eğlenceli oyunlar oynadı. Marko, taşın enerjisiyle bahçeye minik bir çeşme ekledi; su, güneş ışığında parlayan bir nehir gibi akıyordu.

Gün batarken taş bir kez daha parladı ve Alin, Maya, Marko, Efe ve Lina, taşın sihrinin yalnızca iyi niyetle yapılan her eylemi güçlendirdiğini bir kez daha anladılar. Bahçe artık sadece Alin'in değil, tüm arkadaşlarının mutluluk ve iyilikle buluştuğu, rengârenk çiçekler, konuşan kuşlar, kelebekler ve neşeli oyunlarla dolu sihirli bir mekân olmuştu. Çocuklar, taşın gücünü iyiye kullanmanın önemini ve birlikte çalışmanın verdiği mutluluğu öğrendiler; her yaz tatilinde bahçeye gelmeyi ve sihrin tadını çıkarmayı dört gözle beklediler.

Eğitim Amaçlı Hikâye

Tahmin Tablosu – Fantastik Hikâye Analizi

Okuma Sırası	Ne olacağını düşünüyorsunuz?	Tahmininiz için kanıtlarınız (metne dayanarak)	Gerçekte ne oldu?
1. Bölüm	Alin taşın sihirli olduğunu fark edecek.	Taşın parladığı ve Alin'in dikkatini çektiği yazıyor.	Alin taşı eline aldı ve bahçe canlandı.
2. Bölüm	Maya ve Marko bahçeye gelerek taşın gücünü kullanacak.	Maya ve Marko'nun meraklı oldukları ve bahçeye geldikleri belirtiliyor.	Maya ve Marko, çiçekleri ve göleti canlandırdı.
3. Bölüm	Kuşlar konuşacak ve taşın gizemini açıklayacak.	Rengârenk kuşlar gökyüzünde belirdi.	Kuşlar Alin, Maya ve Marko ile konuştu; taşın yalnızca iyi niyetli kişiler için sihirli olduğunu söylediler.
4. Bölüm	Bahçe, çocukların yardımıyla tamamen canlanacak ve büyülü hâle gelecek.	Bahçedeki ağaçlar, kelebekler ve hayvanlar hikâyede belirtiliyor.	Alin, Maya, Marko, Efe ve Lina bahçeyi herkesin huzur bulabileceği bir yer hâline getirdi.
5. Bölüm	Taşın sihri, iyi niyetle yapılan her eylemi güçlendirecek.	Kuşların söyledikleri ve çocukların mutluluğu bu yönde ipucu veriyor.	Taş bir kez daha parladı; sihrin iyi niyetle yapılan eylemleri güçlendirdiği ortaya çıktı.

ÖĞRENELİM

Sınıf Etkinliği Yönergesi – Fantastik Hikâye Analizi

Amaç: Öğrenciler, fantastik hikâyeleri anlamak, karakterleri ve olayları analiz etmek, tahmin yürütmek ve metne dayalı çıkarımlar yapmak için bu etkinliği uygular.

Etkinlik sonunda öğrenciler, iyi niyet, iş birliği ve doğa sevgisi temalarını tartışır ve metinle ilişkilendirir.

DERSE HAZIRLIK

- Dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan çocukların günlük yaşamları, eğitim ve oyun olanakları nasıl farklılık gösteriyor? Araştırınız ve örnekleyiniz.
- Farklı kültürleri ve yaşam biçimlerini tanımak bireylere ve topluma ne gibi faydalar sağlar? Araştırınız.
- İnsanların fiziksel, dilsel veya kültürel farklılıklarına rağmen barış ve eşitlik içinde yaşayabilmeleri için hangi önlemler veya uygulamalar vardır? Örneklerle açıklayınız.
- Farklılık ve eşitlik konulu şiir veya metinleri araştırarak, bu eserlerin size hangi mesajları verdiğini ve bakış açınızı nasıl etkilediğini açıklayınız.

BİR DÜNYA DÜŞÜNDÜM ÇOCUKLARA

Bir dünya düşündüm çocuklara
Yaşantılarını bağlayacak,
Bir düş verdim yarınlara
İçine tüm çocukları alacak.

Bir oyun düşündüm çocuklara
Zevkine asla doyulmayacak,
Mutluluk yarattım yarınlara
Tüm çocuklar mutlu olacak.

Bir dünya düşündüm çocuklara
İçinde dertsiz çocuklar yaşayacak,
Bu şiiri yazdım çocuklara
Onların dilinde kalacak.

Sabit YUSUF

TARTIŞALIM

- “Özelliklerimiz ne olursa olsun, değerliyiz ve özeliz” konusu ile ilgili kısa bir araştırma yapınız.
- Daha sonra sınıfta arkadaşlarınızla konu üzerine konuşunuz.
- Dünyadaki farklı ülkeleri, farklı kültürleri tanımalıyız. Farklılıklara saygı duymak hem kendimizle hem de diğer insanlarla barış içinde yaşamamızı sağlar.

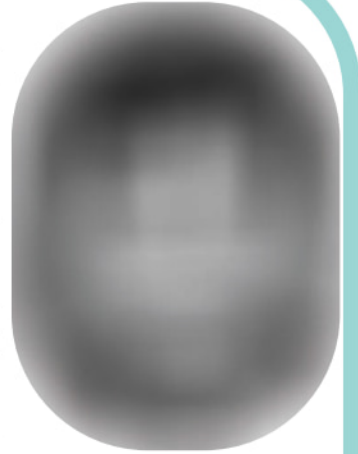
Yazar Hakkında

Sabit Yusuf, 1957 yılında Gostivar’a bağlı Aşağı Banitsa köyünde doğdu. Eğitimini ve yaşamını bu bölgede sürdürdü. Daha sonra gazetecilik mesleğine yöneldi ve Gostivar muhabiri olarak Birlik gazetesinde çalıştı. Bu görevinde hem haber yazdı hem de çeşitli çeviriler yaptı. Yazın dünyasına olan ilgisi zamanla artarak onu edebiyat alanına da yönlendirdi.

Eserlerinde genellikle çocukların dünyasını, onların düşünce ve duygularını sade bir dille anlatmıştır. Yazılarında sevgi, mutluluk, oyun ve hayal gücü gibi temalara yer vermiştir.

İlk şiir kitabı Yaşam ve Ötesi 1982 yılında yayımlanmıştır. Daha sonra çocuklara yönelik eserler vermeye devam etmiştir. 1983 yılında Afacan Çocuk adlı çocuk şiir kitabını, 1986 yılında Küçük İlker adlı çocuk öykülerini, 1988 yılında El Ele adlı çocuk şiirlerini yayımlamıştır. 1989 yılında Nazlım adlı şiir kitabı ve 1991 yılında Çocuk Oyunları adlı çocuk tiyatro eserleri de edebiyat dünyasında yerini almıştır.

2007 yılında vefat eden Sabit Yusuf, eserlerinde çocukların diliyle konuşması, onların dünyasını yansıtması ve sade anlatımıyla okuyuculara ulaşması onun en önemli özellikleri arasında yer alır.

ARAŞTIRALIM

“Özelliklerimiz Ne Olursa Olsun, Hepimiz Değerliyiz ve Özeliz”

Hepimiz farklı özelliklere sahibiz. Bu özellikler; fiziksel görünümlerimiz, düşünce tarzlarımız, yeteneklerimiz, ilgi alanlarımız, kültürel geçmişimiz veya hobilerimiz olabilir. Kimimiz hızlı koşabilir, kimimiz güzel çizebilir; kimimiz matematikte iyiyiz, kimimiz hikaye yazmada. Bu farklılıklar bizi özel ve değerli kılar. Dünya üzerinde her birinin kendine özgü yönleri olan milyonlarca insan vardır. Bu nedenle, farklılıklarımızı kabul etmek ve değer vermek hem kendimizi hem de başkalarını anlamamıza yardımcı olur.

Sınıf Tartışması:

Araştırmanızı yaptıktan sonra, sınıfta arkadaşlarınızla aşağıdaki konuları konuşabilirsiniz:

- Sizce farklılıklarımız neden önemlidir?
- Arkadaşlarınızın yeteneklerine ve özelliklerine saygı gösteriyor musunuz?
- Farklılıkları kabul etmek insan ilişkilerini nasıl etkiler?

Dünyayı ve Farklı Kültürleri Tanımak:

Dünyada farklı ülkelerde, farklı diller konuşan ve farklı geleneklere sahip insanlar vardır. Bu farklılıklar; yemek kültürü, giyim tarzı, yaşam biçimi, bayramlar veya günlük alışkanlıklar gibi birçok alanda kendini gösterir. İnsanların farklılıklarına saygı göstermek; kendimizle barış içinde yaşamamızı, başkalarıyla dostane ve uyumlu ilişkiler kurmamızı sağlar.

Farklılıklara Rağmen İnsanların Anlaşabilmesi:

Farklılıklar, insanlar arasında anlaşmayı engellemez; aksine, saygı ve empati ile bu farklılıklar bir zenginlik kaynağı olur. İnsanlar farklı olsalar da, birlikte çalışmayı, yardımlaşmayı ve paylaşmayı öğrendiklerinde yeni bakış açıları kazanırlar, farklı kültürleri ve gelenekleri tanır, daha barışçıl ve hoşgörülü bireyler olurlar.

ÖĞRENELİM

- 23 Nisandaki duygu ve düşünceleriniz nelerdir? Anlatınız.
- 23 Nisan 1920’de Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi kuruldu. Atatürk, bu tarihi, çocuklara bir bayram olsun diye armağan etti, böylece 23 Nisan Uluslararası Çocuk şenliği doğdu.

TARTIŞALIM

- 23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı’na dünya çocukları neden Türkiye Cumhuriyetinde bir araya geliyor?
- Araştırınız ve sınıfta tartışınız.

DERSE HAZIRLIK

- Fatih Sultan Mehmet hakkında neler biliyorsunuz?
- Bir öğretmenin öğrencisinin hayatında nasıl bir etkisi olabilir?
- Sizce “manevi güç” ne anlama gelir?
- Tarihte öğrencisiyle birlikte önemli işler başarmış başka kişiler biliyor musunuz?
- “Fetih” kelimesinin anlamını araştırınız.

AKŞEMSEDDİN

Fatih Sultan Mehmet, elli üç gün süren geceli gündüzlü kuşatmadan sonra 29 Mayıs 1453 yılı, Salı gününün sabahı İstanbul'a girerken yanbaşıda çok sevdiği, saydığı hocası Akşemseddin de vardı. Akşemseddin, kuşatma süresince yalnızca Fatih'in değil, onun kahraman ordusunun da manevi gücü ve desteği olmuş, yirmi üç yaşındaki genç padişaha cesaret vermiş, yol göstermiş, ona fethin ilk müjdesini ulaştırmıştı.

Söylentilere göre fethin ilk günü Fatih Sultan Mehmet, kır atının üzerinde İstanbul'a girerken hocası Akşemseddin en önde yürüyordu. İstanbullular, Akşemseddin'i padişah sanarak ellerindeki çiçek demetlerini Akşemseddin'e uzatıyordu. Akşemseddin, kalabalığa, gerisindeki padişahı göstererek.

- Sultan Mehmet odur, ona gidiniz... demişti. Fatih gülümseyerek kalabalığa:

- Gidiniz, gene ona gidiniz. Evet, ben Sultan Mehmet'im, ama o benim hocamdır, diyerek Akşemseddin'e olan saygı ve sevgisini herkesin önünde bir kez daha ortaya koymuştu.

Fatih Sultan Mehmet gibi bir dehayı yetiştiren, onun önünde diz çöktürerek aynı zamanda manevi dünyası geniş, bilgin, sanatçı bir padişah yapan ve olgunlaştıran Akşemseddin'in asıl adı Mehmed Şemseddin'dir. 1389 yılında Osmancık ilçesinde doğdu. Amasya'da ve başka ülkelerde çeşitli bilimler öğrendi, tıp dalında üstün bilgisiyle söz sahibi oldu. Osmancık'a döndüğü zaman çeşitli hastalıkları tedavi etti, özellikle ruh hastalıklarının tedavisinde başarı gösterdiği için kendisine “ruhların doktoru” adı verildi.

Akşemseddin'in ünü kısa sürede Anadolu'yu sardı. Edirne sarayında oturan Osmanlı padişahı İkinci Murad, kendisinden oğlu Şehzade Mehmet'in eğitim ve öğretimini üzerine almasını rica etti. Akşemseddin bu teklifi reddetmedi. Çocuk şehzade, önünde diz çöktü. Yıllarca ona bilgi aşıladı. Şehzade, padişah olunca da yanından ayrılmadı, onun en yakın hocası ve danışmanı olarak görevini sürdürdü.

Fatih, fetihten sonra bir ara hocasından kendisini dervişliğe kabul ederek irşatlarda bulunmasını istedi. Akşemseddin bunu:

- Sen, benim müridim olursan ülkenin durumu bozulur. Senin mürit olman değil sahip olman lazımdır, diyerek reddetti.

Akşemseddin, artık görevinin bittiğine inanmıştır. Fatih'ten izin isteyip Göynük'e geldi. Göynük'te öğrencileri ve kitaplarıyla başbaşa kalan Akşemseddin 1459 yıllarına doğru öldü.

Mehmet ÖNDER

YENİ KELİMELER VE ANLAMLARI

- Kuşatma: Bir yeri ele geçirmek için çevresini sarma, abluka altına alma.
- Manevi: Maddi olmayan, ruhsal, duygusal olan,
- Cesaret: Korkusuzluk, yürekten gelen güç.
- Danışman: Bir konuda yol gösteren, öğüt veren kimse.
- Mürid: Bir tarikatla bir şeyhe bağlanarak ondan ders alan kimse.
- İrşat: Doğru yolu gösterme, öğüt verme.
- Olgunlaşmak: Bilgi, görgü, tecrübe bakımından gelişmek.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Akşemseddin'in Fatih Sultan Mehmet üzerindeki etkisi nasıl olmuştur?
- Fatih Sultan Mehmet neden hocasına büyük bir sevgi ve saygı göstermiştir?
- Akşemseddin'in halk arasında "ruhların doktoru" olarak anılmasının sebebi nedir?
- Bu metinden yola çıkarak "iyi bir öğretmen"ın sahip olması gereken özellikler nelerdir?
- Akşemseddin'in hayatında bilime ve dine nasıl bir önem verildiğini metinden örneklerle açıklayınız.

ÖĞRETMENLER İÇİN

Dersin işleniş sürecinin ilk basamağında, öğrencinin derse, okuma veya dinleme/izleme etkinliğine hazırlanması, konuyla ilgili birikimlerini harekete geçirmesi, konunun anlaşılmasını kolaylaştırıcı bilgiler edinmesi, dikkatini metne yoğunlaştırması hedeflenmektedir. Bu amaçla öğretmen, ilgiyi artırıcı hikâye, fıkra, kısa hikâye vb.den yararlanabilir; temayla ya da metinle ilgili görsel unsurların yorumlanmasını isteyebilir, müzik dinletebilir, konuyla ilgili beyin fırtınası yaptırarak çağrışımların ifade edilmesini sağlayabilir, kısa filmler izletebilir; canlandırma etkinlikleri yaptırabilir veya benzeri etkinlikler düzenleyebilir. Böylelikle konuya güdülenen öğrenci herhangi bir kopukluk yaşamadan sürecin diğer basamağına uyum sağlayabilecektir.

ETKİNLİK

• Yazma Etkinliği

“Ben Olsaydım...” Etkinliği

Aşağıdaki konulardan biri ile ilgili yazı yazınız:

Fatih Sultan Mehmet’in yerinde olsaydınız, hocanıza nasıl teşekkür etmek isterdiniz? Kısa bir paragraf yazınız.

Bir öğretmen, öğrencisinin hayatını değiştirdiği bir olayı anlatan kısa bir hikâye yazınız.

ÖĞRENELİM

Akşemseddin, ünlü bir Türk büyüğüdür.

Biyografi (yaşam hikayesi), ünlü kişilerin hayatlarını, eserlerini, başarılarını ve insanlara bıraktıkları izleri anlatan yazı türüdür. Bu türdeki yazılar, kişilerin doğumundan ölümüne kadar yaşamlarının önemli olaylarını sırasıyla aktarır. Biyografilerde genellikle şu bilgilere yer verilir: Kişinin doğum yeri ve tarihi, eğitimi, yaptığı çalışmalar, topluma sağladığı katkılar, başarıları ve bazen de ölüm tarihi. Biyografi yazılırken amaç, o kişiyi tanıtmak ve okuyucunun onun hayatından ders almasını sağlamaktır.

Örnek:

Akşemseddin, 1389 yılında Osmaniye'de doğmuştur. Genç yaşta ilim öğrenmeye merak salmış, eğitimine Amasya'da başlamış, daha sonra dönemin önemli medreselerinde din, tıp, edebiyat ve fen bilimleri üzerine kendini geliştirmiştir. Özellikle tıp alanında çok başarılı olmuş, insan ruhunu ve hastalıkları incelemiştir. İnsanların ruhsal sıkıntılarını tedavi ettiği için halk arasında "Ruhların Doktoru" (Tabîbü'l-Kulûb) olarak tanınmıştır. Bir süre sonra tasavvufa yönelmiş, yani insanlara ahlâklı, erdemli ve sabırlı olmayı öğreten manevi bir yola girmiştir. Bu dönemde Hacı Bayrâm-ı Velî adlı ünlü bir mutasavvıfa bağlanmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin en seçkin öğrencilerinden biri olmuş, ondan büyük ölçüde etkilenmiştir.

Akşemseddin'in bilgisi ve ahlâkı kısa sürede herkes tarafından duyulmuş, ünü Anadolu'ya yayılmıştır. Bu ün Osmanlı padişahı II. Murad'ın da kulağına gitmiştir. Padişah, ondan oğlu Şehzade Mehmet'in (Fatih Sultan Mehmet'in) eğitimini üstlenmesini istemiştir. Daha sonra, Osmanlı padişahı II. Murad'ın isteğiyle Şehzade Mehmet'in (Fatih Sultan Mehmet'in) hocası olmuştur. Akşemseddin, İstanbul'un fethinde Fatih'e hem manevi destek olmuş hem de cesaret vermiştir. Fetihden sonra Göynük'e yerleşmiş, burada öğrencileriyle birlikte yaşamış ve 1459 yılında vefat etmiştir.

Bu yazı, Akşemseddin'in hayatını anlattığı için bir biyografidir.

ETKİNLİK

Grup Çalışması

Sınıfı 3 gruba ayırın:

- 1. Grup: Akşemseddin'in bilim insanı yönü
- 2. Grup: Akşemseddin'in dinî ve manevi yönü
- 3. Grup: Akşemseddin'in öğretmenliği

Her grup kısa bir sunum yaparak kendi bölümünü sınıfa anlatsın.

ÖĞRENELİM

Biyografik Metin Nedir?

Biyografik metin, gerçek bir kişinin hayatını anlatan yazı türüdür.

Bu tür metinlerde, kişinin doğumu, eğitimi, başarıları, eserleri, karşılaştığı zorluklar ve topluma katkıları anlatılır.

Amaç, o kişinin yaşamını tanıtmak ve örnek yönlerini göstermektir.

Biyografik Metnin Özellikleri

1. Gerçek olaylara dayanır. (Hayal ürünü değildir.)
2. Kişinin yaşamı doğumundan ölümüne kadar anlatılır.
3. Yazının amacı bilgi vermek ve tanıtmaktır.
4. Anlatım nesneldir (yazar kendi duygularını katmaz).
5. Zaman sırasına göre ilerler.
6. Dili genellikle açık, sade ve bilgilendiricidir.

Biyografi Türleri

1. **Klasik biyografi:** Kişinin tüm yaşamı ayrıntılı şekilde anlatılır.
2. **Monografi:** Kişinin sadece bir yönü (örneğin bilimsel çalışmaları) anlatılır.
3. **Otobiyografi:** Kişi kendi hayatını kendisi anlatır.
4. **Biyografik hikâye:** Gerçek hayat anlatılır ama hikâye diliyle, akıcı biçimde yazılır (örneğin çocuk dergilerinde olduğu gibi).

Örnekler

- *Mustafa Kemal Atatürk'ün Hayatı* — (Klasik biyografi)
- *Marie Curie'nin Bilim Serüveni* — (Biyografik hikâye)
- *Benim Hayatım* – Ahmet Haşim (Otobiyografi)
- *Bir Bilim İnsanı Olarak Einstein* — (Monografi örneği)

Kısaca Özetle:

Biyografi, bir kişinin **yaşam öyküsünü** anlatan, **gerçeklere dayalı**, **bilgilendirici** bir yazı türüdür

ÖDEV

YAZI YAZALIM

Tarihimizde ya da çevremizde tanınmış olan bir kişinin yaptığı bir kahramanlık olayını kısaca yazınız.

KAZANIMLAR:

Öğrenciler, Marie Curie'nin hayatını ve bilimsel başarılarını tanır.
Kadınların bilim dünyasındaki önemini farkına varır.
Bilimsel merakın ve azmin önemini kavrar.

DERSE HAZIRLIK

- Sizce bilim insanı kimdir?
- Bilim insanı olmanın zor yanları neler olabilir?
- Kadın bilim insanı deyince aklınıza ilk kim geliyor?
- Deney yapmak neden önemlidir?

BİLİM İNSANI: MARIE CURIE

Bilim için önemli çalışmalar yapan Curie'nin hikâyesini öğrenmek ister misin? İki nobel ödülüne sahip bu fizikçi ve kimyager kadını tanıyalım!

Bir zamanlar ailesiyle birlikte yaşayan küçük bir kız vardı. Bu kızın adı Marie idi. Marie'nin babası öğretmendi ve öğrencilerine fen dersi veriyordu. Babasının fen ve fiziğe olan ilgisi Marie'nin de ilgisini çekiyordu. Bazen babasının odasına girer. Büyülenmiş gibi etraftaki rengarenk fokurdayan sulara, fizik aletlerine, deney tüplerine bakardı.

Marie'nin bu odaya tek başına girmesi yasaktı. Çünkü etrafta çocuklar için tehlikeli olabilecek ve kırılabilir eşyalar vardı. Ancak babası onun fen bilimlerine olan bu ilgisini kısa sürede fark etti. Marie'ye odasını gezdirdi ve malzemelerini tanıttı. Marie çok mutlu olmuştu. Babası bu malzemelerle deney yapıyor, öğrencilerine anlatıyordu.

Marie: "Keşke bende babamın bir öğrencisi olsaydım. Her gün deney yapar ve bu aletleri kullanmayı öğrenebilirdim." diye içinden geçirdi.

Bir gün Marie'nin babası çok üzölmüş bir şekilde eve geldi. Marie şaşkın şaşkın ne olduğunu anlamaya çalışıyordu. Marie odanın kapısından gizlice anne ve babasını dinledi. Fen ve fizik dersleri yasaklanmıştı. Bu yüzden babası çok sevdiği fen dersini veremeyecekti.

Babası artık evde olduğu için ailesiyle ve çalışma odasındaki kitaplarıyla ilgileniyordu. Marie bu sürede babasından bir şeyler öğrenmek için çabalıyordu. Babasının gösterdiği konuları hemen anlıyordu. Marie'nin akıllı olduğu küçüklüğünden bile belliydi, henüz 5 yaşındayken okumayı öğrenmişti.

O dönemlerde internet, radyo ve televizyon yoktu, hatta doğru dürüst oyuncak bile bulunamıyordu. Bu yüzden Marie kendini kitaba vermişti. Bu bolca okuduğu kitaplar sadece onun ufkunu açmakla kalmamıştı. Lise dönemine geldiğinde de çalışkan olduğunu gösterdi, okulu birincilikle bitirdi ve altın madalya aldı. Altın madalya almak Marie'yi çok gururlandırdı. Ancak Marie üniversiteye gidemedi çünkü üniversite kadınlar için yasaktı. Marie bu durumdan nefret ediyordu. Marie: "Yeni bir şeyler öğrenmeden yaşamak bana göre değil." dedi.

Marie yaşadığı şehirdeki tüm okulları gezdi, sıkılmadan araştırdı ve sonunda kadınlar için kurulan "Bilim Yıldızları" adlı bir okul buldu. Hemen okula başvuru yaptı. Okul başvuruyu kabul etti. Artık Marie yeni şeyler keşfedecek, yeni bilgiler öğrenecekti. Marie okulunu tamamladığında deney yapabilecek kadar bilgisi vardı.

Marie farklı malzemeleri karıştırarak deneyler yapıyordu. Bir gün yanlış bir karışım hazırladı ve boom diye bir ses çıktı. Marie'nin karışımı resmen patlamıştı ve yüzüne saçına bulaşmıştı. Tüm öğrenciler, laboratuvarıdan masmavi saçlarla çıkan Marie'ye güldü. İçlerinden Pierre adlı bir çocuk ona yardım etmek için hemen cebinden peçetesini çıkarıp vermişti. Marie ona teşekkür etti ve hemen koşup yüzünü yıkamaya gitti, aynaya baktığında oda çok komik görüldüğünü düşündü ve gülmeye başladı. Her şeye rağmen deneyleri devam etti. Bu sayede insanların işine yarayacak bir şeyler bulmaya çalışıyordu. Bu sırada Pierre ile arkadaşlıkları bir aşka dönüşmeye başladı. Birbirlerine çok aşık olmuşlardı. Artık deneyleri birlikte yapıyorlar ve birbirlerine destek oluyorlardı. İkisi evlenmeye karar verdiler ve çalışmalara devam ettiler.

Araştırmaları biraz uzun sürdü... Bir kaç küçük patlama, biraz sakarlık, bazı sorunlar çıktı ama deneyler nihayet olumlu sonuç verdi ve dünya Marie'yi Nobel Ödülü'ne layık gördü. Marie, bu gurur verici ödülle daha çok hırslandı. Çalışmalarına devam etti. O çalıştıkça ödülleri de gelmeye devam etti. İkinci kez Nobel ödülü aldı. İki ayrı dalda Nobel ödülü alan ilk kişi Marie olmuştu.

Marie önce babasından, öğretmenlerinden ve hayatındaki diğer insanlardan öğrenebileceği her şeyi öğrenmişti, sonra onlara öğrenebilecekleri yeni şeyler verdi. Yaşadığı dönemde kızların okuması normal karşılanmıyordu. Onlara göre kızlar evde oturmalı erkekler ise okumalıydı. Ama o pes etmedi, onlara eğitim ve bilginin gücünü gösterdi. Siz de başarmak istediğiniz şeyler için bilginin en önemli anahtar olduğunu unutmazsanız tüm isteklerinizi gerçekleştirebilirsiniz.

Çocuk Bilim Dergisi

ETKİNLİKLER

- Öğrencilerden “Eğer ben Marie’nin yerinde olsaydım...” cümlesiyle başlayan kısa bir paragraf yazmaları istenir.
- Her öğrenci sırayla hikayeyi bir cümle ekleyerek devam ettirir.

YENİ KELİMELER VE ANLAMLARI

Kelime	Anlamı
Deney	Bir şeyi öğrenmek için yapılan bilimsel çalışma
Fizik	Madde, enerji, kuvvet gibi konuları inceleyen bilim
Kimya	Maddelerin yapısını ve tepkimelerini inceleyen bilim
Nobel Ödülü	Bilim, barış gibi alanlarda verilen uluslararası ödül
Azim	Zorluklara rağmen vazgeçmeden çalışma

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Marie Curie’nin en büyük hayali neydi?
- Onun hikâyesinden ne öğrendin?
- Sence bilgi neden önemlidir?
- Kadınların bilimde yer alması neden değerlidir?

YARATICI ETKİNLİK

Marie Curie’nin yaşamı, **bilimsel merak, öğrenme sevgisi ve azim** sayesinde zorlukların aşılabileceğini gösteren ilham verici bir biyografidir. Onun hikâyesi, özellikle gençlere “asla pes etme, öğrenmeye devam et” mesajını verir.

“Marie Curie’ye Mektup”

Öğrencilerden Marie Curie’ye yazılmış bir teşekkür mektubu yazmalarını iste: “Sevgili Marie Curie, senin hikâyeni okudum ve bana ilham verdin. Artık ben de ... yapmak istiyorum.”

YARATICI ETKİNLİK

Etkinlik: “Bir Hayatın İzinde” – Biyografi Yazıyorum

Etkinliğin Amacı:

Öğrencilerin biyografi türünü tanıması, bir kişinin yaşam öyküsünü araştırarak nesnel biçimde yazabilmesi ve kendi ifadeleriyle düzenli bir metin oluşturma becerisi kazanması.

Bir kişi seç:

Aşağıdaki alanlardan birini seç ve o alanda seni en çok etkileyen kişiyi belirle!

- Bilim: Aziz Sancar, Albert Einstein, Marie Curie
- Spor: Naim Süleymanoğlu, Cristiano Ronaldo
- Edebiyat: İlhami Emin, Necati Zekeriya
- Tarih / Liderlik: Mustafa Kemal Atatürk, Fatih Sultan Mehmet, Halide Edip Adıvar

Araştırma Aşaması:

Seçtiğin kişi hakkında aşağıdaki bilgileri araştır:

1. Doğum yeri ve tarihi: Nerede, ne zaman doğmuş?
2. Eğitimi: Nerelerde okumuş, hangi alanla ilgilenmiş?
3. Hayatındaki dönüm noktaları: Onu ünlü yapan veya hayatını değiştiren olaylar neler?
4. Başarıları: Hangi eserleri, icatları, çalışmalarıyla tanınıyor?
5. Zorluklar: Hayatında karşılaştığı güçlükler nelerdi ve bunları nasıl aştı?
6. Topluma katkısı: İnsanlara nasıl bir örnek oldu?

Yazma Aşaması:

Aşağıdaki plana uygun şekilde biyografik metnini yaz (en az 3 paragraf):

Giriş: Kısa bir tanıtım yap. “Bugün size hayatıyla bana ilham veren ...’dan bahsedeceğim.” gibi bir cümleyle başlayabilirsin!

Gelişme: Kişinin hayatını zaman sırasına göre anlat. Eğitimi, başarıları, karşılaştığı zorluklar, önemli kararları gibi bölümleri düzenli şekilde yaz.

Sonuç: Bu kişiden neler öğrendiğini, seni nasıl etkilediğini birkaç cümleyle açıkla. “Onun azmi bana şunu öğretti...” gibi kişisel bir çıkarım yap.

Yaratıcılık (İsteğe Bağlı):

Aşağıdakilerden birini seçerek biyografinin sonuna ekle:

- Seçtiğin kişi için bir “zaman çizelgesi” hazırla.
- “Eğer onunla bir gün geçirseydim...” başlıklı kısa bir paragraf yaz.

DERSE HAZIRLIK

- Bir meslek seçmenin, kişinin yaşam kalitesini ve gelecekteki mutluluğunu nasıl etkileyebileceğini düşünüyorsun? Açıkla.
- Meslek seçerken ilgi, yetenek ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki sence nasıl olmalıdır? Bu üç unsurdan hangisi daha belirleyicidir?
- Kariyer seçiminin sadece bireysel bir karar değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk da olduğunu düşünüyor musun? Neden?
- Öğrenci arkadaşlarınız metni okurken notlar alınız. Metni bir kez de sessizce okuyarak notlarınızı gözden geçiriniz.

GELECEKTEKİ MESLEĞİM

Ali, tüm hafta sonunu elinde küçük bir not defteri ve kurşun kalemle geçirdi. Derin düşüncelere daldı. Onun bu hâli, anne babasının da dikkatini çekmişti. Onlar, Ali'ye sebebini sorduklarında: "Öğretmenimiz yazma ödevi verdi de... Ne yazacağımı düşünüyorum." cevabını aldılar. Anne babası yazma ödevinin konusunu sordular. Hatta babası Ali'ye ödevi için yardım teklifinde bile bulundu. Fakat Ali, bu ödevi bizzat kendisinin yapması gerektiğini söyledi. Babasının teklifini nazikçe geri çevirdi.

Pazar akşamı olduğunda Ali, hâlâ ödevini yapamamıştı. Elinde kalemi ve tek kelime yazmadığı not defteriyle uyuyakaldı.

"Evet çocuklar, şimdi kim tahtaya kalkıp yazma ödevini okumak istiyor bakalım?"

Birçok kişi hemen parmak kaldırdı ve ödevini okudu. Dersin sonuna doğru ödevini okumayan sadece Tuğçe ve Ali kalmıştı. Öğretmen, bakışlarını tüm ders boyunca somurtan Ali'ye çevirdi: "Ali tahtaya gelip ödevini bize okumaya ne dersin?"

İsteksizce yerinden kalkan Ali: "Üzgünüm." dedi, "Ödevimi yazamadım, öğretmenim."

Öğretmeni şaşkın şaşkın Ali'ye baktı. Daha önce Ali'nin verilen ödevi yapmadan sınıfa geldiğini hiç görmemişti.

Ali mahcup bir tavırla: "Tüm hafta sonunu düşünerek geçirdim ama yine de yazamadım öğretmenim." dedi.

Öğretmen bu çalışkan öğrencisinin tembellik etmeyeceğinden emindi. Fakat ödevini neden yazamadığına bir türlü anlam verememişti. Oysa bu yaşlar, çocukların hayallerinin en güçlü olduğu dönemdi. Hepsinin de geleceğe dair hayalleri vardı. Kimi astronot, kimi itfaiyeci, kimi doktor, kimi de bir sporcu olmak istiyordu.

Hatta içlerinde palyaço olup sirke katılmak isteyenler veya bir süper kahraman olup dünyayı kurtaracağını söyleyenler bile vardı.

"Peki." dedi öğretmen. "O zaman Tuğçe, sen gel ve bize yazını oku."

Tuğçe, balerin olmak istediğini anlatan yazısını okuduktan sonra teneffüs zili çaldı. Tüm öğrenciler teneffüse çıkmıştı.

Fakat Ali yüzünü ellerinin arasına almış öylece sırasında oturuyordu. Durumu fark eden öğretmen Ali'nin yanına gitti: "Sorun ne Ali? Neden bu kadar üzgünsün? Söyle bakalım."

Ali derin bir iç çekti: "Ben astronot, doktor, mühendis, polis, avukat, pilot, öğretmen gibi mesleklerden birini seçmek istemiyorum. Sorun şu ki öğretmenim; ben bu mesleklerin tamamını yapmak istiyorum."

Öğretmen gülümseyip bir şeyler söylemeye hazırlanıyordu. Ama, Ali onu durdurdu: "Ne diyeceğinizi biliyorum öğretmenim. Biliyorum ki insan ömrü tüm meslekleri öğrenip yapacak kadar uzun değil. Ama ne yapayım işte... İçlerinden birini seçip hayatımı sadece o mesleği yaparak geçirme düşüncesi beni çok üzüyor."

"Seni anlıyorum." dedi öğretmen. "Ama ortada üzülecek bir durum yok. Eğer istersen tüm meslekleri yapabilirsin."

Ali şaşırmıştı: "Nasıl yani?"

"Her mesleği yapmak isteyen senin gibi başka insanlar da var. Sen de onların yaptığını yapabilirsin mesela."

"Her mesleği yapmak mı? İyi de bu nasıl mümkün olabilir öğretmenim?"

"Bunun iki farklı yolu var; biri oyuncu, diğeri de yazar olmak. Bir oyuncu, yeri geldiğinde her meslekten insanı tıpkı o mesleği yapıyormuş gibi canlandırabilir. Bir yazar, hikâyelerinde her meslekten insanı tıpkı o mesleğin erbabıymış gibi yazabilir. Tüm meslekleri yapmak isteyen biri, yüzlerce meslek arasından seçim yapmak zorunda değil. Oyunculuk ve yazarlık arasında seçim yapması yeterli." Ali, kafasında bu konuyu ölçüp biçtikten sonra öğretmenine bakıp gülümsedi: "Büyüyünce ne olacağımı buldum öğretmenim!" derken yüzü aydınlanmıştı. "Büyüdüğümde kendi senaryolarını yazan bir oyuncu olacağım. Bunun için çok çalışacağım. Böylece yazarlık ve oyunculuk arasında da seçim yapmama gerek kalmayacak."

S. Bahar ALBAN

(Kısaltılmıştır.)

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Öğretmenin Ali'ye sunduğu çözüm, yaratıcı düşünme ve problem çözme becerilerine nasıl bir örnek teşkil etmektedir? Açıklayınız.
- Metinde öğrencilerin hayal ettikleri mesleklerin çeşitliliği, çocukların meslek algıları hakkında bize ne söylemektedir?

Öz değerlendirme ve ileri düşünme becerilerini geliştiren sorular:

- Seçmeyi düşündüğün mesleğin, toplumdaki hangi probleme çözüm üretebileceğini düşünüyorsun? Açıkla.
- Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi, gelecekteki meslek tercihlerini nasıl etkileyebilir? Kendi planlarını bu doğrultuda değerlendir.
- İlgi duyduğun mesleklerin hangileri gelecekte daha çok önem kazanabilir? Bunun sebeplerini açıkla.

ARAŞTIRALIM

Kendinizi büyümüş ve hayal ettiğiniz mesleği yapıyormuş gibi düşünün. Bu mesleği yaparken nelerle karşılaştınız? Bir gün içerisinde neler yaptınız? Düşündüklerinizi defterinize not alınız. Daha sonra bu notlardan hareketle meslekteki bir gününüzü arkadaşlarınıza anlatan bir konuşma yapınız.

Günümüzde teknoloji hızla ilerliyor. Bu durum, günlük ihtiyaçlarımızı da değiştiriyor. Ulaşım, yeme-içme, alışveriş, iletişim gibi ihtiyaçlarımızı gidermek için teknolojiden yararlanıyoruz. Örneğin, alışveriş yapmak için alışveriş merkezlerine gitmiyoruz, internet sitelerini kullanıyoruz. Bunun sonucunda, yeni bir iş / meslek ortaya çıkıyor. Hangi meslekler gelecekte daha popüler hâle gelecekler? Araştırınız. Günümüzde bile neredeyse her iş bilgisayar desteğiyle yapılıyor. Size göre gelecekte, daha temiz bir dünyada yaşamak için ekoloğlara ihtiyaç olacak mı? Ekologları inceleyin.

ÖDEV

Alin'in, arkadaşlarıyla birlikte geleceğin meslekleri ile ilgili metni okuduktan sonra bu konu ilgisini çekmişti ve arkadaşlarıyla birlikte sormak istedikleri birçok soru vardı. Bunun için fuara gitmeleri gerekiyordu. Alin ve arkadaşlarına yardım etmeye ne dersiniz?

Hadı hep birlikte "Geleceğin Meslekleri" ile ilgili gruplar halinde fuar afişi hazırlayınız.

Geleceğin meslekleri ile ilgili fuarımız başlıyor.

Fuar için afiş hazırlama çalışması.

Sorulara cevap yazarak afiş hazırlayabilirsiniz:

- Fuar ne zaman başlıyor?
- Fuar ne zaman bitiyor?
- Fuar kaçtan kaçta kadar açık?
- Fuar herkese ücretsiz mi?
- Fuarda neler yapabiliriz?

GELECEĞİN MESLEKLERİ FUARI

Yer: Üsküp Kültür Merkezi

Tarih: 27 Mart 2027

Saat: 13.00-19.00

Giriş ücreti: Öğrencilere ücretsiz

Etkinlikler: Maket yapma, robot tasarlama

UNUTMA

“İfade ve yaratıcılık, Türkçe dersinin temel yapı taşlarındandır. Bu beceriler, öğrenciyi yalnızca başarılı bir öğrenci değil, aynı zamanda kendini ifade edebilen, düşünen ve üreten bir birey hâline getirir.”

İfade ve Yaratıcılığın Önemi

İnsan, yaşamı boyunca duygularını, düşüncelerini ve hayallerini ifade etme ihtiyacı duyar. Türkçe dersi, öğrencinin bu ihtiyaçlarını karşılayacak temel becerileri geliştirir. İfade ve yaratıcılık, bireyin kendini tanımasını, çevresiyle sağlıklı iletişim kurmasını ve üretken bir birey olarak yetişmesini sağlar.

Kendini İfade Etme Becerisi

Kendini doğru ve etkili ifade edebilen birey:

- düşüncelerini açık ve anlaşılır biçimde aktarır,
- sosyal ortamlarda kendine güvenir,
- tartışmalara katılarak görüşlerini savunabilir,
- yanlış anlaşılma sorunları yaşamaz.

Kazandırılan Temel Beceriler

- Anlatımda doğruluk
- Düşünceyi düzenleme
- Dil bilgisi kurallarına uygun konuşma ve yazma
- Amaç ve hedefe uygun iletişim kurma

Yaratıcılık ve Hayal Gücü

Yaratıcılık, olaylara farklı açılardan bakma ve özgün fikirler ortaya koyma becerisidir. Türkçe dersindeki yaratıcı yazma ve drama etkinlikleri öğrencinin hayal gücünü geliştirir.

Yaratıcılığın Öğrenciye Katkıları:

- Üretken düşünmeyi geliştirir.
- Problem çözme becerisini artırır.
- Özgün metinler oluşturma yeteneğini güçlendirir.
- Estetik bakış açısı kazandırır.

UNUTMA

Toplumsal ve Etik İletişim

Tartışma, münazara ve grup çalışmaları sırasında öğrenciler:

- başkalarının görüşlerine saygı duymayı,
- nezaket kurallarına uymayı,
- dinleme becerisini,
- karşıt fikirlerle çatışmadan uzlaşmayı öğrenir. Bütün bunlar, hem sosyal hem eğitim hayatında önemli bir iletişim kültürüdür.

UNUTMA

Kendini Tanıma ve Özgüven

Yaratıcı yazma, konuşma ve tartışma etkinlikleri, öğrencinin kendi ilgi alanlarını keşfetmesine yardımcı olur. Kendisini doğru ifade eden öğrenci, özgüven kazanır ve düşüncelerinin değerli olduğunu hisseder.

Tartışmanın özelliklerini belirleme

Etkinlik: Öğretmen “tartışma” türünün özelliklerini içeren kısa bir metin okur. Ardından sınıf iki gruba ayrılır ve her grup metindeki özellikleri örneklerle açıklar. Öğretmen tahtada özellikler listesini birlikte oluşturur: savunma, karşı görüş, kanıt kullanımı, nezaket vb.

Belirli bir konuda tartışma için argümanlar hazırlama

Etkinlik: “Okullarda telefon serbest olmalı mıdır?” konusu sınıfa verilir. Öğrenciler iki gruba ayrılır. Her grup kendi görüşünü destekleyen üçer argüman yazar. Sonra karşı tarafın argümanlarına cevap hazırlayarak kısa bir sınıf tartışmasına katılır.

UNUTMA

Yazılı ve Sözlü Anlatım Becerileri

Türkçe dersi; e-posta, başvuru, kompozisyon, konuşma hazırlama gibi uygulamalarla öğrencinin hem günlük hayatta hem akademik yaşamda başarılı olmasını destekler.

Öğrencinin kazandığı anlatım becerileri:

- Doğru kelime seçme
- Akıcı ve etkili konuşma
- Resmî ve özel iletişim kurallarına dikkat etme

Farklı amaçlarla resmî veya resmî olmayan elektronik posta oluşturur.

Etkinlik: Öğrencilerden önce öğretmenlerine kısa, samimi bir e-posta yazarak hafta sonu ödevleri hakkında soru sormaları istenir. Ardından aynı konuyu okul müdürlüğüne resmî bir üslupla yazmaları istenir. İki e-posta metni karşılaştırılır; hitap, kapanış, resmiyet derecesi ve dil kullanımı üzerine değerlendirme yapılır.

Resmî bir kişi veya kuruma yazılan dilekçe / başvuru oluşturur.

Etkinlik: Öğrencilere okul kütüphanesine yeni kitap talebi senaryosu verilir. Her öğrenci, okul müdürlüğüne hitaben bir dilekçe yazar. Dilekçede tarih, konu, açıklama bölümü ve imza gibi zorunlu unsurların bulunmasına dikkat edilir. Sonunda öğrenciler dilekçelerini sınıfta okuyarak biçim ve içerik açısından değerlendirir.

DERSE HAZIRLIK

- Sence tiyatrodaki en önemli unsur nedir: oyuncu, seyirci, yoksa oyun mu?
- Tiyatro bir sanat dalıdır. Sizce, bir sanat eserini “sanat” yapan şey nedir?
- “Dinleme sanatı” ifadesi sana ne çağırıştırıyor?
- Günümüzde insanların tiyatroya ilgisini artırmak için neler yapılabilir?

SEYİRCİ

Ben, tiyatroyu iki arkadaşın konuşmasına benzetirim: Birbirinin dilinden anlayan, sözlerinden zevk alan iki kişinin, üç saat karşılıklı konuşması gibi. Karşınızdaki, sözlerinizi dinlediği zaman, söylediğinizi anladığı zaman, sesinizden ve sözünüzden hoşlandığı zaman duyduğunuz hazla, bizimkini kıyaslayabilirsiniz. Bir de bunun aksini göz önüne getirirseniz, yukarıda saydıklarımın değerleri daha iyi anlaşılır: Karşınızda bir adam var ki, siz söylerken o esner, dinlemez; dinlediği zaman anlamaz. Böyle bir adama söylenen her söz, boşluğa atılmış bir taş gibi kalır; nereye gittiğini, nereye düştüğünü bilmediğiniz bir taş. Düşünün, konuşan için ne büyük bir azaptır, ıstıraptır bu.

Bu bakımdan ben dinleme sanatını, söyleme sanatından çok üstün tutarım. Böyle düşününce, bizim samimi seyircilerimizi, sanatçılarımız kadar duygulu ve anlayışlı olarak değerlendirmek lazım.

Tiyatronun temeli; eser, sanatçı, seyircidir. Hangi şaheseri, hangi büyük sanatçılar oynarsa oynasınlar, karşılarında seyirci yoksa bu sanat çalışması tamamlanmış olmaz.

Karşısında, görececek insan gözleri, heyecan duyacak kalbi bulmadıkça bütün dünya müzelerindeki tablolar bir tahta, tuval ve boya yığınının başka nedir ki... Onlar sanat değerini veren, sanat eseri damgasını vuran, insan ruhunda uyandırdıkları heyecandır. Sahnede insan duygularına hitap eden eser ve onu canlandırmasını bilen sanatçılar ne derece kıymetli ise, ondan heyecan duyan, onu takdir eden seyirci de bence o eser ve sanatçılar kadar değerlidir.

Muhsin ERTUĞRUL

ÖĞRENELİM

Yazarın, tiyatro için seyircinin önemini vurguladığı bir yazısını okudunuz. Bu yazı, bir **düşünce** yazısıdır. Düşünce yazıları bu şekilde gazete ve dergilerde, yazarların güncel bir konuyla ilgili düşüncelerini sade bir dille, okuyucuyla sohbet eder gibi ele alır. Her paragraftaki düşüncüyü bir cümle ile ayrı ayrı özetleyiniz.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Tiyatronun temel unsurları nelerdir?
- Yazar, neden “dinleme sanatını söyleme sanatından üstün tutarım” diyor?
- “Boşluğa atılmış taş” benzetmesiyle ne anlatılmak istenmiştir?
- Kendi deneyimlerinizden yola çıkarak, iyi bir dinleyici olmanın tiyatrodaki önemi hakkında kısa örnekler veriniz.
- Metinde tiyatro, resim sanatıyla karşılaştırılmıştır. Bu benzetme neyi vurgulamak için yapılmıştır?
- Siz tiyatro yönetmeni olsaydınız, seyircinin ilgisini artırmak için nasıl bir oyun sergilerdiniz?
- “Dinleme sanatı” temasını vurgulayan kısa bir slogan oluşturunuz.
- Günümüzde seyircinin tiyatroya ilgisi hakkında ne düşünüyorsunuz?

PROJE ETKİNLİĞİ

Dünya Tiyatrolar Günü 27 Mart, 1961 yılında Uluslararası Tiyatro Enstitüsü (ITI) tarafından ilan edilmiştir. Her yıl bu günde dünya genelindeki tiyatro toplulukları, öğrenciler ve sanatçılar çeşitli etkinlikler düzenler.

“Sahnemiz Bizimle Canlansın”

Bu proje, öğrencilerin tiyatro kültürünü öğrenmelerini ve sahne deneyimi kazanmalarını amaçlar.

Öğrenciler Dünya Tiyatro Günü hakkında kısa sunumlar hazırlar; tiyatronun tarihçesi ve önemi anlatılır. Tiyatro temalı afişler ve posterler hazırlanır, sınıf veya okul panolarında sergilenir. Hazırlanan gösteriler ve tiyatro ile ilgili bilgiler video formatında kaydedilir ve dijital ortamda paylaşılır. Öğrenciler, tiyatro deneyimleriyle ilgili kısa yazılar veya hikâyeler yazar ve paylaşır.

ÖĞRENELİM

Tiyatro, bir sahnede, seyirciler önünde oyuncuların sergilemesi amacıyla yazılmış edebi türdür. Edebi türler içinde en canlı ve yaşama en yakın olanı tiyatrodur. Genel olarak temsil edilen eser anlamında da kullanılır. Tiyatro, bir sahne sanatıdır. Tiyatro eseri, olayları oluş halinde gösterir.

Tiyatro eserinin diğer türlerden en önemli farkı; diğer edebi eserler okumak ve dinlemek için yazılmışken, tiyatro oyununun sahnede seyirci önünde oynanmasıdır. Göze görünür bir karaktere sahip olması, canlı olarak meydana geliş niteliğiyle topluma hitap eder. Eser ve temsil yeri, edebî tür olarak tiyatronun iki önemli unsurudur. Bu edebiyat ögesi yanında tiyatro kavramı içinde oyunculuk, sahne düzeni, ışıklandırma, dekor, kostüm, müzik gibi unsurların bütünlüğü söz konusudur.

Tiyatro metinlerine “**oyun**” metinleri yazan kişiye oyun yazarı ve oyunu sahnede canlandıran kişilere “**oyuncu**” (ya da daha genel olarak tiyatrocü) denir. Ayrıca eserin sahnelenmesinde görev alan **sahne, dekor ve kostüm sorumlusu, ışıkçı, suflör** gibi diğer yardımcı elemanlar da vardır.

Perde: Bir sahne eserinin her bir bölümüne verilen isimdir.

Jest-Mimik: Jest herhangi bir olayı açıklamak için oyuncunun yaptığı el kol hareketleridir. Mimik ise herhangi bir olayı açıklamak için oyuncunun yaptığı yüz hareketleridir.

Suflör: Oyunculara, rollerinde unuttukları sözleri seyircilere duyurmadan hatırlatan kişidir.

Tiyatro eserleri **müziksiz (trajedi, komedi, dram) ve müzikli (opera, operet, müzikal, pandomim, bale, revü, skeç)** olmak üzere iki grupta toplanır.

Trajedi: Kişilere korku, heyecan ve acındırma telkinleriyle ders vermek amacı güden en eski tiyatro çeşididir.

Komedi: Kişilerin, olay ve adetlerin gülünç, eğlendirici yönlerini göstermek amacıyla ders vermeyi ve hoşça vakit geçirtmeyi hedef edinen tiyatro çeşididir.

Dram: Trajediyle komediyi bir araya getiren tiyatro çeşididir. Modern tiyatronun sürekli olarak aristokrat zümrenin yaşayışını veya sadece hayatın gülünç taraflarının sahneye konmasını yeterli bulmayarak hayatı birçok tarafıyla temsil etme arzusundan doğan tiyatro çeşididir.

DERSE HAZIRLIK

- Dramın temel özelliği nedir? Araştırınız, açıklayınız.
- Bir dramatik metnin olmazsa olmaz iki temel unsuru hangileridir?
- Dram türleri kaçaya ayrılır? İsimlerini yazınız.
- Bir dramatik metni sahnelemek için gerekli olan üç unsur yazınız. (Örnek: Dekor, oyuncu, kostüm...)

DRAM NEDİR?

ÖĞRENELİM

Dram, bir olayın sahne üzerinde oyuncular tarafından canlandırılarak anlatıldığı edebî türdür. İnsanların yaşamından kesitleri, duyguları, çatışmaları ve olayları gözlerimizin önünde “görerek” ve “duyarak” anlamamızı sağlar.

Roman ve hikâyede olaylar okunur, dramda ise olaylar izlenir.

Dramın temel özellikleri:

Sahneye Uygunluk: Dramdaki metinler tiyatro sahnesinde oynanmak için yazılır. Karakterler, dekor, kostüm, ışık ve müzik gibi unsurlar kullanılır.

Diyalog ve Monolog: Dram metinlerinde kişiler birbirleriyle konuşur (diyalog) ve bazen tek başına düşüncelerini söyler (monolog).

Olay ve Çatışma: Her dramın merkezinde bir çatışma vardır. Bu çatışma iyi-kötü, doğru-yanlış, birey-toplum veya kişinin kendi iç çatışması olabilir.

Dramatik Eylem Aşamaları: Dramdaki olay örgüsü üç bölümden oluşur:

- Giriş (Serim): Karakterler ve durum tanıtılır.
- Gelişme: Çatışmalar ortaya çıkar, olaylar yoğunlaşır.
- Sonuç (Düğüm-Çözüm): Olay çözülür, çatışma biter.

Özet:

- Dram, sahnede canlandırılan edebî türdür.
- Çatışma ve olay örgüsü temel unsurlardır.
- Trajedi, komedi ve dram olmak üzere üçe ayrılır.
- Karakterler konuşmalar (diyaloglar) aracılığıyla olayı yürütür.
- Sahnelenebilir olması önemli bir özelliktir.

DERSE HAZIRLIK

- Sence özgürlük insanlar için neden önemlidir?
- Bir kişi haksızlığa uğradığında nasıl davranmalıdır?
- İnsanların baskı altında yaşaması toplumları nasıl etkiler?
- Sence bir insanın bir otoriteye boyun eğmemesi hangi durumlarda haklıdır?

WILHELM TELL (VILHELM TEL)

(Vilhelm Tel, ok atmada ustadır. Avusturya Valisi Gessler'in bir sırık üzerine koydurttuğu şapkayı selamlamadığı gerekçesiyle yakalanır. Oğlunun başı üzerine konan bir elmayı vurması istenir. Bunu başarırsa affedileceği söylenir. Tel, elmayı vurur; ancak belinde sakladığı ikinci ok için —elmayı vuramazsa bu oku valiye atacaktır— tutuklanıp hapsedilir. Tel, daha sonra hapisten kaçarak valiyi öldürür. Halk ayaklanır, Avusturyalılar ülkeden kovulur ve İsviçre bağımsızlığa kavuşur.)

Üçüncü perde, üçüncü sahne

(Tel, çocuğun elinden tutmuş, okuyla öne doğru yürür.)

Valter – Baba, şu dağdaki ağaçlara balta vurulursa ağaçlar kanarmış, doğru mu?

Tel – Bunu kim söylüyor?

Valter – Çoban anlatıyordu. Ağaçlar sihirliymiş, diyor.

Tel – Ağaçlar sihirlidir, bu doğrudur. Ta göğe kadar yükselen şu beyaz tepeli buz dağlarını görüyor musun?

Valter – Onlar geceleri gürleyen ve bize yıkıcı çığları yuvarlayan buzullardır.

Tel – Tamam! Eğer şu yukarıdaki orman bir kale duvarı gibi karşlarına dikilmeseydi, çığlar çoktan Altdorf kasabasını harap etmişti.

Valter – (Biraz düşündükten sonra) Dağız memleketler var mıdır baba?

Tel – Bizim bulunduğumuz yüksekliklerden nehirler boyunca aşağı doğru inince, ormanlardan gelen suların artık çağlayarak köpürmediği; nehirlerin durgun ve rahat aktığı büyük ve dümdüz bir ülkeye varılır. Bütün memleket bir bahçeye benzer.

Valter – Peki babacığım, burada korkup üzüleceğimize, niçin hemen o güzel memlekete inmiyoruz?

Tel – Memleket güzel ve cennet gibi bereketlidir. Fakat orayı ekip biçenler, ürünlerden yararlanmıyorlar.

Valter – Onlar da senin gibi kendi topraklarında hür yaşamıyorlar mı?

Tel – Tarlalar piskoposun ve kralın malıdır.

Valter – Ama ormanlarda serbestçe avlanabilirler, değil mi?

Tel – Tüylü ve kanatlı bütün av hayvanları efendinindir.

Valter – Bu kral kimdir ki hepsi ondan korkuyor?

Tel – Onları koruyan ve besleyen yalnız odur.

Valter – Onlar kendi kendilerini koruyamazlar mı?

Tel – Orada komşu komşuya güvenmez.

Valter – Baba, o büyük memlekette ben sıkılıyorum. Benim için çığlar altında yaşamak daha iyi.

Tel – Evet yavrum, kötü insanları sırtında taşımaktansa buzulları taşımak elbette daha iyidir. (Gitmek isterler.)

Valter – Ay baba! Şu sırtığın üstündeki şapkaya bak!

Tel – O şapkadan bize ne? Gel gidelim!

Freşart – (Tam gidecekleri sırada mızrağını indirerek karşılına dikilir.) İmparator adına durun, kımıldamayın!

Tel – (Mızrağı yakalayarak) Ne istiyorsunuz? Beni niçin durduruyorsunuz?

Freşart – Emre uymadınız. Arkamızdan geleceksiniz.

Löthold – Şapkanın önünde eğilmediniz.

Tel – Dostum, bırak beni, gideyim.

Valter – Babamı hapse koymak... İmdat!

(Sahne dışına bağırarak)

Yetişin erkekler, iyi insanlar, imdat! Bizi zorluyorlar! Evet, zorluyorlar! Onu hapse götürüyorlar!

SCHILLER

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Tel ile Valter'in davranışlarından yola çıkarak "özgürlüğün bedeli" hakkında ne söyleyebilirsin?
- Bu sahnede güç ve otorite ilişkisi nasıl gösterilmiştir? Kendi yorumunu ekle.
- Eğer Tel teslim olmasaydı olaylar nasıl gelişebilirdi? Alternatif bir son yazın.
- Bu sahne bugün çekilse, modern dünyada hangi temalar öne çıkardı? (Özgürlük, otorite, insan hakları vb.).
- Metindeki doğa betimlemeleri özgürlük temasına nasıl katkı sağlamaktadır?

UNUTMA

Dramatik aksiyon, bir dramatik metinde (tiyatro oyunu, skeç, drama çalışması vb.) olayı hareketlendiren, çatışmayı başlatan ve olayların ilerlemesini sağlayan eylemler bütünüdür. Başka bir ifadeyle: Karakterlerin amaçlarına ulaşmak için yaptıkları eylemler ve bu eylemlerin sahnede oluşturduğu hareket, gerilim ve değişimdir. Dramatik aksiyon; bir oyunda, hikâyede ya da filmde olayların gelişim sürecini ifade eder. Genellikle sergileme – gelişme – çatışma – sonuç gibi aşamalardan oluşur.

ÖĞRENELİM

Dramatik Aksiyon Analizi - Bu Metindeki Dramatik Aksiyon Unsurları

1. Amaç:

Tel ve oğlu yoluna devam edip evlerine dönmek istiyor.

2. Engel:

Gessler'in koydurduğu şapka kanunu ve askerlerin engellemesi.

3. Çatışma:

Tel'in özgür iradesi ile Vali'nin zorbalığı karşı karşıya gelir.

4. Yükselen Aksiyon:

- Valter'in korkması
- Şapkayı fark etmeleri
- Askerlerin ortaya çıkması

5. Düşüm:

Tel'in "Şapkanın önünde eğilmediniz!" gerekçesiyle durdurulması.

6. Doruk Noktası:

Tel'in tutuklanmak üzere zorlanması.

Sonuç (Bu sahnede tamamlanmaz):

Tel'in hapse götürülmesi → ileride isyan ve özgürlük mücadelesi doğurur.

Dramatik Aksiyonun Gelişim Aşamaları ve Örnekler

Dramatik aksiyon; bir oyunda, hikâyede ya da filmde olayların gelişim sürecini ifade eder. Genellikle **sergileme – gelişme – çatışma – sonuç** gibi aşamalardan oluşur.

A) Sergileme (Giriş Bölümü)

Tanım: Karakterlerin tanıtıldığı, mekânın açıklandığı, olayın başlangıç durumunun verildiği bölümdür.

Örnek: Bir tiyatro oyununda, köyde yaşayan bir ailenin sabah kahvaltısındaki hâli gösterilir. Karakterlerin kişilikleri ve aralarındaki ilişkiler bu bölümde anlaşılır.

B) Olay Örgüsü (Gelişme / Olayların Sırası)

Tanım: Karakterlerin amaçları doğrultusunda yaşadıkları olaylar düzenli bir yapıya bağlanır.

Örnek: Köydeki genç bir delikanlı, kasabaya gidip eğitim almak ister; ancak ailesi buna karşı çıkar. Bu çatışmaya doğru ilerleyen olaylar dizisi olay örgüsünü oluşturur.

C) Değişimler – Gelişmeler

Tanım: Karakterlerin yaşadıkları olaylar sonucunda kişiliklerinde, düşüncelerinde ya da durumlarında ortaya çıkan değişimlerdir.

Örnek: Başta eğitim almak istemeyen baba, oğlunun kararlılığını görünce fikrini değiştirir. Bu baba karakterinin içsel gelişimidir.

D) Dramatik Çatışma (En Önemli Aşama)

Tanım: Karşıt güçlerin (karakter – karakter, karakter – toplum, karakter – kader vb.) karşı karşıya geldiği andır. Oyun/öykü bu çatışma üzerine kurulur.

Örnek: Oğul eğitim almak ister; baba buna “hayır” der. Bu amaçların çakışması dramatik çatışmadır.

Dramatik Aksiyon Neden Önemlidir?

1. Olayları Hareketlendirir? Bir oyunda olayların başlamasını, sürmesini ve sonuçlanmasını sağlayan güç dramatik aksiyondur. Aksiyon olmazsa oyun sıkıcı ve durağan olur.

2. Çatışmayı Ortaya Çıkarır? Tiyatroda en önemli unsur çatışmadır (karşıtlık). Dramatik aksiyon, karakterlerin amaçları doğrultusunda adım atmasını ve engellerle karşılaşmasını sağlar. Bu da çatışmayı oluşturur. Çatışma yoksa dramatik bir metin olmaz.

3. Karakterleri Geliştirir? Karakterler, aldıkları kararlarla ve yaptıkları eylemlerle değişir. Bir oyundaki karakterin dönüşümü dramatik aksiyon sayesinde olur.

4. Seyirciyi/Sınıfı Merak İçinde Tutar? Aksiyon ne kadar güçlü olursa seyirci o kadar merak eder: “Sonra ne olacak?” Bu merak duygusu dramatik aksiyonun eseridir.

5. Mesajın Daha İyi Verilmesini Sağlar? Drama veya tiyatro metni bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir problemi aktarmak ister. Aksiyon, bu mesajın sahnede güçlü şekilde iletilmesini sağlar.

6. Metnin Ritmini ve Temposunu Belirler? Dramatik aksiyon, oyunun hızlı mı yavaş mı ilerleyeceğini belirler. Bu da oyunun atmosferini oluşturur.

Örnek:

Bir öğrenci okulda bir yarışmayı kazanmak ister (amaç).

Karşısına rakibi çıkar (engel).

İkisi arasında rekabet başlar (çatışma).

Olaylar gelişir, biri kazanır, diğeri önemli bir ders öğrenir (değişim).

*İşte tüm bu süreci anlamlı hâle getiren yapı **dramatik aksiyondur.***

DERSE HAZIRLIK

- Kuraklık kavramını duyduğunuzda, bu olayı çevresel, ekonomik ve toplumsal yönleriyle nasıl tanımlarsınız? Örneklerle açıklayınız.
- Sizce kuraklık yalnızca yağışın azalmasından mı kaynaklanır? İnsan faaliyetlerinin kuraklığı artıran etkilerini araştırarak açıklayınız.
- Yaşadığınız çevredeki su kaynaklarının sürdürülebilirliği hakkında ne düşünüyorsunuz? Su kaynaklarının geleceğiyle ilgili bilimsel verilerden yararlanarak yorumlayınız.
- Su tasarrufu yapmanın hem bireysel hem de küresel ölçekte neden hayati önem taşıdığını; enerji, ekonomi ve ekosistem bağlantılarıyla birlikte açıklayınız.

SEN DE KURAKLIĞA DUR DE

Doğal bir iklim olayı olan kuraklık, Dünya'mızı tehdit eden en önemli felaketlerden biridir. Bir bölgede su kıtlığı meydana gelmişse, bu durum nem miktarında azalmaya neden olacaktır. Kuraklık baş gösterdiğinde ise o bölgedeki hayvanlar, insanlar ve bitkiler bu durumdan olumsuz etkilenirler. Kuraklığın etkileri yıkıcıdır. Kuraklık, herhangi bir mevsimde veya zaman diliminde, yağış miktarındaki azalmalar neticesinde ortaya çıkabilir. Ayrıca doğal su döngüsündeki bozulmalar sonucunda da kuraklık karşımıza çıkabilir. Kuraklık yalnızca fiziksel bir doğa olayı olarak algılanmamalıdır. İnsan faaliyetlerinin su kaynaklarına olan gereksinimi nedeniyle, son derece dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Kuraklık, ciddi çevre sorunlarına, sosyal ve ekonomik problemlere neden olmaktadır.

Ağaçlar, buharlaşma ve terleme yoluyla havaya nem verirler. Ormanlık alanlarda bu nem daha fazladır ve ağaç kümeleri yağmur bulutlarını çekerler. Böylece ormanlık alanlara daha fazla yağmur yağmış olur. Yapılan araştırmalara göre ormanlar, yağışların yüzde altı oranında artmasını sağlamaktadır. Ağaçlar köklerine aldıkları suyun yüzde yüzde birini fotosentezde kullanırlar, yüzde doksan dokuzunu atmosfere terleme yoluyla geri verirler. Böylece toprakla atmosfer arasında yağışları sağlayan bir su döngüsü meydana gelir. Bu duruma hidrolojik döngü de denir. Ağaç dikmenin ve ormanları korumanın kuraklığı engellemede büyük bir öneme sahip olduğu unutulmamalıdır.

Kuraklık önce doğal çevreyi etkiler. Ormanların azalması veya yok olması sonucu doğal yaşam alanları yok olur. Hayvan çeşitliliğinde azalma ve tükenme meydana gelir. Verimli toprak katmanında erozyon ve çölleşme başlar. Kuraklık; ürünlerde kayıplara, çiftlik hayvanlarında, süt ve süt ürünlerinde azalmaya neden olur. Ayrıca balık üretiminde kayıplara, yiyecek üretiminde azalmaya yol açar. Bunların sonucu da çiftçi gelirlerinin düşmesine ve pahalılığa sebep olur. Kuraklıkla birlikte orman ürünlerinde azalma, ulusal büyümede azalma, stoklarda azalma, suyun taşınması ve tüketiminde pahalılık ortaya çıkar. Sonuç olarak enerjide kaynak azalması, maliyetlerde artış ve üretimde düşüşe bağlı işsizlik meydana gelir.

Yarının suyunu kurtarmak için su kullanırken çok dikkatli olmalı, israftan kaçınmalıyız. Ormanları ve yeşil alanları çoğaltmak için bol bol ağaç dikmeliyiz. Boşa akan suları ve yağmur sularını kontrol etmeli, depolama yapmalıyız. Elleri, bulaşıkları ve ürünleri yıkarken ve dış fırçalarken muslukları açık bırakmayalım. Bir el yıkama sırasında, yaklaşık olarak 20 saniye boşa akan musluktan 1 litre suyun boşa harcandığını aklımızdan çıkarmayalım.

ARS STUDIO

ÖĞRENELİM

Su ve Su Tasarrufunun Önemi – Bilgilendirici Paragraf

Su, dünyadaki tüm canlıların yaşamı için gerekli olan en değerli kaynaklardan biridir. Bizler içmek, temizlik yapmak, yemek pişirmek, bitki yetiştirmek ve daha pek çok iş için suya ihtiyaç duyarız. Ancak su sınırsız değildir; gereksiz yere harcandığında hızla tükenebilir. Bu yüzden suyu dikkatli kullanmak, yani su tasarrufu yapmak, hem doğayı korumak hem de geleceğimizi güvence altına almak için çok önemlidir. Musluğu açık bırakmamak, diş fırçalarken suyu boşa akıtmamak, yağmur suyunu değerlendirmek ve gereksiz su israfından kaçınmak yapabileceğimiz basit ama etkili davranışlardır. Unutmayalım, suyu korumak hem bizim hem de gelecek nesillerin mutlu ve sağlıklı bir yaşam sürebilmesi için yapılması gereken en önemli görevlerden biridir.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Metinde kuraklığın oluşumuna ilişkin verilen bilgilerden hareketle, kuraklığın yalnızca iklimsel bir süreç değil, aynı zamanda insan faaliyetleriyle nasıl hızlandığını açıklayınız.
- Kuraklığın canlılar üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, ekosistem içindeki bir canlının zarar görmesinin diğer türleri nasıl etkileyebileceğini bir örnek üzerinden analiz ediniz.
- Ağaçların yağış oluşumundaki rolü anlatılmıştır. Bu bilgilere dayanarak, yoğun ormanların yok edildiği bir bölgede uzun vadede yağış düzeninde ne tür değişiklikler yaşanacağını tahmin ederek açıklayınız.
- Kuraklık zincirleme etkiler yaratan bir olaydır. Metinde verilenlerden yola çıkarak kuraklığın çevresel, ekonomik ve toplumsal etkilerini içeren üç aşamalı bir “etki zinciri” oluşturunuz.

ÖDEV / ARAŞTIRALIM

İklim ve Küresel Isınma

İklim Nedir?

İklim, bir bölgenin uzun yıllar boyunca gözlemlenen sıcaklık, yağış, rüzgâr ve nem özelliklerinin toplamıdır. İklim, birkaç günlük ya da birkaç haftalık hava olaylarından farklıdır; uzun zaman dilimlerine dayanır.

Isı Artışı Kaç Yılda Bir Olur?

Dünya'daki sıcaklık artışı, bilimsel verilere göre **son 150 yıldır** düzenli olarak yükselmektedir. Bu artış, her yıl küçük ama etkili değişimlerle devam etmektedir. Özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra sıcaklık artışının hızlandığı bilinmektedir. Araştırmalara göre her on yılda sıcaklık **yaklaşık 0,2 °C** artmaktadır. Bu küçük artışlar uzun vadede büyük iklim değişikliklerine yol açmaktadır.

Bilgi ve Düşünceler

Dünya'nın iklimi giderek değişmekte ve sıcaklıklar artmaktadır. Küresel ısınmanın en büyük nedeni, insanların doğayı bilinçsizce kullanmasıdır. Atmosfere salınan sera gazları, enerji israfı, ormansızlaşma ve fosil yakıt kullanımı bu süreci hızlandırmaktadır. Eğer önlem alınmazsa buzullar eriyecek, deniz seviyeleri yükselecek ve birçok canlı türü yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu nedenle hem bireysel hem toplumsal olarak sorumluluk almamız gerekir. Su ve enerji tasarrufu yapmak, geri dönüşüme önem vermek, ağaç dikmek ve çevreyi kirletmemek hepimizin görevidir. Doğayı korumak, sadece bugünün değil, gelecekteki nesillerin de sağlıklı bir Dünya'da yaşayabilmesi için zorunludur.

Gazete Haberi

ÖDEV: Küresel Isınma ve İklim Değişikliği

1. BÖLÜM: Yazılı Metin Hazırlama Görevi

Aşağıdaki yönergelerle göre en az 1 sayfa, bilgilendirici bir metin yazınız.

Yazı Konusu: "Küresel Isınma ve İklim Değişikliği: Nedenleri, Sonuçları ve Çözüm Önerileri"

2. BÖLÜM: Sunum Hazırlama Görevi

Sunum Başlığı:

"Geleceğimizi Korumak: Küresel Isınma ile Mücadele"

ÖĞRENELİM

Sunum Yapmanın Önemi

Sunum yapmak, öğrencilerin bilgilerini düzenleyip başkalarına aktarabilmeleri için önemli bir öğrenme becerisidir. Öğrenciler, geçmişten günümüze değişime uğrayan araç ve eşyaları incelerken topladıkları bilgileri bir sunum hâline getirerek hem araştırma hem de ifade yeteneklerini geliştirirler. Sunum sırasında düşüncelerini görsellerle desteklemeleri, onların konuyu daha etkili ve anlaşılır biçimde aktarmalarını sağlar. Böylece öğrenciler, bilgiyi sadece öğrenmekle kalmaz; aynı zamanda doğru, düzenli ve anlaşılır bir şekilde başkalarına aktarmayı da deneyimlerler. Sunum yapmak; özgüven kazanmayı, topluluk karşısında konuşmayı, fikirleri savunmayı ve dinleyiciyle iletişim kurmayı öğreten önemli bir süreçtir. Bu nedenle, araştırılan bilgilerin sunumla paylaşılması hem öğrenmeyi kalıcı hâle getirir hem de öğrencileri gerçek hayata hazırlar.

ÖĞRENELİM

Güzel Yazı Yazmanın Önemi Üzerine Söyleşi Niteliğinde Bilgilendirici Yazı

Güzel yazı yazmak, aslında kişinin kendisini ifade etme biçimidir. Yazı, insanın kişiliğini, düşünme gücünü ve anlatma yeteneğini ortaya koyar. Bu nedenle yazmak, sadece kâğıda kelime dökmek değildir; aynı zamanda insanın kendisiyle konuşması, kendini yoklamasıdır. Bir konuyu yazmaya başlamadan önce düşünmek, değerlendirmek ve kendi iç sesimizi duymak gerekir. Bu yapılmadığında güzel yazıyı kötü yazıdan ayırmamız bile güçleşir.

Yazı yazmak, iyi bir hazırlık ve düzen ister. Hazırlık kimi zaman yalnızca düşünmekle olur; kimi zaman araştırma yapmayı, okumayı ve incelemeyi gerektirir. Bazen de çevremizi gözlemlememiz, olayları anlamaya çalışmamız gerekir. Yazılı anlatımın temel yolu ise okumaktır. Okuma sayesinde kelime hazinemiz gelişir, düşüncelerimizi daha açık ve doğru biçimde aktarmayı öğreniriz. Okul, öğretmen, okul kitaplığı, Türkçe ders kitapları ve öğretmeni-mizin seçtiği diğer kaynaklar bu süreci destekleyen önemli etkenlerdir. Bu etmenlerin her biri, yazma becerimizin gelişmesine katkı sağlar.

Bir yazıya başlamadan önce düşüncelerimizi bir düzene koymamız gerekir. Bunun için bir yazı planı oluşturmak oldukça yararlıdır.

1. Giriş: Konuya bir örnek, bir düşünce, bir atasözü ya da özdeyişle başlanabilir. Önemli olan, konuyu açacak bir başlangıç yapmaktır.

2. Gelişme: Bu bölümde konuyu derinlemesine ele almak gerekir. Düşüncelerimizi geliştirmeli, bulduğumuz düşünceleri hemen bırakmamalı, onları işlemesini bilmeliyiz. Bir düşünceden yenisi doğabilir. Bu düşünceleri birbirine bağlamak, sorular sorup cevaplar aramak gelişme bölümünün temelidir.

3. Sonuç: Sonuç bölümünde ana düşünceyi kısaca özetlemek, konuyu toparlamak ve bitirmek gerekir. Bu özet rastgele değil, doğru yerde ve doğru zamanda yapılmalıdır.

Sonuç olarak güzel yazmak; düşünmeyi, okumayı, araştırmayı ve düzenli çalışmayı gerektiren bir süreçtir. Bu beceri geliştikçe, hem kendimizi daha iyi ifade eder hem de düşünce dünyamızı zenginleştiririz.

ÖĞRETMENLER İÇİN ETKİNLİK SAYFASI

Kendi ve başkalarının deneyimlerini anlayarak okur/dinler ve anlatır.

Etkinlik: Öğretmen sınıfa kısa bir anı metni okur. Ardından öğrencilerden metindeki kişinin yaşadığı deneyimi kendi cümleleriyle anlatmaları istenir. Son bölümde her öğrenci benzer bir kişisel deneyimini paylaşır; sınıf, anlatılanların duygu ve olay akışı açısından benzerliklerini tartışır.

Belirli bir konuda sözlü veya yazılı sunum / konuşma oluşturur.

Etkinlik: Öğrencilere “çevre kirliliği” konusu verilir. Her öğrenci önce üç maddelik kısa bir plan hazırlar. Ardından bu plana dayanarak iki paragraflık kısa bir yazılı sunum hazırlar. Son aşamada gönüllü öğrenciler hazırladıkları metni sınıfta sözlü olarak sunar.

Belirli veya kendi hazırladığı bir plana göre sözlü veya yazılı sunum / konuşma oluşturur.

Etkinlik: Öğrencilerden “Benim En İlginç Günüm” başlıklı bir plan oluşturmaları istenir. Plan giriş–gelişme–sonuç bölümlerini içerecek şekilde düzenlenir. Daha sonra öğrenciler bu plana göre kısa bir konuşma yapar. Öğretmen konuşmalar sırasında plana uygunluk, akıcılık ve dil kullanımı konusunda geri bildirim sağlar.

Kompozisyon yazma kurallarına uygun olarak yazı yazar.

Etkinlik: Öğrencilere “Teknolojinin Hayatımıza Etkisi” konusu verilir. Kompozisyonun giriş, gelişme ve sonuç bölümleri hakkında hatırlatma yapılır. Öğrenciler üç paragraflık bir kompozisyon yazar ve yazılarını bir arkadaşlarıyla değişerek karşılıklı olarak yapı, imla ve noktalama açısından değerlendirir.

Okunan bir edebî metin hakkında fikirlerini destekleyici alıntılarla yazılı olarak ifade eder.

Etkinlik: Sınıfta kısa bir hikâye okunur. Öğrencilerden metindeki “temel duygu” veya “ana fikir” hakkında kısa bir paragraf yazmaları istenir. Yazıyı oluştururken metinden en az bir alıntı cümlesi kullanmaları zorunlu tutulur. Sonunda alıntı kullanımının nasıl destek görevi gördüğü değerlendirilir.

Yazılı ve sözlü olarak Türk dilinin dil bilgisi ve yazım kurallarına saygı göstererek ifade eder.

Etkinlik: Öğrencilere içinde yazım yanlışları olan kısa bir paragraf dağıtılır. Öğrenciler paragrafı doğru yazım ve noktalama kurallarına göre düzeltir. Daha sonra aynı metni sözlü olarak okurlar ve vurgu–tonlama gibi unsurlara dikkat ederler.

Türkçenin dil bilgisi ve yazım kurallarına uygun yazılı ve sözlü anlatım yapar.

Etkinlik: Öğrencilere bir günlük yaşam durumu verilir: “Sabah okula gecikme.” Öğrenciler önce bu durumu anlatan kısa bir paragraf yazar; ardından paragrafı sözlü olarak ifade eder. Öğretmen, hem yazılı hem sözlü anlatımda dil bilgisi ve imla doğruluğu üzerine geri bildirimde bulunur.

GÜN NE VAKİT GÜZELDİR

Gün eğer pencereye konmuş, her şeyi okşamış
akşamüstü vermişse karanlığa elini,
Eğer güneş kavaklara taç takmış
oturmuşsa güleryüzle tahtına,
Eğer yağmur gümüşçe yağmış, kenti yıkamış
çekilmişse bulutların sırtına,
Eğer rüzgar ağaçlardaki tozları silmiş
çıkılmışsa gökyüzünün yedinci katına,
Eğer bülbül güle, güne türkü söylemiş
tünemişse ardıc ağacına.
Eğer arı çiçeklerden bal toplamış
barınmışsa altın kovanına.

Eğer sen
gözünde güzellik
gönlünde iyilik
dilinde anne
dileğinde barış
çekilmişsen yatağına:
Unutma:
Gün o vakit güzeldir...

Necati ZEKERİYA

Yazar Hakkında

Necati Zekeriya, 1928 yılında Üsküp'te doğdu. 1988 yılında Srem-ska Kamenica'da vefat etti. Birkaç yıl Birlik gazetesinde başyazar ve sorumlu yazı işleri müdürü olarak görev yaptı. Şair, yazar, öykücü, dilci ve eleştirmen kimliğinin yanı sıra gazetecilik de yaptı.

Şiir kitapları: Makedonya Genç Türk Eserleri (1949), Şiirler (1950), Okul Çanı (1952), Silahşör Tavşan (1953), Nerede Olsam (1953), Gelincik (1954), Kırmızı Kúpeler (1958), Ninniler (1964), Sevgi (1965), Dam-lalar (1967), Yeşil Nerede (1975), Lorca Soyutlamaları (1977), Ağaçlar Dile Gelse (1985), Harfler Ne Yer (1988), Çayhane Şiirleri (1989), Ablama Sevdâ Şiirleri.

Çocuk hikâyeleri: Bizim Sokağın Çocukları (1961), Eski Sokağın Çocukları (1967), Yeni Sokağın Çocukları (1967), Güzel Nedir, Çirkin Nedir (1968), Bizim Sokağın Romeo ve Jülyeti (1979), Eskiler Alırım, Yeniler Satarım (1981).

Necati Zekeriya'nın birçok eseri Makedonca, Sırpça, Slovence, Arnavutça ve Macarcaya çevrilmiştir. Kitaplarının bir kısmı Türkiye'de de yayımlanmıştır.

ARCS STUDIO

MEDYA OKURYAZARLIĞI

DERSE HAZIRLIK

- Sizce insanlar geçmişte bilgiyi nasıl saklıyorlardı?
- Bugün bilgiye ulaşmak için neler kullanıyoruz?
- Bir kitabı kâğıttan okumayı mı, dijital ekrandan okumayı mı tercih edersiniz? Neden?
- E-kitap ve basılı kitap arasındaki farklar sizce nelerdir?

KAĞITTAN EKRANA-OKUMANIN DEĞİŞEN YÜZÜ

İnsanlık tarih boyunca bilgiyi saklamak ve aktarmak için farklı yollar denemiştir. Binlerce yıl önce insanlar, yaşadıklarını ve gözlemlerini mağara duvarlarına çizerek anlatırlardı. Bu resimlerin her biri birer hikâyeydi; avlanan hayvanlar, doğa olayları veya günlük yaşamın küçük ayrıntıları duvarlara işlenirdi. Ancak bu yöntem, bilgiyi geniş bir kitleye ulaştırmak için yeterli değildi.

Zamanla yazının icadı, insanlık için devrim niteliğinde bir gelişme oldu. Artık sözler unutulmuyor, kalıcı hâle geliyordu. İlk başlarda insanlar bilgilerini kil tabletler, papirüsler ve parşömenler üzerine kaydettiler. Orhun Yazıtları gibi taş yazıtlar da bilginin kalıcılığı için önemliydi, ama taş taşımak ve saklamak oldukça zordu. İşte bu yüzden, kitaplar icat edildi; sayfaların bir araya getirilip birbirine tutturulmasıyla oluşan ve bilgi ile resimleri bir arada sunan bu yapılar, bilgiyi saklamanın en etkili yolu hâline geldi.

Kitapların çoğaltılması da tarih boyunca büyük önem taşıdı. 9. yüzyılda Çin'de elle yazılmış kitaplar, ağaç oyma yöntemiyle çoğaltılmaya başlandı. Sonra Gutenberg'in 1450 yılında Almanya'da bulunduğu matbaa ile kitap üretimi devrim niteliğinde hız kazandı. Metal harflerle dizilen sayfalar, daha hızlı ve dayanıklı bir şekilde basılıyordu. Kitaplar artık sadece manastır ve saray kütüphanelerinde değil, herkesin erişebileceği yerlerde bulunuyordu. Bu, bilgiye ulaşımı herkes için mümkün kıldı ve eğitimle kültür seviyesini artırdı.

Zamanla insanlar sadece yazıyla değil, resimlerle de kendilerini ifade etmenin yollarını aradı. Binlerce yıl önce mağara duvarlarına yapılan resimler, zamanla çizgi romanların doğmasına ilham verdi. 19. yüzyılda İsviçreli Rodolphe Töpffer ve Amerikalı Richard Outcalt, hikâyelerini resimli bir şekilde yayımlayarak bugünkü çizgi romanların temelini attılar. Japonya'da manga kültürü de kendi tarihî ve kültürel köklerinden beslenerek dünya çapında ilgi gördü. Çizgi romanlar, metin ve resimlerin birleşmesiyle hikâyeyi anlatmanın eğlenceli bir yolunu sundu.

Günümüzde ise teknoloji, okuma alışkanlıklarını yeniden değiştirdi. Elektronik kitaplar (e-kitaplar), bilgisayar, tablet ve telefon gibi dijital cihazlarda okunabiliyor. E-kitaplar, taşınabilirlikleri ve çevre dostu olmalarıyla öne çıkıyor.

Bir e-kitap okuyucu sayesinde yüzlerce, hatta binlerce kitap tek bir cihazda saklanabiliyor. Artık bir insan, koca bir kütüphaneyi cebinde taşıyabilir. Bazı e-kitaplar sesli ve hareketli özellikler içeriyor, böylece okur sadece okumakla kalmayıp hikâyeyle etkileşim kurabiliyor.

Ancak hâlâ birçok insan basılı kitabın tadını tercih ediyor. Sayfa çevirme hissi, kâğıt kokusu ve kitabın fiziksel ağırlığı onlar için ayrı bir keyif kaynağı. Geleneksel kitaplarla e-kitapların avantajları farklı olsa da, her iki tür de bilgiyi aktarmada, hayal gücünü geliştirmede ve öğrenmeyi teşvik etmede önemli rol oynuyor. Önemli olan, okuma alışkanlığını sürdürmek ve bilgiyi paylaşmak.

Çocuk Dergisi

ETKİNLİKLER

Sınıfa Getirdiğiniz Kitabı Tanıtma Örneği

Ben sınıfa “Küçük Prens” kitabını getirdim. Bu kitabı seviyorum çünkü hem eğlenceli hem de düşündürücü. Küçük Prens’in yolculukları, karşılaştığı farklı karakterler ve onların hayat dersleri bana farklı bakış açıları kazandırıyor. Kitap, dostluk, sevgi ve hayal kurmanın önemini anlatıyor. Okurken hem keyif alıyorum hem de hayal gücümü geliştiriyorum. Arkadaşıma da bu kitabı tanıttığımda onlara da farklı şeyler öğreteceğini düşünüyorum.

İyi Bir Kitabın Özellikleri

İyi bir kitap:

- Okuyucunun ilgisini çeker ve merak uyandırır.
- Anlaması kolay ve akıcı bir dille yazılmıştır.
- Bilgi verir veya duygusal bir bağ kurdurur.
- Hayal gücünü ve düşünme yeteneğini geliştirir.
- Karakterler, olaylar ve mesajlar arasında dengeli bir bütünlük sunar.

Uygulanabilir Etkinlik Önerileri

• Tartışma Etkinliği:

“Elektronik kitap mı, basılı kitap mı daha iyi?” konulu sınıf tartışması yapılabilir. Öğrenciler fikirlerini gerekçeleriyle açıklar.

YENİ KELİMELER VE ANLAMLARI

Kelime	Anlamı
Papirüs:	Eski Mısır'da yazı yazmak için kullanılan bitkisel kâğıt.
Parşömen:	Hayvan derisinden yapılan yazı malzemesi.
Yazıt:	Taş üzerine oyularak yazılmış metin.
Matbaa:	Kitap ve yazıların basıldığı makine/yer.
Manga:	Japon çizgi roman türü.
E-kitap:	Elektronik ortamda okunan dijital kitap.
Etkileşim:	Karşılıklı etki oluşturma, iletişim kurma.
Çoğaltmak:	Sayısını artırmak, daha fazla üretmek.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Binlerce yıl önce mağara duvarlarına yapılan çizimlerin, günümüz iletişim ve bilgi aktarım yöntemleri açısından nasıl bir başlangıç noktası oluşturduğunu açıklayınız.
- Yazının icadını, insanlık tarihindeki diğer büyük gelişmelerle (ateşin bulunması, tekerleğin icadı vb.) karşılaştırarak önemini yorumlayınız.
- Gutenberg matbaasının toplumların düşünsel ve kültürel yapısını nasıl dönüştürdüğünü analiz ediniz. Bu dönüşümün günümüzdeki dijital yayıncılıkla ilişkisini tartışınız.
- Mağara resimleri ile modern çizgi romanlar arasındaki benzerlik ve farklılıkları değerlendirerek, resimle hikâye anlatımının insanlık için neden sürdürülebilir bir anlatım biçimi olduğunu açıklayınız.
- E-kitapların avantajlarını sadece teknik yönleriyle değil, modern yaşam tarzı ve çevresel etkiler açısından değerlendirerek kapsamlı bir şekilde açıklayınız.
- Basılı kitapların hâlâ tercih edilmesinin psikolojik, kültürel ve estetik sebeplerini irdeleyiniz. Bu tercih günümüz toplumunda hangi değerleri yansıtmaktadır?
- Metne göre okumanın biçimi değişse de işlevi değişmemektedir. Bu durumu bilgi toplumu, öğrenme süreçleri ve kültürel aktarım bağlamında yorumlayarak açıklayınız.

PROJE ETKİNLİĞİ

Tartışma: Basılı Kitap mı E-Kitap mı?

• Sınıfta veya çevrimiçi platformda, öğrenciler iki grup halinde tartışır:

1. Basılı kitapların avantajları
2. E-kitapların avantajları

• Her grup kendi görüşünü destekleyen örnekler sunar.

Dikkat edilmesi gerekenler:

- Tartışmada saygılı ve nazik olun.
- Fikirler farklı olsa bile arkadaşlarınızın görüşlerine saygı gösterin.

ÖĞRENELİM

Sosyal Medyada Dikkat Edilmesi Gereken Genel Noktalar

1. Kişisel bilgileri (adres, telefon, okul bilgisi) paylaşmayın.
2. Olumsuz, kırıncı veya uygunsuz içerik paylaşmayın.
3. Paylaştığınız içeriklerin doğruluğunu kontrol edin; yanlış bilgi yaymayın.
4. Telif hakkı olan fotoğraf, video veya metinleri izinsiz kullanmayın.
5. Okuma ve öğrenme amaçlı sosyal medya kullanımında zaman sınırı koyun; ekran bağımlılığına dikkat edin.

ÖĞRENELİM

Medya içeriğini tanımak, günümüzde bilgi çağında yaşayan bireyler için önemli bir beceridir. Medya içeriğini tanımak, bilgiye erişirken, bu bilginin güvenilirliğini değerlendirirken ve etkili bir şekilde kullanırken kritik düşünme becerilerini içerir. İşte medya içeriğini tanımak için bazı önemli noktalar:

Kaynak Değerlendirilmesi:

Bilgi kaynağının güvenilirliğini değerlendirme: Bilgiyi sağlayan kaynağın itibarı, geçmişi ve güvenilirliği hakkında bilgi edinmek önemlidir.

Bağlamın anlaşılması: Haberin veya içeriğin bağlamını anlamadan önce, bilgilerin sadece başlıklarına veya özetlerine dayanmamak önemlidir.

Çeşitli Kaynaklardan Bilgi Alma:

Bilgiyi doğrulama: Birden fazla bağımsız kaynaktan bilgileri kontrol etmek, doğruluğunu teyit etmek açısından önemlidir.

Farklı perspektiflere açık olma: Farklı kaynaklardan gelen bilgileri inceleyerek, bilgilerin objektif olup olmadığını değerlendirmek gerekir.

Dil ve Sunum Biçimi:

Manipülasyon belirtileri: Bilgiyi sunanın duygusal bir dil kullanması veya belirli bir bakış açısını dayatması, manipülasyon belirtileri olabilir.

Duygusal tepkilere dikkat: Başlık ve içerikteki duygusal ifadelerin, okuyucunun duygusal tepkilerini harekete geçirmek amacı taşıyıp taşımadığını değerlendirmek önemlidir.

Bilgi Doğrulama Araçları:

Doğrulama siteleri kullanma: Fact-checking siteleri, bilgileri kontrol etmek ve yanlış bilgileri tespit etmek için kullanılabilir.

Güvenilir kaynakları takip etme: Güvenilir haber kuruluşları ve uzmanların görüşlerini takip etmek, doğru ve güvenilir bilgiye erişim sağlar.

Eleştirel Düşünce:

Mantıklı düşünme: Bilgiyi değerlendirirken mantıklı bir düşünce süreci izlemek, çelişkileri ve mantık hatalarını tespit etmeye yardımcı olabilir.

Önyargılara dikkat: Bilgiye ulaşırken kendi önyargılarınızı göz önünde bulundurmak ve bunları dengelemek önemlidir.

Medya içeriğini tanımak, bilgi toplumunda bireylerin sağduyulu ve eleştirel düşünce becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Bu beceriler, doğru bilgiye erişim ve bilgiyi etkili bir şekilde kullanma konusunda güçlü bir temel oluşturur.

DERSE HAZIRLIK

- Başlıkların ardındaki gerçeği nasıl öğrenebiliriz?
- Medya ve sosyal medya arasındaki anlam farkını araştır!

Öğrenci

- Medya içeriklerinin nasıl manipüle edilebileceğini fark eder.
- Metinsel ve görsel bilgilerin doğruluğunu kontrol etmeyi öğrenir.
- Medya içeriği oluşturur ve bu içeriği sorumlu bir şekilde paylaşmanın önemini açıklar.

AHMET'İN MEDYA SERÜVENİ

Ahmet, meraklı ve araştırmayı seven bir öğrenciydi. Bir gün okuldan eve dönerken telefonunu açtı ve sosyal medyada büyük harflerle yazılmış bir başlık dikkatini çekti:

“Şehrimizde Gizemli Olaylar! Hemen Öğrenin!”

Başlığı gören Ahmet heyecanlandı ve habere tıkladı. İlk başta her şey çok etkileyici görünüyordu: fotoğraflar, kısa videolar ve renkli metinler... Ama Ahmet bir süre sonra bazı şeylerin mantıksız olduğunu fark etti. Fotoğraflar olayla tam olarak uyumuyordu, bazı bilgiler eksik veya abartılıydı. “Acaba doğru mu?” diye kendi kendine sordu.

Ertesi gün okulda, Ahmet ve arkadaşları sosyal medyada gördükleri haberleri tartışmaya başladılar. Arkadaşlarından biri, “Bunu paylaşmazsak insanlar gerçekleri öğrenemez!” dedi. Ahmet biraz duraksadı ve düşündü: “Ya bu haber yanlışsa? İnsanlara zarar verebilir mi?”

Öğretmenleri, sınıfta medya okuryazarlığı dersinde öğrencilere şunu anlattı:

“Medya içerikleri her zaman doğru olmayabilir. Haberlerde kullanılan başlıklar bazen sadece dikkat çekmek için abartılır. Görseller ve metinler birbiriyle uyumlu olmayabilir. Bu yüzden gördüğünüz her şeyi paylaşmadan önce doğruluğunu kontrol etmelisiniz.”

Ahmet, öğretmenin sözlerini dikkate aldı ve haberi araştırmaya karar verdi. Öncelikle haberde geçen olayın resmî açıklamalarını bulmak için interneti araştırdı. Resmi haber sitelerini ve belediyenin duyurularını inceledi. Ardından haberde kullanılan fotoğrafların kaynağını araştırdı ve bazılarının olayla ilgisiz olduğunu fark etti.

Ahmet bu araştırmayı arkadaşlarına da gösterdi. Onlara, “Bakın, bu haberin bazı bölümleri doğru ama bazıları yanlış. Eğer biz de bunu paylaştaydık, yanlış bilgiyi yaymış olurduk,” dedi. Arkadaşları başta şaşırdı ama sonra Ahmet’in haklı olduğunu kabul ettiler.

Öykü burada bitmedi. Ahmet, haberi kontrol etmenin önemini anladıktan sonra kendi sosyal medya kullanımına dikkat etmeye başladı.

Artık gördüğü her paylaşımı sorguluyor, doğruluğunu araştırıyor ve sadece güvenilir olanları paylaşıyordu. Ayrıca, arkadaşlarını da bu konuda bilinçlendirmeye çalıştı.

Bir gün okul kütüphanesinde, öğretmeni onlara sosyal medyada doğru ve güvenli içerik üretmenin yollarını anlattı. Ahmet ve arkadaşları, kısa haberler, resimli içerikler ve videolar hazırlayıp paylaşmayı öğrendiler. Ama her zaman kaynak göstermeyi, doğruluğu kontrol etmeyi ve kimseyi kırmayacak bir dil kullanmayı unutmadılar.

Emin İNAL

ÖĞRENELİM

Öyküden alınacak ders:

Başlıklar, görseller ve metinler okuru yönlendirebilir veya yanıltabilir. Sosyal medyada sorumsuz paylaşımlar hem insanlara hem topluma zarar verebilir. Doğruluğu kontrol etmek, sorumlu davranmak ve bilinçli paylaşım yapmak çok önemlidir.

DÜŞÜNELİM TARTIŞALIM

- Öğrencilere farklı haber başlıkları verilir.
- Başlıkların dikkat çekmek için abartılı veya manipüle edici olup olmadığı tartışılır.
- Öğrenciler başlıkları daha doğru ve dengeli hâle getirir.
- Sınıfta veya küçük gruplarda tartışılır: “Yanlış bir haberi paylaşmanın sonuçları nelerdir?”
- Öğrenciler, örnek olaylar üzerinden sorumsuz paylaşımın sosyal ve kişisel etkilerini tartışır.

ÖDEV-ÖĞRENELİM

Sosyal Medyada Dikkat Edilmesi Gereken Genel Noktalar

- Öğrenciler kısa bir haber veya sosyal medya gönderisi hazırlar.
- Hazırlanan içerikte doğruluk, kaynak gösterme ve etik kurallara dikkat edilir.
- Öğrenciler içeriklerini sınıfta veya öğretmen onaylı dijital ortamda paylaşır.
- Öğrenciler bir poster veya kısa video hazırlar: “Sosyal medyada doğruluğu kontrol et, sorumlu paylaş!”
- Kampanya sınıfta veya öğretmen onaylı sosyal medya platformunda paylaşılır.

DERSE HAZIRLIK

- Günlük hayatınızda en sık kullandığınız medya araçları nelerdir?
- Sosyal medyada gördüğünüz her bilginin doğru olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
- “Medya sizi nasıl etkiliyor?” sorusuna kendi yaşamınızdan örnekler veriniz.
- Bir haberin doğruluğunu kontrol etmek için hangi yolları kullanabilirsiniz?
- Sizce medya mesajları insanlar üzerinde nasıl bir etki oluşturur?

BİLGİYİ DOĞRU KULLANMA BECERİSİ

Medya; gazete, dergi, televizyon, radyo, sinema, internet ve sosyal medya gibi pek çok farklı iletişim aracını içine alan geniş bir kavramdır. Bu araçlar sayesinde insanlar bilgiye ulaşır, haberleri takip eder, eğlenir ve dünyadaki gelişmelerden haberdar olur. Günümüzde özellikle dijital medya ve sosyal medya kullanımının artması, medya içeriklerinin daha hızlı yayılmasına neden olmuştur. Ancak bu durum, gerçek bilgi ile yanlış bilginin birbirine karışmasına yol açtığı için dikkatli olmayı gerekli kılar.

Medya okuryazarlığı, bireyin medya içeriklerini anlayabilmesi, değerlendirebilmesi, amacına uygun ve bilinçli bir şekilde kullanabilmesidir. Medya okuryazarı bir kişi, izlediği, okuduğu veya sosyal medyada karşılaştığı her mesajı sorgular; bilginin doğru olup olmadığını kontrol eder. Böylece hem kendisini yanlış yönlendiren içeriklerden korur hem de doğru iletişim kurabilir.

Bu beceriye sahip bireyler, medya mesajlarının nasıl oluşturulduğunu bilir, içerik üretirken etik kurallara uyar ve toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket eder. Medyadaki bilgilerin etkileyici bir dil, görüntü ve sesle sunulduğunu fark eder ve bu sunumların hangi amaçla yapıldığını analiz edebilir.

Okullarda verilen medya okuryazarlığı eğitimi, öğrencilerin medya karşısında pasif bir tüketici değil, bilinçli bir kullanıcı olmalarını sağlar. Öğrenciler farklı medya araçlarını hem eğlenmek hem öğrenmek için doğru şekilde kullanır; bilgi kirliliği karşısında gerekli sorgulamayı yaparak güvenilir bilgiye ulaşmayı öğrenirler.

Medya günümüz yaşamının vazgeçilmez bir parçası hâline geldiği için her bireyin dijital ortamda karşılaştığı içeriklerin amacını, dilini ve yapısını çözümleyebilmesi önemlidir. Medya iletileri oluşturulurken teknik, dilsel ve etik birçok unsura dikkat edilmesi gerektiğini bilmek, bireyi hem üretici hem de bilinçli bir tüketici yapar. Böylece insanlar medya ortamında sorumlu, saygılı ve güvenilir bir iletişim kurabilir.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Medya okuryazarlığı neden günümüz dünyasında önemli bir ihtiyaç hâline gelmiştir?
- Bir medya içeriğini değerlendirirken dikkat edilmesi gereken etik kurallar nelerdir?
- Yanlış bilgilerin hızla yayılmasının toplumsal sonuçları neler olabilir?
- Sizce gençlerin medya okuryazarı olması neden gereklidir?
- Bir reklamın sizi etkilemek için kullandığı yöntemleri nasıl çözümleyebilirsiniz?

DÜŞÜNELİM ARAŞTIRALIM

- Bir haber kaynağının güvenilir olup olmadığını anlamak için hangi ölçütler kullanılır? Araştırıp örneklerle açıklayınız.
- “Dijital ayak izi” nedir? Bunun bireylerin güvenliği üzerindeki etkilerini araştırınız.
- Bir ünlünün sosyal medya hesabında paylaştığı bir bilginin toplumda nasıl bir etki oluşturabileceğini farklı örneklerle inceleyiniz.
- Medyada kullanılan görsellerin nasıl manipüle edilebildiğini araştırarak bir sunum hazırlayınız.
- Farklı haber sitelerinde aynı olayın nasıl farklı anlatıldığını karşılaştırarak bir değerlendirme yazısı yazınız.

DERSİN KAZANIMI

- Medya içeriklerinin güvenilirliğini kontrol etme adımlarını öğrenir.
- Görsel ve metin doğrulama araçlarını tanır.
- Eleştirel medya okuryazarlığı becerisi kazanır.

Etkinlik Adı	Açıklama
Bilgi Dedektifleri	Öğrencilere sahte ve gerçek haber örnekleri verilir. Hangi bilginin doğru olduğunu anlamak için kaynak, tarih ve yazar bilgisi incelenir.
Görsel Avı	Öğrencilere karışık görseller (örneğin, haber fotoğrafları) gösterilir. Görsellerin doğruluğu tersine görsel arama (Google Görseller gibi) yöntemiyle araştırılır.
Güvenli Bilgi Posterleri	Gruplar hâlinde öğrenciler “Güvenilir Bilgi için 5 Adım” başlıklı bir poster hazırlar: (1) Kaynağı kontrol et, (2) Tarihe bak, (3) Görseli araştır, (4) Veriyi doğrula, (5) Paylaşmadan önce düşün.
Dijital Doğrulama Atölyesi	Öğrencilere belirli bir internet haberi verilir. Onlar da Snopes, FactCheck, Teyit.org gibi doğrulama siteleri kullanarak içeriği test eder ve sonuçlarını sınıfa sunar.

DERSE HAZIRLIK

- Günlük yaşamınızda en çok hangi dijital araçları kullanıyorsunuz?
- İnternette karşılaştığınız bilgilerin hangilerinin doğru olduğundan nasıl emin oluyorsunuz?
- Dijital dünyada güvenli olmanın neden önemli olduğunu düşünüyorsunuz?
- Sosyal medyada paylaştığınız bilgilerin gelecekte sizi nasıl etkileyebileceğini hiç düşündünüz mü?
- Sizce dijital okuryazarlık hangi derslerde ve hangi durumlarda işinize yarar?

Bilgilendirici Haber Yazısı: <https://medyaokuryazarligi.gov.tr/>

DİJİTAL OKURYAZARLIK NEDİR?

Günümüzde bilgiye ulaşmanın en hızlı yolu dijital ortamlardır. İnternet, bilgisayarlar, tabletler ve akıllı telefonlar sayesinde birçok bilgiye kolayca erişebiliriz. İşte dijital okuryazarlık, bireylerin dijital ortamlarda karşılaştıkları bilgileri bulma, anlama, değerlendirme, kullanma ve yeni bilgiler üretebilme becerisi olarak tanımlanır.

Dijital okuryazar bir kişi, internetteki bilgileri sadece okumakla kalmaz; onları analiz eder, doğruluğunu sorgular, güvenli ve etik bir şekilde kullanır. Dijital okuryazarlık genel olarak şu özellikleri kapsar:

1. Dijital teknolojileri doğru ve güvenli kullanabilme: Bireyler, farklı dijital araçları hem öğrenme hem de kişisel gelişim amacıyla etkin, güvenli ve eleştirel bir şekilde kullanmalıdır.
2. Bilgi ihtiyacını fark edebilme ve bilgiyi değerlendirme: Bir kişinin neyi bilmesi gerektiğini anlaması, doğru bilgiye ulaşması, bilgiyi karşılaştırması ve gerektiğinde kaydedebilmesi dijital okuryazarlığın önemli bir parçasıdır.
3. Yeni bilgi üretebilme: Dijital ortamlardaki bilgilerden yararlanarak yeni, özgün bilgiler veya ürünler ortaya koymak dijital okuryazarlığın temel amaçlarından biridir.
4. Dijital ortamda etik davranma: İnternet üzerinden iletişim kurarken, alışveriş yaparken ya da bilgi paylaşıırken ahlaki kurallara uymak, diğer kişilerin haklarına saygı göstermek gerekir.

Dijital Vatandaşlık ve Dijital Ayak İzi

Bugün öğrenciler, geleceğin bilgi toplumunun aktif bireyleri olacaklardır. Dijital ortamlar, ders çalışma, araştırma yapma ve öğrenme sürecini daha zengin hâle getirmektedir. Ancak dijital dünyada dikkat edilmesi gereken önemli bir kavram vardır:

Dijital ayak izi.

Dijital ayak izi, sanal ortamda geride bıraktığımız; yorumlar, paylaşımlar, fotoğraflar ve diğer kişisel verilerden oluşan, herkes tarafından görülebilen izlerdir. Bu nedenle dijital vatandaşların bilinçli hareket etmesi, güvenlik ve mahremiyet konusunda dikkatli olması gerekir.

Dijital Okuryazarlığın Temel İlkeleri

Dijital okuryazarlık kavramını ortaya atan isim Paul Gilster'dir. Ona göre dijital okuryazarlık, sadece cihazları kullanmak değil, aynı zamanda dijital içerikleri eleştirel bir düşünceyle değerlendirebilmektir. Gilster'in ortaya koyduğu üç temel ilke şöyledir:

1. Farklı dijital araçları ve yazılımları kullanabilme becerisi,
2. Dijital içerikleri anlama ve eleştirel bir biçimde analiz edebilme,
3. Dijital teknolojiyi kullanarak yeni içerikler üretebilme.

Bu ilkeleri temel alan Avrupa Komisyonu, dijital okuryazarlığı; problem çözme, iletişim kurma, iş birliği yapma, bilgi yönetimi, içerik oluşturma ve paylaşma gibi becerileri kapsayan geniş bir yetkinlik alanı olarak tanımlar.

Dijital Okuryazarlık Neden Önemlidir?

Günümüzde dijital okuryazarlık, hem eğitimde hem de günlük yaşamda büyük önem taşımaktadır. Öğrenciler:

- bilgiyi hızlıca bulabilir,
- güvenilir kaynaklarla güvenilir olmayanları ayırt edebilir,
- dijital ortamlarda etkili sunumlar hazırlayabilir,
- sorunlara dijital çözümler üretebilir,
- dijital dünyada sorumlu bir vatandaş olarak hareket etmeyi öğrenebilir.

Uluslararası Eğitim Teknolojileri Topluluğu (ISTE), dijital okuryazarlığı altı temel standartla açıklamaktadır:

1. Yaratıcılık ve yenilik,
2. İletişim ve iş birliği,
3. Araştırma yapma ve bilgi akıcılığı,
4. Eleştirel düşünme,
5. Problem çözme ve karar verme,
6. Dijital vatandaşlık ve teknoloji kullanım bilgisi.

Bu standartlar, öğrencilerin dijital çağda bilgiye ulaşmasını, bilgiyi düzenlemesini ve teknolojiyi bilinçli şekilde kullanmasını destekler.

ÖDEV-KAVRAM HARİTASI

Dijital Okuryazarlığın Temel Unsurları

Aşağıdaki kavramları kullanarak bir kavram haritası oluşturunuz: Bilgiye erişim, eleştirel düşünme, güvenli internet kullanımı, etik sorumluluk, dijital iletişim, problem çözme, dijital ayak izi... Öneri: Kavram haritasının merkezine "Dijital Okuryazarlık" yazabilir, çevresine bu unsurları bağlayarak her biri için kısa açıklamalar ekleyebilirsiniz.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Dijital okuryazarlık, sadece teknoloji kullanmayı bilmek midir? Açıklayınız.
- Dijital ayak izi kavramının bireyler için hangi riskleri barındırdığını düşünüyorsunuz?
- Bir araştırma yaparken neden birden fazla kaynaktan bilgi toplamak gerekir?
- İnternette güvenilir olmayan bir bilgiyle karşılaştığınızda nasıl bir yol izlemelisiniz?
- Etik kurallara dikkat edilmeden yapılan dijital paylaşımlar toplumda hangi olumsuz sonuçlara yol açabilir?

DÜŞÜNELİM ARAŞTIRALIM

- “Dijital vatandaşlık” kavramını araştırarak kısa bir sunum hazırlayınız.
- Farklı haber sitelerinde aynı olayın nasıl aktarıldığını karşılaştırıp benzerlik ve farklılıkları yazınız.
- Bir sosyal medya uygulamasının gizlilik ayarlarını inceleyerek kullanıcıları nasıl koruduğunu maddeler hâlinde açıklayınız.
- “Dijital ayak izi” ile ilgili gerçek bir örnek olay (haber, araştırma sonucu, istatistik vb.) bularak sınıfta paylaşınız.
- Güvenilir olmayan bilgi kaynakları ile güvenilir kaynakları ayırt etmek için hangi yöntemlerin kullanıldığını araştırınız.

PROJE ETKİNLİĞİ

Bilgi Doğrulama Görevi

Aşağıdaki adımları uygulayarak sınıf içi “bilgi doğrulama etkinliği” yapınız:

1. Öğretmeninizin verdiği kısa bir haber metnini okuyunuz.
2. Haberde geçen bilgileri internette farklı kaynaklardan doğrulamaya çalışınız.
3. Kaynaklar arasındaki benzerlikleri ve farkları listeleyiniz.
4. Haberin güvenilir olup olmadığına ilişkin kısa bir değerlendirme yapınız.
5. Sonuçlarınızı grup arkadaşlarınızla tartışınız.

DERSE HAZIRLIK

- İnternette en sık hangi siteleri veya uygulamaları kullanıyorsun?
- Sosyal medyada paylaştığın bilgiler arasında kişisel veriler olduğunu düşünüyor musun?
- Sence internette kişisel bilgilerimizi korumak neden önemlidir?
- Bir uygulama senden konum, fotoğraf veya numara istediğinde ne hissedersin?

ADA’NIN DİJİTAL İZLERİ

Ada, 8. sınıfa giden meraklı ve teknolojiyle arası çok iyi bir öğrenciydi. Boş zamanlarında sosyal medya kullanmayı, araştırma yapmayı ve arkadaşlarıyla çevrim içi sohbet etmeyi çok severdi. Bir gün öğretmeni sınıfa önemli bir konu anlatacağını söyledi: kişisel verilerin korunması.

Ders başlar başlamaz öğretmen tahtaya büyük harflerle şu cümleyi yazdı:

“Kişisel veri, bir kişiyi tanımlayan her türlü bilgidir.”

Bu tanım Ada’nın dikkatini çekti. Öğretmen örnekler vermeye başladı: İsim, soyadı, telefon numarası, adres, doğum tarihi, fotoğraf, okul bilgileri, sağlık durumu, parmak izi...

Ada bunların ne kadar tanıdık olduğunu fark etti. Çünkü çoğu, sosyal medya hesaplarında zaten vardı.

Öğretmen konuşmasına devam etti:

— Günümüzde teknoloji hızla geliyor. Hepimiz interneti sık kullanıyoruz. Bu yüzden kişisel verilerimiz kolayca ulaşılabilir hâle geliyor. Eğer dikkatli olmazsak kötü niyetli kişiler bu bilgileri kötü amaçlarla kullanabilir. İşte bu nedenle Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK) oluşturulmuştur.

Ada duydukları karşısında şaşırmıştı.

“Gerçekten paylaşmamalı mıyım?” diye düşündü. Çünkü okul formasını giydiği bir fotoğrafı, yaşadığı şehri, sevdiği yerleri defalarca paylaşmıştı.

Öğretmen sınıfa dönerek açıkladı:

— KVKK, kişisel verilerin kuralsız ve kontrolsüz bir şekilde kullanılmasını engellemek için vardır. Bu kanun, verileri işleyen tüm kurum ve kuruluşları kapsar. Yani sadece devlet kurumları değil; özel şirketler, okullar, hastaneler, hatta kişisel veri toplayan internet siteleri bile bu kurallara uymak zorundadır.

Ada elini kaldırarak soru sordu:

— Peki hocam, bir bilginin kişisel veri olup olmadığını nasıl anlarız?

Öğretmen gülümsedi:

— Çok basit Ada. Eğer bir bilgi bir kişiyi belirleyebiliyorsa, yani o kişiyi tanımlayan bir özellik taşıyorsa, o bilgi kişisel veridir. Her durum özel olarak değerlendirilir. Fotoğraf bir kişisel veridir, telefon numarası da öyle. Ama örneğin “8. sınıf öğrencileri kitap okur” cümlesi bir kişiyi tanımlamadığı için kişisel veri sayılmaz.

Ada bu açıklamayı çok net buldu.

Dersin sonunda öğretmen sınıfa küçük bir uyarı yaptı:

— Unutmayın çocuklar, birer dijital vatandaş olarak hepimizin dijital ortamlarda dikkatli davranması gerekir. Paylaştığınız her fotoğraf, her yorum ve her bilgi, sizin dijital ayak izinizi oluşturur. Bu iz silinmez, herkes tarafından görülebilir ve kötü niyetli kişilerin eline geçebilir. Bu nedenle kişisel verilerinizi korumayı öğrenmeniz geleceğiniz için çok önemlidir.

Dersten çıkarken Ada şunları düşünüyordu:

“Artık daha dikkatli olmalıyım. Paylaştığım her bilgi geleceğimi etkileyebilir.”

O günden sonra Ada; sosyal medyada paylaşım yaparken iki kere düşündü, tanımadığı kişilerden gelen mesajlara cevap vermedi, uygulamalara izin verirken dikkat etti ve dijital dünyada çok daha bilinçli bir kullanıcı hâline geldi.

Ada, kişisel verilerini korumayı öğrendikçe kendisini daha güvende hissediyordu. Çünkü artık biliyordu: Kişisel veriler değerliydi, tıpkı kendisi gibi.

DÜŞÜNELİM ARAŞTIRALIM

- Öğretmen kişisel veriyi nasıl tanımlamıştır?
- KVKK'nın amacı nedir? Araştırınız.
- Bir bilginin kişisel veri olup olmadığını nasıl anlarız?
- Dijital ayak izi nedir? Kısaca yazınız.
- Sence çocuklar sosyal medyayı nasıl daha güvenli kullanabilir?
- Bir uygulamanın senden izin istemesi neden önemlidir? Araştırınız.

PROJE ETKİNLİĞİ

Etkinlik 1: Dijital Ayak İzi Bulutu

Öğrenciden istenen:

Kendi dijital ayak izini temsil eden bir kelime bulutu oluştur.

Örneğin: “fotoğraf”, “yorum”, “beğeni”, “konum”, “arama geçmişi” gibi.

Etkinlik 2: Güvenli mi – Değil mi?

Aşağıdaki durumları okuyun ve düşüncelerinizi açıklayın.

1. Tanımadığın birinden gelen arkadaşlık isteğini kabul etmek.
2. Konumunu herkese açık paylaşmak.
3. Güçlü bir şifre kullanmak.
4. Bilinmeyen bir linke tıklamak.
5. Sosyal medya hesabını gizli yapmak.

SİBER GÜVENLİK NEDİR?

Siber güvenlik; bilgisayarları, sunucuları, mobil cihazları, elektronik sistemleri, ağları ve dijital verileri kötü niyetli saldırılardan korumaya yönelik tüm çalışmaların genel adıdır. Bazen bilgi teknolojileri güvenliği ya da elektronik bilgi güvenliği olarak da adlandırılır. Günlük yaşamdan iş dünyasına kadar birçok alanda önem taşıyan bu kavram, farklı kategoriler altında incelenmektedir.

Uygulama Güvenliği

Uygulama güvenliği, yazılım ve elektronik cihazların siber tehditlerden etkilenmesini engellemeyi amaçlar. Çünkü saldırıya uğrayan bir uygulama, koruması gereken bilgilere erişebilir. Bu yüzden güvenlik, uygulama daha tasarım aşamasındayken başlamalıdır. Programların ve cihazların güvenli olması günümüzde büyük bir gereklilik hâline gelmiştir.

Bilgi Güvenliği

Bilgi güvenliği, verilerin hem saklanırken hem de iletilirken gizliliğini ve bütünlüğünü korumayı hedefler. Dijital ortamda sürekli veri aktarımı olduğu düşünüldüğünde bu verilerin korunması artık hayati bir önem taşımaktadır.

Ağ Güvenliği

Ağ güvenliği, bilgisayar ağlarını hedefli saldırganlardan veya rastlantısal kötü amaçlı yazılımlardan koruma çalışmalarını içerir. Yani ağlara izinsiz girişlerin engellenmesi için yapılan her türlü önlem bu güvenliğin kapsamındadır.

Son Kullanıcı Eğitimi

Bir kişinin güvenlik kurallarına dikkat etmemesi, farkında olmadan bir sisteme virüs girmesine yol açabilir. Bu nedenle kullanıcıların şüpheli e-posta eklerini açmamayı, tanımadıkları USB bellekleri takmamayı ve güvenlik açısından riskli davranışlardan kaçınmayı öğrenmesi çok önemlidir. Bu nedenle siber güvenlik eğitimleri, tüm kurumlarda büyük bir yer tutmaktadır.

Kötü Amaçlı Yazılımlar (Malware)

Kötü amaçlı yazılımlar, kısaca malware olarak adlandırılır ve en yaygın siber tehditlerden biridir. Bir hacker veya siber suçlu tarafından oluşturulan bu yazılımlar; bir bilgisayara zarar vermek, çalışmasını bozmak veya sistemi ele geçirmek için kullanılır. Genellikle istenmeyen e-posta ekleri ya da güvenilir gibi görünen sahte indirmeler aracılığıyla yayılır. Siber saldırganlar bu tür yazılımları çoğu zaman maddi çıkar sağlamak ya da başka amaçlarla sistemlere saldırmak için kullanmaktadır.

UNUTMA

Siber Saldırılardan Korunma

Kurumların, şirketlerin ve bireylerin siber saldırılara karşı güvenliğini sağlaması için alması gereken önlemler oldukça önemlidir. Dijital dünyada artan tehditlere karşı güçlü bir savunma sistemi oluşturmak için şu adımlara dikkat edilmelidir:

- Yazılım ve işletim sistemi güncellemelerini ihmal etmeyin. Cihazlarınızda yazılımları ve işletim sistemlerini düzenli olarak güncellemek, güvenlik açıklarının kapatılmasını sağlar ve saldırıların sisteminize sızmasını zorlaştırır.
 - Güvenilir antivirüs ve güvenlik yazılımları kullanın. Antivirüs programları kötü amaçlı yazılımları tespit eder, engeller ve temizler. Bu yazılımların da güncel tutulması gerekmektedir.
 - Güçlü ve karmaşık şifreler oluşturun. Şifreleriniz en az 8 karakterden oluşmalı; büyük harf, küçük harf, rakam ve semboller içermelidir. Tahmin edilmesi kolay, doğum tarihi veya ardışık rakam gibi şifrelerden kaçınin. Ayrıca şifrelerinizi düzenli aralıklarla, tercihen altı ayda bir değiştirin.
 - Şüpheli e-postalara karşı dikkatli olun. Kimliği belirsiz kişilerden gelen e-posta eklerini ve dosyaları açmayın. Bu tür dosyalar zararlı yazılımlar içerebilir. Aynı şekilde tanımadığınız e-posta bağlantılarına veya güvenilir görünmeyen web sitelerindeki linklere tıklamaktan kaçınin.
 - Güvenli olmayan Wi-Fi ağlarından uzak durun. Özellikle kafeler, restoranlar gibi halka açık alanlardaki şifresiz veya zayıf şifreli kablosuz ağlar siber saldırılar için uygun zemin oluşturur. Bu ağlarda banka işlemleri ve kişisel bilgi içeren girişler kesinlikle yapılmamalıdır.
- Bu önlemler, dijital güvenliğinizi artırmak ve siber saldırı riskini önemli ölçüde azaltmak için temel adımlardır. Siber güvenliği bir alışkanlık haline getirmek, hem bireyler hem de kurumlar için büyük önem taşımaktadır

ÖĞRENELİM

Yanlış bilgi (dezenformasyon) ve manipölasyonlar, çeşitli niyetlerle kasıtlı olarak yayılan veya dolaşıma sokulan yanıltıcı veya doğru olmayan bilgileri ifade eder. Bu kavramlar, genellikle kamuoyunu etkileme, algıyı değiştirme veya belirli bir amaç doğrultusunda insanları yönlendirme amacını taşır.

Dezonformasyon (yanlış bilgi), bu terim, genellikle bilinçli olarak yanıltıcı bilgilerin yayılması anlamına gelir. Dezenformasyon, politik, ekonomik veya sosyal konularda kişilerin, toplulukların veya kurumların itibarını zedelemek, algıları manipüle etmek veya belirli bir hedefe ulaşmak için kullanılabilir. Bu tür bilgiler, doğruymuş gibi sunulur ve genellikle sosyal medya veya haber platformları aracılığıyla hızla yayılır.

Manipölasyon, insanların düşünce tarzını veya davranışlarını etkilemek için çeşitli taktiklerin kullanılmasıdır. Bilgi manipölasyonu, kişilerin duygusal tepkilerini tetiklemek, toplulukları bölerek çatışma yaratmak veya belirli bir ürünü veya hizmeti pazarlamak amacıyla bilgiyi çarpıtmak gibi yöntemleri içerebilir. Manipölasyon, genellikle bilgiyi seçici bir şekilde sunarak, eksik veya yanıltıcı bilgilerle insanların kararlarını etkilemeye çalışır.

Bu tür uygulamaların önemli bir sorunu, insanların doğru bilgiye ulaşma hakkını sarsmasıdır. Yanlış bilgi ve manipölasyonlar, toplumda güvensizlik oluşturabilir, sosyal ilişkileri zayıflatabilir ve genel olarak kamuoyu güvenilirliğini sarsabilir. Bu nedenle, medya okur-yazarlığı, eleştirel düşünce ve bilgi doğrulama becerileri önemli hale gelir.

DERSİN KAZANIMI

- Sosyal medyada bilgi paylaşırken sorumluluk bilinci geliştirir.
- Doğru ve güvenilir kaynakları ayırt etmeyi öğrenir.
- Manipölatif ve yanlış bilgilere karşı dikkatli olmanın önemini kavrar.
- Medya okuryazarlığı becerilerini geliştirir.

Kavram	Anlamı
Manipölatif başlık	İnsanları yanıltacak şekilde hazırlanmış haber başlığı
Güvenilir kaynak	Doğru ve tarafsız bilgi veren yer
Medya okuryazarlığı	Medya içeriklerini doğru anlayıp değerlendirme becerisi

GÜNÜMÜZDE İNTERNET

Günümüzde internet ve sosyal medya, bilgiye ulaşmanın ve fikirlerimizi paylaşmanın en kolay yollarından biridir. Her gün milyonlarca insan sosyal medya platformlarında haber, fotoğraf, video ve yorum paylaşmaktadır. Ancak bu kadar çok bilgi arasında doğru ve güvenilir olanı ayırt etmek bazen zor olabilir. Bu nedenle medya içeriklerini oluştururken ve paylaşırken sorumluluk bilinciyle hareket etmek çok önemlidir.

Medya İçeriklerinin Oluşturulması

Medya içeriği, insanların bilgi edinmesi veya eğlenmesi amacıyla hazırlanan her türlü yazı, fotoğraf, ses veya videodur. Bir içerik hazırlarken ilk adım, doğru ve güvenilir bilgilere ulaşmaktır. Bunun için internet üzerindeki kaynakların güvenilirliğini kontrol etmek gerekir. Resmî kurumların siteleri, akademik yayınlar veya güvenilir haber siteleri bu konuda örnek olabilir.

Bir içerik oluşturulurken:

- Manipülatif (yanıltıcı) başlıklardan kaçınılmalıdır. Başlık, içeriğin özünü doğru bir şekilde yansıtmalıdır.
- Kaynak belirtilmelidir. Bilgiyi nereden aldığımızı açıkça yazmak, içeriğimizin güvenilirliğini artırır.
- Doğru alıntı yapılmalıdır. Başkalarına ait fikir veya bilgileri kullanırken onların adını belirtmek hem etik bir davranıştır hem de telif hakkı ihlallerini önler.
- Gerçek veriler ve kanıtlar kullanılmalıdır. Özellikle istatistik veya haber paylaşımlarında doğruluk çok önemlidir.

Sosyal Medyada Sorumlu Paylaşım

Sosyal medya, bilgiyi çok hızlı yaymamızı sağlar. Ancak hızlı paylaşım bazen yanlış bilgilerin de hızla yayılmasına neden olabilir. Bu yüzden bir içeriği paylaşmadan önce şu soruları kendimize sormalıyız:

- Bu bilgi doğru mu?
- Kaynağı güvenilir mi?
- Bu paylaşım birine zarar verebilir mi?

Sosyal medyada sorumlu davranmak, sadece doğru olduğundan emin olduğumuz içerikleri paylaşmak demektir. Eğer bir bilginin doğruluğundan emin değilsek, paylaşmadan önce araştırmak gerekir.

Sorumsuz Bilgi Paylaşımının Sonuçları

Yanlış veya yanıltıcı bilgi paylaşımı, hem bireylere hem de topluma zarar verebilir. Örneğin, yanlış bir haber insanlarda korku ve panik oluşturabilir. Yanlış bir bilgi bir kişinin itibarını zedeleyebilir veya insanları kandırabilir. Bu tür durumlar dijital ortamda nefret söylemi, ayrımcılık veya toplumsal kargaşa gibi olumsuz sonuçlara yol açabilir.

Tıklama Tuzağı (Clickbait) Nedir?

Tıklama tuzağı, bir haber veya paylaşımın başlığının merak uyandırmak, dikkat çekmek ve insanları tıklamaya yönlendirmek için abartılı veya yanıltıcı hazırlanmasıdır. İnternette en çok kullanılan amaçları şunlardır:

- Dikkat çekmek ve ziyaretçi sayısını artırmak
- Reklam geliri sağlamak
- Sosyal medya üzerinde hızlı yayılmak

Tıklama tuzakları bazen haberin içeriğiyle uyumsuz olur; başlık heyecanlı veya duygusal olsa da içerik beklentiyi karşılamaz.

Görsel Manipülasyon

Görseller, haberleri ve paylaşımları güçlendirebilir. Ancak bazı kişiler, fotoğrafları veya videoları değiştirerek, ekleme veya çıkarma yaparak insanları yanıltabilir. Örnekler:

- Fotoğrafın arka planını değiştirmek
- Ana karakterin görüntüsünü eklemek veya silmek
- Çevresel öğeleri değiştirmek (örneğin, bir nesneyi eklemek veya silmek)

Bu tür müdahaleler, izleyiciyi yanıltabilir ve yanlış bilgi yayılmasına yol açabilir.

Medya İçeriğinin Doğrulanması

İnternette gördüğünüz her bilgiyi doğru kabul etmek yanlış olur. İçeriğin güvenilirliğini kontrol etmek için şu adımlar uygulanabilir:

1. Kaynağın güvenilir olup olmadığını kontrol etmek
2. Bilgiyi başka bağımsız kaynaklarla doğrulamak
3. İçeriğin bağlamını incelemek (tarih, yer, alıntılar)
4. Görsellerin güvenilirliğini kontrol etmek
5. Bilginin daha önce başka bir yerde yayınlanıp yayınlanmadığını araştırmak
6. Gerçek kontrol web siteleri ile doğrulamak

Medya içerikleri oluşturmak büyük bir sorumluluk gerektirir. Çünkü paylaştığımız her bilgi, başkalarının düşüncelerini etkileyebilir. Bu yüzden her birey, özellikle de gençler, medya okuryazarlığı becerilerini geliştirmeli ve bilgiyi bilinçli bir şekilde üretilip paylaşmayı öğrenmelidir. Medya okuryazarlığı, bilgiye eleştirel bakmayı, tıklama tuzaklarını fark etmeyi, görsel içeriklerin manipülasyonunu tanımayı ve doğruluğunu kontrol etmeyi içerir. İnternetteki her paylaşım bir sorumluluktur. Unutmayalım ki, sorumlu medya kullanımı, hem kişisel güvenliğimizi korur hem de toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Doğru bilgi, güvenli bir dijital dünyanın temelidir. Doğru ve güvenilir bilgi paylaşmak, hem kendimizi hem de başkalarını korumamıza yardımcı olur.

DERSİN KAZANIMI

Tıklama tuzakları, manipüle edilmiş görseller ve doğrulanmamış bilgiler, insanların yanlış bilgilendirilmesine yol açar. Bu nedenle medya içeriklerini doğrulamak ve sorumlu paylaşmak gerekir.

Kavram	Anlamı
Tıklama tuzağı (Clickbait)	İnsanları tıklamaya yönlendiren abartılı veya yanıltıcı başlık
Görsel manipölasyonu	Fotoğraf veya videolarda değişiklik yaparak izleyiciyi yanıltmak
Medya doğrulaması	Bilginin kaynağını, içeriğini ve bağlamını kontrol etme
Sorumlu paylaşım	Bilgi doğruluğundan emin olduktan sonra paylaşım yapmak

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Tıklama tuzağı nedir ve amacı nedir?
- Görsel manipölasyonu hangi yollarla yapabiliriz?
- İnternette bir haberin doğruluğunu nasıl kontrol edebiliriz?
- Sorumlu paylaşım neden önemlidir?
- Tıklama tuzağı ve manipöle edilmiş içerikler insanların davranışlarını nasıl etkileyebilir?

Düşünme ve Yazma Etkinliği

“Son günlerde sosyal medyada gördüğünüz bir tıklama tuzağı örneğini yazın ve bu başlığın sizi tıklamaya yönlendirip yönlendirmediğini açıklayın.”

Öğretmenler için

Senaryo 1: Tıklama Tuzağı Avı Yarışı

Amaç: Öğrenciler tıklama tuzağının ne olduğunu öğrenir, nasıl manipülatif başlıklar üretildiğini fark eder ve sorumlu paylaşımı kavrar. Bilişim Teknoloji dersi ile entegre edilebilir.

Süre: 40 dakika

Adımlar:

1. Öğrencilere “tıklama tuzağı (clickbait)” kelimesi tanıtılır ve internette en çok hangi amaçla kullanıldığı kısaca açıklanır.
2. Tıklama Tuzağı: Taktiği Keşfetmek adlı video izletilir ([YouTube linki](https://medyaokuryazarligi.gov.tr/)) veya medya okuryazarlık hakkında tarama yapılır (<https://medyaokuryazarligi.gov.tr/>).
3. Sınıf, eşit gruplara ayrılır. Her grup, 10 dakikada çevrimiçi en fazla tıklama tuzağını bulmak için yarışır.
4. Her öğrenci, cep telefonu ile ekran görüntüsü alır. Her tıklama tuzağı yalnızca bir kez sunulacaktır.
5. Gruplar, topladıkları tıklama tuzaklarını video sunumu hâline getirir.
6. Sunumlar sırasında, öğretmen başlıkları tahtaya yazar ve tekrar eden başlıkları not eder.
7. Tartışma: Hangi başlıklar manipülatif? Hangi kelimeler dikkat çekici?

Kazanımlar:

- Tıklama tuzağı kavramını öğrenir.
- Başlıkların manipülatif olup olmadığını analiz eder.
- Sorumlu paylaşım ve doğrulama bilincini geliştirir.

Senaryo 2: Fotoğraf Manipülasyonu Atölyesi

Amaç: Öğrenciler görsel içeriklerin nasıl manipüle edilebileceğini öğrenir ve güvenilirliği sorgular.

Süre: 40 dakika

Adımlar:

1. Gruplara farklı fotoğraflar verilir (ör. ters dönmüş araba, üzüntülü bir çocuk, yemek tabağı).
2. Her grup, fotoğrafı kullanarak kısa bir hikâyeye tasarlar ve fotoğrafı değiştirme planı yapar (ekleme, çıkarma, düzenleme).
3. Gruplar sunum yapar; öğretmen müdahaleleri sınıflandırır:
 - Ana karakter/nesne değiştirme
 - Arka plan değiştirme
 - Çevresel öğelerin eklenmesi veya çıkarılması
4. Tartışma: Fotoğraf manipülasyonunun amaçları ve gerçek hayatta kullanımı konuşulur.
5. İkinci turda, farklı manipüle edilmiş fotoğraflar analiz edilir; öğrenciler güvenilirlik işaretlerini bulur.

Kazanımlar:

- Görsel manipülasyon yöntemlerini tanır.
- Analitik bakış açısı kazanır.
- İnternetteki görselleri doğrulama alışkanlığı kazanır.

Öğretmenler için

Senaryo 3: Medya İçeriğini Doğrulama Projesi

Amaç: Öğrenciler medya içeriğinin güvenilirliğini kontrol etme adımlarını uygular.

Süre: 2 saat

Adımlar:

1. Altı grup oluşturulur; her grup medya doğrulama adımlarından birine atanır:
 1. Kaynağın güvenilirliği
 2. Başka kaynaklardan doğrulama
 3. Bağlam analizi
 4. Görsel içerik kontrolü
 5. Yayın geçmişi kontrolü
 6. Gerçek kontrol web siteleri ile doğrulama
2. Her grup, adımı açıklayan kısa bir video sunumu hazırlar ve diğer gruplara örnek sahte içerik verir.
3. Gruplar sırayla sunum yapar, diğer gruplar adımı uygular.
4. Son tartışma: Hangi adımlar daha etkili, hangi adımlar eksik kalabilir?

Kazanımlar:

- Medya okuryazarlığı becerisi gelişir.
- Sahte ve güvenilir içerikleri ayırt etme yeteneği kazanır.
- Eleştirel düşünme ve işbirliği becerisi gelişir.

Senaryo 4: Etik ve Sorumlu Yazı Yazma

Amaç: Öğrenciler güvenilir bilgiye dayalı yazı üretir, manipülatif ve zarar verici içerikleri ayırt eder.

Süre: 2 saat

Adımlar:

1. Gruplar 500-600 kelime arası kısa bir yazı hazırlar; konu seçenekleri: hayvanat bahçesi, aşı kuralları, akran zorbalığı, küresel ısınma, ailede cinsiyet eşitliği.
2. Yazı için:
 - o Dikkat çekici ama manipülatif olmayan başlık
 - o Güvenilir kaynaklar ve veriler
 - o Doğru alıntılar kullanılır
3. Sunum yapılır ve diğer öğrencilerle paylaşılır (sınıf veya çevrimiçi).
4. İkinci turda gruplar, aynı konularda sansasyonel, korkutucu veya saldırgan başlıklarla 200-300 kelimelik kısa metin üretir.
5. Tartışma: Bu tür içeriklerin insanlar ve kurumlar üzerindeki olası etkileri konuşulur; sorumlu paylaşım kavramı vurgulanır.

Kazanımlar:

- Güvenilir içerik üretme becerisi gelişir.
- Sosyal medya ve haber okuryazarlığı pekişir.
- Etik ve sorumlu paylaşımın önemi anlaşılır.

Bu dört senaryo, tıklama tuzakları, görsel manipülasyon, medya doğrulama ve etik yazı üretimi gibi tüm konuları kapsayacak şekilde yapılandırılmıştır.

ARS STUDIO

ÖĞRETMENLER İÇİN

Dil bilgisi kazanımlarının verilişinde, okuma metinlerinden hareket edilebileceği gibi bağımsız metinlerden veya çalışma kâğıtlarından da yararlanılabilir. Bir önceki yıl ele alınan dil bilgisi konularına yönelik hatırlatma niteliğinde etkinlikler düzenlenmesi, öğrencilerin önceki öğrenmeleriyle yeni kazanımlar arasında bağ kurmalarını destekleyecektir.

Öğrencilerin derste öğrendiklerini kendi sosyokültürel ve çevresel durumlarıyla ilişkilendirmelerine imkân sağlayan; derse aktif katılımlarını artıran etkinlik ve çalışmaların hazırlanmasına özen gösterilmelidir. Bu tür uygulamalar, öğrenmeyi daha anlamlı ve kalıcı hâle getirerek öğrencilerin öğrenmeye yönelik olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlar.

Öğrencilere, Türkçenin dünya dilleri arasında önemli bir yere sahip olduğunu fark edebilmeleri için çeşitli okuma, dinleme ve izleme çalışmaları sunulmalıdır. Ayrıca öğrencilerin dinlediklerini/ izlediklerini ve okuduklarını tam, doğru ve derinlemesine anlayabilmeleri; duygu ve düşüncelerini, okuduklarını ve öğrendiklerini amaca uygun biçimde sözlü veya yazılı olarak ifade edebilmeleri hedeflenmelidir. Öğrencilerin kendilerini rahat, düzenli ve etkili şekilde ifade edebilmeleri için uygulamalı etkinliklere yer verilmesi önem taşır.

Bunun yanında öğrencilerin söz varlığını geliştirmeleri; Türkçenin kurallarını fark ederek dili doğru, güzel ve etkili kullanmaya özen göstermeleri sağlanmalıdır. Türk kültürünü yansıtan metinler aracılığıyla millî değerlerin tanıtılması, öğrencilerin kültürel kimliklerini güçlendirecektir. Öğrencilerin, yaşadıkları çevrede karşılaşılabilecekleri ağız, lehçe veya sosyolekt farklılıklarından doğan iletişim güçlüklerine yönelik çözüm önerileri geliştirebilmeleri de amaçlanmaktadır.

Bu doğrultuda öğretmenler, öğrencilerin dil farkındalığını artıran, Türkçeyi sevdiren, eleştirel düşünme ve iletişim becerilerini destekleyen eğitim ortamları oluşturmaya özen göstermelidir.

Atatürk'ün Dilimize Kazandırdığı Terimler

Sevgili çocuklar bugün matematik dersinde karşılaştığımız birçok terimi bize Atatürk'ün kazandırdığını biliyor muydunuz? Atatürk başarılı bir öğrenciydi. Ortaokuldayken matematikle çok ilgiliydi, en zor soruları bile çözerdi. Atatürk'ün ortaokuldaki matematik öğretmenini onu çok takdir ederdi. Atatürk'ün matematiğe olan ilgisi ve matematikteki başarısı, lisede ve Harbiye'de de devam etti.

Atatürk her zaman akılcı düşünceyle hareket eden bir liderdi. O, toplumsal yaşamı düzenlemek amacıyla çeşitli devrimler yaptı. Bunlardan biri 1928 yılında yaptığı Harf Devrimi'ydı. Bu devrimle birlikte yeni Türk alfabesi kullanılmaya başlandı. Böylece büyük küçük herkes kolayca okuma yazma öğrenebilecek ve öğrenim Türkçe gerçekleştirilebilecekti.

Atatürk 1932 yılında Türk Dil Kurumu'nu kurdu. 1936-1938 yılları arasındaysa terimlerle yani bir bilim, sanat, meslek dalı ya da bir konuya ilişkin kavramları anlatan kelimeler üzerine yoğunlaştı. Tüm bu çabaların amacı, Türk dilini yabancı dillerin etkilerinden kurtarmak ve dilde arılaşma sağlamaktı. Ayrıca bilim ve teknoloji alanında kullanılan terimleri sadeleştirmek, böylece bilim ve teknolojinin yaşamımıza girmesine katkıda bulunmak da amaçlardan biriydi.

Atatürk dilimize yeni Türkçe terimler kazandırma fikriyle 1936 yılında geometri alanında çalışmaya başladı. Bazı Fransızca geometri kitaplarını okudu ve ardından "Geometri" adlı bir kitap hazırladı. 1937 yılında tamamladığı bu kitapta, Arapça ve Farsça kökenli birçok terime bulduğu Türkçe karşılıklar ve bu terimlerin tanımları yer alıyordu.

Atatürk 1937 yılında Sivas'a yaptığı bir ziyaret sırasında Sivas Lisesi'ne gitti. Lisedeki sınıflardan birinde o zamanki adıyla hendese yani geometri dersi işleniyordu. Atatürk tahtaya kaldırdığı öğrencilerden birinin Arapça kökenli bazı geometri terimlerini söylerken zorluk çektiğini gözlemledi. Bunun üzerine tebeşiri eline alıp tahtadaki Arapça sözcüklerin yerine Türkçe yeni terimleri kullanarak bir süre ders anlattı. Ardından ders kitaplarının birkaç ay içinde Türkçe terimlerle yeniden yazılıp okullara ulaştırılması konusunda çalışmalar başlattı.

Jandarma Çocuk Dergisi, 3. Sayı

(Düzenlenmiştir.)

Yukarıda yer alan serbest okuma metnini, belirlediğiniz yöntem ve teknikle öğrencilerinize okutabilir ya da dinletebilirsiniz. Tema boyunca eksik gördüğünüz kazanımların gerçekleşmesi için kendiniz etkinlik tasarlayıp uygulayabilirsiniz.

DERSİN KAZANIMI

Hikâyeye Göre Dilin Önemi

Hikâyede Atatürk'ün dil konusundaki hassasiyeti ve Türkçeye verdiği büyük değer açıkça görülmektedir. Atatürk, bilimin ve eğitimin herkes tarafından anlaşılabilir olması için dilin sade, anlaşılır ve millî olması gerektiğini düşünmüştür. Bu nedenle geometri terimlerinden başlayarak birçok bilim alanında kullandığımız kelimeleri Türkçeleştirmiştir.

Bu hikâyeye göre dilin önemi şöyle açıklanabilir:

1. Dil, öğrenmenin temel aracıdır.

Öğrencilerin matematik gibi zor konuları daha iyi anlayabilmesi için terimlerin açık, sade ve kendi dillerinde olması gerekir. Atatürk, öğrencilerin Arapça kökenli terimleri anlamakta zorlandığını görünce hemen Türkçe karşılıklar oluşturmuştur. Çünkü eğitim dili anlaşılır olursa öğrenme kolaylaşır.

2. Dil, bağımsızlığın ve millî kimliğin önemli bir parçasıdır.

Atatürk'ün amacı, Türkçeyi yabancı dillerin etkisinden kurtarmak ve millî bir bilim dili oluşturmaktır. Dilin sadeleşmesi, milletin kendi kimliğini güçlendirir ve kültürünü korur.

3. Dil, bilim ve teknolojinin gelişmesine katkıda bulunur.

Bilimsel terimler kolay anlaşılır olursa bilim herkes tarafından öğrenilebilir hâle gelir. Bu da toplumun gelişmesini hızlandırır. Atatürk'ün terim çalışmaları, bilim ve teknolojinin toplumda daha çabuk yayılmasını sağlamıştır.

4. Dil, iletişimi kolaylaştırır.

Herkesin anlayabileceği ortak bir dil oluşturmak, toplumdaki iletişimi kuvvetlendirir. Yeni Türk alfabesi ve Türkçe terimler sayesinde okuma yazma öğrenmek kolaylaşmış, insanlar birbirleriyle daha etkili iletişim kurabilmiştir.

Sonuç olarak:

Hikâyeye göre dil; öğrenmenin kapısını açan, millî kimliği güçlendiren, bilimin gelişmesini sağlayan ve toplumsal birlik oluşturan en önemli araçtır. Atatürk'ün yaptığı çalışmalar, dilin bir millet için ne kadar değerli olduğunu göstermektedir.

DİLİN ÖNEMİ

Dil, milleti oluşturan bireyleri birbirine bağlayan en güçlü bağıdır. İfade aracı olarak dil, toplumu bir arada tutan, fertleri birbirine yaklaştıran ve kaynaştıran temel unsurdur. Bir milletin en önemli sosyal varlığı, kültürünün ise ilk ve en değerli unsurudur.

TÜRKÇENİN KÖKENİ VE YAPISI

Yeryüzündeki diller, kökenleri ve yapıları bakımından çeşitli gruplara ayrılır. Türkçe, köken bakımından Ural-Altay dil ailesinin Altay koluna mensup kabul edilir. Yapı bakımından ise bitişken (eklemeli) bir dildir.

Türkçede ekler kelime köklerinin sonuna getirilir; çünkü bitişken diller ön ek almaz. Bu sebeple Türkçeye “sondan eklemeli dil” adı da verilir. Türkçenin yapı özelliği gereği bir kelime köküne doğrudan çekim eki getirilebilir.

DİL NEDİR?

ÖĞRENELİM

İnsanlar, var oldukları andan itibaren duygularını, düşüncelerini ve isteklerini ifade etmeye çalışmışlardır. Duygu, düşünce ve isteklerimizi anlatmak için kullandığımız ses ve işaretlerden oluşan sisteme dil denir.

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan; toplumla birlikte oluşan, gelişen ve değişen bir iletişim aracıdır. İnsanlar düşündüklerini dil sayesinde ifade eder ve aktarır.

KONUŞMA

İnsanlar duygu, düşünce ve isteklerini birbirlerine konuşarak anlatırlar. Konuşma, insanın bir olayı aktarmasından bir görüşünü bildirmesine, bir duygusunu ifade etmesine kadar her türlü sözlü anlatımı kapsar.

Bir dilin kurallarına uygun olarak yapılan konuşmaya “düzgün konuşma”, kurallara uymayan konuşmaya ise “gelişigüzel konuşma” denir.

KONUŞMA DİLİ

Günlük hayatta iletişim kurarken kullandığımız dil, konuşma dilidir. Doğal bir kullanım olduğundan konuşurken cümlelerin kurallı olup olmadığına veya kelimelerin doğru dizilimine her zaman dikkat edilmez.

Bu nedenle zamanla bölgeler arasında söyleyiş ve kelime farkları ortaya çıkar. Bu farklılıkların tarih içinde gelişip çeşitlenmesiyle lehçeler oluşur.

YAZI

Yazı, insanlığın gelişmesindeki en önemli buluşlardan biridir. Duygu, düşünce ve isteklerin kalıcı hâle gelmesini ve kuşaklar boyunca aktarılmasını sağlar. Bilimsel gelişmelerin temelinde yazı vardır.

Konuşma dilindeki seslerin, çeşitli işaret ve şekillerle gösterilmesine yazı denir. Yazı sayesinde insanlar duygu ve düşüncelerini kalıcı hâle getirir.

YAZI DİLİ

Yazı dili, yazıda kullanılan ve toplumun ortak dil birliğini sağlayan dildir. Kitap dili, kültür dili ve edebî dil olarak da adlandırılır.

Konuşma dili günlük hayatta doğal ve bölgeden bölgeye değişkenlik gösterirken yazı dili ortaktır, standarttır.

Konuşma Dili ve Yazı Dili Arasındaki Farklar

- Bir ülkede bir tane yazı dili vardır; konuşma dili ise yörelere göre farklılık gösterebilir.
- Konuşma dili doğaldır; yazı dili sonradan oluşturulmuş ortak bir dildir.
- Yazı dilinin kuralları vardır; konuşma dilinde bu kurallar her zaman gözetilmez.
- Yazı dilinin kullanım alanı, konuşma diline göre daha geniştir.
- Konuşma dili günlük hayatta çeşitlilik gösterirken yazı dili değişmez.

DİL BİLGİSİ

Her dil, tarihî gelişimi içinde kendi kurallarını oluşturur. Bir dilin kökenini, yapısını, gelişimini; konuşma ve yazma kurallarını inceleyen bilim dalına dil bilgisi denir.

Dil bilgisi; sesleri, kelimelerin yapılarını, anlamlarını, köklerini, cümle kuruluşlarını ve bunlarla ilgili kuralları inceler.

Dil, bir milleti bir arada tutan en önemli bağıdır. İnsanlar duygularını, düşüncelerini ve isteklerini dil aracılığıyla ifade eder. Türkçe, köken bakımından Ural–Altay dil ailesinin Altay koluna, yapı bakımından ise sondan eklemeli dillere aittir. Konuşma dili günlük hayatta kullanılan doğal dildir; bölgeden bölgeye değişiklik gösterir. Yazı dili ise ortak, kurallı ve standart dildir. Yazı, insanların duygu ve düşüncelerini kalıcı hâle getirmesini sağlar. Bir dilin kökenini, yapısını ve kurallarını inceleyen bilim dalı da dil bilgisidir.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Dilin toplum için önemi nedir?
- Türkçe hangi dil ailesine mensuptur?
- Konuşma dili neden bölgeler arasında farklılık gösterir?
- Yazı dilinin özelliklerinden iki tanesini yazınız.
- Yazının insanlar için en önemli katkısı nedir?

Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

Açıklama: Türkçe, dünya dilleri arasında eklemeli dil özelliğine sahip bir dildir. Bu demek oluyor ki, kelimelere ekler ekleyerek yeni anlamlar oluştururuz. Türkçe, yapısı ve kökeni bakımından Türk Dilleri Ailesi içinde yer alır ve bu aile, Orta Asya kökenlidir.

Dünya dilleri arasında Türkçe şu özellikleriyle öne çıkar:

1. Eklemeli yapısı: Bir kök kelimeye çok sayıda ek ekleyerek yeni kelimeler yapılabilir.

Örnek: Ev → evler → evlerde → evlerimizde

2. Ünlü uyumu: Türkçede kelimelerdeki ünlüler belirli kurallara uyar.

Örnek: kapı → kapılar, ev → evler

3. Söz dizimi: Türkçe cümlelerde genellikle özne + nesne + yüklem sırası vardır.

Örnek: Ali okula gidiyor. (özne + nesne + fiil)

4. Kökeni: Türkçe, Orta Asya kökenli olup, tarih boyunca farklı coğrafyalarda değişime uğramıştır.

Dünya Dilleri Arasındaki Yeri:

- Türkçe, Avrupa ve Asya arasında köprü dilidir.
- Hint-Avrupa dilleri (İngilizce, Fransızca, Almanca) eklemeli değil, çekimlidir. Türkçe ise eklemeli dil olduğu için farklı bir yapı gösterir.
- Türkçenin lehçeleri ve ağızları Balkanlar, Azerbaycan, Karadeniz ve Orta Asya'da farklılıklar gösterir.

Örnek:

- Türkiye Türkçesi → standart dil
- Azerbaycan Türkçesi → lehçe
- Karadeniz Ağızı → şive
- Makedonya Türkçesi Ağızı → ağız

PROJE ETKİNLİĞİ

Etkinlik Önerisi:

- Öğrenciler bir dünya haritası çıkarır.
- Türkçenin konuşulduğu bölgeleri işaretler: Türkiye, Azerbaycan, Balkanlar, Orta Asya...
- Her bölgedeki lehçe ve ağız özelliklerini kısa cümlelerle yazar.
- Sınıfta sunum yaparak Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerini tartışır.

ETKİNLİK ÖRNEKLERİ

1. Etkinlik: Dil Dedektifleri

Amaç: Türkçenin yapısını ve diğer dillerden farkını fark ettirmek.

Yönerge: Gruplara ayrılın. Her grup bir “dil dedektifi” gibi davranarak şu sorulara cevap bulsun:

- Türkçe hangi bölgelere yayılmıştır?
- Türkçenin hangi özelliği onu diğer dillerden ayırır?
- Türkçede yeni kelimeler nasıl türetilir?
- Aynı kelime başka dillerde nasıl değişiyor?

Sunum: Gruplar etkinliğin sonunda bulduklarını sınıfa anlatır.

Amaç: Öğrenciler Türkçeyi dünya dilleri arasında konumlandırmayı öğrenir.

2. Etkinlik: “Kelime Zinciri Oyunu”

Amaç: Türkçenin eklemeli yapısını fark ettirmek.

Yönerge: Bir öğrenci bir kök kelime söyler (örneğin “ev”).

Sıradaki öğrenci o kelimeye bir ek ekleyerek yeni bir kelime oluşturur.

Her öğrenci sadece bir ek ekleyebilir.

Örnek: Ev → evler → evlerde → evlerimizde → evlerimizdekiler

Kurallar: En uzun doğru kelime zinciri kuran grup kazanır.

3. Etkinlik: “Dil Ailesi Ağaç Oyunu”

Amaç: Türkçenin Türk Dilleri Ailesi içindeki yerini kavratmak.

Yönerge: Tahtaya büyük bir “ağaç” çiz. Gövdesine Türk Dili Ailesi yaz.

Dallarına öğrenciler, bildikleri Türk lehçelerini (Azerbaycan, Kazak, Kırgız, Özbek, Uygur, vs.) yazar veya yapıştırma kartlarla yerleştirir.

Ek: Her dalın altına o lehçede bilinen bir kelime yaz (örneğin “ana”, “su”, “göz”).

Poster hâline getirip sınıfa asılabilir.

4. Etkinlik: “Benim Dilim, Benim Kimliğim” Poster Çalışması

Amaç: Türkçenin kültürel önemini fark ettirmek.

Yönerge: Her öğrenci “Benim Dilim Türkçe” başlıklı bir poster hazırlar.

Posterde şu sorulara kendi cümleleriyle cevap verir:

- Türkçe benim için neden önemli?
- Türkçe olmasaydı ne eksilirdi?
- Türkçe hangi ülkelerde konuşuluyor?

Posterler sınıf panosunda sergilenir.

TÜRK DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

Türk dili, dünyanın en köklü ve geniş coğrafyalara yayılmış dillerinden biridir. Tarih boyunca Orta Asya'dan Balkanlara, Orta Doğu'dan Avrupa içlerine kadar çok geniş bir sahada konuşulmuş, bu nedenle farklı kültürlerle etkileşime girerek zengin bir dil yapısı oluşturmuştur. Bu tarihsel süreç, Türk diline hem kültürel hem de bilimsel açıdan büyük bir önem kazandırmaktadır.

ÖĞRENELİM

Türk dilinin tarihsel gelişiminin önemi şu başlıklar altında açıklanabilir:

1. Köklü Bir Yazı Geleneğine Sahip Olması

Türkçenin bilinen en eski yazılı belgeleri olan Orhun Yazıtları (8. yüzyıl), dilin hem düşünce hem de devlet geleneğini yansıtan ilk büyük metinlerdir. Bu yazı geleneği, Türk toplumlarının tarih sahnesindeki varlığını belgelemesi açısından son derece değerlidir.

2. Farklı Coğrafyalarda Gelişerek Zenginleşmesi

Türk toplulukları tarih boyunca farklı bölgelerde yaşamış, bu durum dilin çeşitli lehçe ve ağızlarla zenginleşmesine yol açmıştır. Karahanlı Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi gibi tarihî dönemler, Türkçenin coğrafyaya bağlı gelişiminin somut örnekleridir.

3. Kültürel Kimliğin Taşıyıcısı Olması

Dil, bir milletin kültürünü, inançlarını, değerlerini ve düşünüş biçimini gelecek nesillere aktarır. Türk dilinin tarihsel gelişimi, Türk kültürünün sürekliliğini sağlaması açısından büyük önem taşımaktadır.

4. Bilimsel ve Dilbilimsel Çalışmalara Kaynak Oluşturması

Türk dilinin farklı dönemleri, dilbilim araştırmalarında karşılaştırmalı çalışmalar için önemli bir kaynak niteliğindedir. Ses değişimleri, sözcük yapısı ve dil ilişkileri, tarihî dönemler üzerinden incelenerek ortaya konulur.

5. Modern Türkçenin Temellerini Oluşturması

Günümüz Türkiye Türkçesi, tarih içinde geçirdiği gelişim ve değişimlerin bir sonucudur. Eski Türkçe, Orta Türkçe ve Yeni Türkçe dönemlerinde oluşan dil yapıları, modern Türkçenin kelime hazinesi ve gramer özelliklerinin temelini oluşturur.

TÜRKLERİN KULLANDIKLARI ALFABELER

Türkler tarih boyunca geniş coğrafyalara yayılmış, farklı kültür ve medeniyetlerle etkileşim içinde yaşamış bir millettir. Bu durum, kullandıkları alfabelerin zamanla değişmesine neden olmuştur. Türkler sırasıyla Göktürk, Uygur, Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullanmışlardır. Her alfabe, kullanıldığı dönemin siyasi, dini ve kültürel özelliklerine göre benimsenmiş ve Türk dilinin gelişiminde önemli rol oynamıştır.

1. GÖKTÜRK (KÖKTÜRK) ALFABESİ

Göktürk alfabesi, Türkçenin yazılı olarak kullanıldığı bilinen ilk alfabedir ve Türklerin ilk milli yazı sistemi olarak kabul edilir. 6. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmış, özellikle Orhun Yazıtları ile tanınmıştır. Türk tarihinin ve edebiyatının en önemli kaynakları arasında yer alan bu yazıtlar, Göktürk alfabesinin en belirgin örnekleridir. Toplam 38 harften oluşan alfabe genellikle sağdan sola yazılır ve taş, kaya ile anıtlara kazınmaya uygun köşeli (runik) şekillere sahiptir. Türkçenin ses yapısına büyük ölçüde uyum sağlayan bu alfabe, daha çok anıtsal yazıtlarda kullanıldığı için günlük hayatta yaygınlaşamamıştır.

2. UYGUR ALFABESİ

Uygur alfabesi, Göktürk alfabesinden sonra Türkler arasında yaygınlaşan önemli bir yazı sistemidir. Soğd alfabesinden etkilenecek geliştirilen bu alfabe, yaklaşık 18 harften oluşur. Yerleşik hayata geçen Uygurlar tarafından benimsenmiş ve özellikle kağıt üzerine yazıya uygun olması sayesinde geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Dini, edebi ve ticari metinlerin yazımında kullanılan Uygur alfabesi, Türklerde yazılı kültürün gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca Maniheizm ve Budizm gibi dinlere ait eserler de bu alfabe ile yazılmıştır. Harflerin kelime başında, ortasında ve sonunda farklı şekiller alması ve bazı Türkçe sesleri tam olarak karşılayamaması ise bu alfabenin zayıf yönleri arasında yer almaktadır.

3. ARAP ALFABESİ

Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte Arap alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu alfabe, Türk-İslam medeniyetinin gelişiminde önemli bir rol oynamış ve yüzyıllar boyunca özellikle Osmanlı döneminde resmî yazışmalarda ve edebî eserlerde kullanılmıştır. Arap alfabesiyle birçok önemli eser kaleme alınmış, bunlardan biri de Kaşgarlı Mahmud'un Divânü Lügati't-Türk adlı eseridir. Kaşgarlı Mahmud bu eseri, Türkçenin zenginliğini göstermek, Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türk dilinin unutulmamasını sağlamak amacıyla yazmıştır. Eser, Türk boylarının dil özelliklerini, kelime hazinesini ve kültürel değerlerini yansıtmaları bakımından büyük önem taşır. Ancak Arap alfabesi, Türkçedeki bazı sesleri tam olarak karşılayamadığı ve ünlü harflerin çoğu zaman yazılmaması nedeniyle öğrenilmesi ve kullanılması zor bir sistem olmuştur. Buna rağmen, Türklerin İslam kültürüyle bütünleşmesinde uzun süre etkili olmuştur.

5. KİRİL ALFABESİ

Kiril alfabesi, 20. yüzyılda özellikle Sovyetler Birliği'nin etkisiyle bazı Türk toplulukları tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Slav kökenli bir yazı sistemi olan bu alfabe, Türk dillerine uyarlanarak bazı sesleri karşılayabilecek şekilde geliştirilmiştir. Sovyet politikaları doğrultusunda yaygınlaştırılan Kiril alfabesi, başta Kazakistan ve Kırgızistan olmak üzere birçok Türk cumhuriyetinde uzun süre kullanılmıştır. Ancak siyasi nedenlerle kabul ettirilmiş olması, Türk toplulukları arasında kültürel kopukluklara yol açmıştır. Günümüzde ise bazı Türk devletleri Latin alfabesine geçiş sürecine girmiş olsa da, Kiril alfabesi hâlen bazı bölgelerde kullanılmaya devam etmektedir.

4. LATİN ALFABESİ

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1928 yılında gerçekleştirilen Harf İnkılâbı ile Latin alfabesi kabul edilmiştir. Bu değişiklik, Türkçenin daha kolay öğrenilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla yapılmıştır. 29 harften oluşan Latin alfabesi, Türkçenin ses özelliklerine uygun olarak düzenlenmiştir. Bu sayede okuma ve yazma kolaylaşmış, okuryazarlık oranının artmasına ve eğitim seviyesinin yükselmesine önemli katkı sağlanmıştır. Günümüzde Türkiye'de resmî yazışmalarda, eğitimde ve günlük yaşamda kullanılan alfabe Latin alfabesidir.

Türkler, tarih boyunca farklı alfabeler kullanarak zengin bir yazı kültürü oluşturmuştur. Bu alfabeler, Türk dilinin gelişim sürecini ve Türklerin tarihsel yolculuğunu anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak Türkler, din, siyaset ve kültür gibi çeşitli etkenlere bağlı olarak farklı dönemlerde çeşitli alfabeler kullanmışlardır. Bu alfabe değişimleri Türk dilinin gelişimini etkilemiş ve her biri kendi döneminde önemli işlevler üstlenmiştir.

PROJE ETKİNLİĞİ

“Sözlü Sunum – Türkçenin Yolculuğu”

Amaç: Öğrencinin araştırarak sunum yapması ve kazanımı kalıcı hâle getirmesi.

Etkinlik Uygulaması: 3–4 kişilik gruplar oluşturunuz. Her grup aşağıdaki konulardan birini seçerek 10 dakikalık bir sunum hazırlasın:

Konular:

- Orhun Yazıtlarının Türk tarihi ve dili açısından önemi
- Divanü Lügati't-Türk'ün Türk kültüründeki yeri
- Osmanlı Türkçesinin özellikleri
- Cumhuriyet dönemindeki dil çalışmaları

Sunum sonunda öğretmen grup çalışmasını değerlendirebilir.

Metin İnceleme

Aşağıda Orhun Yazıtları'ndan sadeleştirilmiş bir cümle verilmiştir:

“Türk halkının adı ve sanı yok olmasın diye gece uyumadım, gündüz oturmadım.”

Sorular:

- Bu cümlede Türklerin hangi özellikleri vurgulanmıştır?
- Bu metin hangi döneme aittir?
- Bu tür metinler Türk dili açısından neden önemlidir?

“Tarihte Dil”

Aşağıdaki soruları cevaplayınız:

- Türkçenin ilk yazılı metinleri hangi dönemde ortaya çıkmıştır?
- Orta Türkçe döneminde Türkçenin zenginleşmesinin nedeni nedir?
- Osmanlı Türkçesinin Türk dilinin gelişimindeki rolü nedir?
- Cumhuriyet döneminde Türkçeyle ilgili hangi önemli çalışmalar yapılmıştır?

Yönerge: Sınıfı üç gruba ayırınız. Her grup Türkçenin bir dönemini seçerek kısa bir sunum hazırlar. Sunumda şu sorulara cevap verilir:

- Dönemin tarih aralığı nedir?
- Bu dönemin önemli eserleri hangileridir?
- Türkçenin bu dönemdeki genel özellikleri nelerdir?
- Bu dönemde Türk tarihiyle ilgili hangi gelişmeler dil yapısını etkilemiştir?

DERSE HAZIRLIK (Araştırma Temelli)

- Bir dili güçlü yapan özellikler sizce nelerdir?
- Sizce bir dil, neden bazı dönemlerde daha çok önem kazanır?

Türkçe, yüzyıllar boyunca pek çok şair, yazar ve düşünür tarafından işlenerek zenginleşmiş bir dildir. Her dönem, dili kendi çağına ihtiyaçlarına göre şekillendiren sanatçılar yetiştirmiştir. Yunus Emre'nin sade ve içten söyleyişi, Nevâî'nin Türkçeye kazandırdığı ses güzelliği ve Fuzûlî'nin ince, derin duyuları Türkçeyi güçlü bir kültür dili hâline getirmiştir. Bu büyük sanatçıların ortak özelliği, Türkçeye olan sevgileri ve dili büyük bir titizlikle kullanmalarıdır. Onların çabaları sayesinde Türkçe bugün hem duygu hem de düşünceyi güçlü biçimde ifade edebilen köklü bir dil hâline gelmiştir.

*Bu metinde, Türkçeyi bir sanat dili hâline getiren ustalardan biri olan **Yahya Kemal'in dil anlayışı** ele alınmaktadır.*

YAHYA KEMAL TÜRKÇESİ

Eski şiirde bir "Yûnus Emre Türkçesi" vardır. Büyük, coşkulu rûhundaki ilâhî aşkı, böyle bir aşk için dile gelmiş sâf ve samîmî bir Türkçe ile söylemenin sırlarını bulmuştur. Yûnus'un XIII. asır Türkçesine görülmemiş, duyulmamış bir ifâde kudreti kazandırması bundandır.

Eski şiirde bir "Nevâî Türkçesi" vardır: XV. asrın Türkçeye vurgun şâiri, bu dilin âdeta Türkiye topraklarındaki geleceğini keşfetmiş gibi, Orta Asya Türkçesine bir mûsikî lisânı olmanın imkânlarını vermiştir.

Eski şiirde bir "Fuzûlî Türkçesi" vardır: Fuzûlî de tıpkı Nevâî gibi, dikenli bahçelerde gül dermenin zevki ve şevki içindedir: Mecnûn'un Leylâ'yı sevmesi kadar üstün bir Türk dili sevgisiyle "Ben diken gibi sert bilinen Türkçeyle gül yaprağı gibi şiirler söyleyeceğim" demiş ve aziz lisânımızı gerçekten gül yaprağı gibi ince ve renkli söyleyişlere ulaştırmıştır.

Onlar, Türkçenin büyük âşıklarıydı.

Onun için ebedî oldular.

(...)

XX. asır şiirinde de böyle bir "Yahyâ Kemal Türkçesi" vardır. Yahyâ Kemal Türkçesi, lisânımızın büyük fırtınalar geçirdiği bir çağda, Türkçenin sesine, mîmârîsine rûhuna ve dehâsına sâdık kalmak yoluyla bu lisânı kendi derdini şâhikasına ulaştırmıştır.

Yahyâ Kemal Türkçesi ne bir tesâdüfün, ne de moda hareketlerle müşterek bir dil cereyânının eseridir. Şâir, Türkçenin Türkiye topraklarındaki güzelleşmesi târihini adım adım tâkip ederek, milletimizin asırlar boyunca bu lisâna verdiği güzellikteki sırları araştırmış, bulmuş ve onu terennüm etmiştir. Batı şiir lisânlarının kendi millî dehâları içinde asırlarca nasıl işlendiğini görüp, aynı ses ve söyleyiş üstünlüğünü Türkçeye de vermek için gereken yolları araştırmaktan doğan bu netice, şâirin kendi dil ve sanat sevgisi ile kendi gayreti ile ve kendi lisan felsefesi ile elde edilmiştir.

Nihad Sâmi Banarlı, Türkçenin Sırları

ETKİNLİK

Paragraftan Hareketle Cevaplayalım

- Metinde “Onlar, Türkçenin büyük âşıklarıydı.” denilmiştir. Sizce bu ifade neyi vurgulamaktadır?
- Yahya Kemal’in Türkçeye yaklaşımını diğer üç şairden ayıran özellik nedir?
- Şairin Türkçeyi geliştirmek için yaptığı çalışmalar nelerdir?
- Sence bir dil “mimariye”, “ruha” ve “dehaya” sahip olabilir mi? Bu ifadelerle ne anlatılmak istenmiş olabilir?

Yorumlayalım

- “Yahya Kemal Türkçesi ne bir tesadüfün, ne de moda hareketlerin eseridir.” Bu cümlede şair hakkında ne söylenmek istenmektedir? Kendi cümlelerinizle açıklayınız.

Metinden Yola Çıkarak Yazalım

- Aşağıdaki cümleyle başlayan kısa bir paragraf yazınız: “**Bir dili yaşatan, ona gönül veren insanlardır.**”

Öğretmen İçin Not (İsteğe Bağlı)

Bu metin, Türkçenin tarihsel gelişimini sanatçılar üzerinden kavratmayı amaçlar. Öğrencilerin dil bilinci kazanmaları için metindeki sanatçıların Türkçeye katkılarından örnekler verilebilir.

Metin sonunda öğrencilerden, kendi günlük yaşantılarında Türkçeyi doğru ve özenli kullanmaya yönelik örnekler paylaşmaları istenebilir.

DİLİN GÜCÜ

Güçlü olmak istersen söz ustası ol:

Dil, yiğit elinden kılıç gibidir.

İyi konuşan daha merttir iyi doğuşenden.

Dize getiremezler yüreği cerbezeli olanı.

İyilikle, adaletle hüküm sürer

Atalar dilini güzel konuşan.

Eski Mısır Şiiri

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Şiirde dil hangi benzetmeyle ifade edilmiştir? Bu benzetmenin anlamı nedir?
- “İyi konuşan daha merttir iyi doğuşenden.” dizesiyle şair ne anlatmak istemiş olabilir?
- Şiirde dili iyi kullanmanın toplumda ne tür bir saygınlık sağladığı belirtilmiştir?
- Şiirde geçen “cerbezeli” kelimesinin anlamını araştırarak açıklayınız.
- Şairin “İyilikle, adaletle hüküm sürer / Atalar dilini güzel konuşan.” ifadesinden ne anlıyorsunuz?

DÜŞÜNELİM ARAŞTIRALIM

- “Söz ustalığı” kavramının Türk kültüründeki karşılıklarını araştırınız. Aşağıdaki kişilerin ortak özelliklerini yazınız:
 - Dede Korkut
 - Aşık Veysel
 - Yunus Emre
 - Karacaoğlan
- Dil ile güç arasındaki ilişkiyi günümüz toplumundan örnek vererek açıklayınız. Bu konuda kısa bir araştırma yaparak iki örnek yazınız.
- “Atalar dilini güzel konuşmak” ifadesini günümüz gençliği açısından değerlendirin. Türkçeyi doğru kullanmanın neden önemli olduğunu kendi cümlelerinizle yazınız.

DERSE HAZIRLIK (Araştırma Temelli)

- Dilin millet hayatındaki önemini araştırınız. Örneklerle açıklayınız.
- Kültürün dil yoluyla nasıl aktarıldığını gösteren üç örnek bulunuz.
- Türkçeye diğer dillerden geçen kelimelerin nasıl uyum sağladığını araştırınız.
- Bir kelimenin kökü ile gövdesi arasındaki farkı araştırarak açıklayınız.
- Ses olaylarına üç örnek bularak defterinize yazınız.

DİL VE KÜLTÜR

Dil, insanların duygu, düşünce ve gözlemlerini anlatmak için kullandıkları sözlü ve yazılı bir araçtır. Kelime, anlam taşıyan en küçük dil birimidir. Kelime olmadan cümle kurulamaz, cümle olmadan paragraf da olmaz. O hâlde diyebiliriz ki kelime olmadan dil de olmaz.

Dil, gelişmiş bir iletişim aracıdır. Dilin varlığı ancak insanın varlığıyla mümkündür. Dil, seslerden oluşmuş bir anlaşıma sistemidir. Tam anlamıyla anlatma ve anlaşma; seslerden örölü, kurallar bütünlüğü dil ile sağlanır. Dil, sadece iletişim kurmakla kalmaz, aynı zamanda bu iletişim sonucu doğan kültür unsurlarının da nesilden nesile aktarılmasını sağlar.

Bir milleti ayakta tutan; onun varlığını ve devamını sağlayan, millî şuuru besleyen, bir millete mensup olma hazzını veren ve bireylerini birbirine yaklaştırarak birlik oluşturan unsur olarak dilin millet hayatındaki yeri çok önemlidir. Öyle ki milletin varlığı, dilin varlığıyla mümkündür.

Dil-Kültür İlişkisi

Dil, öncelikle kültürel unsurların ortaya çıkması için ortam hazırlar. Kültür ve sanat etkinliklerinin çoğu dille gerçekleştirilen etkinliklerdendir. Bu bakımdan dil, kültür alanının oluşmasını sağlar. Dil, kültür öğelerinin korunmasına olanak sağlar. Kültür öğeleri dil yardımıyla kayda geçirilir ve dil yoluyla yaygınlaşır.

Dil, kültür aktarıcısı ve kültür taşıyıcısıdır. Bir milletin tarihi, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, bilimsel birikimi ve dünya görüşü o milletin kültürünün birer parçasıdır. Bütün bu ortak değerler dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır. Kültürel değerler yüzyılların süzgecinden geçerek kelimelerde ve deyimlerde sembolleşir; dil hazinesine aktarılır. Gelenek ve görenekler, dünya görüşü, din, sanat ve tarih dil sayesinde nesilden nesile aktarılmaktadır. Kültür böylece kesintiye uğramadan varlığını devam ettirir.

Dil ile Kültür Arasındaki İlişkiyi Şöyle Özetleyebiliriz:

- Dil ve kültür, birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütün oluşturur.
- Kültür ve dil bir milletin en önemli ortak özelliklerindendir.
- Kültür ve dil, bireylerin iletişimde önemli rol oynar.
- Bir toplumun oluşmasında ve ayakta kalmasında ortak dil ve kültürün payı büyüktür.
- Hem dilin hem de kültürün kendine özgü kuralları ve özellikleri vardır.
- Dil ve kültür, geçmiş ile gelecek arasında köprü görevi görür.
- Dil ve kültür bir toplumun yaşayış biçiminden önemli izler taşır.
- Dil ve kültür, bir toplumun varlığını sürdürmesinde etkili iki temel unsurdur.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Dil olmasaydı kültür nasıl aktarılırdı? Fikir yürütünüz.
- Sizin için Türkçede en önemli olan kültürel ifade veya deyim nedir? Neden?
- Dilin birleştirici gücüne günlük hayattan bir örnek veriniz!
- Yabancı kelimelerin bilinçsiz kullanımının kültüre etkisini tartışınız.
- Dilin bir milleti ayakta tutan unsurlardan biri olmasının nedeni nedir?

DİL BİLGİSİNİN BÖLÜMLERİ

Dil bilgisi, bir dilin yapısı hakkında bilgi veren ve ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi, kök bilgisi ve anlam bilgisini içeren kurallar bütünüdür.

1. Ses Bilgisi (Fonetik)

Seslerin ve ses olaylarının incelendiği bölümdür. Seslerin oluşumu, birbirlerini etkilemeleri ve çıkarılış özellikleri ses bilgisinin konusudur.

2. Yapı (Biçim/Şekil) Bilgisi (Morfoloji)

Kelimelerin yapısını, köklerini, eklerini, türevlerini ve çekim biçimlerini inceler. Hangi kelimeye hangi eklerin getirilebileceği ve eklerin görevleri bu bölümün konusudur.

3. Söz Dizimi (Sentaks)

Cümle yapısını, cümledeki kelime ve kelime gruplarının dizilişini inceleyen daldır.

4. Kök Bilgisi (Etimoloji)

Kelimelerin kökenini, tarihsel gelişimini ve zaman içindeki değişimini araştırır. Yabancı dillerden gelen kelimelerin Türkçeye uyum süreci de bu alanın konusudur.

5. Anlam Bilgisi (Semantik)

Kelimelerin anlam özelliklerini, anlam değişmelerini ve kelimeler arasındaki anlam ilişkilerini inceler.

DERSE HAZIRLIK (Araştırma Temelli)

Aşağıdaki soruları düşünerek derse hazırlık yapın:

- Farklı ülkelerde yaşayan insanlar neden farklı diller konuşur?
- Dünyada kaç farklı dil olduğunu tahmin ediyorsunuz?
- Türkçe dışında bildiğiniz yabancı diller var mı? Bu dilleri nerelerde duydunuz?
- Beyin Fırtınası: “Dil ailesi” deyince aklınıza ne geliyor? Örnek: “Aile bir arada yaşayan insanlar ise, dil ailesi de birbirine benzeyen diller olabilir.”

DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI

İnsanlar tarih boyunca birbirleriyle iletişim kurmak için dilleri kullanmışlardır. Bugün dünyada üç binden fazla farklı dil konuşulmaktadır. Bu kadar çok dili inceleyebilmek ve aralarındaki ilişkileri anlayabilmek için dil bilimciler dilleri çeşitli ölçütlere göre sınıflandırır. Bu sınıflandırma; dillerin kökenine, yapısına, yayılış alanlarına ve kullanım özelliklerine göre yapılabilir. En yaygın sınıflandırma türleri kökenine göre ve yapısına göre sınıflandırmadır.

1. KÖKENLERİNE (AKRABALIKLARINA) GÖRE DİL SINIFLANDIRMASI

Kökenlerine göre sınıflandırma, bir dilin hangi dil ailesinden geldiğini araştırır. Aynı aileden gelen diller zaman içinde farklılaşsa da bazı ortak kelimeler, gramer kuralları veya ses özellikleri taşırlar.

1. Hint–Avrupa Dilleri: Dünyada en geniş alana yayılmış dil ailesidir. Avrupa’nın büyük bölümü ile Amerika kıtalarında etkili olmuştur. Örnek diller: İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça, Farsça, Hintçe...

2. Ural–Altay Dilleri: Bazı dil bilimciler bu iki grubu birlikte düşünür; bazıları ise ayrı aileler olarak değerlendirir. Altay kolu: Türkçe, Moğolca, Mançu-Tunguzca. Ural kolu: Fince, Macarca, Estonca.

3. Sami (Hami–Sami) Dilleri: Orta Doğu’da gelişmiş, köklü bir dil ailesidir. Örnek diller: Arapça, İbranice, Aramice, Habeşçe.

4. Çin–Tibet Dilleri: Uzak Doğu’da konuşulan birçok dili kapsar. Örnek diller: Çince, Tibetçe, Burma Dili

5. Bantu Dilleri: Afrika’nın Orta ve Güney kesimlerinde kullanılan geniş bir dil topluluğudur. Örnek diller: Svahili, Zulu, Kongo Dilleri

Bu sınıflandırmaya göre Türkçe, Ural–Altay dillerinin Altay kolunda yer alır.

II. YAPILARINA (BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİNE) GÖRE DİL SINIFLANDIRMASI

Yapısına göre sınıflandırma, dillerin kelimeleri nasıl oluşturduğu, eklerin nasıl kullanıldığı ve köklerin nasıl değiştiği gibi özelliklere bakılarak yapılır.

1. Eklemeli (Bitişken) Diller

Bu dillerde kelimenin kökü değişmez, anlam ve görev eklerle genişletilir.

Her ekin görev ve anlamı açıktır.

Örnek diller: Türkçe, Fince, Macarca

Örnek: ev + ler + im + de

2. Çekimli (Bükümlü) Diller

Bu dillerde sözcüklerin kökleri değişikliğe uğrar. Çekim ekleri kelimenin kökünde değişiklik yapar veya kelime çeşitli biçimlere bürünür.

Örnek diller: Arapça, Almanca, İngilizce

Örnek: go → went (İngilizce)

3. Tek Heceli (Yalınlayan) Diller

Bu dillerde kelimeler tek hecelidir, biçim değiştirme yoktur. Anlam çoğunlukla tonlama ile ayırt edilir.

Örnek diller: Çince, Tibetçe, Vietnamca

Örnek: Mandarin Çincesinde “ma” kelimesi tonlamaya göre “anne”, “at”, “bağırarak” gibi farklı anlamlara gelir.

Dilleri sınıflandırmak neden önemlidir:

- Dillerin birbirleriyle akrabalık ilişkilerini görmemizi sağlar.
- Dilin zaman içindeki değişimini incelemeye imkân verir.
- Farklı toplumların kültür yapıları hakkında ipuçları sunar.
- Dil öğretimi ve dil bilim çalışmaları için temel oluşturur.
- Bir dilin kökenini ve gelişim sürecini anlamayı kolaylaştırır.

III. TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ

Türkçe; Köken bakımından: Ural-Altay Dil Ailesi – Altay koluna aittir.

- Yapı bakımından: Eklemeli (bitişken) bir dildir.
- Yayılış bakımından: Orta Asya’dan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada konuşulur.
- Türkiye Türkçesi dışında; Azerbaycan, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen Türkçeleri gibi birçok lehçesi vardır.

DÜŞÜNELİM ARAŞTIRALIM

- “Söz ustalığı” kavramının Türk kültüründeki karşılıklarını araştırınız. Diller neden kökenlerine göre sınıflandırılır?
- Türkçenin hem köken hem de yapı bakımından hangi gruplarda yer aldığını nasıl açıklarsınız?
- Eklemeli bir dilde kelimenin kökü neden değişmez?

Kavramları Araştırma

Soldaki kavramlara ait açıklamaları internetten araştırınız.

Kavram	Açıklama
Eklemeli dil	Kelime kökü değişmeden eklerle yeni anlam kazanır.
Sami dilleri	Arapça ve İbranice bu gruptadır.
Tek heceli dil	Kelimeler kısa ve tonlamayla anlam kazanır.
Hint-Avrupa dilleri	İngilizce ve Almanca bu gruptadır.
Ural-Altay	Türkçe bu dil ailesinde yer alır.
Olaylar	Günlük yaşam

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Hint-Avrupa dil ailesine örnek olarak hangi diller verilmiştir?
- Sami dillerine örnek olan iki dili yazınız.
- Eklemeli dillerin belirgin özelliği nedir?
- Tek heceli dillerde anlam nasıl belirlenir?
- Türkçe hangi dil ailesi ve hangi yapı türü içinde yer alır?

PROJE ETKİNLİĞİ

Kavrama Soruları

- Dillerin yapısına bakarak sınıflandırılmasının neden gerekli olabileceğini açıklayınız.
- Eklemeli dillerde kökün değişmemesi sizce öğrenmeyi kolaylaştırır mı? Neden?
- Çekimli dillerde kökün değişmesi, anlam çeşitliliğine nasıl katkı sağlayabilir?

Analiz – Karşılaştırma Soruları

- Eklemeli diller ile çekimli dilleri yapı bakımından karşılaştırınız.
- Türkçenin eklemeli bir dil olmasının cümle yapısına etkilerini örneklerle açıklayınız.

Yaratıcı Düşünme Etkinliği

- “Dünya üzerinde hiç bilinmeyen yeni bir dil keşfetmiş olsaydınız, onu hangi ölçütlere göre sınıflandırırdınız? Dil aileleri içinde nereye koyardınız?” kısa bir paragraf yazınız.

ETKİNLİK ÖNERİLERİ

- Öğrenciler Türk lehçelerinden birinde yazılan bir metni okur ve ardından edebi dilinden farklı olduğunu düşündükleri kelimeleri çiftler arası tartışırlar. Her çift kendi örneklerini arkadaşlarına sunmaya çalışır.
- Yöre dili/şive/ağız ve edebi dil arasındaki farkı kavramak için örnekler ile etkinlikler uygulanır. “Konuşuyoruz, kayda alıyoruz, birbirimizi dinliyoruz” etkinliği yaptırılır.
- Öğrenciler iki gruba ayrılır. Birinci gruptaki öğrenciler alt gruplara ayrılır ve her bir alt grup günlük hayattan bir konu hakkında evde veya akraba/komşu/arkadaş tarafından konuşulan ağızda kısa bir diyalog düşünür. Daha sonra bunu edebi Türk diline kaydeden ikinci gruptaki sınıf arkadaşlarının önünde gerçekleştirirler. Bu işlem, birinci grubun yeni diğer alt grupları ile tekrarlanır. Sonunda, diyalogdaki farklı kelimeler listelenir. Bu, kullanılan ağız ile standart dil arasındaki farkı belirler.
- Öğrencilerden yerel söylenişe göre yazılmış metinler bulup getirmeleri istenir. Bu metinlerdeki kelimelerin, yazı dilindeki şekliyle nasıl telaffuz edileceği konusunda çalışmalar yapılır. Yazı dilindeki bir işaretle, konuşma dilinde birden fazla sesin gösterilebileceğine örnek verilir. Konuşma esnasında meydana gelen duraklamaların, soluk alıp vermayla ilişkisi açıklanarak bunların yazı dilinde noktalama işaretleriyle karşılandığı belirtilir.

DÜNYA TÜRK DİLİ VE AİLESİ GÜNÜ

Dil, bir milletin tarihsel hafızasını, kültürel birikimini ve kimliğini taşıyan en temel unsurdur. Türk dili, tarih boyunca geniş bir coğrafyada konuşulmuş; farklı topluluklar, devletler ve kültürler aracılığıyla zenginleşerek günümüze ulaşmıştır. **Dünya Türk Dili Ailesi Günü**, Türk dillerinin ortak kökenini, tarihsel gelişimini ve kültürel bütünlüğünü vurgulamak amacıyla anılan sembolik bir gündür. Bu gün, Türkçenin yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda ortak bir medeniyet dili olduğunu hatırlatmayı amaçlar.

Türk dili, tarih boyunca kültürümüzün, düşünce dünyamızın ve kimliğimizin oluşumunda belirleyici bir rol oynamıştır. Farklı coğrafyalarda yaşayan milyonlarca insanı ortak bir paydada buluşturan bu dil, geçmişten günümüze aktarılan en kıymetli kültürel miraslarımızdan biridir. Dil, bir iletişim aracı olmanın ötesinde, tarihimizin, edebiyatımızın, düşünsel birikimimizin ve kültürel değerlerimizin taşıyıcısı konumundadır. Bu nedenle Türkçenin korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması ortak bir sorumluluk olarak karşımızda durmaktadır.

Bu bağlamda, UNESCO’nun 3 Kasım 2025 tarihinde düzenlenen 43. Genel Konferansı’nda aldığı kararla 15 Aralık, resmî olarak “Dünya Türk Dili Ailesi Günü” ilan edilmiştir. Söz konusu karar, Türk dilinin evrensel kültür mirası içindeki yerini ve farklı coğrafyalarda yaşayan topluluklar arasındaki birleştirici gücünü uluslararası düzeyde bir kez daha teyit etmektedir. Dünya Türk Dili Ailesi Günü, Türk dilinin zenginliğini, tarihsel derinliğini ve kültürel mirasını hatırlamak, korumak ve gelecek nesillere aktarmak açısından önemli bir farkındalık günüdür.

DERSE HAZIRLIK (ARAŞTIRMA TEMELLİ)

Aşağıdaki soruları düşünerek derse hazırlık yapın:

- Dil bir millet için neden önemlidir?
- Türkçenin farklı bölgelerde farklı söyleyişlere sahip olması hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Atalardan miras kalan değerleri korumak neden önemlidir?
- Günlük hayatta duyduğunuz ve söylediğiniz kelimelere dikkat ediniz.
- Bunlardan yanlış olanları tespit ederek doğru yazılışlarını sıralayınız.

DİL VE VATAN

Ataların bize miras bıraktığı en güzel iki şeyden biri bugünkü Türk vatani ise, ikincisi Türkçedir.

Onu olur olmaz kaprislerle yıkamazsın!

Seni yıkmak için önce onu yıkmanın lüzumuna inanan düşmanlarının yardımcısı olamazsın!

Bu dili seveceksin! Hem de her hâliyle sevecek ve koruyacaksın!

Türkçe nasıl sevilir?

Vaktiyle Birinci Türk Dili Kurultayı'nda büyük edip Halit Ziya Uşaklıgil bir tebliğ okumuştı. O tebliğde, aydınlarımıza Türkçeyi sevmeye dersi vermişti. Demişti ki:

“Ben Türkçenin ezeli bir âşığıyım. Hepimiz öyle değil miyiz? Ben Türkçeyi muhtelif devirlerinde, muhtelif libaslarla, muhtelif şekillerde gördüm ve sevgimi, o libaslar altında kendi cevherinde sevdim.

Ben eski Babîâli kâtiplerinden işittiğim süslü dili sevdiğim gibi, Aksaray'da karpuz sergisinde müşteri ayartmak için çığırkanlık eden Türk delikanlısının türlü zarafetlerle dolu Türkçesini de sevdim.”

Türkçeyi sevmek budur. Bir dil, kendi öz evlatları tarafından ancak böyle sevilir.

Burada Türk dilinin daha eski bir âşığına döneceğim: Bu Türk dili âşığı Kâşgarlı Mahmud'dur. Kâşgarlı Mahmud bundan dokuz asır evvel, hem de Bağdat'ta Türk dili için şunları söylüyordu:

“Türk dilini öğreniniz! Çünkü Türklerin uzun sürecek saltanatları olacaktır!”

Onun dediği oldu.

Fakat söylediği sözlerin hakikati bitmedi.

Bu söz bugün için de doğrudur; şöyle bir değişiklikle bugün de söylenebilir:

“Türk dilini seviniz! Çünkü Türklerin en az geçmişleri kadar büyük geleceği olacak ve bu gelecek o geçmişe dayanacaktır.”

Nihad Sami BANARLI

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Atalarımızın bize bıraktığı en güzel iki miras nedir?
- Yazarın “Bu dili seveceksin! Hem de her hâliyle!” sözüyle vermek istediğı mesaj nedir?
- Kâşgarlı Mahmud’un “Türk dilini öğreniniz!” sözünün bugün için anlamı nedir?
- Sizce bir dili korumanın en etkili yolları nelerdir? Günlük hayattan örnekler veriniz.

SÖZCÜKBİLİM VE KELİME BİLGİSİ

Sözcükbilim, dilin sözvarlığını, yani kelimelerini inceleyen, kelimelerin oluşumlarını, anlamlarını, kökenlerini ve kullanım biçimlerini araştıran bir dilbilim dalıdır. Bu alan, kelimelerin türetme yollarını, bileşik sözcükleri, deyimleri, atasözlerini ve kalıplaşmış sözleri analiz eder.

- Sözcükbilim, kelimelerin dil içindeki görevlerini ve anlamlarını sistematik olarak inceleyerek dilin zenginliğini ve tarihsel gelişimini ortaya koyar.
- Kelimeler kökenlerine göre yerli (öz Türkçe) ve yabancı olarak sınıflandırılabilir.
- Ayrıca kelimelerin basit, türemiş ve birleşik oluş biçimleri, deyimler, atasözleri ve kalıplaşmış sözler aracılığıyla dilin anlam derinliği incelenebilir.

Örnekler:

- **Yerli (öz Türkçe) kelimeler:** Ev, su, dağ, yol... Bu kelimeler uzun yıllardır Türkçede kullanılmaktadırlar ve günlük dilin temelini oluştururlar.
- **Yabancı kökenli kelimeler:** Televizyon (Fransızca), radyo (İngilizce), internet (İngilizce)... Bu kelimeler farklı dillerden Türkçeye geçmiş ve Türkçede kullanımları yerleşmiştir.
- **Basit kelimeler:** Kitap, kalem, güneş... Tek başına anlam taşırlar ve başka ek almadıkça değişmezler.
- **Türemiş kelimeler:** Yaz → Yazıcı, yazılı, yazarlık... Başka kelimelerden ek alarak yeni anlamlar kazanırlar.
- **Birleşik kelimeler:** Başbakan, denizaltı, günüşiği... İki veya daha fazla kelimenin birleşmesiyle oluşurlar.
- **Deyim ve kalıplaşmış sözler:** “Kafası karışmak”, “Sakıncalı işlere girmek”... Birden fazla kelimenin bir araya gelerek özel bir anlam kazanmasıyla oluşurlar.

ETKİNLİK (SINIF İÇİ):

- Öğrencilere kısa bir metin veya kelime listesi verilir. Gruplar kelimelerin Türkçe mi, yabancı mı, basit mi, türemiş mi, birleşik mi, deyim veya atasözü mü olduğunu belirler. Her grup tespitlerini sınıfa sunar ve tartışır.

- **Örnek Metin Uygulaması:** “Ali bilgisayarını açtı ve internetten televizyon programlarını izledi. Akşam bahçede kitap okudu.”

Analiz:

- **Türkçe kelimeler:** açtı, izledi, okudu, bilgisayar.
- **Yabancı kelimeler:** Ali, internet, televizyon, program, akşam, bahçe, kitap.
- **Basit kelimeler:** Ali, açmak, internet, televizyon, program, akşam, bahçe, kitap, okumak.
- **Türemiş kelimeler:** izledi.
- **Birleşik kelimeler:** bilgisayar, televizyon programı.

ETKİNLİK ÖNERİLERİ (SINIF İÇİ)

Kelimelerin Kökenine Göre Türk Dilinin Söz Varlığı

Türkçe kelimeler, köken bakımından Türkçe ve yabancı olabilir.

- **Türkçe Kelimeler:** Türkçeye özgü ve uzun yıllardır kullanılan kelimeler. Örnek: su, dağ, ev
- **Yabancı Kelimeler:** Başka dillerden Türkçeye geçmiş kelimeler (alıntı). Örnek: televizyon (Fransızca), radyo (İngilizce)
- Kelimelerin kökenini bilmek, hem doğru kullanım hem de kültürel bilinç açısından önemlidir.

Sınıf Etkinliği – “Köken Avı”:

- Gruplar 5-6 kişilik gruplara ayrılır.
- Her grup bir kelime listesi alır.
- Kelimelerin Türkçe mi, yabancı mı olduğunu belirler.
- Örnek Listesi: kalem, internet, masa, bilgisayar, göl, radyo
- Sonuçlar sınıfta tartışılır ve kelimelerin kökenleri açıklanır.

Türkçe Kelimeler ve Kullanımı

Türkçede uzun yıllardır kullanılan, kökeni Türkçe olan kelimelerdir.

- Bu kelimeler günlük konuşmada ve yazıda sık kullanılır.
- Öğrenciler, Türkçe kelimeleri doğru ve anlamına uygun kullanmayı öğrenir.
- Örnek: ev, ay, at, baş

Sınıf Etkinliği – “Türkçe Kelime Hikâyesi”:

- Gruplar, verilen 5-6 Türkçe kelimeyi kullanarak kısa bir hikâye yazar.
- Örnek: ev, elma, ağaç, arkadaş, yaz
- Hikâyeler sınıfta okunur ve kelimelerin kullanımı tartışılır.

Türkçemize Giren Yabancı Kelimeler

Başka dillerden Türkçeye geçmiş ve günlük hayatta kullanılan kelimelerdir.

- Türkçe bu kelimeleri dilin yapısına uygun hâle getirerek kullanır.
- Öğrenciler, yabancı kökenli kelimeleri tanır ve anlamını öğrenir.
- Örnek: televizyon, radyo, internet, mikrofon, bilgisayar

Sınıf Etkinliği – “Yabancı Kelime Bulutu”:

- Gruplar 3-4 kişiden oluşur.
- Sınıfa veya öğretmene verilen kısa metindeki yabancı kelimeleri tespit eder.
- Her grup, tespit ettiği kelimenin anlamını açıklayarak sınıfa sunar.
- Örnek Cümle: “Ali bilgisayarını açtı ve internetten televizyon programlarını izledi.” → bilgisayar, internet, televizyon = yabancı kökenli kelimeler

SES BİLGİSİ

Ses, dilin en küçük birimidir. Genellikle sesler tek başına bir anlam taşımaz. Konuşmamıza yarayan sesler, birer şekilde gösterilir. Seslerin yazıdaki şekline **harf**, bir dildeki **harflerin** bütünüdür sırasıyla gösteren dizgeye alfabe denir.

Güzel dil, Türkçe bize,
Başka dil, gece bize.
İstanbul konuşması,
En saf, en ince bize.

Ziya GÖKALP

Yukarıdaki dördlükte de görüldüğü gibi, sesler birleşerek heceleri, heceler birleşerek sözcükleri, sözcükler de cümleyi oluşturur. Bu nedenle dilin temel birimi sestir.

Alfabemizde sesleri karşılayan 29 harf vardır. Dilimizdeki seslerin bazıları hiç engele uğramadan çıkar: a, e, ı, i, u, ü, o, ö. Bazıları da dil, diş, damak, dudak gibi organlarda engele uğrayarak çıkar: s, ş, t, f, p...

Bu sesler ağızdan çıkışlarına göre ikiye ayrılır:

Ünlüler (sesliler); a, e, ı, i, u, ü, o, ö

Ünsüzler (sessizler); b, c, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z

Ünlüler (sesliler), ses yolundan çıkarken hiç engele uğramazlar, bunlar 8 tanedir.

Ünsüzler (sessizler), ses yolundan çıkarken engele uğrayarak çıkarlar, bunlar **21** tanedir.

Ses yolu, dudaklardan akciğere kadar uzanan sistemdir. Bu yol akciğerlerde başlar, soluk borusu, gırtlak, ağız boşluğu ile devam ederek dudaklarda son bulur.

ÜNLÜLERİN ÖZELLİKLERİ

Dilin durumuna göre:

Kalın ünlüler: a – ı – o – u

İnce ünlüler: e – i – ö – ü

Dudakların durumuna göre:

Düz ünlüler: a – e – ı – i

Yuvarlak ünlüler: o – ö – u – ü

Alt çenenin durumuna göre:

Geniş ünlüler: a – e – o – ö

Dar ünlüler: ı – i – u – ü

Şematik olarak gösterirsek;

ÜNLÜLERİN ÖZELLİKLERİ		
Dilin durumuna göre	Dudakların durumuna göre	Alt çenenin durumuna göre
Kalın ünlüler: a – ı – o – u	Düz ünlüler: a – e – ı – i	Geniş ünlüler: a – e – o – ö
İnce ünlüler: e – i – ö – ü	Yuvarlak ünlüler: o – ö – u – ü	Dar ünlüler: ı – i – u – ü

Ünlülerin tüm özelliklerini ve çeşitlerini topluca gösterirsek;

Ünlüler (Sesliler)

	Düz		Yuvarlak	
	geniş	dar	geniş	dar
Kalın	a	ı	o	u
İnce	e	i	ö	ü

Böylece ünlülerin

a	kalın – düz – geniş	ı	kalın – düz – dar
e	ince – düz – geniş	i	kalın – düz – dar
o	kalın – yuvarlak – geniş	u	kalın – yuvarlak – dar
ö	ince – yuvarlak – geniş	ü	ince – yuvarlak – dar

özellikte olduğu görülür.

ÜNLÜLER (SESLİLER) İLE İLGİLİ KURALLAR

Dilimizde ünlülerle (seslilerle) ilgili iki temel kural vardır.

- **Büyük Ünlü Uyumu**
- **Küçük Ünlü Uyumu**

BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU

Ünlülerin (seslilerin) kalınlık-incelikleriyle ilgili kuraldır. Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde kalın ünlülerden biri varsa, ondan sonra gelen hecelerdeki ünlüler de kalın, ilk hecedeki ünlü ince ise, ondan sonra gelen hecelerdeki ünlüler de ince olur. Bu kurala **“Büyük Ünlü Uyumu”** denir.

Örnek:

büyük	slipürge	kendimiz,	sözcüklerinde tüm sesliler ince,
araba	uzak	yukarı,	sözcüklerinde tüm sesliler kalındır.

KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU

Türkçe sözcüklerde, seslerin darlık-genişlik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından uygunluğuna **“Küçük Ünlü Uyumu”** denir.

Öyleyse dilimizdeki seslileri **düz-yuvarlak** yönünden grupsalsak;

Düzler: a – e – ı – i

Yuvarlaklar: o – ö – u – ü

Genişlik-darlık yönünden grupsalsak;

Genişler: a – e – o – ö

Darlar: ı – i – u – ü

Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde düz ünlülerden (a, e, ı, i) varsa, onu izleyen hecede de bu seslilerden (a, e, ı, i) biri bulunur.

Örnek: ka – pı – cı ge – lin – cik

Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde yuvarlak ünlülerden (o, ö, u, ü) varsa, onu izleyen hecelerde düz-geniş (a, e) ya da dar-yuvarlak (u, ü) ünlülerden biri bulunur.

Örnek: gü – zel kö – mür

ÜNSÜZLER (SESSİZLER)

Ses yolunda bir engel ile elde ettiğimiz seslerdir. Sessizler yalnız başlarına söylenemezler. Yanlarına bir ünlü alarak seslendirilirler. Türkçe'de 21 ünsüz (sessiz) harf vardır. Bunlar **söyleniş süreleri** ve **titreşim** durumları bakımından gruplandırılır.

Söyleniş sürelerine göre;

Sürekliler: Başlarına bir ünlü getirildiği zaman sürekli söylenen ünsüzlerdir.

Dilimizdeki sürekli ünsüzler şunlardır: f, ğ, h, j, l, m, n, r, s, ş, v, y, z

Süreksizler: Başlarına bir ünlü getirildiği zaman, sürekli söylenemeyip, kesilen ünsüzlerdir. Örnek: at, ot, ok... gibi.

Dilimizdeki süreksiz ünsüzler şunlardır: b, c, ç, d, g, k, p, t

Titreşim durumları bakımından;

Yumuşak ünsüzler: Ses tellerinde rahatça titreşen ve tonlu çıkan ünsüzlerdir.

Yumuşak ünsüzler (sessizler) şunlardır: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

Sert ünsüzler: Ses tellerinde titreşmeden çıkan ünsüzlerdir.

Sert ünsüzler şunlardır: ç, f, h, k, p, s, ş, t

Ünsüzlerle ilgili tabloyu çizersek;

	Süreksiz	Sürekli
Sert	f, h, s, ş	ç, k, p, t
Yumuşak	b, c, d, g	ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

Türkçe Sözcüklerin Yapısında Görülen Başlıca Özellikler

Yardımcı ses “y”

Türkçe’de ünlü harfle biten (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) sözcüklerden sonra yine ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde sözcük ve ekin arasına “y” sesi girmektedir. Kaynaştırma ünsüzü, Türkçede ünlüyle biten bir sözcükle ünlüyle başlayan bir ek veya kelimenin arasına okuma ve söyleyişi kolaylaştırmak için getirilen seslere denir. Kaynaştırma ünsüzleri, sadece ek almış kelimelerde ortaya çıkar. Kelimenin kökünde bu harfler zaten varsa, o zaman o harf kaynaştırma ünsüzü sayılmaz.

Örnek: su + u > **su + yu** > **suyu**
anne + i > **anne + yi** > **anneyi**
hava + ı > **hava + yı** > **havayı**

Bu örneklerde y harfi, iki ünlü arasında köprü görevi görür.

Diftong

İki ünlü harfin bir hecede yan yana gelmesine **diftong** denir. Türkçe’de diftong yoktur, ancak yabancı sözcüklerde görülür.

Örnek: saat şiir aile Fuat

Ünlü Birleşmesi

Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana gelmez. Böyle bir durumda ünlüler birleşerek tek bir ünlü meydana gelir.

Örnek: ne – için = niçin kahve – altı = kahvaltı ne – oldu = noldu

Ses Türemesi

Türkçe bazı tek heceli sözcükler, yardımcı eylemle birleşirken araya yeni bir ses girer. Buna **ses türemesi** denir.

Örnek: Af etmek – affetmek zan etmek – zannetmek

Hece Ses Düşmesi

Dilimizde bazı iki heceli sözcükler ünlü harfle başlayan ek aldığı anda sözcüğün ikinci hecesindeki ünlü harf düşer. Sözcükteki bu değişikliğe hece düşmesi ya da ses düşmesi denir.

Örnek: burun - burnu fikir – fikri resim - resmi

HECE

Ağızımızın bir hareketiyle çıkan ses ya da ses topluluğuna hece denir. Türkçe de bazı sözcükler tek, bazı sözcükler çok hecelidir.

“Evde peçete kalmamış.” cümlesi üç sözcük ve sekiz heceden oluşmuştur.

Her hecede bir ünlü (sesli) harf bulunur. Her ünlü (sesli) harf kendi başına bir hecedir. Sözcükte bulunan ünlü (sesli) harfler, hece sayısını belirtir.

Örnek:

Sınıf kitaplığından kitap aldım.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 (11 hece)

Hece, bir nefeste çıkarılan ses birimidir.

Bir kelime, içinde kaç tane sesli harf (a, e, ı, i, o, ö, u, ü) varsa o kadar heceden oluşur.

Örnek: “ka-le-mi” kelimesinde 3 sesli harf → 3 hece

Hecenin Özellikleri

- Ünlü (sesli) harf olmadan hece olmaz.
- Ünsüz (sessiz) harfler tek başına hece olamaz.
- Her hecede anlam aranmaz. Hecelerin bazıları anlamlı, bazıları anlamsızdır.
- Bir hecede en çok dört harf bulunur.

ÖĞRENELİM

Açık hece

Ünlü (sesli) harflerle biten hecelere **açık hece** denir.

Açık hece: **ke-li-me (kelime)**, **ba-ba (baba)**.

Kapalı hece

Ünsüz (sessiz) harflerle biten hecelere **kapalı hece** denir.

Kapalı Hece: **kar-deş (kardeş)**, **at-las (atlas)**, **kıs-rak (kısırak)**.

Hece Çeşitleri

Hece, seslerin sayısına ve seslerin sıralanışına göre altı grupta incelenir.

1. Ünlü (sesli) harflerin hepsi kendi başına bir hecedir. “a, e, ı, i, o, ö, u, ü”
2. Bir ünlü (sesli), bir ünsüz (sessiz) harften oluşan heceler. “al, eş, ay, ah, iş, uf...”
3. Bir ünsüz, bir ünlü harften oluşan heceler. “ve, bu, şu, mi...”
4. Bir ünlü, iki ünsüzden oluşan heceler. “ilk, alt, üst, ölç...”
5. Bir ünsüz, bir ünlü, bir ünsüzden oluşan heceler. “koş, yaz, gül, taş...”
6. Bir ünsüz, bir ünlü, iki ünsüzden oluşan heceler. “Türk, harf, kork, dert...”

VURGU ÇEŞİTLERİ

Vurgu, bir heceyi veya cümlenin içindeki bir sözcüğü diğerlerine göre daha baskılı, güçlü, belirgin söyleme özelliğidir. Konuşmada anlamı ve duygu tonunu belirleyen önemli bir unsurdur.

1. Sözcük Vurgusu

Bir kelimde **en baskın söylenen hece**dir.

Türkçede genellikle **son hece**dedir:

Örnek: okumak, çalışır, kalem

2. Cümle Vurgusu

Cümlede önemli olan sözcük daha baskılı söylenir. Cümlede önemli olan sözcük daha baskılı söylenir. Cümlede anlatılmak istenen şey vurgulu sözcükle belirlenir.

Örnek: Ben **geliyorum** (vurgu "geliyorum" da)

Ben sana geliyorum (vurgu "sana" da)

3. Duygu Vurgusu (Tonlama)

Cümleye **duygu katmak için** sesin yükselip alçalmasıdır. Cümlenin duygu, düşünce ve anlamını yansıtır. Şaşkınlık, öfke, sevinç, sorgulama gibi duyguları anlatır.

Örnek: Gerçekten mi? (şaşkınlık tonlaması)

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

Ders sonunda öğretmen şu soruları yöneltir.

- Seslerin doğru çıkarılması neden önemlidir?
- Ünlü uyumları dilin melodisini nasıl etkiler?
- Vurgu ve tonlama, konuşmanın anlamını nasıl değiştirir?

Gruplar fikirlerini paylaşır ve öğretmen, günlük hayatta ses bilgisinin nerelerde önemli olduğunu örneklerle açıklar.

YAPI BİLGİSİ (MORFOLOJİ)

ÖĞRENELİM

- Morfoloji (yapı bilgisi), dilbiliminin bir alt koludur; sözcüklerin iç yapısını, köklerini, gövdelerini, yapım ve çekim eklerini inceler. TDK açısından “sözcüklerin yapısını, türeme yollarını ve çekim biçimlerini içeren bilgi” olarak tanımlanır.
- Bu inceleme, dilin nasıl yeni sözcükler kurduğunu (türeme), mevcut sözcükleri nasıl değiştirdiğini (çekim) ve sözcüklerin hangi yapı öğelerinden oluştuğunu anlamayı sağlar.

Morfem (Biçimbirim) Kavramı

- Morfem, anlam taşıyan en küçük birimdir (örneğin “ev” bir morfem, “-ler” çoğul eki başka bir morfemdir).
- Bağımsız morfem: Başlı başına anlamı olan morfem (örneğin “kitap”).
- Bağımlı morfem: Tek başına anlam ifade edemez, ek olarak gelir (örneğin çoğul eki “-ler”).

Sözcük Yapısı ve Türeyiş

- **Kök:** Sözcüğün asıl temel anlamını taşıyan kısmı.
- **Gövde:** Kök + yapım ekleri
- **Yapım eki:** Yeni bir sözcük türetir (Örneğin: -cı /-ci /-cu /-cü /-çı /-çi /-çu /-çü; -lık /-lik /-luk /-lük => kitapçı, kitaplık).
- **Çekim eki:** Mevcut sözcüğün anlamını genişletir, sözcüklerin cümle içindeki ilişkisini kurar ama yeni kök anlam oluşturmaz. (Örneğin: -da/-de /-ta /-te; -ı /-i /-u /-ü => kitapta, kitabı).

ETKİNLİK (SINIF İÇİ):

Aşağıda, yapı bilgisi konusunu sınıf içinde grup çalışması olarak işleyebileceğiniz bir etkinlik var. Bu etkinlik hem anlatımı pekiştirir hem öğrencileri aktif katılıma yönlendirir:

“Morfem Avı” (Grup Çalışması)

Sınıfı 4–5 kişilik gruplara ayırın. Her gruba bir gazete, dergi, kısa metin ya da paragraf verin. Metindeki tüm kelimeleri bulun ve morfolojik olarak çözümleyin:

Kökü nedir? Hangi ekleri almış? (yapım eki mi, çekim eki mi?) Kaç morfem içeriyor?

Her grup, analiz ettiği 10 kelimeyi seçerek tahtaya yazsın ve morfem yapılarını açıklasın. Gruplar sunum yapsın ve diğer gruplar sorular sorarak tartışsın.

AD (İSİM)

Sabah erken saatlerde **Keltepe**'ye doğru yürürken etrafımızdaki **ağaçlar, dağlar** ve uzaklarda görünen küçük **köyler** bize yol gösteriyordu. Yolun sonunda karşılaştığımız eski bir **ev**, içinde taşıdığı **anı**larla sanki bizi geçmişe çağırıyordu. Zirveye vardığımızda **Karadeniz**'in üzerine çöken hafif **sis**, insana derin bir **huzur** veriyordu. O anda hem çevremizdeki **taş, kuş, orman** gibi somut varlıkların hem de içimizde büyüyen **özlem** ve **umut** gibi soyut duyguların farkına vardık.

ÖĞRENELİM

Yukarıdaki parçada geçen “dağ, tepe, orman, ayak, kuzey, yeşil, Karadeniz...” sözcükleri birer varlık belirtmektedir. Varlık ve kavramları anlatmaya yarayan sözcüklere **ad (isim)** denir.

- **Özel adlar:** Keltepe, Karadeniz
- **Tekil adlar:** ev, sis, huzur, umut, özlem
- **Çoğul adlar:** ağaçlar, dağlar, köyler
- **Somut adlar:** ağaç, dağ, köy, ev, taş, kuş, orman, sis
- **Soyut adlar:** anı, huzur, özlem, umut

Yapılarına Göre Adlar

Basit Ad

Türemiş Ad

Birleşik Ad

Basit Ad

ÖĞRENELİM

Yapım eki almamış, kök hâlindeki sözcüklere **basit ad** denir.

Bu tür adlar çekim almazlar ve kök özelliğini kaybetmezler: göz, ağaç, fidan, su, kalem ... vs. adlar gibi.” Ayrıca yabancı dilden gelen sözcükler, yapım eki almamışsa kök aranmaz, basit sayılır.

Türemiş Ad

ÖĞRENELİM

Adların kök ya da gövdelerine yapım eki getirilerek oluşturulan yeni anlamdaki sözcüklere türemiş ad denir.

eski-ci --> eskici

eski: ad kökü

-ci: yapım ek

eskici: türemiş ad

Örnek:

sil-gi	silgi (türemiş ad)
bil-gi	bilgi (türemiş ad)
şeker-ci	şekerci (türemiş ad)

Addan ad türeten ekler:

-lık /-lik /-luk /-lük (kısaltması lık)
-cı /-ci /-cu /-cü /-çı /-çi /-çu /-çü (kısaltması Cı)
-daş / -deş /-taş /-teş (kısaltması dAş)
-ca / -ce / -ça /-çe (veya CA)

kitaplık	gözlük	öğretmenlik	güzellik
ayakkabıcı	şakacı	denizci	kapıcı
arkadaş	vatandaş	meslektaş	yurttaş
Türkçe	Makedonca	İngilizce	Fransızca

Eylemden ad türeten ekler:

-mak /-mek (kısaltması mA)
-ma/ -me (kısaltması mA)
-ak / -ek (kısaltması Ak)
-ış /-iş /-uş /-üş (kısaltması İş)
-gı/ -gi / -gu/ -gü (kısaltması gı)

okumak	koşmak	sormak	gitmek
dondurma	kazma	okuma	kıyma
durak	tarak	kapak	ölçek
gösteriş	çıkış	bakış	gülüş
saygı	silgi	görgü	bilgi

ÖĞRENELİM

Birden çok sözcüğün birleşip kaynaşmasıyla oluşan yeni anlamdaki adlara **birleşik ad** denir. Birleşik adlar yapıları bakımından değişik biçimlerde oluşurlar.

İki yalın addan oluşan adlar:

Örnek:

baba anne	babaanne
ilk okul	ilkokul
öz geçmiş	özgeçmiş

Belirtisiz ad tamlamasından oluşan birleşik adlar:

Örnek:

hanım eli	hanım eli
olağan üstü	olağanüstü
yaz tatili	yaz tatili

Sıfat tamlaması şeklinde oluşan birleşik adlar:

Örnek:

Kara göz	Karagöz
Ak saray	Aksaray
Kızıl deniz	Kızıldeniz

Bir ad ile bir eylemden oluşan birleşik adlar:

Örnek:

imam bayıldı	imambayıldı
gece kondu	gecekondu
ağaç kakan	ağaçkakan

İki eylemden oluşan birleşik adlar:

Örnek:

Uyur gezer	uyurgezer
Dedi kodu	dedikodu
Biçer döver	biçerdöver

DERSİN KAZANIMI

Adları/İsimleri Tanır

Kısa Tanım: Adlar, canlı veya cansız varlıkları, kavramları, yerleri ve nesneleri anlatan kelimelerdir.

Adlar çeşitli türlerde olabilir:

- **Özel adlar:** Belirli kişi, yer veya kurum adları.

Örnek: Alin, Maya, Üsküp, Radoviş, Gostivar, Türk

- **Ortak adlar:** Genel varlık adları.

Örnek: şehir, kitap, çocuk

- **Tekil ve çoğul adlar:** Tek bir varlığı veya birden fazla varlığı ifade eder.

Örnek: kitap / kitaplar

- **Soyut adlar:** Duyu organıyla algılanamayan, düşünce ve duyguları anlatan isimler.

Somut bir varlığı değil, kavramı ifade eder.

Örnek: sevgi, cesaret

- **Somut adlar:** Gözle görülebilen, dokunulabilen varlıklar.

Örnek: masa, kalem

- **Topluluk adları:** Aynı türden bir grup varlığı ifade eder.

Örnek: sürü, ordu

- **Adlarda küçültme:** Bir isimden küçültme ekiyle daha sevimli veya küçük anlam elde edilir.

Örnek: ev → evcik

Sınıf Etkinliği:

Ad Kartları

Amaç: Ad türlerini hızlı ve doğru tanıma becerisini artırmak.

Uygulama: Öğrencilere farklı adlar yazılı kartlar dağıtılır. Öğretmen bir ad okur veya gösterir; öğrenciler hangi tür ad olduğunu hızlıca söyler veya uygun kategoriye yapıştırır.

Kazanımlar: Hızlı düşünme, ad türlerini tanıma ve sınıf içi etkileşimi artırma.

Metin Örnekleri:

• Ali ve Ayşe, İstanbul'daki bir kütüphaneye gittiler. Kitapların arasında çalışkan öğrenciler vardı.

• Sevgi ve dostluk, insanların hayatında çok önemlidir. Masanın üzerindeki kalemleri al.

• Ormanda bir sürü kuş vardı. Küçük evler bahçede sıralanmıştı.

Kelime Sınıflandırma (Grup Çalışması)

Amaç: Basit, türemiş ve birleşik adları tanıma ve sınıflandırma.

Uygulama: Öğrencilere karışık bir kelime listesi verilir. Her grup kelimeleri basit, türemiş veya birleşik olarak ayırır. Sınıfta tahtada gösterir ve diğer gruplar doğruluğu kontrol eder.

Kazanımlar: Adların yapısal özelliklerini öğrenme, sınıflandırma becerisi, grup çalışmasıyla işbirliği.

SIFAT (ÖN AD)

ÖĞRENELİM

Varlıkları niteleyen ya da belirten sözcüklere **sıfat** denir. Sıfatlar, adlardan önce gelerek onları anlam bakımından niteleyen ve belirten sözcüklerdir. Böylece sıfatlar, adlardan önce gelir ve bu adların yerini, durumunu, sayısını ve rengini belirtir.

Yapılarına Göre SIFATLAR

Basit Sıfat

Türemiş Sıfat

Birleşik Sıfat

Basit Sıfat

Yapım eki almamış kök hâlindeki sıfatlardır. Kök hâlinde bulunan yani herhangi bir yapım eki almamış veya bir başka sözcükle birleşmemiş sıfatlardır.

Örnek:

geniş ev

yeni elbise

bu kitap

üç kardeş

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü gibi “**geniş, yeni, bu, üç...**” sıfatlarının parçalanıp bozulması mümkün değildir.

Türemiş Sıfat

Ad ya da eylemlere yapım eki getirilerek oluşturulan sıfatlara türemiş sıfat denir. Türemiş sözcükleri sıfat göreviyle kullandığımızda ortaya çıkar.

Örnek:

yağmurlu hava

kavgacı çocuk

akıllı adam

tuzlu yemek

Sıfat türeten başlıca ekler:

Örneğin:

-an /-en (kısaltması An)	gülen çocuk	konuşan öğrenci
-lı /-li /-lu /-lü (kısaltması lı)	yaralı kuş	tatlı çocuk
-sız /-siz /-suz /-süz (kısaltması sız)	dertsiz adam	hatasız insan
-mış /-miş /-muş /-mü (kısaltması mış)	pişmiş yemek	taşmış göl
-ca /-ce /-ça /-çe (kısaltması CA)	Türkçe yazı	Makedonca kitap
-acak /-ecek (kısaltması AcAk)	koşacak öğrenci	gelecek yıl

Birleşik Sıfat

Birden fazla sözcüğün anlamca kaynaşmasıyla oluşan sıfatlara **birleşik sıfat** denir. Birleşik kullanılan sözcüklerin yapısını değiştiremeyiz. Bu sözcükler birleşik sözcük özelliği gösterir, bitişik olarak yazılır. Bazıları ise ayrı yazılır.

Örnek:

kahverengi gömlek kırk yıllık dost okuryazar çocuk

Anlamına Göre Sıfatlar

Niteleme Sıfatları

Varlığın **nasıl, ne durumda, ne renkte, nasıl** bir özellikte olduğunu belirtir.

Örnekler: kırmızı elbise; uzun yol; soğuk su; yumuşak ses

Cümle: *Bahçede yeşil ağaçlar vardı.*

Belirtme Sıfatları

Bir adı **belirgin ve kesin bir şekilde** ifade eden sıfatlardır. 4 alt başlığa ayrılır:

1. İşaret Sıfatları: Varlığı işaret eder: **bu, şu, o, öteki, beriki**

Örnek: **bu** defter **o** ev

2. Sayı Sıfatları: Varlığın sayısını bildirir.

Örnek: **iki** öğrenci **yüz** kitap

3. Soru Sıfatları: Soru yoluyla adı belirler.

Örnek: **hangi** kalem **kaç** kişi **ne tür** hikâye

4. Belgisiz Sıfatlar: Belirsizliği ifade eder.

Örnek: **birkaç** kuş **bazı** insanlar **her** çocuk

KISA ÖZET

Tür	Tanım	Örnek
Niteleme Sıfatı	Varlığın niteliğini belirtir	uzun yol
Belirtme Sıfatı	Varlığı kesin olarak belirtir	bu ev, üç kitap
Basit Sıfat	Ek almamış	büyük kapı
Türemiş Sıfat	Yapım eki almış	güneşli hava
Birleşik Sıfat	Birden çok sözcükten oluşur	üç katlı bina

ETKİNLİK (SINIF İÇİ):

Anlamına veya Yapısına Göre Sıfatları Tanır

Kısa Tanım: Sıfatları, hem anlam hem de yapılarına göre doğru şekilde tanımak önemlidir.

- Anlamına göre sıfatlar: Özellik belirten sözcükler, örnek: hızlı araba, tatlı elma
- Yapısına göre sıfatlar: Basit, türemiş, birleşik olmasına göre sınıflandırılır.

Bir sıfat, anlamına göre başka türden sıfatlarla karşılaştırılarak sınıflandırılabilir.

Sınıf Etkinliği:

- Her grup kısa bir metin seçer veya öğretmen verir. Gruplar, metindeki sıfatları hem anlamına göre hem de yapısına göre sınıflandırır.
- Gruplar sonuçlarını sınıfta sunar ve diğerleri doğrular.

DERSİN KAZANIMI

Anlamına veya Yapısına Göre Sıfatları Tanır

Sıfat Avı (Grup Çalışması)

Amaç: Sıfatları anlam ve yapısına göre ayırt etmeyi öğrenmek.

Uygulama: Her grup kısa bir metin alır. Metindeki sıfatları hem anlamına göre (özellik, nicelik, nitelik) hem de yapısına göre (basit, türemiş, birleşik) sınıflandırır.

Kazanımlar: Sıfatların anlam ve yapısal farklarını öğrenme, metin analizi ve sınıf içi tartışma becerisi.

Sıfat Hikâyesi

Amaç: Sıfatları yaratıcı şekilde kullanmak ve anlamlarını pekiştirmek.

Uygulama: Gruplar kısa bir hikâye oluşturur ve hikâyedeki isimleri niteleyen sıfatları ekler. Hikâye sınıfta okunur ve diğer gruplar sıfatların yapısını ve anlamını tartışır.

Kazanımlar: Yaratıcılık, yazma becerisi, sınıf içi işbirliği ve sıfatları anlamlı bağlamda kullanma.

Metin Örnekleri: *Tatlı elmalar, iri armutlarla birlikte sepetin içindeydi. Çalışkan öğrenciler, uzun boylu öğretmenlerini dinliyordu.*

ETKİNLİK (SINIF İÇİ):

“Dil Bilimcilere Mektup”

Öğrenci gruplarından her biri, morfoloji (yapı bilgisi) konusuna yeni başlayan bir sınıf arkadaşına bilgilendirici bir mektup / bilgilendirme yazısı yazsın.

Mektupta yer alması gerekenler:

Morfoloji nedir ve neden önemlidir?

Ad ve sıfat yapılarına kısa bir giriş (basit, türemiş, birleşik vs.).

Günlük hayatta öğrendikleri yapı bilgisinin nerelerde işe yaradığını 2–3 örnek ile açıkla.

Gruplar mektuplarını okur ve sınıfça değerlendirir / geliştirir.

“Sözcük Kurma İstasyonu”

Sınıfı istasyonlara bölün (her istasyonda farklı bir görev).

İstasyon 1: Kök kartları (örneğin “gül”, “su”, “ev”, “taş”) ve yapım eki kartları (-cı, -lık, -li, -siz, vb.). Öğrenciler kök ve ek kartlarını birleştirerek türemiş adlar/sıfatlar oluşturur.

İstasyon 2: Çekim eki kartları (çoğul eki, iyelik eki, hâl ekleri) ile farklı kökleri çekimleyerek gösterim cümleleri kurar.

İstasyon 3: Birleşik sözcük istasyonu — iki ya da üç kelime kartı verilir (örneğin “deniz”, “altı”, “gözü” gibi) ve öğrenciler bu kartlarla mantıklı birleşik adlar veya sıfatlar kurmaya çalışır.

Öğrenciler her istasyon sonunda ortaya çıkardıkları sözcükleri ve yapılarını not edip sınıfa bildirir.

“Sıfat Hikâyesi”

Öğrencileri küçük gruplara bölün.

Her gruba bir kart verin: basit sıfat, türemiş sıfat veya birleşik sıfat.

1. Görev: Bu sınıfa ait sıfat türünü kullanarak kısa bir hikâye (3–4 cümle) yazın. Hikâyede en az 5 sıfat kullanmanız gerekiyor.
2. Gruplar yazdıkları hikâyeleri sırayla okur, sınıf geri bildirimde bulunur.
3. Hikâyelerde hangi sıfat türlerini kullandıklarını tartışın: neden o türü seçtiler, cümleye hangi renk/veri kattı?

ZAMİRLER (ADILLAR)

ÖĞRENELİM

Zamirler, isimlerin yerine kullanılan kelimelerdir. Bir varlığı, kişiyi, nesneyi ya da kavramı tekrar etmeden anlatmayı sağlarlar. Zamirler olmadan cümleler sık tekrar yüzünden yorucu hâle gelir.

Zamirler, metni akıcı ve anlaşılır hâle getirir.

Örnek (Zamirsiz): “Ali okula gitti. Ali defterini aldı. Ali sınıfa girdi.”

Örnek (Zamirli): “Ali okula gitti. O, defterini aldı ve sınıfa girdi.”

ZAMİR TÜRLERİ

A) Kişi Zamirleri

Kişilerin yerine kullanılan zamirlerdir.

<i>Tekil</i>	<i>Çoğul</i>
<i>ben</i>	<i>biz</i>
<i>sen</i>	<i>siz</i>
<i>o</i>	<i>onlar</i>

Örnekler:

Ben ödevimi bitirdim.

Siz bugün çok neşelisiniz.

O, yeni oyuncağını getirdi.

Önemli: “Kendisi, kendim, kendin” gibi kelimeler de dönüşlülük zamiri olup kişi zamirlerinin alt başlığıdır.

B) İşaret Zamirleri

İsmin yerine geçip bir varlığı işaret ederler. **Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar**

Örnekler:

Bu, benim kalemim.

Şunlar, sınıfın kitaplarıdır.

O, dün geldi.

Önemli:

“Bu kalem” → işaret sıfatı

“Bu benim.” → işaret zamiri

C) Belgisiz Zamirler

Belirsiz varlıkları ya da kişileri karşılar. **biri, birisi, çoğu, bazıları, herkes, hiçbiri...**

Örnekler:

Biri kapıyı çaldı.

Bazıları gelmedi.

Hiçbiri ödev yapmamış.

D) Soru Zamirleri

Varlıkları, kişileri veya nesneleri soru yoluyla karşılayan zamirlerdir.

kim, ne, hangisi, kaç, kimin, neyi...

Örnekler:

Kim geldi?

Hangi kalem aldın?

Kaç kişi katıldı?

E) İyelik Zamirleri (Genişletme)

Bir varlığın kime ait olduğunu gösterir. **Benim, senin, onun, bizim, sizin, onların**

Örnekler:

Bu defter **benim**.

O kalem **onun**.

F) Dönüşlülük Zamiri

Kişinin yaptığı iş yine kişiye döner. **kendi, kendisi, kendim, kendin**

Örnek:

Çocuk **kendi** yemeğini yedi.

G) İlgî Zamiri (ki zamiri)

Bir ismin yerine geçer. "**ki**" ekinin zamir hâlidir.

Örnekler:

Benim kitabım seninkinden daha eski. ("seninkiden" → senin kitabından)

Ayşe'nin kalemi Ali'ninki kadar güzel. ("Ali'ninki" → Ali'nin kalemi)

Yazılı ve Sözlü Anlatımda Zamir Kullanımı

Zamirler doğru kullanılmazsa anlam karışır.

Yanlış: "Ali kitabı aldı. Bu kitabı ödev için kullandı." ("Bu" hangi kitap?)

Doğru: "Ali kitabı aldı. **Onu** ödev için kullandı."

ETKİNLİK (SINIF İÇİ):

Kişi Zamiri Avı

Aşağıdaki cümlelerdeki kişi zamirlerini bulun:

1. Biz parka gittik.
2. O, filmi izledi.
3. Sen beni hiç dinlemedin.

Belirsiz Kelime Avı

Öğrencilerden şu kelimelerle cümle kurması istenir: biri, hiçbiri, bazıları

Soruyu Bul

Cümlelere uygun soru zamiri ekleyin. Etkinliği defterinizde uygulayın.

_____ kitabı aldın?
_____ seni çağırdı?

Zamir Türünü Bul

Cümlelerdeki zamirleri bulun ve türünü yazın:

1. Şunlar benim kalemlerimdir.
2. Kim seni çağırdı?
3. Bazıları bugün gelmedi.
4. O, oyunu kazandı.
5. Herkes onu konuşuyor.

Yazma Etkinliği

Aşağıdaki paragrafı zamir kullanarak yeniden yazın:

“Ali, Ayşe ve Mehmet okula gitti. Ali önde yürüyordu. Ayşe ile Mehmet arkasından geldi.”

BELİRTEÇ (ZARF)

ÖĞRENELİM

Belirteç, eylemlerin, sıfatların, görev olarak kendisine benzeyen sözcüklerin anlamlarını türlü yönlerden etkileyen ya da sınırlayan sözcüklerdir. Önüne gelmiş oldukları sözcüklerin anlamını değiştirip, belirtirler.

Belirteçlerin daha çok eylemlerin önüne gelerek onların ne zaman, nasıl ve ne ölçüde yapıldığı, açıkladığı görülür.

Örnek:

Bugün fazla çalıştık.
belirteç **eylem**

Yukarıdaki örnek cümleye baktığımızda "bugün" sözcüğü "çalışmak" eyleminin zamanını, "fazla" sözcüğü ise aynı eylemin ölçüsünü belirtmektedir.

Belirteç (zarf), fiillerin, sıfatların veya diğer zarfların anlamını tamamlayan, onları çeşitli açılardan belirten kelime veya kelime grubudur. Belirteçler, bir cümlede eylemin ne zaman, nerede, nasıl veya ne kadar gerçekleştiğini belirtir. Belirteçler kendi içlerinde çeşitli türlere ayrılır:

- **Durum belirteçleri:** Eylemin nasıl gerçekleştiğini gösterir.

Örnek: hızlıca, sessizce, dikkatlice

Cümle: "Ali **hızlıca** koştu."

- **Zaman belirteçleri:** Eylemin ne zaman gerçekleştiğini gösterir.

Örnek: dün, bugün, sabahleyin

Cümle: "**Dün** ödevimi yaptım."

- **Yer-Yön belirteçleri:** Eylemin nerede veya hangi yönde gerçekleştiğini gösterir.

Örnek: dışarıda, içeri, yukarı, aşağı

Cümle: "Çocuklar **dışarıda** oynuyor."

- **Miktar belirteçleri:** Eylemin ne kadar gerçekleştiğini veya sıfatın derecesini gösterir.

Örnek: çok, az, fazla, tamamen

Cümle: "Ödevimi **tamamen** bitirdim."

Yapılarına Göre Belirteçler

Basit Belirteç

Türemiş Belirteç

Birleşik ve Gruplaşmış Belirteç

Basit Belirteç

Basit belirteç, “dün, az, çok, şimdi, yarın, pek, fazla, iyi, temiz, dik,...” gibi basit sözcüklerin belirteç görevinde kullanılma durumudur.

Örnek: Dün geldi. Geç kalmadı. Çok uyudu.

Türemiş Belirteç

Türemiş Belirteç, “yazın, kışın, sabahleyin, önce, erkenden,...” gibi türemiş sözcüklerin belirteç görevinde kullanılmasıdır.

Örnek: Hava yazın güneşli olur. Bize kışın gelsinler.

Birleşik ve Gruplaşmış Belirteç

Birleşik belirteç, “biraz, ne için, ağır ağır, sessiz sessiz, er geç, ileri geri, ...” gibi iki sözcüğün birleşerek veya öbek hâlinde kullanılmasıyla belirteç görevi yapan sözcüklerdir.

Örnek: Ağır ağır gelmelisin. Biraz okusun.

İLGEÇ (EDAT)

ÖĞRENELİM

Dilimizde tek başına anlamı olmayan, ancak cümle içerisinde kendisinden önce gelen sözcükle, kendinden sonra gelen sözcük arasında anlam ilgisi (eşitlik, benzerlik, araç, neden, sonuç gibi) kuran sözcüklere **ilgeç (edat)** denir.

Tek başlarına anlamları yoktur. Bazı ilgeçler yerine göre sıfat, belirteç, bağlaç gibi görevler de üstlenebilir. En çok kullanılan ilgeçler; “gibi, için, dolayı, üzere, ötürü, göre, kadar, ile, karşı, doğru, ...” sözcüklerdir.

Örnek:

Ablam dün otobüs ile Türkiye'ye gitti.

Ali, Aylin'e göre zekidir.

- “**gibi**” sözcüğü kullanıldığı kelimeye benzerlik ve eşitlik anlamı katar.
- “**göre**” karşılaştırma yönünden anlam katar.
- “**kadar**” benzerlik, yakınlık, karşılaştırma anlamı katar.

DERSİN KAZANIMI

İlgeçler, kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran ve tek başına anlam taşımayan kelimelerdir.

İlgeçli (Edatlı) Cümle Kurma

- Her grup 3-4 ilgeç seçer ve kendi cümlelerini oluşturur.
- Örnek: “Kitapları **ile** defterleri masaya koydu.”
- Gruplar cümlelerini sınıfta paylaşır ve öğretmen doğruluğunu kontrol eder.

İlgeçle Bağla

Amaç: İlgeçleri tanıma ve cümlelerde anlam ilişkisi kurma.

Uygulama: Her grup 3-4 nesne veya resim alır (örnek: kalem, defter, top, masa). Gruplar bu nesneleri kullanarak ilgeçlerle kısa bir diyalog veya açıklama hazırlar. Örnek: “Kalem ile defteri masaya koydum. Top için saklama kutusu hazırladık.” Gruplar sahnelerini veya metinlerini sınıfta sunar, diğer öğrenciler hangi ilgeçlerin kullanıldığını tartışır.

Kazanım: İlgeçleri tanıyarak ve cümlede anlam ilişkisi kurar.

BAĞLAÇ

ÖĞRENELİM

Cümlede eş görevli sözcükleri ya da anlamca ilgili cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere **bağlaç** denir.

Örnek Bağlaçlar: ve, ama, fakat, çünkü, veya, hem... hem de

Bir sözcüğün bağlaç olması için; Tek başına anlamı olmaması, sözcükleri veya cümleleri bağlaması gerekir. Bağlaçlar, cümlelerin anlamını güçlendirir ve metnin akıcı olmasını sağlar.

Örnek: Annesini de babasını da çok sever.
Okulunu ve öğretmenlerini özlemiş.

DERSİN KAZANIMI

Bağlaç Zinciri

Amaç: Bağlaçları tanıma ve cümlede doğru kullanma.

Uygulama: Gruplara 5–6 kısa cümle verilir:

- “Ali okula gitti.”
- “Hava çok güzeldi.”
- “Ödevini bitirdi.”

Gruplar bu cümleleri bağlaçlar kullanarak tek bir akıcı metin hâline getirir.

Örnek: “Ali okula gitti **ve** hava çok güzeldi, **ama** ödevini bitirmeyi unuttu.” Metinlerini sınıfta paylaşır, diğer gruplar bağlaçların doğru ve anlamlı kullanımını tartışır.

Kazanım: Bağlaçları tanıır, cümleleri mantıksal ve anlamlı şekilde bağlayabilir.

ÜNLEM

ÖĞRENELİM

Korku, acıma, şaşkınlık, sevinç, alay, kızma, hayret gibi duyguları ifade etmeye yarayan sözcüklerdir. Ünlemler çeşitli biçimde sınıflandırılır.

Hitap:	Öğrenciler!	Arkadaşlar!
Cevap ünlemleri:	-peki!	-hayır!
Sorma ünlemleri:	Niçin!	Neden!
Doğal ünlemler:	Aman!	Off!

DERSİN KAZANIMI

Ünlemler, duyguları, şaşkınlığı, coşkuyu, korkuyu veya acıyı tek başına ifade eden kelimelerdir. Ünlemler cümlelerin ögesi olmayabilir ve genellikle duyguyu doğrudan ifade eder.

- Örnek Ünlemler: ah, oh, vay, eyvah, bravo, yaşasın

Metin ve Gösterim

Amaç: Belirteç, bağlaç, ilgeç ve ünlemleri aynı anda tanıma ve kullanma.

Uygulama: Her grup kısa bir hikâye yazar (3-5 cümle). Hikâye, en az 1 belirteç, 1 bağlaç, 1 ilgeç ve 1 ünlem içermelidir. Gruplar hikâyelerini sınıfta dramatize eder veya yüksek sesle okur. Diğer gruplar kullanılan öğeleri tespit eder ve doğru kullanımını tartışır.

Örnek Hikâye: “Ali **hızlıca** bahçeye koştu **ve** topu yakaladı. Top **için** kutuyu getirdi. **Eyvah!** Top yere düştü. Ama sonra **tamamen** topladı ve arkadaşlarına gösterdi.”

Kazanım: Öğrenciler tüm sözcük türlerini tanır, cümlede ve metinde doğru şekilde kullanır, yaratıcı ve işbirliği yaparak öğrenme deneyimi kazanır.

Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte şehir yavaş yavaş **uyanıyor**, sokaklara hafif bir telaş **yayı-
lıyor**. Parkın içinden geçerken ağaçların arasında kuşların neşeyle **ötüştüğünü**, yaprakların
rüzgârda tatlı tatlı **sallandığını** görüyorum. Birkaç çocuk okula doğru **yürüyor**, yanlarından
geçen yaşlı adam onlara gülümseyerek elini **sallıyor**. Uzaktaki binaların arasında güneş ya-
vaşça yükseliyor, sokak satıcıları tezgâhlarını **kuruyor**, insanlar yeni bir güne hazırlanmak için
evlerinden birer birer **çıkıyor**. O an anlıyorum ki bir kenti canlı kılan şey, içindeki küçük büyük
tüm hareketlerin bir araya gelmesidir.

İşte bu hareketleri bize anlatan, yaşananları gözümüzde canlandıran sözcükler ise yürüyor,
sallıyor, yükseliyor, kuruyor, çıkıyor gibi eylemlerdir. Bu eylemler sayesinde hem çevremde olup bi-
teni hem de insanların duygularını daha açık biçimde sezebiliyor, anlamlandırabiliyorum.

EYLEM (FİİL)

ÖĞRENELİM

*“Güz geldi yağmurlar başladı. Okullar açılacak, içimi tatlı bir sevinç kapladı. Öğrenciler
öğretmenlerine kavuşacak.”*

Cümlede geçen sözcüklere baktığımızda, bazı sözcüklerin yalnız başlarına anlamlarının
olduğunu fakat bir düşünce, bir istek, hareket, iş bildirmediği görülmektedir. “Güz” tek başı-
na ad olarak kalıyor. Oysa “Güz geldi” bize mevsim olarak sonbaharın gelişini haber vermek-
tedir. Bunu sağlayan ise “geldi” sözcüğüdür. Bir duyguyu, bir düşüncüyü bildirmektedir. İşte bu
nedenle, duygu ve düşüncelerimizi anlatmak için iş, oluş, hareket, yargı bildiren sözcüklere
ihtiyacımız vardır.

İş, hareket, oluş ya da durum bildiren sözcüklere **eylem** denir. Eylem bir zaman ve kişiye
bağlı olarak kullanıldığında cümlede duygu, düşünce, istek, hareket ve iş anlatır.

Yapılarına Göre Eylemler

Basit Eylem

Türemiş Eylem

Birleşik Eylem

Basit Eylem

Hiçbir yapım eki almamış eylemlere, yani eylem köklerine **basit eylem** denir. Eylemin bölünemeyen en küçük parça kısmına kök denir.

Örnek:

uyu koş yaz al

Türemiş Eylem

Ad veya eylem kök ve gövdelerine yapım eki getirilerek türetilir.

“-len, -t, -de, -in, -iş, -dir, -le...” eylem türeten başlıca eklerdir.

Örnek:

pat-la-mak yer-leş-mek kara-r-mak söyle-t-mek gör-üş-mek fısıll-da-mak ince-le-n-mek

Birleşik Eylem

Birden çok sözcüğün birleşmesiyle meydana gelen yeni anlamdaki eylemlerdir. Birleşik eylemlerdeki son sözcük mutlaka eylem olmalıdır. Birleşik eylemlerin bir bölümü birleşik sözcük yapısında iken bir kısmı ayrı yazılır. Ancak sözcükler anlamca bütünleşir.

Örnek:

okuyabilmek yazıvermek sabretmek var etmek hoş görmek baş vurmak

ETKİNLİK (Sınıf İçi):

Eylem Avı:

Sınıf gruplara ayrılır. Her grup verilen kısa bir metinde basit, türemiş ve birleşik eylemleri bulur. Örnek Metin: “Ali ödevini **yazdı**, öğretmeninden not **aldı** ve arkadaşlarıyla oyun oynamaya **karar verdi**.” Gruplar bulduklarını tahtada paylaşır ve hangi eylemin hangi tür olduğunu tartışır.

Birleşik Eylemlerin Tanımı: Birden fazla kelimeden oluşan fiillerdir. Birleşik fiili oluşturan kelimeler biri veya her ikisi fiil olabilir. Ama en az biri fiil olmalıdır.

Yapılışına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır:

A) Kurallı Birleşik Fiiller

Yapılış şekilleri şöyledir: Fiil + yardımcı fiil

Herhangi bir fiil ile “yazmak, vermek, bilmek, durmak, gelmek” yardımcı fiillerinden oluşur.

Bu yardımcı fiilleri kendi anlamlarını tamamen yitirir, “**yeterlik, tezlik, sürerlik ve yaklaşma**” olmak üzere dört anlam ifade eder

İki fiil arasına “-a, -e, -ı, -i, -o, -ö, -u, -ü” zarf-fiil eklerinden biri girer.

1) Yeterlik Eylemi:

Fiil + “-E” + bil- şeklinde yapılır.

Anlam:

Ahmet bu işi **başarabilir**. Başarmaya gücü yeter. (Yeterlik)

Ev ödevinizi yazarken, anne veya babanız size yardım edebilir. (Etmesi olası. Yeterlik, Olasılık)

Yanınıza gelebilir miyim? İzin verir misiniz? (Yeterlik, istek isteme, rica etme)

Herkes kendi işiyle ilgilenebilir. (Buna izin var yeterlik izin verme)

Olumsuzu şöyledir:

Gücü yetmezlik anlamı katıyorsa:

başar-a-bil-ir > başar-a-ma-z

aç-a-bil-ir-im > aç-a-ma-m

oku-y-a-bil-ir-im > oku-y-a-ma-m

gel-e-bil-ir-iz > gel-e-me-y-iz

2) Tezlik Eylemi:

Yapılış şekli şöyledir: Fiil + “-İ” + ver- ve Fiil + “-İ” + gel- şeklinde yapılır.

Anlam:

Bana bir çay aliver. (Tezlik, çabukluk)

Birden karşısına çıkıverdi. (Apansızın)

Onu bir kenara atıvermişler. (Önemsememe, gelişigüzel yapma)

Beklemediğimiz bir anda çıkageldi. (Apansızın)

3) Sürerlik Fiili:

Yapılış şekilleri şöyledir: Fiil + “-A/-E” + kal-

Fiil + “-A/-E” + gel-

Fiil + “-A/-E” + dur-

Örnekler:

Çocuk oturduğu yerde uyuyakalmış.

Bakakalırım giden her geminin ardından.

Sen vitrinlere **bakadur**, ben birazdan gelirim.

Eskiden beri böyle **anlatılagelmiş**.

4) Yaklaşma Fiili:

Fiil + “-E” + yaz- şeklinde yapılır.

Anlam:

Merdivenden inerken düşeyazdı. (Az kalsın düşüyordu / Az daha düşüyordu / Az kaldı ki düşüyordu / Düşmesine az kaldı.)

“Çeşmimden akan hün ile sagar dolayazdı

Mecliste geçen gece yine kan olayazdı”

B) Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller

Birleşik fiili oluşturan kelimelerden birinin veya tümünün anlam kaybetmesi ve kelimelerin anlamca kaynaşarak tamamen yeni ve farklı bir anlam kazanmaları sonucu oluşan birleşik fiillerdir.

Şu yollarla yapılır:

» **Gerçek anlamında bir isim + gerçek anlamının dışında bir fiil**

kendini kaybetmek, hoşuna gitmek, para yemek, şehit düşmek, değer biçmek, deniz tutmak, has-

ta düşmek, kural koymak, öğüt vermek...

» **Gerçek anlamının dışında bir isim + gerçek anlamında bir fiil**

gözünü korkutmak, bileğine güvenmek, ayağına gelmek...

» **Tümü gerçek anlamının dışında**

tası tarağı toplamak, deliye dönmek, baş kaldırmak, kalp kırmak, elvermek, varsaymak, öngör-
mek, başvurmak, vazgeçmek, kan ağlamak, kafa tutmak, göze girmek, abayı yakmak, feleğin çem-
berinden geçmek...

* **Bu tür birleşik fiillerin bir kısmı deyimleşmiştir.**

C) Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

Tek başlarına da fiil olarak kullanılabilen, ama daha çok isim soylu kelimelerle ve asıl fiillerle bir-
likte birleşik fiil oluşturan fiillere yardımcı fiil denir.

“etmek, olmak, eylemek, kılmak, bilmek, durmak, gelmek, yazmak, buyurmak, bulmak, yapmak”

“akın et-, göç et-, kul ol-, mecbur ol-, son bul-, kabul buyur-, dikkat buyur-, namaz kıl-, icra kıl-,
doğum yap-, hesap yap- gibi.

Verilen örneklerde görüldüğü üzere, buradaki yardımcı fiilin işlevi somut veya soyut bir nesneye
ad olan bir ismi bir fiil durumuna, bir oluş ve kılış hâline getirmektir. Bu kuruluşa birleşik fiil denme-
sinin sebebi de iki farklı gramer biriminin kendi özel anlamlarını devam ettirmekle birlikte birleşip
kaynaşma yoluyla yeni bir kavrama karşılık olmalarındandır.

» **Tek başlarına da kullanılabilirler**

Elbise üzerime oldu.

Bu elbise elli milyon eder.

» **İsimlerle ve asıl fiillerle birleşirler:**

sabretmek, kaybolmak, yardım etmek, iyi olmak, arz etmek, mutlu kılmak, hoş eylemek;
gelebilmek, gidedurmak, düşeyazmak, söylenegelmek...

* **Yardımcı fiillerle yapılan fiillere birleşik fiil denir. Bunların bir kısmı ayrı, bir kısmı bitişik yazılır. (Ses düşmesi ya da türemesi olur ise birleşik yazılır.) Her iki durumda da çekim ekleri en sona getirilir.**

sabrettim, kayboldu, yardım ediyor, iyi olsun, arz et, mutlu kıldı, hoş eyledi;
gelebilir, gidedur, düşeyazdım, söylenegelmiştir...

HATIRLAYALIM:

Eylemlerde Zamanlar

Eylemler; bir işin, hareketin, oluşun **ne zaman** yapıldığını gösterir. Bu anlamı sağlamak için eylemlere **zaman ekleri** getirilir.

Eylemler, gerçekleşme zamanına göre çekimlenir.

• **Geniş Zaman (—r, —ır, —er, —ar):** Her zaman, genel durum için kullanılır.

Örnek: Ali okula gider.

• **Şimdiki Zaman (—yor):** Şu anda gerçekleşen eylemi ifade eder.

Örnek: Ali şimdi ödev yapıyor.

• **Geçmiş Zaman:** Önceden gerçekleşmiş eylemleri anlatır.

Görülen Geçmiş Zaman (—dı)

Öğrenilen Geçmiş Zaman (—mış)

Örnek: Ali dün kitap okudu.

Örnek: Kitaplar dün eve gelmiş.

• **Gelecek Zaman (—ecek / —acak):** Daha sonra gerçekleşecek eylemleri gösterir.

Örnek: Ali yarın ödevini yapacak.

DERSİN KAZANIMI

Eylem Avı

Amaç: Eylemleri tanıma ve metin içinde ayırt etme becerisini geliştirmek.

Uygulama: Sınıf 3-4 kişilik gruplara ayrılır. Öğretmen kısa bir metin verir veya sınıf panosuna yazdırır. Gruplar metindeki tüm **eylem olan kelimeleri** tespit eder. Örnek metin: “Efe sabah erkenden kalktı, kahvaltısını yaptı ve bahçede koştu.” Gruplar tespitlerini tahtada paylaşır. Diğer gruplar doğruluk kontrolü yapar ve eksik veya yanlış olanları tartışır.

Kazanım: Öğrenciler eylemleri tanır ve metin içinde belirleyebilir.

Eylem Türlerini Sınıflandırma Oyunu

Amaç: Basit, türemiş ve birleşik eylemleri tanıma.

Uygulama: Gruplara kısa bir metin verilir. Gruplar metindeki eylemleri **basit, türemiş ve birleşik** olarak sınıflandırır. Örnek metin: “Efe kitabı okudu, öğretmeniyle konuştu ve ödevini bitirmeye karar verdi.” Gruplar sınıfta paylaşır ve hangi eylemin hangi tür olduğuna diğer gruplarla karar verilir.

Kazanım: Öğrenciler eylem yapılarını analiz eder ve türlerini ayırt eder.

Hikâye ve Analiz Etkinliği

Amaç: Öğrencilerin tüm eylem türlerini aynı anda tanıma ve kullanma becerisini geliştirmek.

Uygulama: Gruplar 5-6 cümlelik kısa bir hikâye yazar. Hikâyede **basit, türemiş, birleşik, yardımcı eylemlerle birleşik**, kurallı ve deyimleşmiş birleşik eylemler bulunmalıdır. Hikâye sınıfta okunur ve diğer gruplar eylemleri analiz eder ve sınıflandırır.

Örnek Hikâye:

“Ali sabah erkenden kalktı, ödevini yapmaya başladı. Öğretmeniyle konuştu ve oyun oynamaya karar verdi. Arkadaşının tavsiyesine kulak verdi ve günü çok verimli geçirdi. Canı sıkıldığında biraz kitap okudu.”

Kazanım: Öğrenciler eylemlerin tüm türlerini anlamlandırır, analiz eder ve yaratıcı şekilde uygular.

Bu etkinlikler sınıf içinde aktif, grup çalışması temelli ve uygulamalı öğrenmeyi sağlar.

EYLEMLERDE ÇATI

ÖĞRENELİM

Eylemlerin özne ya da nesne alışlarına göre yapılan değerlendirmeye eylem çatısı denir. Eylemlerde çatı öznesine ve nesnesine göre incelenir.

ÖZNESİNE GÖRE EYLEM ÇATISI

Etken Eylem

ÖĞRENELİM

Öznesini kesin olarak anladığımız eylemlerdir.

Örnek: Süleyman maça gitti. (etken çatılı)

Giden kim? Süleyman

Edilgen Eylem

ÖĞRENELİM

Öznesi kesin olarak anlaşılmayan eylemleri anlatan eylemlerdir. Öznesini kesin olarak anlamadığımız eylemlerdir. Edilgen çatılı eylemlerde genellikle “-ıl/ -il/ -ul /-ül” ekleri ile oluşturulan eylemlerdir.

Örnek: Cam kırıldı. (edilgen çatılı)

Kıran kim? Belli değil

Dönüşlü Eylem

ÖĞRENELİM

Yapılan eylemden, özne kendisi etkileniyorsa, eylem kendisi için yapıyorsa buna dönüşlü eylem denir. Dönüşlü çatılı fiillerde genellikle “-n” eki bulunur.

Örnek: O akşam bir güzel tarandım.

Taranma eylemini kim yapıyor? Ben

Taranma eyleminden kim etkileniyor? Ben

İşteş Eylem

ÖĞRENELİM

Eylemde bildirilen işin birden fazla kişi tarafından yapıldığını; işi beraber/birlikte ya da karşılıklı yaptıklarını bildiren eylemlerdir. Bazı eylemler “ş” sesini yapılarında barındırır ve işteşlik ifade ederler. Bunlara anlamca işteş eylem de denebilir. Örneğin: yarışmak, savaşmak, güreşmek, barışmak, konuşmak...

Örnek: Onunla dövüştük. (işteş eylem)

Dövüşme işi karşılıklı yapıldı, anlamı vardır.

Nesnesine Göre Eylem Çatısı

Geçişli Eylem

ÖĞRENELİM

Nesne alabilen eylemlere geçişli eylem denir. Bir eylemin geçişli olup olmadığını anlamak için eylem mastar biçimine “neyi”, “kimi” sorusu sorulur.

Eylem cevap veriyorsa “geçişli”, cevap vermiyorsa “geçişsiz” dir.

Örnek:	Görmek	neyi görmek?
Geçişli mastar	okulu görmek	evi görmek

Geçişsiz Eylem

Örnek:	Gülmek	neyi gülmek?
Geçişsiz		nesne yok

Oldurgan Eylem ve Ettirgen Eylem

Bazı eylemler, geçişsiz iken bazı ekleri alarak geçişli hâle gelebilir. Bunlara “oldurgan” eylem denir. Bazı eylemler ise geçişli iken bazı ekleri alarak cümlede geçişsiz olarak kullanılabilir. İşte bunlara da “ettirgen” eylem denilmektedir.

Eylemlerin ettirgen veya oldurgan çatılı olması için alması gereken ekler “-t, -ır, -dır” ekleridir. Bu ekleri “tırdır” olarak ezberleyebilirsiniz. Bu ekleri alan eylemin geçişlilik derecesi yükselir ve işin başkasına yaptırılması anlamı ortaya çıkarsa, o eylem “ettirgen” çatılı kabul edilir. Aynı ekleri alan eylem geçişsizken geçişli hâle gelirse, o eylem “oldurgan” çatılı kabul edilir.

Örnek: Ali, komik hareketleriyle hepimizi güldürdü. (oldurgan)

Açıklaması: Yukarıdaki eylemi inceleyelim: “gül-” eylemi normalde nesne alamayan bir eylemdir. “Onu gülmek” şeklinde bir ifade anlamsız olduğu için, bu eylemin nesne almadığını anlıyoruz. Fakat bu eylem, “-dür” ekini alarak “güldür-” şekline gelmiştir ve son hâliyle “onu güldürmek” (hepimizi güldürdü) anlamlı olmaktadır. Yani bu eylem nesne alabilen bir eylem hâline gelmiştir. İşte normal şartlarda nesne alamayan (geçişsiz) bir eylem, nesne alabilen (geçişli) bir eyleme dönüştüğü zaman, bu eylem oldurgan çatılı bir eylem olur.

Örnek: Yaşlı kadın askerdeki oğluna mektup yazdırdı. (ettirgen)

Açıklaması: Yukarıdaki eylemi inceleyelim: “yaz-” eylemi normalde nesne alabilen bir eylemdir. “Onu yazmak” şeklinde bir ifadenin anlamlı olmasından, bu eylemin nesne alabildiğini anlayabiliriz. Fakat bu eylem, “-dır” ekini alarak “yazdır-” şekline gelmiştir ve son hâliyle “onu yazdırmak” ifadesi farklı bir anlam kazanmıştır. Yani eylemin geçişlilik derecesi artmıştır. İşte nesne alabilen (geçişli) bir eylem, geçişlilik derecesi artırıldığı için bu eylem ettirgen çatılıdır denir.

Ettirgen – Oldurgan Farkı: Bu iki çatı da “-t, -ır, -dır” eklerini alarak oluştukları için birbirine karıştırılabilir. Farkı şudur: Ettirgen eylemlerde işi yapan bir aracı bulunurken, oldurgan eylemde böyle bir aracı bulunmaz; özne eylemi doğrudan kendisi gerçekleştirir.

EYLEMSİLER (FİİLİMSİLER)

ÖĞRENELİM

Kendileri eylem bildirdikleri hâlde, çekimli olmayan, eylem kiplerini almayan sözcüklere eylemsi (fiilimsi) denir. Eylemsiler, **eylem** kökünden türerler, anlamları bakımından ad eylem, sıfat eylem ve bağ eylem olurlar.

Örnek: Uyumak en büyük isteği olmuştu.

eylemsi

eylem

Cümlede “uyumak” eylemi ile “olmak” eylemi vardır. Burada eylemin adı olan sözcük eylemsidir.

Eylemsi (Fiilimsi)

Ad Eylem (İsim Fiil)

Ad (isim) Eylem

Eylem anlamı taşıyan ve fillerden “-mek, -me, -iş” ekleriyle türeyen sözcüklerdir. Eylemin adıdır.

Örnek: Yazmak onun en büyük zevkidir.

Ad eylem

Gülmek ne güzel şey.

Sıfat Eylem (Sıfat Fiil)

Sıfat Eylem

Eylemlerden; “-miş, -en, -ecek, -esi, -dik, -r, -mez” gibi eklerle türemiş eylem anlamlı ve sıfat görevli sözcüklere denir. Genel olarak adları durum yönünden niteleyen bu sözcükler birer türemiş sıfattır.

Örnek: Gülen çocuk bizleri mutlu etti.

Sıfat eylem ad

Gelecek adam babamın arkadaşı oluyor.

Sıfat eylem ad

Bağ Eylem (Zarf Fiil)

Bağ Eylem (ulaç):

Eylemlerden “-ip, -erek, -dikçe, -ince, -diği, -eli, -ken, -eceği, -meden, -diğinde” gibi eklerle türemiş eylem anlamlı bağlaç bazı durumlarda zaman belirteci olan sözcüklere bağ eylem denir. Bağ eylem gereksiz sözcük kullanımını önlerken söze akıcılık kazandırır.

Örnek: Ali gelip defterini aldı.

Yanıma gülerek geldi.

CÜMLE

ÖĞRENELİM

Bir duyguyu, düşünceyi, isteği, haberi, durumu, olayı vb. ifade etmek için kurulan ve kendi içinde anlam ve yargı bütünlüğü olan sözcüğe veya söz dizisine **cümle** denir. Başka bir anlatımla, insan düşüncesinde belli kurallar çerçevesinde meydana gelen yargının, sözler yardımıyla ifade şeklidir.

Bir cümledeki sözcük sayısı, anlatılmak istenen yargının genişliğine bağlıdır. Cümlede anlamı tam verebilmek için yeterince sözcük kullanılmalıdır. Fazla ya da eksik sözcük kullanımı anlatımı bozar.

Cümleler konuşma ve yazma işinin temel ögesidir. Cümle olmadan anlaşma olmaz. Ayrıca bir sözün cümle özelliği kazanabilmesi için en az iki temel ögenin bulunması gerekir. İki temel öge özne ve yüklemidir. Bu iki ögeye çeşitli ayrıntılar veren ögeler vardır ki, bunlar da yardımcı ögelerdir. Yardımcı ögeler kullanılmadan da cümle kurulur. Ancak, bu ögeler sayesinde yargılar açıklık kazanır, cümleler açık, düru ve anlaşılır olur.

UNUTMAYALIM

Cümle, yargı bildiren sözcük ya da söz öbeğidir. Bir sözün yargı bildirmesi, şahıs ve kip bildirecek biçimde çekimlenmesine bağlıdır. Bu özelliği gösteren tek bir sözcük cümle olabileceği gibi birbirini tamamlayan birçok sözcük de cümle özelliği gösterebilir. Yani "Geliyorum.", "Hastayım." sözleri de cümledir; "Dün seni okulun bahçesinde arkadaşlarıyla gezerken görmüştüm." de cümledir. Daha uzun cümleler de kurulabilir.

CÜMLE TÜRLERİ

ÖĞRENELİM

Cümleler, kendini oluşturan sözcüklerin anlamlarına, cümlede bulundukları yerlere, türlerine göre değişik özellikler gösterir. İşte bu özelliklere göre cümleler değişik gruplar altında incelenir.

Grupları dörde ayırabiliriz:

- **Yüklemlerine Göre Cümleler**
- **Öge Dizilişlerine Göre Cümleler**
- **Anlamlarına Göre Cümleler**
- **Yapılarına Göre Cümleler**

YÜKLEMLERİNE GÖRE CÜMLELER

ÖĞRENELİM

Buna “yüklemin türüne göre” de denilebilir. Çünkü cümleyi yüklemine göre incelerken yüklemi oluşturan sözcüklerin türüne bakılır.

EYLEM CÜMLESİ: Yüklem durumunda bulunan söz, çekimlenmiş bir eylem ise, cümle eylem cümlesidir.

Örnek:

Soğuk günler artık geride kaldı.

Cümlesinde “kaldı” yüklemidir. Bu yüklem “kalmak” eyleminin bilinen geçmiş zamanda çekimlenmesiyle oluştuğundan, cümle, yüklemine göre eylem cümlesi olur.

AD CÜMLESİ: Yüklem çekimli bir eylem değilse, ister addan ister ilgeçten isterse eylemsiden oluşsun ad cümlesi sayılır.

Örnek:

Bu roman, yazarın okuduğum ilk kitabıydı.

Cümlesinde yüklem “kitabıydı” sözü üzerine kuruludur ve “kitap” adı “idi” ek eylemini alarak yüklem olmuştur.

ÖGE DİZİLİŞLERİNE GÖRE CÜMLELER

ÖĞRENELİM

Türkçe’de cümleyi oluşturan ögeler belli bir mantık dizilişine göre sıralanır. Hatta tamlamayı oluşturan sözcüklerin bile bir sıraya göre dizilmesi gerekir. Bu dizilişlerde en önemli unsur yüklemidir. Çünkü dilimizde yüklemin daima sonda bulunması gerekir. İşte ögelerin bu sıralanışına göre, cümleler iki grupta incelenir.

KURALLI (DÜZ) CÜMLE: Yüklemi sonda bulunan cümlelere denir. Kurallı (düz) cümlelerde yüklem dışındaki ögelerin yerleri değişebilir.

Örnek:

Buralarda eskiden çok güzel evler vardı.

Cümlesinde “vardı” yüklemi sonda bulunduğu için cümle kurallıdır.

DEVRİK CÜMLE: Yüklemi sonda bulunmayan cümlelerdir. Bu cümleler günlük konuşma ve şiirlerde çok kullanılır.

Örnek:

Bu kitabı iki yıl önce okumuştum ben.

Cümlesinde yüklem “okumuştum” ögesidir. Ondan sonra “ben” öznesi geldiğinden yüklem sonda değildir. Öyleyse cümle devriktir.

ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

ÖĞRENELİM

Her cümlenin bir anlamı vardır. Ancak cümleler bu anlamı değişik yapılarla bildirir. Bazen bir yargıyı haber verir. Bazen anlamı, soruyla bildirir. Bazense bir duyguyu aktararak ifade eder. İşte bu bildirme şekillerine göre cümleyi üç grupta inceliyoruz.

HABER CÜMLESİ: Bir yargıyı olumlu ya da olumsuz biçimde aktaran cümlelerdir. Bir eylemin yapıldığını, yapılabileceğini, bir varlığın bulunduğunu ifade eden cümleler olumlu, tersini ifade edenler olumsuzdur. Olumlu cümlelerde mantıkça istenen bir durumun bulunması gerekir.

Örnek:

Olumlu: geldi, koşmalı, paralı, güzel
Olumsuz: gelmedi, koşmamalı, parasız, güzel değil

Görüldüğü gibi olumlu yüklemler “-ma, -me” olumsuzluk ekiyle, “değil” olumsuzluk ilgeçleriyle, “-sız” gibi olumsuz anlam veren eklerle olumsuz hâle getirilebiliyor.

Bazı cümlelerde ise olumsuzluk, soru yoluyla sağlanır.

Örnek:

“Ben onu unutabilir miyim hiç?” Cümlesinde yüklem olumlu olduğu hâlde cümlemin anlamı soru yoluyla olumsuz hâle getirilmiştir.

Bazı cümlelerde olumsuzluk bağlaçlarla sağlanır.

Örnek:

“Ne konuyu biliyor ne soruyu soruyor.” Cümlelerinde “ne... ne...” bağlacı cümleye olumsuz anlam katmıştır.

SORU CÜMLESİ: Cevap almak amacıyla hazırlanan cümlelerdir. Bunlar değişik soru sözcükleriyle sağlanır.

Örnek: Siz de bizimle gelir misiniz?

Sana bu ceket kim almıştı? Cümleleri birer soru cümlesidir.

Soru cümlelerinde de olumluluk-olumsuzluk olabilir. Bunu yüklem olumlu ya da olumsuz olması belirler.

Örnek:

“Bu olayı o da biliyor mu?” Cümlesinde yüklem olumlu olduğundan cümle olumlu soru cümlesidir.

Örnek:

“Dünkü davete o da gelmedi mi?” Cümlesi yüklemi olumsuz olduğu için, olumsuz soru cümlesidir.

ÜNLEM CÜMLESİ: Yargıya bir duygu aktararak ortaya koyan cümlelerdir. Çoğu zaman kızgınlık, sevinme, alınma, heyecan gibi bir duygu aktarır ya da seslenme bildirir.

Örnek: Ne güzel bir kitap bu!

Hey, bana baksana sen! Cümleleri ünlem cümlesidir.

ÖĞRENELİM

Bunların dışında, **şart cümlesi**, **istek cümlesi**, **emir cümlesi** gibi anlamına göre cümleler de verilmiştir.

• **İçinde şart ve koşul anlamı bulunan cümlelere şart cümlesi denir.**

Örnek:

Konuşabilirsin ama biraz alçak sesle.

• **Gerçekleşmesi mümkün olan veya olmayan dileği, arzuyu, isteği bildiren cümlelere istek cümlesi denir.**

Örnek:

Şimdi bir soğuk su olsa da içsek.

• **Yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş veya anlamca emir özelliği taşıyan cümlelerdir.**

Örnek:

Yarına kadar bu ödevler bitecek.

YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

ÖĞRENELİM

Yapılarına göre basit, birleşik ve sıralı cümleler olmak üzere üç cümle çeşidi vardır.

BASİT CÜMLE: Tek yüklemi bulunan, tek yargı bildiren cümleler yapı bakımından basit cümledir. Basit cümleyi belirleyen tek yüklem, tek yargının bulunmasıdır. Yüklem dışındaki diğer öğelerin sayısı önemli değildir. Basit cümleler hem ad hem eylem cümlesi olabilir. Türkçe’de cümleler genellikle basit yapıdır.

Örnek:

Eğri cetvelden doğru çizgi çıkmaz.

Akıllı düşman, akılsız dosttan iyidir.

BİRLEŞİK CÜMLE: İçinde birden fazla yargının bulunduğu cümleler, birleşik cümledir. Bu yapıdaki cümlelerde esas yargıyı üzerinde bulunduran bir temel cümle ve bu temel cümleyi çeşitli yönlerden tamamlayan yan cümleler bulunur.

ÖĞRENELİM

Türkçe’de; “şartlı birleşik cümle”, “ki’li birleşik cümle” ve “iç içe birleşik cümle” olmak üzere üç çeşit birleşik cümle vardır:

Şartlı birleşik cümle: İçinde şart kipi bulunan cümledir. Şart kipi, diğer eylem çekimlerinden farklı olarak bitmiş bir hareket göstermez, bir yargı ifade etmez. Bu sebeple şart kipiyle bağımsız bir cümle yapılamaz. Bu yapıdaki cümlede şart kipini taşıyan yardımcı cümle önce, temel cümle sonra gelir.

Örnek:

Derslerine düzenli çalışırsan sınıfını kolay geçersin.
Pazar günü hava güzel olursa gezmeye gideceğiz.

Ki’li birleşik cümle: “ki” bağlama ilgeciyle yapılan birleşik cümledir. “ki” ilgeci, çekimli bir eylemden sonra gelince bağlama ilgeci olur. Bu cümlelerde “ki” ilgecinin kadar olan kısım asıl unsur; “ki” ilgecinden sonraki unsur yardımcı unsurdur.

Örnek:

Dürüst ol ki insanlar sana güvensin.
Düzenli çalış ki kazanasın.

İç içe birleşik cümle: Bir cümlelerin herhangi bir görevle başka bir cümlede yer almasıyla meydana gelen birleşik cümledir. Araya giren cümle, temel cümledeki anlamı tamamlayan yardımcı cümle olarak nesne veya diğer unsurlardan birinin parçası olur.

Örnek:

Edebiyat öğretmeni içinizde “Han Duvarları”nı okuyan var mı, dedi.
Ben büyüdüm, diyorsun.

SIRALI CÜMLE: Tek başına bağımsız yargı bildiren iki veya daha fazla cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla kurulan cümlelerdir. Aradaki ilginin ortak cümle öğeleriyle sağlandığı sıralı cümleler **bağımlı sıralı cümle**; ilginin sadece anlam yönüyle kurulduğu cümleler **bağımsız sıralı cümledir**.

Bağımlı Sıralı Cümle: Öğelerinden en az biri ortak olan sıralı cümlelerdir.

Örnek:

Yaşlı kadın buraya kadar geldi sizi sordu. (özne ortak)

Bağımsız Sıralı Cümle: Öğelerinden hiçbiri ortak olmayan, ayrı olan cümlelerdir.

Örnek:

O geziyordu ben çalışıyordum.

CÜMLENİN ÖGELERİ

ÖĞRENELİM

Cümleyi ne kadar sözcükle kuracak olursak, olalım temel iki ögesi vardır. Bu iki temel öge **özne** ve **yüklem**dir. Ögeler, cümlede mutlaka bulunmak zorundadır. Ancak yardımcı ögelerin kullanılması zorunluluk değildir. Yardımcı ögeler tümleçler adı altında toplanır. Tümleçler ise nesne (düz tümleç), dolaylı tümleç, belirteç (zarf) tümleçleri olarak vardır.

Türkçemizde ögelerin cümle içinde sıralanışı:

Örnek:

Özne + tümleç + yüklem şeklindedir
veya **özne + belirteç tümleci + dolaylı tümleç + nesne + yüklem**'dir.

CÜMLENİN TEMEL ÖGELERİ

YÜKLEM

Cümlede iş, oluş, hareket, düşünce, duygu bildiren sözcüğe yüklem denir.

İş, kılış, oluş, hareket, durum bildiren; haber veren, cümleyi bir yargıya bağlayan çekimli ögedir. Cümlenin temel taşıdır. Diğer ögeler yüklemle anlam kazanır. Anlatılmak istenen asıl yargıyı yüklem bildirir.

Örnek: Ayşe arabayla okuldan **döndü**.

Utku merkeze gazete almaya **gitti**.

Özellikleri

- Cümlenin temel ögesidir.
- Cümle yargı bildiren bir söz; yüklem de yargıyı üstlenen öge olduğuna göre yüklemsiz bir cümle olamaz.

Örnek: Otobüs kalabalığı kenti yaşanmaz hâle?..... cümle değil

- Yüklem, tek kelimeden, bir kelime grubundan da oluşabilir.

Örnek: Yaşlılara saygı, toplumun geçmişine saygısını gösterir.

- Cümle oluşturmaya yeterli olan tek öge yüklemidir.

Örnek: Geliyorum.

• Türkçe'de asıl öge en sonda bulunduğu, yardımcı ögeler daha önce geldiği için Türkçe söz dizimine göre yüklem cümlenin en sonundadır. Bütün ögeler sıralanır, sonra bunlarla hazırlanan haber veya yargı yükleme yüklenir.

Örnek: Gökyüzünün başka rengi de varmış.

Yüklemler iki çeşittir;

Çekimli eylem şeklindeki yüklem: Eylem cümlesinin, yani iş, oluş, hareket, durum bildiren cümlelerin yüklemi çekimli bir fiildir. Bu eylem, basit, türemiş ya da birleşik olabilir. Eyleme ait zaman ve kişi kavramları yüklemde ek hâlinde bulunur. Ayrıca öge olarak da bulunabilir.

Örnek: Eve gelince yemek yedim.

Akşama kadar çalıştım.

Ad soylu yüklem: Ad cümlesinin, yani iş, oluş, hareket, durum bildirmeyen cümlelerin yüklemi de ek-eylemle çekimlenmiş bir addır. Bu, ad soylu herhangi bir sözcük (sıfat, zamir, belirteç, ilgeç) olabilir.

Örnek: Pırıl pırıl masmavi denizdi.

Yemek çok güzel değildi.

UNUTMAYALIM

Bir cümlede birden fazla özne, belirteç tümleci, dolaylı tümleç, nesne bulunabilir, ama yüklem tektir. Bir söz dizisi içindeki yüklem sayısı cümle sayısını gösterir.

Cümlede ögeleri bulurken önce yüklem bulunur.

ÖZNE

Yüklemde bildirilen işi, oluşu, hareketi, durumu yerine getiren, hakkında bilgi ve haber verilen ögedir. Yani yapanı veya olanı karşılayan unsurdur. Özne, yükleme çekimsiz olarak yalın hâlde bağlanır. Yüklemden sonra gelen en önemli ve temel öge, öznedir. Genel bir yargı bildiren cümleler dışında, öznesiz cümle olmaz.

Örnek: Çocuklar bahçede oyun oynuyorlar.

Elimdeki defter yere düştü.

UNUTMAYALIM

Özne, yükleme sorulan **"ne?, kim?"** sorularının cevabıdır.

Örnek:

Göçmen kuşlar yine yolculuğa başladı.

Kim? / Kim başladı? / Başlayan kim?

Göçmen kuşlar

Kitaplar raflara rastgele dizilmişti.

Ne? / Ne dizilmişti? / Dizilen ne?

Kitaplar

Özne çeşitleri

Özne, yüklemlle olan ilişkisi yönünden “**gerçek**” ve “**sözde**” olmak üzere iki çeşittir. Aynı şekilde cümlede yer alıp almadığına göre “**açık**” ve “**gizli**” olarak incelenir.

Açık özne

Cümlelerde doğrudan doğruya yer alan öznedir.

Örnek: Kardeşi çalışarak ihtiyaçlarını karşılıyordu.

Cümlede “karşılıyordu” yüklemine bildirmiş olduğu işi yapan “kardeşi” sözcüğü, açık olarak cümlede yer almıştır. Bu yüzden **açık özne**dir.

Gizli özne

Cümlelerde açık olarak yer almayan, ancak yüklemine çekiminde kişi ekinde saklı olan sözcüktür.

Örnek: Problemi çözemedim.

Cümleye dikkat edecek olursak; yükleme “kim çözemedi” sorusunu yönelttiğimizde “ben” cevabını alırız. İşte buradaki “ben”, cümlede açıkça yer almadığı için **gizli özne**dir. Yüklemine çekimiyle anlaşılmaktadır.

Gerçek özne

Cümlede özne, yükleme sorulan “kim, kimler, ne, neler” soruları ile bulunur. Cümlede yüklemine gösterdiği işi, hareketi gerçekleştiren varlığa gerçek özne denir. Eylemin bildirdiği işi gerçek olarak yapan öznedir.

Örnek: Otobüs birden durdu.

Yukarıdaki cümlede “durdu” yüklemine sorduğumuzda “kim durdu” sorusuna cevap olarak “otobüs” sözcüğünü cevap alırız ve **gerçek özneyi** bulmuş oluruz.

Sözde özne

Eylemin kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen öznelerdir. Yüklemine bildirmiş olduğu işi gerçekte yapmayan, ama yapıyormuş gibi görünen öznedir. Nesne görevinde bulunan bir sözcük özne görevini yapıyormuş gibi görünür.

Örnek: Cam kırıldı.

Cam kırıldı, cümlesinde yüklemine bildirmiş olduğu işi yapan “cam” değildir. “Cam” yapılan işten etkilenendir. Burada “cam” nesne durumundadır.

ÖZNE-YÜKLEM UYGUNLUĞU

ÖĞRENELİM

Özne ile yüklem sayı bakımından birbirine uymasına **özne-yüklem uygunluğu** denir. Türkçe’de, özne-yüklem uygunluğu cümlelerin sağlıklı olması açısından önemlidir.

Özne-yüklem uygunluğu;

ÖĞRENELİM

Eğer Türkçe’de özne tekil ise yüklem tekil olur. Eğer özne çoğul ise; kişiler bir bütün düşünüldüğü zaman yüklem tekil, kişiler tek tek düşünüldüğü zaman yüklem çoğul olur.

Örnek:

Öğrenciler güzel not alıyorlardı.

Cümlede, özne kişi durumundadır ve çoğuldur. Yüklemi de çoğuldur.

Örnek:

Ordular dereyi geçti.

Cümlede, özne çoğul kullanıldığı hâlde, yüklem tekildir. Çünkü burada, tek tek değil “bir bütün” olarak anlatma söz konusudur.

ÖĞRENELİM

Organ adları çoğul özne olunca, yüklem çoğul olmaz.

Örnek:

Eller, çalışmanın göstergesidir.

ÖĞRENELİM

Öznesi ikinci ve üçüncü kişi tekilden oluşan cümlelerin yüklemi, ikinci çoğul kişi olur.

Örnek:

Sen ve o, ne yaptınız.

ÖĞRENELİM

Bitkiler, hayvanlar, cansız varlıklar özne görevi yaparken çoğul olursa, yüklem tekil olur.

Örnek:

Atlar, uzaktan nokta gibi göründü.

CÜMLENİN YARDIMCI ÖGELERİ

TÜMLEÇ

Cümlede yüklem bildirmiş olduğu işi, oluşu, gibi türlü yönlerden tamamlayan ve cümlelerin anlamını daha açık duruma getiren öğelere **tümleç** diyoruz. Cümlede tümleci bulmak için özne ve yükleme “nerede, nereye, nasıl, kim, neyi, ne zaman, ne kadar, niçin, ne gibi...” soruları sorulur.

Örnek: Güneş biraz sonra batacak.

Düz Tümleç (Nesne)

Yüklemde bildirilen ve öznenin yaptığı işten doğrudan etkilenen öge nesnedir. Ad cümlelerinde nesne bulunmaz. Nesneler “yalın durumda” ya da “-i durumunda” bulunan adlar ya da adlardır. Sadece geçişli eylem olanlar nesne alır. **Nesneye, düz tümleç** de denir.

Yükleme sorulan “ne?, neyi?, kimi?” sorularının cevabıdır.

Örnek: Burada son fırtına son dalı kırıyordu.

Ögelerine ayırılım:

Yüklem (eylem): kırıyordu

Özne: son fırtına (kırın kim?)

Yer tamlayıcısı (dolaylı tümleç): burada (nerede?)

Düz tümleç (belirtili nesne): son dalı (neyi kırıyordu?)

Yükleme “neyi? kimi?” sorularını sorarak düz tümleç bulunur.

“Ne(yi) kırıyordu?” → “son dalı” düz tümleç = “son dalı” dır.

UNUTMAYALIM

Adlar, adılar, adlaşmış sıfatlar, tamlamalar, eylemsiler, soru sözcükleri, kısaca özne olabilen bütün sözcükler, söz grupları nesne olabilir.

Örnek: İyilik eden iyilik bulur.

Ögelerine ayırılım:

Yüklem (eylem): bulur

Özne: iyilik eden (kim bulur?)

Düz tümleç (nesne): iyilik (ne bulur?)

Sor: Ne(yi) bulur? Cevap: iyilik düz tümleç = “iyilik”tir.

Çeşitleri;

DÜZ TÜMLEÇ (NESNE)

Belirtili Nesne

Belirtisiz Nesne

Düz Tümleç (nesne); Belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayrılır.

Belirtili Nesne

ÖĞRENELİM

Belirtili nesne; Yüklem bildirildiği eylemden etkilenen varlığı, adın (-i) durum ekiyle belirlenen öğeye nesne denir. Nesne herkes tarafından biliniyorsa, belirtili nesnedir. Belirtili nesne, yüklem “kimi, neyi, kimleri, neleri, nereyi, nereleri” sorularını özneyle birlikte sorularak bulunur.

Örnek:

Uğur’un mektuplarını okudum.

Neyi okudum? Alınan cevap mektuplarını okudum.

Belirtisiz Nesne

Belirtisiz nesne; Yüklemin bildirildiği eylemden etkilenen fakat, herkes tarafından tamamen bilinmeyen kavram ya da nesneleri karşılar. Belirtisiz nesneler adın yalın hâlinde bulunur. Belirtisiz nesneyi bulabilmek için özneyle birlikte, yükleme sorulan “ne, neler” sorusu sorulur, alınan cevap belirtisiz nesnedir.

Örnek:

Aylin kitap okuyor.

Ne okuyor? Alınan cevap “kitap”tır.

ÖĞRENELİM

Belirtme hâl eki alanlara belirtili; yalın hâlde olanlara da belirtisiz nesne denir.

Örnek:

Her gün gazete okuyorum.

Gazeteyi her gün okuyorum.

Belirtisiz nesnenin kullanılması ile belirtili nesnenin arasında belirgin anlam farkı vardır. Nesnenin yeri de önemlidir. Belirtili nesnenin cümle içinde belirli bir yeri yoktur. Kullanıldığı yere göre cümleye değişik anlamlar katar.

Örnek:

Bunu bana bir çocuk anlattı.

Vurgulanan: herhangi bir çocuk

Bir çocuk bana bunu anlattı.

Vurgulanan: bu

Bir cümlede birden fazla nesne bulunabilir. Ancak bu nesneler belirtili veya belirtisiz olma bakımından aynı özelliği taşımamalıdır.

Örnek:

Uçurtmalar biraz gök, açık hava, rüzgâr ister.

Ögelerine ayıralım:

Yüklem: ister

Özne: Uçurtmalar

Nesne: biraz gök, açık hava, rüzgâr - belirtisiz nesne

Nesne “-i (belirtme hâli)” eki almazsa belirtisiz nesnedir.

Dolaylı Tümleç

“-e, -de, -den” eklerini alarak cümlelerin, dolayısıyla yüklem anlamını, “eylemin, çıkma (uzaklaşma), bulunma ve yönelme (yaklaşma) bakımlarından ilgili olduğu yer” yönünden tamamlayan öğedir. **Yer tamlayıcısı da denir.**

Örnek:

Başımız üstünden yorgun bulutlar geçer.

Nereden geçer? - başımız üstünden (yer bildirdiği için yer tamlayıcısıdır)

Dolaylı tümleç, yükleme sorulan “nereye?, nerede?, nereden?, kime?, kimde?, kimden?, neye?, neden?” sorularının cevabıdır.

Örnek:

Bunları babana sormalısın.

Kime?

Aradığınız kitapları kırtasiyede bulursunuz.

Nerede?

Tebeşir kireçten yapılır.

Neden?

“-e” ile yapılan dolaylı tümleçler “**yönelme**” bildiren, dolaylı tümleçtir.

Örnek:

Dergilere göz attım.

“-de” ile yapılanlar “**bulunma**” bildiren, dolaylı tümleçtir.

Örnek:

Çocuk sokakta uyumuş.

“-den” ile yapılan dolaylı tümleçler “**ayırılma**” bildiren, dolaylı tümleçtir.

Örnek:

Onu okuldan aldılar.

Belirteçli Tümleç (Zarf Tümleci)

Cümlede yüklem bildirdiği eylemin anlamını; zaman, yön, azlık-çokluk, soru, birliktelik gibi çeşitli yönlerden tamamlayan tümleçlere **belirteç tümleci** denir.

Belirteç tümlecini bulmak için yükleme "nasıl?", ne zaman?, ne kadar?, nereye?" ve "kiminle?, neyle?, niçin?, neden?, niye?" soruları sorulur.

Örnek:

Sağa sola bakmadan içeri girdi.

İki arkadaş gece boyunca uzun uzun konuştular.

Nasıl? Nereye?

Ne zaman? Nasıl?

İlgeç (Edat) Tümleci

Yüklem ne ile, kimin ile, hangi amaçla yapıldığını gösteren söz öbeklerine **ilgeç tümleci** denir.

Örnek:

Bu araştırmayı arkadaşlarıyla yapmış.

Bu yemekleri sizin için hazırladım.

Cümlelerindeki altı çizili sözcükler ilgeç tümleci sayılır.

TEKRARLAMA

Anlamına Göre Cümle Çeşitleri

Tür	Açıklama	Örnek	Kullanılan Ek veya Yapı
Olumlu Cümle	Yargı var.	"Ali geldi."	Fiil olumlu
Olumsuz Cümle	Yargı var (olumsuz).	"Ali gelmedi."	-me / -ma olumsuzluk eki
Soru Cümlesi	Bir şeyi sorma amacı taşır.	"Ali geldi mi?"	mi, mı, mu, mü soru eki
Ünlem Cümlesi	Duygu, heyecan bildirir.	"Ne güzel bir gün!"	Ünlem edatları (ne, vay, ah)

Yapı Bakımından Cümle Çeşitleri

Tür	Tanım	Örnek	Özellik
Basit Cümle	Tek yüklemlili cümle	"Ali geldi."	Tek yargı
Birleşik Cümle	İçinde bir yan cümle bulunan cümle	"Ali gelirse yemek yeriz."	Fiilimsi, ki'li yapı ya da iç içe cümle
Sıralı Cümle	Birden fazla yüklem virgülle veya noktalı virgülle ayrılır.	"Ali geldi, Ayşe gitti."	Bağlaçsız yanyana
Bağlı Cümle	Cümleler bağlaçla birbirine bağlanır.	"Ali geldi ve Ayşe gitti."	"ve, ama, çünkü, fakat..." bağlaçları

Cümlelerin Yardımcı Öğeleri (Tümleç Türleri)

Tümleç Türü	Ne Sorarız?	Örnek	Ek
Belirtili Nesne	Neyi, kimi	"Kitabı okudum."	-ı, -i, -u, -ü
Belirtisiz Nesne	Ne	"Kitap okudum."	Ek almaz
Dolaylı Tümleç	Nereye, nerede, nereden	"Okula gittim."	-a, -da, -dan
Zarf Tümleci	Nasıl, ne zaman, niçin, ne kadar	"Yavaş yürüdü."	Zarfla kurulur
Edat Tümleci	Ne ile, kimin için	"Senin için geldim."	Edatla kurulur (ile, için, kadar...)

Cümle Kurarken Kullanılan Temel Ekler

Ek	İşlev	Örnek
-di, -yor, -ecek	Zaman eki	"geldi", "geliyor", "gelecek"
-m, -n, -k, -lar	Kişiler eki	"gel-dim", "gel-di-n", "gel-di-k", "gel-di-ler"
-me, -ma	Olumsuzluk eki	"gelmedi"
-mi, -mı, -mu, -mü	Soru eki	"geldi mi?"
-a, -e, -da, -dan	Yer yön ekleri	"okula", "okulda", "okuldan"
-ı, -i, -u, -ü	Belirtme eki (nesneye)	"kitabı", "gülü"

İMLÂ KURALLARI

ÖĞRENELİM

Kurallar uygulanmak için konulmuştur. Türkçenin temelini oluşturan bu kuralları çok iyi öğrenmemiz ve uygulamamız gerekir. İmlâ, yazıyı konuşturan dildir. İmlâ, bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesidir. İmlâ kuralları, yazılı dilin doğru ve anlaşılır şekilde kullanılmasını sağlayan, harf, kelime ve noktalama işaretlerinin yazımını düzenleyen kurallar bütünüdür.

İmlâ Kurallarının Önemi

İmlâ kuralları, kelimelerin doğru yazılması ve noktalama işaretlerinin yerinde kullanılması demektir. Bu kurallar, yazdığımız metnin kolay ve doğru anlaşılmasını sağlar. Eğer bir kelimeyi yanlış yazarsak ya da noktalama işaretlerini doğru kullanmazsak okuyucu, ne demek istediğimizi yanlış anlayabilir.

İmlâ kurallarına uymak, düzenli ve temiz bir yazı dili oluşturur. Bu sayede yazdıklarımız daha etkili olur ve karşımızdaki kişi mesajımızı rahatça anlar. Ayrıca doğru imlâ kullanmak, kendimizi iyi ifade ettiğimizi gösterir ve okuyucu üzerinde olumlu bir izlenim bırakır.

Okulda yazdığımız ödevlerden sınav cevaplarına, sunumlardan günlük iletişimize kadar her alanda imlâ kuralları önemlidir. Öğretmenler de öğrencilerin dil bilgisine hâkim olmasını ve yazılarını doğru yazmasını bekler. Bu nedenle imlâ kurallarına dikkat etmek hem ders başarımızı artırır hem de gelecekte daha doğru bir Türkçe kullanmamıza yardımcı olur.

Kısacası imlâ kurallarına uymak, anlaşılır, doğru ve etkili iletişim kurmanın temel yoludur. Doğru yazmak, hem kendimize hem de iletişim kurduğumuz kişilere gösterdiğimiz bir saygıdır.

Türkçede imlâ kuralları:

Büyük harf kullanımı (Özel adlar, cümle başları)

Noktalama işaretleri (nokta, virgöl, soru işareti, ünlem, iki nokta vb.)

Yazım kuralları (eklerin, birleşik kelimelerin ve kısaltmaların yazımı)

Örnekler:

Büyük harf kullanımı:

“İstanbul güzel bir şehir.” → Yanlış

“İstanbul güzel bir şehir.” → Doğru

Noktalama işaretleri:

“Ali elma armut muz ve kiraz aldı” → “Ali, elma, armut, muz ve kiraz aldı.”

Yazım kuralları:

“gözlükçü” → birleşik yazılır, doğru

“elma suyu” → ayrı yazılır, doğru

NOKTALAMA İŞARETLERİ

ÖĞRENELİM

Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere kullanılan işaretlere noktalama işaretleri denir. Noktalama işaretlerinden nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru, ünlem, tırnak işaretleri, ayraç ve kesme ait oldukları kelimelere bitişik olarak yazılır ve kesme dışındaki işaretlerden sonra bir harf boşluğu ara verilir.

Yazılı anlatımda da duygu ve düşüncelerimizi ifade edebilmek, okuma, anlamayı kolaylaştırmak, vurgu ve tonlamayı belirtebilmek için noktalama işaretleri kullanırız.

Dilimizde kullandığımız noktalama işaretleri bulmaya çalışınız ve derste açıklayınız.

Aşağıdaki şiiri dikkatlice okuyunuz ve noktalama işaretlerinin kullanma biçimine dikkat ediniz ve anlamlarını açıklayınız.

Virgül, cümlede kısa duraklamalar sağlar ve anlamı netleştirir.

Sıralı ögeleri, açıklamaları veya ara sözleri ayırmada kullanılır.

Örnek: Ali, sabah erkenden kalktı, kahvaltısını yaptı ve okula gitti.

VİRGÜLÜ KAYBETMEDEN...

Bir gün insan virgülü kaybetti.

O zaman zor cümlelerden korkar oldu ve basit cümleler kullanmaya başladı. Cümleleri basitleştirdi.

Bir başka gün ünlem işaretini kaybetti.

Alçak bir sesle ve tonunu değiştirmeden konuşmaya başladı.

Artık ne bir şeye kızıyor, ne bir şeye seviniyordu.

Bir süre sonra soru işaretini kaybetti ve soru sormaz oldu.

Hiçbir şey ama hiçbir şey onu ilgilendirmiyordu.

Ne kainat, ne dünya, ne kendisi umurundaydı.

Bir süre sonra iki nokta üstüste işaretini kaybetti ve davranışlarını açıklamaktan vazgeçti.

Ömrünün sonuna doğru elinde sadece tırnak işaretleri kalmıştı.

Kendine has tek düşüncesi yoktu. Yalnız başkalarının düşüncelerini tekrarlıyordu.

Son noktaya geldiğinde düşünmeyi ve okumayı unutmuş durumdaydı.

KANEVSKI

VİRGÜLÜN TANIMI VE ÖNEMİ

ÖĞRENELİM

Virgül (,) cümlede kısa bir duraklama sağlar ve anlamı daha net hâle getirir. Virgül, cümlede anlam karışıklığını önler, sözcükleri veya ögeleri ayırır. Özellikle sıralı ögeler, açıklamalar, ara sözler ve uzun cümlelerde kullanılır. Virgülün yanlış kullanımı cümlenin anlamını değiştirebilir veya okuyucuyu zorlar.

Örnek Kullanımlar:

1. Sıralı ögeleri ayırmak:
“Elma, armut, muz ve kiraz aldım.”
2. Ara sözleri ayırmak:
“Ahmet, sabahları çok erken kalkar, ama derslerini zamanında yapar.”
3. Açıklamaları belirtmek:
“Bu kitabı, yani en sevdiğim romanı, dün bitirdim.”
4. Uzun cümlelerde duraklama vermek:
“Okula giderken, yağmur yağdığı için, şemsiyemi aldım.”

DERSİN KAZANIMI

Virgül Dedektifleri

Amaç: Öğrencilerin virgül kullanımını anlaması, doğru yerlerde virgül kullanması ve grup içinde tartışarak öğrenmesi.

Uygulama: Sınıf, 3-4 kişilik gruplara ayrılır. Her gruba 5 kısa metin veya cümle verilir; bazı cümlelerde virgül eksik, bazıları yanlış yerde kullanılmıştır.

Gruplar: Cümlelerde eksik virgülleri bulur ve doğru yerlere koyar. Yanlış kullanılan virgülleri tespit eder ve düzeltilmiş hâlini yazar. Örnek metin öğretmen tarafından verilir. Gruplar düzeltmelerini sınıfa sunar, öğretmen doğruluğu tartışmaya açar. Hikâye sınıfta okunur, virgül kullanımı üzerinden grup tartışması yapılır.

Bu etkinlikte öğrenciler: Virgülün nerelerde kullanıldığını ve neden önemli olduğunu öğrenir. Cümlelerde anlam karışıklığını önleme becerisi kazanır. Grup çalışmasıyla iş birliği ve aktif öğrenme deneyimi yaşar.

Virgöl (,)

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime veya kelime gruplarını ayırmak için kullanılır.

Örnekler:

- Masada elmalar, armutlar, portakallar duruyordu.
- Çalışkan, saygılı, azimli öğrenciler sınıfın başarısını artırdı.

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

Örnekler:

- Kapıyı çaldı, kimse açmadı.
- Geldi, oturdu, hiçbir şey söylemedi.

3. Cümlede özel olarak vurgulanacak öğelerden sonra kullanılır.

Örnekler:

- Doğrusunu söylemek gerekirse, bu karar beni çok şaşırttı.
- Kısacası, hepimiz aynı fikirdeyiz.

4. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan öğeleri belirtmek için kullanılır.

Örnekler:

- Öğretmen, sınav sonuçlarını açıklamadan önce, öğrencilere kısa bir hatırlatma yaptı.
- Müdür, toplantıya geç kaldığı için, konuşmasına özür dileyerek başladı.

5. Ara söz ve ara cümleleri ayırmak için kullanılır.

Örnekler:

- Bu kitabı, istersen, sana ödünç verebilirim.
- Öğretmenimiz, doğrusu, bizi çok motive ediyor.

6. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur.

Örnekler:

- Koşuyor, koşuyor, bir türlü yetişemiyordu.
- Düşündü, düşündü, sonunda çözümü buldu.

Not: İkilemelerde virgöl kullanılmaz.

Örnek: ağır ağır, tane tane, güle oynaya, bata çıka

7. Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerinden sonra konur.

Örnekler:

- Bana döndü ve “Elimizden geleni yapacağız”, dedi.
- Öğretmen, “Dersi dikkatle dinleyin”, diye uyardı.

8. Konuşma çizgisinden önce kullanılır.

Örnekler:

- Çocuk birden durdu,
– Beni bekleyin, diye bağırdı.
- Kadın telaşla koşup geldi,
– Ne oldu, bir şey mi duydun? diye sordu.

9. Onay, ret ve teşvik bildiren kelimelerden sonra kullanılır.

Örnekler:

- Hayır, bunu kabul edemem.
- Peki, yarın erken buluşalım.

10. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelimelerle anlam bağlantısı olmadığında kullanılır.

Örnekler:

- Bu, uzun zamandır beklediğimiz fırsattı.
- O, bütün sınıfın en çalışkanıydı.

11. Hitap ifadelerinden sonra kullanılır.

Örnekler:

- Sevgili öğrenciler, bugün yeni konumuza başlıyoruz.
- Sayın müdürüm, konuşmanız için buyurun.

12. Resmî yazışmalarda hitap edilen makamdan sonra kullanılır.

Örnekler:

- Eğitim ve Bilim Bakanlığına,
- Türk Dil Kurumu Başkanlığına,

13. Yazışmalarda yer adlarını tarihten ayırmak için kullanılır.

Örnekler:

- Gostivar, 12 Mart 2030
- İştîp, 5 Haziran 2026

14. Sayılarda kesirleri ayırmak için kullanılır.

Örnekler:

- 12,5
- 0,65

UYARI:

Cümle içinde “ve, veya, yahut” bağlaçlarından önce ya da sonra virgül konmaz.

Örnekler:

- Öğretmen öğrencileri çağırdı ve çalışmaya başladı.
- İstersen sen gel veya ben gelirim.

Noktalama işaretleri, yazılı anlatımın en önemli unsurlarından biridir. Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre bu işaretler, cümlelerin anlamını netleştirmek, düşünceleri düzenlemek, okuma sırasında duraklama yerlerini göstermek ve konuşmadaki vurgu-tonlamayı yazıya aktarmak amacıyla kullanılır. Noktalama işaretleri olmadan yazılan metinler çoğu zaman yanlış anlaşılır veya anlam belirsizliği ortaya çıkar.

Aşağıda TDK'ya uygun şekilde noktalama işaretleri daha ayrıntılı olarak açıklanmıştır:

1. Nokta (.)

Nokta, bir düşüncenin veya yargının tamamlandığını gösterir. Cümlelerin bittiğini belirtir ve en temel noktalama işaretidir.

Kullanım:

Cümle sonlarında: Ali okula gitti.

Tarih yazımında: 24.04.2026

Saat yazımında: 14.30

Kısaltmalarda: Dr., Prof., vb.

Nokta, metinde kesinlik ve bitmişlik duygusu verir.

2. Noktalı virgül (;)

Noktalı virgül, virgölün yetersiz kaldığı durumlarda kullanılır. Genellikle kendi içinde virgül bulunan grupları ayırmak için tercih edilir.

Kullanım:

Ankara, İstanbul, İzmir; Bursa, Antalya, Adana gezildi.

Bu işaret, cümle içinde daha güçlü bir ayırım sağlar.

3. İki nokta (:)

İki nokta, açıklama yapılacağını veya örnek verileceğini gösterir. Ayrıca birinin sözünü aktarmadan önce kullanılır.

Kullanım:

Açıklama: Şunu bilmelisin: Başarı çalışmaya bağlıdır.

Örnek: Üç meyve aldım: elma, armut, muz.

Alıntı: Öğretmen şöyle dedi: "Yarın sınav var."

İki nokta, okuyucuya "açıklama geliyor" mesajı verir.

4. Üç nokta (...)

Üç nokta, tamamlanmamış düşüncüyü, bitmeyen cümleyi veya anlatımın bilinçli olarak kesildiğini gösterir.

Kullanım:

Ben aslında sana... ama söyleyemiyorum.

Bir baktım ki her yer sessiz...

Eksik bırakılan anlatımlar için kullanılır.

Ayrıca benzer örneklerin devam ettiğini göstermek için de kullanılır.

5. Soru işareti (?)

Soru işareti, soru anlamı taşıyan cümlelerin sonunda kullanılır.

Kullanım:

Nereye gidiyorsun?

Beni duydun mu?

Soru işareti, cümlelerin cevap beklediğini gösterir.

6. Ünlem (!)

Ünlem, duygu, coşku, şaşkınlık, korku, sevinç ve seslenme gibi güçlü duyguları ifade eder.

Kullanım:

Ne kadar güzel bir gün!

Dikkat et!

Yetişin!

Ünlem, anlatıma duygu ve vurgu katar.

7. Tırnak işareti (“ ”)

Tırnak işareti, başka birine ait sözleri veya özel olarak vurgulanan ifadeleri göstermek için kullanılır.

Kullanım:

Öğretmen “Yarın sınav var” dedi.

Bu kelime “özgürlük” anlamına gelir.

Tırnak işareti, alıntı ve vurguyu belirler.

8. Ayraç (Parantez) ()

Parantez, cümle içinde ek açıklama, bilgi veya örnek vermek için kullanılır. Cümlelerin ana yapısını bozmadan ek bilgi sağlar.

Kullanım:

Yunus Emre (1240–1321) önemli bir şairdir.

Ankara (Türkiye’nin başkenti) çok kalabalıktır.

Parantez içindeki bilgiler yardımcı açıklamadır.

9. Kesme işareti (’)

Kesme işareti, özel adlara gelen ekleri ayırmak için kullanılır.

Kullanım:

Kuzey Makedonya’da

Ali’nin kitabı

Ankara’ya gittim.

Önemli kural: Kesme işareti dışında diğer noktalama işaretlerinden sonra boşluk bırakılır, ancak kesmede boşluk bırakılmaz.

Genel Kural:

Kesme işareti hariç tüm noktalama işaretlerinden sonra bir harflik boşluk bırakılır.

Bu, yazının düzenli ve okunabilir olmasını sağlar.

DERSE HAZIRLIK

- Türk-İslam bilginlerinden biriyle ilgili yaptığınız araştırma sonucu elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Sizce tarihteki en önemli buluşu kim yapmıştır? Nedenleriyle açıklayınız. Metni, noktalama işaretlerine dikkat ederek sesli okuyunuz.

HEZARFEN AHMET ÇELEBİ

1623'te İstanbul'da doğdum. Asıl adım Hüseyin Cafer'di. Fen bilimlerine çok meraklıyım. Bu yüzden bana "Hezarfen" dediler. Hezarfen, "bin ilime" yani bütün ilimlere yetenekli demektir. Ama ben daha çok uçmaya meraklıyım. Dere tepe demeden kuşları takip ederdim. Böylelikle kuşların nasıl uçtuğunu anlamaya çalışırdım. Kendime kaz tüylerinden kanatlar yapardım. Yaptığım kanatlarla bahçemizdeki kümesin alçak çatısına çıkar, uçar gibi yapardım. Bu benim en sevdiğim oyundu.

Daha sonra uçmayla ilgili araştırmalar yapmaya karar verdim. Bol bol kitap okudum. En çok da bir bilim insanı olan İsmail Cevheri'nin yazdığı kitaplardan etkilendim. İsmail Cevheri hem bilim insanı, hem güzel yazı ustası, hem de yazardı. O, kuşları inceleyerek bugünkü uçaklara benzeyen tasarımlar yaptı. Ben hep onu örnek aldım. Arkadaşım Lagari Hasan ve Evliya Çelebi ile beraber kâğıttan roketler yapardık. Böylece el becerilerimizi geliştiriyorduk.

Uçmak hayali benim için bir amaç hâline gelmişti. "Acaba ben de kuşlar gibi uçabilir miyim?" diye düşünüyordum. Bu hayalimi gerçekleştirmek için çalışmalara başladım. Bir gün Üsküdar'da dolaşırken uçuşan bir yaprak gördüm. O anda aklıma müthiş bir fikir geldi: Eğer bu yaprak rüzgârın etkisiyle uçabiliyorsa, iyi bir hesaplama yaparak ben de uçabilirdim.

O zamanlar İtalya'da Leonardo da Vinci adında bir bilim insanı yaşıyordu. Yarasa kanatlarını inceleyip bunların şemalarını çizmişti. Ben de İtalya'dan gelen tüccarlardan bu şemaların kopyalarını istedim. İlk önce Da Vinci'nin tasarımlarından faydalandım. Bu tasarımların yardımıyla kendime kalın yelken bezinden, yarasa kanatlarına benzeyen kanatlar yaptım.

Bir an önce uçma hayalimi gerçekleştirmek istiyordum. O dönemde ülkemizi IV. Murat yönetiyordu. O, ülkesini çok seven bir hükümdardı. Ben de bilimsel çalışmalarımı IV. Murat'a sunmaya karar verdim. Sultan beni destekledi. Zamanında oyun olarak gördüğüm uçma hayalim artık en büyük hedefim olmuştu.

Yelken bezinden yaptığım kanatlarla eskiden oyun oynadığım kümesin çatısından ilk denemelerimi yaptım. Ancak uçma hayalimi gerçekleştirmek için daha çok çalışmam gerekiyordu. Çok çalıştım ve hedefime doğru ilerledim. Spor yaparak kaslarımı güçlendirdim. Artık hazırdım. Galata Kulesi'ne çıktım. Çok heyecanlıyım; iyi hazırlanmıştım ve kendime güveniyordum. Hedefim, Boğaz'ın karşısında bulunan Üsküdar'a uçmaktı.

Ve işte, uçuyordum! Bu inanılmaz bir mutluluktur. Galata Kulesi'nden Üsküdar'a uçarak, dünyada uçmayı deneyenlerden biri oldum.

(...)

Suat TURGUT
(Kısaltılmıştır.)

*Metnin yazım ve noktalamasında orijinaline bağlı kalınmıştır.

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

Öğrencilerin noktalama işaretlerine dikkat ederek metni yüksek sesle okumaları; her öğrencinin ise vurgu, doğru soluk alma ve doğru telaffuz kurallarına uygun okuma yapması istenir.

- “Hezarfen” ünvanı ne anlama gelir? Araştırın.
- Hezarfen’in uçma hayalini ilk destekleyen kimdir?
- Hezarfen’in İsmail Cevheri’den etkilendiğini gösteren cümleyi bulunuz.
- Metinde geçen bir olayı, adım adım sıralayınız (3–4 adım). Örneğin: (1) Kitap okuyup tasarımlar inceledi. (2) Kanatlar yaptı. (3) Hazırlık yaptı, kaslarını güçlendirdi. (4) Galata Kulesi’nden Üsküdar’a doğru uçtu.

ETKİNLİKLER

Bilim tarihi boyunca pek çok bilim insanı, sınırları zorlayarak yeni keşiflere imza atmıştır. Hezarfen Ahmed Çelebi de cesareti, merakı ve yenilikçi düşüncesiyle Türk bilim tarihinin en dikkat çekici isimlerinden biridir. Onun hikâyesi, yalnızca uçma hayali kuran bir kişinin öyküsü değil; aynı zamanda azmin, merakın ve bilime duyulan tutkunun neleri mümkün kılabileceğinin de bir göstergesidir. Bugünkü etkinliklerde, Hezarfen’in kişiliğini inceleyerek bilimsel düşüncenin temellerini kavrayacak, yazarın mesajını yorumlayacak ve bilim için yapılan denemelerin önemini kendi sözlerinizle ifade edeceksiniz.

Yönergeler

Karakter Analizi ve Tahmin

- Metinde verilen bilgilerden hareketle Hezarfen’in karakter özelliklerini belirleyiniz.
- En az 3 özellik yazınız.
- Verilen örnekler dışında kendi yorumlarınıza dayanan farklı özellikler bulmaya çalışınız (ör. yenilikçi, gözlemci, sabırlı, hayal gücü yüksek vb.).

Yazarın Mesajını Belirleme

- Yazarın metinde hangi ana düşünceyi vurgulamak istediğini açıklayınız.
- Örnek cevap dışında farklı yorumlar geliştirebilirsiniz (ör. cesaretin önemi, başarının risk almaktan geçtiği, toplumun bilime bakışı gibi).

Yazma Görevi – Kompozisyon

- “**Bilim için denemeler: Hezarfen’in mirası**” başlıklı 200–250 kelimelik kısa bir kompozisyon yazınız. Kompozisyonda:

Hezarfen’in mirasının günümüz bilim anlayışına nasıl ilham verdiğine değinin.

Deneme–yanılma sürecinin bilimsel ilerlemedeki rolünü açıklayın.

Kendi özgün düşüncelerinizi ekleyin.

- Örnekler dışına çıkarak kendi kelimelerinizle özgün bir metin oluşturmanız beklenmektedir.

DERSE HAZIRLIK

- Bayrak sevgisi nedir?
- Bayrak, bayrak sevgisi için neler yapıldığını araştırınız ve sınıfta arkadaşlarınızla tartışınız.
- Sizce insanlar neden vatanlarına ve bayraklarına güçlü bir bağlılık hissederler?
- Göç etmek zorunda kalan bir insanın yaşadıkları hakkında neler düşünürsünüz?
- Bayrak gibi ulusal semboller toplum için ne ifade eder?

BAYRAĞIMIZIN ALTINDA

Zafer yolunda unutmayaçağım yüzlerden biri Hatice Nine'nin yüzüdür. Salihli'de nasılsa yangın harabeleri ortasında sağ kalan beş on evden birindeydim. Halk bir türlü kabusun geçtiğine inanmıyor, bir türlü uyuyamıyordu. Boş sokaklarda kadın erkek dolaşıyor; hep çocuklar gibi coşuyorlardı. Ortalık ağarıyor; hâlâ kadınlar, gelip gidiyor, hâlâ birbirimizin boynuna sarılıp koklaşıyoruz; hâlâ geçen günleri konuşuyorduk. Ve Hatice Nine en son gelenlerdendi. Ben artık yatağıma uzanmışım. Ev sahibesi ile çıktı, o da geldi; boynuma sarıldı ve bana geldi. Bu zafer arasında bütün Salihli'deki kadınların kimi sevgili bir vücudu, kimi yerini yurdunu, hatta karnını doyurabilmek güvenini kaybettikleri için, arada alınlarından uçan siyah endişe gölgesi Hatice Nine'de yoktu.

Hâlbuki en fakiri, en ihtiyarı ve en hâlsiziydi. Yanıma gelmek için birkaç defa duvara dayanmıştı. Ama kıymetli, esmer bir kösele gibi buruşuk yüzünde, ihtiyar siyah gözlerin muradına ermiş bir ruhun huzuru ve olgunluğu vardı.

- Nine senin evin yandı mı?

- Hey oğul, ben beş defa muhacir oldum, beş defa evim yandı. Ben Üsküp'ten beri beş defa düşman bayrağından bizim bayrağa kaçtım. Bunun da evvelsi gün ümidi kesince bir tek oğlumu aldım, size, bizim bayrağa kaçtım.

- Bayrağımızı çok mu severdin nine?

Birden bire buruşuk yüzü üzerinden bir göz yaşı seli aktı; kurumuş ellerini kaldırdı, avuçlarında hayal ettiği aziz bir şeyi öptü.

- Sevmek ne demek oğlum? Ben elli senedir onu kovalıyorum. Dünyada oğlumdan başka dikili ağacım kalmadı. Bayrağımız nereden çıktıysa, ben de oradan çıktım. Her gün buradan kaçıp size gelmek istiyordum. Her gün burada ölüversem, mezarım düşman bayrağı altında kalırsa diye çıldırıyordum. Ama Yunanlılar bırakmıyorlar. Öteye kaçmak için bizim de ne atımız ne arabamız vardı. Nihayet baktım, ben ihtiyarlıyorum, siz gecikiyorsunuz, sürüne sürüne size kaçmaya karar verdim. Yolda ölürsem, oğlum sırtına ölümü alıp bizim bayrağın olduğu yere götürecekti. Nihayet bizimkiler geldiler. Hep deli gibi fırladık, fakat az imişler, arkadan daha çokluk gelsin diye çıktılar. Ben de arkalarından çıktım gittim, ta onların yanına! Ayaklarım şişti, dilim dışarı çıktı, ama onları buldum. "Bayrağımız Salihli'ye büyük orduyla girdi, artık çıkmaz!" dediler. Beni oğlum, askerlerden aldığı bir eşekle buraya getirdi.

Döndü ve sık sık bir daha boynuma sarıldı. Ne yangın, ne facia ne zarar ve ziyan, ne de işkenenin onca anlamı vardı. Hayatta bir tek mühim şey vardı: Öldüğü zaman düşman bayrağı altında kalmaması! Basit ve sade.

- Ah yavrum, dedi; artık Allah emanetini istediği dakika alsın, toprağım bizim bayrağın altında olacak!

Halide Edip ADIVAR

ÖĞRENELİM

- Bayrak ne ifade eder? Bayrağa saygı duymak, gerçekte "neye" saygı duymaktır?
- Milli marş ne demektir?
- Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Milli Marşı'nı ve Türkiye Cumhuriyeti İstiklal Marşı'nı dinlerken saygınızı nasıl belli ediyorsunuz?
- İstiklal Marşı'nı dinlerken neler hissediyorsunuz?

DÜŞÜNELİM CEVAPLAYALIM

- Hatice Nine'nin metindeki davranışları onun karakteri hakkında hangi ipuçlarını vermektedir?
- Hatice Nine'nin defalarca göç etmesinin onun ruh hâline nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?
- Metinde savaşın toplumsal yaşama etkisi hangi ayrıntılarla gösterilmiştir?
- Anlatının hangi yönleri sizi duygusal açıdan etkiledi ve neden?
- Bu metnin vermek istediği ana düşünceyi kendi cümlelerinizle ifade ediniz.

ETKİNLİK

“Bayrak – Vatan Değerleri Posterı”

Amaç:

Millî değerleri anlama, görsel tasarım becerisi geliştirme.

Uygulama: Öğrencilere büyük kâğıtlar verilir. Şu başlık yazılır:

“Bir İnsan Neden Kendi Bayrağını Sever?”

Öğrenciler metinden ve kendi görüşlerinden yararlanarak üç bölüm hazırlar:

- Duygusal sebepler
- Tarihsel sebepler
- Kişisel semboller

Posterler sınıf panosunda sergilenir. Her grup kendi posterini sınıf arkadaşlarına açıklar.

Kazandırdığı Beceriler: İşbirlikli çalışma, analiz ve yorumlama, görsel sunum hazırlama.

GÖKYÜZÜNDE SÜREN YOLCULUK

Rüzgâr sonbahar yapraklarını savuruyor gökyüzüne.

Dalıp gidiyorum mavisine gökyüzünün. Bir dostun deyişiyse:

“Bu yeryüzü size yetiyorsa, burada sıkılmazsınız. Değilse gökyüzüne taşmak isteği uyanır içinizde.”

İçimden gökyüzüne taşmak isteği uyanıyor.

Çocukken hep bu istekle koşmadık mı dağ yamaçlarına? Bulutlara değer uçurtmalarımız, kuşları kışkandırırды.

Aslında kuşları kışkanır kocaman uçurtmalar yapardık. Uçamazdık ya!

Onun için rüzgara kapılır giderdi uçurtmalarımız, Bizler de hayaller peşinde göğün maviliklerine...

Oysa büyüdükçe yeryüzünden taşma isteği kayboluyor içimizde.

Oysa gökyüzünde çocuklar için hala serüven dolu yolculuk devam ediyor.

Yusuf ÇAĞLAR

ÖZ DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki okuma kurallarını okuyunuz. Uyduğunuz kurallar için “Evet”, bazen uyduğunuz kurallar için “Bazen”, uymadığınız kurallar için de “Hayır”ı işaretleyiniz. Etkinliği kendi defterinizde uygulayınız.

OKUMA KURALLARI	Evet	Bazen	Hayır
Okuma amacımı belirliyorum.			
Akıcı okuyorum.			
Sesli okumada vurgu ve tonlamalara dikkat ediyorum.			
Heceleme, geri dönüşler ve kelime tekrarları yapmadan okuyorum.			
Kelimeleri doğru telaffuz ediyorum.			
Okumamda vurgu ve tonlamalara dikkat ediyorum.			
şiirleri ve düzyazıyı birbirinden ayırt ederek okuyorum.			
Noktalama işaretlerine dikkat ederek okuyorum.			
Kurallara uygun sessiz okuyorum.			
Hikâye edici metinlerde karşılıklı konuşmaları, kahramanları canlandırarak okuyorum.			
Okuma öncesi, okuma sırası ve sonrasında metinle ilgili soruları cevaplandırıyorum.			
Karşılaştığım kelimelerin anlamlarını tahmin ediyorum.			
Dikkatimi okuduğuma yoğunlaştırırım.			
Metnin giriş, gelişme ve sonuç bölümleri hakkında tahminlerde bulunuyorum.			
Ne, nerede, ne zaman, nasıl, niçin ve kim (5N 1K) sorularına cevap arıyorum.			
Okuduklarımda gerçek olanla hayal ürünü olanı ayırt ediyorum.			
Okuduklarımda konusunu belirliyorum.			
Başlık ve içerik ilişkisini sorguluyorum.			
Metindeki düşüncelerle kendi düşüncelerimin benzerlik ve farklılıklarını belirliyorum.			
Okuduklarımla ilgili kendi yaşantısımdan ve günlük hayattan örnekler veriyorum.			
Okuduklarımda “hikâye unsurları”nı belirliyorum.			
Görsellerden hareketle içerik tahminlerinde bulunuyorum.			
Bilmediği kelimelerin anlamlarını araştırıyorum.			
Anlama tekniklerini kullanıyorum.			
Eleştirel okuyorum.			

Aşağıdaki konuşma kurallarını okuyunuz. Uyduğunuz kurallar için “Evet”, bazen uyduğunuz kurallar için “Bazen”, uymadığınız kurallar için de “Hayır”ı işaretleyiniz.

KONUŞMA KURALLARI	Evet	Bazen	Hayır
Konuşmam esnasında dinleyicilerle göz teması kurarım.			
Konuşmamda kelimeleri özenle seçerim.			
Kelimelerin telaffuzuna dikkat ederim.			
Konuşma yaparken akıcı ve anlaşılır bir dil kullanırım.			
Konuşmamda işitilebilir bir ses tonu kullanırım, vurguları doğru yerde yaparım.			
Tartışmalarda veya karşılıklı konuşmalarda uygun hitap ifadeleriyle nezaket sözcüklerini kullanırım.			
Konuşmanın içeriğine bağlı olarak beden dilimi, jest ve mimiklerimi etkili kullanırım.			
Konu dışına çıkmadan konuşurum.			
Anlamını yeni öğrendiğim kelime ve kelime gruplarını konuşmamda kullanırım.			
Konuşmanın akışı içinde sorular sorar ve bana sorulan sorulara cevaplar veririm.			
Hazırlıklı konuşmalarda konuyla ilgili araştırmalar yaparım.			
Hazırlıklı konuşmalarda birkaç kez prova yaparım.			
Gerektiğinde konuşmamı görsellerle desteklerim.			
Konuşmamda bilgileri daha net bir şekilde aktarabilmek için grafikler, görseller veya çoklu medya araçlarını kullanırım.			

Aşağıdaki grup çalışması kurallarını okuyunuz. Uyduğunuz kurallar için “Evet”, bazen uyduğunuz kurallar için “Bazen”, uymadığınız kurallar için de “Hayır”ı işaretleyiniz.

KONUŞMA KURALLARI	Evet	Bazen	Hayır
Araştırma planı yaparız.			
Görev dağılımı yaparız.			
Araştırmada çeşitli kaynaklardan yararlanmaya çalışırız.			
Etkinlikleri birlikte hazırlarız.			
Görüşlerimizi rahatlıkla ifade ederiz.			
Grupta uyum içinde çalışırız.			
Birbirimizin görüş ve önerilerini dinleriz.			
Grupta birbirimize güvenerek çalışırız.			
Çalışmalarımız sırasında birbirimizi cesaretlendiririz.			
Sorumluluklarımızı yerine kesinlikle getiririz.			
Çalışmalarımızı etkin bir biçimde sunmaya çalışırız.			